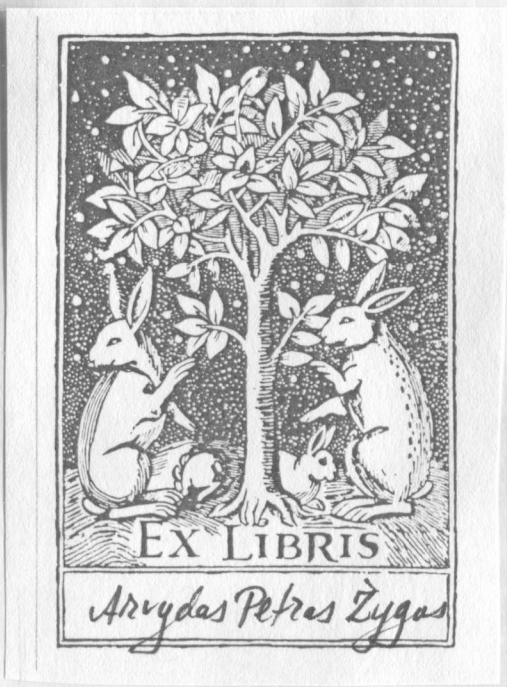

Mūsų šventuriai

MŪSŲ ŠVYTURIAI

Trumpos biografijos – nekrologai

VILKAVIŠKIO VYSKUPIJOS BAŽNYTINIŲ REIKMENŲ BENDROVĖ

UDK 929 (474.5)
Mu – 156

© **Sudarymas,**
Vilkaviškio vyskupijos bažnytinių reikmenų bendrovė „Ardor"

MŪSŲ ŠVYTURIAI
Trumpos biografijos – nekrologai

Dailininkė *Lena Ausiejūtė*
Redaktorė *L.Rimkevičiūtė*

Pasirašyta spausdinti 1992. 12. 16. SL 319, SL 293.
Garnitūra „Taims", 10 punktų. Ofsetinė spauda. 20 sp. l. Tiražas 15.000 egz.
Užsak. Nr. 52. Kaina sutartinė.
Valstybinis leidybos centras, Laisvės pr. 60, 2056 Vilnius.
Spaudė „Spindulio" spaustuvė, Gedimino 10, 3000 Kaunas.

PRATARMĖ

Mūsų tautos himnas Lietuvą vadina didvyrių žeme ir ragina iš praeities semtis stiprybės.

Iš tiesų! Senovės ir ypač pastarųjų laikų Lietuva yra išugdžiusi daug dvasios milžinų, kurių gyvenimas turėjo didelės įtakos mūsų religinei, dorovinei ir tautinei kultūrai.

Žodžiai paskatina, pavyzdžiai patraukia. Tuo metu, kai pasaulis išgyvena dvasinę, pasaulėžiūrinę ir dorovinio gyvenimo krizę, labai naudinga prisiminti tautos dvasios galiūnus, kurių pavyzdys skatintų nepalūžti išbandymuose, tautos ir asmeninio gyvenimo kančią panaudoti savo asmenybės ugdymui: „Skausmuos jėgos suaugs, atgimimo sulauks" (Maironis).

Keli autoriai: A. Dambrauskas - Jakštas, J. Tumas - Vaižgantas, St. Yla ir kiti savo laiku buvo išleidę kai kurių žymių žmonių, visuomenės veikėjų biografijų, nekrologų rinkinius, tačiau šie leidiniai mūsų visuomenei tapo beveik nepasiekiami. Be to, pastaraisiais dešimtmečiais iškilo naujų asmenybių, su kuriomis reikėtų supažindinti Lietuvos visuomenę, ypač jaunąją kartą. Minint Lietuvos 600 metų Krikšto jubiliejų, kilo sumanymas išleisti naują trumpų biografijų - nekrologų rinkinį „Mūsų švyturiai", kurį tik dabar atsirado galimybė išleisti.

Rinkinį sudaro per šimto asmenų trumpos biografijos - nekrologai. Jos parengtos naudojantis daugiau kaip 150 spausdintų ir rankraštinių šaltinių. Pasirinkti asmenys, apie kuriuos buvo mažiau rašoma arba kurių gyvenimas ir veikla būdavo vienpusiškai ar nepilnai nušviečiami. Tai žmonės, daug nusipelnę mūsų tautos doroviniam ar tautiniam atgimimui, arba kilniu asmeniniu pavyzdžiu skatiną siekti kilnių idealų, dėl jų aukotis.

Šiam rinkiniui medžiagą pateikė: kun. J. Boruta SJ, S. Dielininkaitienė, kun. A. Jančys, A. Lipnickaitė - Jankevičienė, M. Klimaitytė - Mačiulaitienė ir kiti.

Visiems, kuo nors prisidėjusiems rengiant šį biografijų - nekrologų rinkinį, nuoširdžiai dėkojame.

Kun. Pranciškus Račiūnas MIC

1. KANAUNINKAS ANTANAS ALEKNA

(1872 - 1930)

Didelį indėlį, tyrinėjant Lietuvos praeitį, įnešė vienas žymiausių mūsų tautos istoriografų kanauninkas Antanas Alekna.

A. Alekna gimė 1872m. gruodžio 19 d. Kurų km., Radviliškio paviete. 1884 - 1890 metais lankė Šiaulių gimnaziją ir baigė šešias klases. 1890 - 1894 metais mokėsi Žemaičių vyskupijos kunigų seminarijoje Kaune. Dar būdamas klieriku gyvai įsijungė į lietuvių tautinio atgimimo judėjimą. Baigęs seminariją, studijas tęsė Petrapilio dvasinėje akademijoje (1894 - 1897), bet, pablogėjus sveikatai, viso kurso neišklausė. Jam buvo suteiktas teologijos kandidato laipsnis. Įšventintas kunigu dirbo vikaru Šiauliuose, dėstė tikybą Šiaulių gimnazijoje ir pradžios mokyklose. Remdamasis įstatymais, kun. A. Alekna vaikus, nemokančius rusiškai, tikybos mokė lietuviškai. Tai nepatiko rusui mokyklos direktoriui, ir jis apskundė kapelioną Vilniaus generalgubernatoriui. Kun. A. Aleknai uždraudžiama dėstyti tikybą ir jis paskiriamas Kauno šv. Kryžiaus (karmelitų) bažnyčios vikaru. Vėliau (1903 - 1905) vikaravo Rokiškyje. 1906m. paskiriamas Kauno katedros vikaru. Po kurio laiko pakviečiamas į kapitulą ir profesoriauti Kauno kunigų seminarijoje.

Nuo 1896m. kun. A. Alekna aktyviai bendradarbiauja periodinėje spaudoje, rašydamas straipsnius aktualiais klausimais ir pasirašinėdamas įvairiais slapyvardžiais: A. Kurietis, A. Kuronėlis ir kt. 1907 - 1919 metais redaguoja savaitraštį „Vienybė", rašo straipsnius „Draugijai" ir „Ganytojui" bei kitiems leidiniams. Parašo Lietuvos ir Katalikų Bažnyčios istorijos vadovėlius, kurie kritikos buvo gana palankiai sutikti. 1917 - 1922 metais profesoriauja Kauno kunigų seminarijoje, o nuo 1922m. Lietuvos universiteto teologijos - filosofijos fakultete dėsto Lietuvos istoriją, Bažnyčios istoriją ir visuomenės istoriją. 1923m. išleidžia išsamią monografiją apie Žemaičių vyskupą M. Valančių; 1927m. - apie šv. Kazimierą. Paskutinis mokslinis kan. A. Aleknos veikalas „Katalikų Bažnyčia Lietuvoje" išleistas jau po autoriaus mirties. Rašė kan. A. Alekna ir dvasinio gyvenimo klausimais: „Tikrasis gailestis - dangaus raktas" (1908), „Kristaus Bažnyčia, jos esybė, ženklai ir veikimas" (1909), „Katekizmo pradžiamokslis" (1903). Išvertė kun. Vosiley „ Dvasiškas gyvenimas" (1910) ir Lagerlof

„Legendos apie Kristų" (1917). Perredagavo vysk. M. Valančiaus „Pradžia ir išplitimas katalikų tikėjimo". Mirė 1930m. Kaune.

Kan. A. Alekna, kaip ir daugelis jo amžininkų, priklausė prie tų žmonių, kuriems didelę gyvenimo dalį teko paskirti labai įvairiapusiškai veiklai.

Iki pirmojo pasaulinio karo kun. A. Alekna yra visuomenės veikėjas, kovotojas už lietuvybę. Jis tampa žurnalistu - publicistu, rašančiu įvairiais tuo metu aktualiais klausimais. Būdamas savaitraščio „Vienybė" redaktorius, jis turėjo rašyti apie žemės ūkį, amatus, bankus, ūkininkų ratelius, net lėktuvus, tačiau artimiausia jam Lietuvos istorija. Istorija A. Alekna domėjosi dar gimnazijos suole, tačiau mokslinių praeities tyrinėjimo metodų ten jo niekas nemokė. A. Alekna neturėjo galimybės studijuoti istorijos pas kokį nors tuo metu žymų profesorių. Visą išsilavinimą, kurį šioje srityje pasiekė, kan. Alekna įsigijo savarankiškai studijuodamas, daug ir nuosekliai dirbdamas. Ypatingai jį domino mažai tyrinėta Lietuvos praeitis.

Jau 1911m. kan. A. Alekna išleido 95 psl. Lietuvos istoriją. Šį darbą jis pats taip vertino: „Jei lietuviai, tą knygelę skaitydami, imtų labiau mylėti mūsų bočių krauju ir prakaitu aplaistytą Tėvynės žemę, įgytų norą toliau darbuotis savo krašto kėlimui, tai mano tikslas būtų pilnai pasiektas. Ilgainiui gal kas nors parašys didesnę ir geresnę mūsų tautos darbų mažai dar teištirtą istoriją". Tada jis nenujautė, kad ir šį darbą teks jam pačiam atlikti. Kan. A. Aleknos išleisti istorijos vadovėliai ilgą laiką buvo naudojami Lietuvos mokyklose.

Kan. A. Aleknai, kaip mokslininkui, būdingas ypatingas sąžiningumas. Jo istoriniai veikalai pasižymi aiškia, sausa kalba. Juose nerasime jokių faktų, kurie nebūtų paimti iš istorinių šaltinių: kronikų, metraščių, kitų dokumentų. To, ko negalima pagrįsti atitinkamais dokumentais, A. Aleknа nelaiko faktais. Jam svetimas gražbyliavimas, praeities romantizavimas, kuris taip buvo paplitęs S. Daukanto ir J. Basanavičiaus laikais. Prel. A. Dambrauskas - Jakštas, vertindamas A. Aleknos monografiją apie vysk. M. Valančių, sako: „Autoriaus metodas griežtai moksliškas. Jis teoperuoja faktais; jokių anekdotų, hipotezių, jokio psichologizmo ir net romantizmo neprisileidžia. Jis net pasakoti pats nuo savęs nelabai temėgsta: kur tik gali, mielai pasivaduoja dokumentų citatomis". Jei galima kai kada abejoti A. Aleknos išvadomis, tai visada ir visiškai galima pasitikėti jo pateikiama faktine medžiaga.

Kuklus ir darbštus mokslininkas kan. A. Alekna iki pat mirties uoliai darbuojasi blaivybės, „Saulės", šv. Kazimiero draugijose. Profesoriaudamas universitete, vadovauja ir remia kiekvieną bandymą tyrinėti Lietuvos praeitį, savo klausytojus moko šio darbo metodų. Per 8 darbo metus universitete yra išleidęs visą eilę sistemingai Lietuvos istoriją studijuojančių žmonių.

Savo meile Lietuvos praeičiai kan. A. Alekna yra panašus į S. Daukantą, tačiau jam būdingas šaltas, blaivus tyrinėtojo protas. Jei S. Daukantas, norėdamas iškelti Lietuvos vardą, atvaizduoti didingą Lietuvos praeitį, ne visada atsižvelgavo į tikrovę, A. Alekna Lietuvos didybę matė teisingame tos praeities atvaizdavime. Remdamasis tik šaltiniais ir kruopščiais tyrinėjimais, A. Alekna apvalė Lietuvos istoriją nuo legendų, faktų iškraipymo. Tai daugiau negatyvus, bet labai reikalingas darbas. Kritiškas ir atsargus A. Alekna buvo reikalingas po istorikų - romantikų ir kaip toks jis užėmė garbingą vietą Lietuvos istoriografijoje.

2. KUN. PIJUS ANDZIULIS MIC

(1870 - 1950)

Pijus Andziulis gimė 1870m. balandžio 14 d. Smalinyčios km., Paežerių vlsč., Vilkaviškio apskr. Lankė Paežerių pradinę mokyklą, o vėliau mokėsi Misingevičiaus progimnazijoje Suvalkuose. Iš ketvirtos gimnazijos klasės egzaminus laikė Marijampolėje. Pijus buvo temperamentingas, karšto būdo, bet geros, tiesios širdies. 1891 - 1894 metais jam teko tarnauti caro kariuomenėje. Sunkią kareivio gyvenimo naštą lengvindavo nuoširdžia malda. Buvo geras sportininkas, gimnastas. Kariuomenėje gavo karininko laipsnį.

Grįžęs iš kariuomenės, 1895m. įstojo į Seinų kunigų seminariją ir, ją baigęs, 1900m. įšvęstas kunigu. Iki 1905m. vikaravo Naumiestyje (dabar Kudirkos Naumiestis), Skriaudžiuose, o 1905 - 1906 metais darbavosi Silvanavičiuose tarp unitų, teikdamas dvasinius patarnavimus žiauriai caro persekiojamiems Rytų apeigų katalikams. Už tai buvo įskųstas Suvalkų gubernatoriui ir iškeltas į Pilipavą, o kiek vėliau - į Rudaminą. 1908m. paskirtas Veiverių mokytojų seminarijos kapelionu. Prasidėjus pirmajam pasauliniam karui, kun. P. Andziulis kartu su seminarija pasitraukė į Vilnių, o paskui į Rusijos gilumą. 1915m. seminaristams jis surengė trijų dienų rekolekcijas. Ten būdamas, kun. Pijus ypač susidraugavo su nuoširdžiu, maldingu seminaristu Jonu Bružiku, padėjo jam išspręsti varginančias problemas bei sugrįžti į Lietuvą. Tapęs garsiu misionieriumi, tėvas J. Bružikas SJ su giliu dėkingumu prisimindavo savo buvusį kapelioną kun. P. Andziulį. Grįžęs į Lietuvą, kun. P. Andziulis 1918m. įstojo į Nekaltai Pradėtosios Marijos (marijonų) kongregaciją. Baigęs noviciatą, pradėjo lankyti įvairias parapijas, vesdamas rekolekcijas, ir greit pagarsėjo kaip puikus pamokslininkas. 1922m. T. P. Andziulis išvyko į Ameriką ir ten lankė lietuvių parapijas.

1925m. grįžęs iš Amerikos, T. P. Andziulis paskiriamas Marijampolės marijonų namų vyresniuoju, o vėliau - Patašinės namų vyresniuoju ir maisto tiekėju Marijampolės vienuolynui. Šias pareigas jis ėjo labai sąžiningai, stropiai. Reikėjo aprūpinti 20 kunigų, keliasdešimt brolių ir moksleivių.

1937 - 1939 metais T. P. Andziulis buvo Kalvarijos namų vyresnysis. Ten vienuolija turėjo paveldėtą nemažą ūkį. Visiems teko daug dirbti.

Vyresnysis ir pats daug dirbo, ir sugebėjo kitus suburti talkon. Vadovaudamas namams, T. P. Andziulis nenutraukė pamokslininko veiklos. Ir 70 metų amžiaus sulaukęs, jis buvo tvirtas, kupinas energijos, noro veikti.

1939m. vasarą T. P. Andziulis išvyko į marijonų vienuolijos kapitulą. Grįžo išrinktas provinciolu. Rudenį prasidėjo antrasis pasaulinis karas. Šiais neramiais laikais T. P. Andziulis buvo labai tinkamas provinciolas: drąsus, vyriškas, nevengiantis atsakomybės, o kartu nuoširdus, tėviškas. Neišlepęs, pakankamai reiklus, visus aplankydavo, apžiūrėdavo, kas, kur ir kaip gyvena, kaip sekasi, kokios pagalbos kam reikia.

Marijonų provinciolai gyvendavo Kaune. Kartu gyvendavo ir keli klierikai. Jie provinciolo privengdavo, tačiau T. Andziulis išliko paprastas, teisingas, nepriekabus, vadovavo tėviškai. Pats, kaip ir visi kiti vyresnieji bei profesoriai, tvarkydavo savo kambarį.

Po karo, uždraudus visas vienuolijas, marijonai kunigai išsisklaidė, perėjo į vyskupų bei vyskupijų globą. T. P. Andziulis dar kurį laiką gyveno Kaune. Tik uždarius šv. Gertrūdos (šaričių) bažnyčią, išvyko į Marijampolę. Susirgo skleroze, bet visą laiką išliko darbštus, tvarkingas, maldingas.

1949m. įgaliotinis kulto reikalams pareikalavo, kad kun. P. Andziulis pasirašytų savo noru išstojąs iš vienuolijos ir prašytų leisti dirbti kaip pasauliečiui kunigui. Tėvas Andziulis nesutiko. Jo pavyzdžiu pasekė dar du marijonai kunigai. Jie visi neteko teisės viešai dirbti sielovadinį darbą.

Gyvendamas Kaune, T. P. Andziulis MIC pamokslus sakydavo šv. Gertrūdos bažnyčioje. 1940 - 1941 metais savo pamoksluose jis akcentuodavo religinį auklėjimą šeimoje ir pasitikėjimą Dievu. Jis sakydavo: „Bažnyčia, savo vaikelių krauju apsiplovusi, būna dar skaistesnė ir stipresnė".

Kun. P. Andziulis buvo garsus pamokslininkas, žinomas rekolekcijų vedėjas ne tik Lietuvoje, bet ir JAV. Turėjo ne tik galingą balsą, bet ir širdį, degančią Kristaus ir Bažnyčios meile. Šią meilę per ilgus gyvenimo metus ir stengėsi įskiepyti plačiosioms Lietuvos katalikų masėms. Sunku pasakyti, kiek jis yra savo pamokslais atvertęs nusidėjėlių, kiek paskatinęs kilnesniam gyvenimui. Ne veltui jis ilgą laiką buvo laikomas vienu iš geriausių Lietuvos pamokslininkų. Tikėjimo priešai dėl jo įtakos žmonėms buvo pasiruošę jį net nužudyti. Tik atsitiktinumo dėka išvengė mirties.

Mirė T. P. Andziulis 1950m. birželio 20 d. Palaidotas Marijampolės marijonų kapinėse.

3. T. BENEDIKTAS ANDRIUŠKA SJ

(1884 - 1951)

Toli nuo Lietuvos, kažkur Urale, guli palaidoti jėzuito T. Benedikto Andriuškos, mirusio kankinio mirtimi lageryje, palaikai.

Tai taurus, kilnios dvasios, išsilavinęs, pamaldus lietuvis kunigas - vienuolis, nuoširdžiai mylėjęs Bažnyčią ir savo tautą, dėl jų gyvenęs ir dirbęs, už jas savo gyvybę atidavęs.

T. Benediktas Andriuška gimė 1884m. Telšių apskr., Alsėdžių vlsč., Vilkaičių km. Jo tėvai buvo ūkininkai, turėję 40 ha žemės.

Benediktas lankė Lieplaukės rusišką pradinę mokyklą. 1901m., baigęs Palangos progimnaziją, įstojo į Kauno kunigų seminariją. Po pusantrų metų išvyko į užsienį ir 1903m. įstojo į Jėzuitų ordiną. Lenkų provincijos lėšomis baigė gimnaziją ir Popiežiškojo universiteto filosofijos fakultetą Krokuvoje (1909). Iki 1913m. dėstė rusų klb. ir liturginį giedojimą Chirovo (Austrija) didžiojoje jėzuitų gimnazijoje. 1913m. išvyko į Angliją, kur įstojo į Popiežiškojo universiteto Teologijos fakultetą. 1915m. įšventintas kunigu. Iki 1918m. Kenterbūryje mokėsi asketikos, atliko tercijatą. 1918m. atvyko į Londoną, kur privačioje studijoje metus specializavosi filosofijoje. 1919m. atvykęs į Lietuvą, Kauno kunigų seminarijoje dėstė filosofiją, fiziką, liturginį giedojimą. 1920m. išvyko į Belgiją, kur Antverpene, Aukštosios komercijos mokyklos internate, dirbo auklėtoju, dėstė rusų kalbą. 1923m. grįžo į Lietuvą ir iki 1930m. profesoriavo Kauno kunigų seminarijoje, dėstė lotynų k., pasaulinę istoriją.

Nuo 1930m. T. B. Andriuška dirbo Šiaulių šv.Ignaco bažnyčios rektoriumi, o nuo 1936m. - jėzuitų provinciolas Lietuvoje. Vokiečių okupacijos metais dirbo Pagryžuvyje, dėstė filosofiją. Nuo 1944m. vėl Šiaulių šv. Ignaco bažnyčios rektorius. Vėliau pasitraukė į nuošalesnę vietą - Varlaukį, Tauragės apskrityje. Čia 1949m. vasario 21 d. suimamas ir nubaudžiamas 10 metų kalėti. Mirė 1951m. vasario 6 d. Verchne Uralske (Čeliabinsko srit.). Jau 1937m. buvo prasitaręs, kad jam teks mirti komunistų lageryje.

T. B. Andriuška buvo labai gabus. Mokėjo lotynų, lenkų, vokiečių, rusų, prancūzų ir anglų kalbas. Būdamas labai darbštus ir didelis entuziastas, visokiais būdais bandė kelti liaudies religinį sąmoningumą. 1919m. kartu su prel. Januškevičium atgaivino jau mirusią Lietuvoje organizaciją - šv. Vincento Pauliečio konferenciją. Jos tikslas: teikti materialinę ir

moralinę pagalbą ligoniams ir vargstantiems. Nuo 1923m. į šią organizaciją įsijungė daug kunigų ir jos veikla plačiai išplito.

1923m. T. B. Andriuška atnaujino Maldos Apaštalavimo sąjungą ir jai vadovavo iki 1930m. Per šį laikotarpį sąjunga labai išaugo. Jai priklausė 100 tūkstančių narių, kurie meldėsi popiežiaus intencijomis ir ypač už Rusijos atsivertimą. 1926 - 1927 metais T. B. Andriuška redagavo religinį žurnalą „Žvaigždė". 1925m. kartu su prof. Pr. Venckum įsteigė naują apaštališką kunigų sąjungą Unio Apostolica ir jai vadovavo iki 1936m. Vėliau jai vadovavo vysk. P. Būčys MIC. Šiai sąjungai priklausydavo 20 - 40 kunigų.

Šalia tiesioginių pareigų, T. Benediktas daug rašė. Jo paties parašyta 20 knygų ir tiek pat išversta iš anglų, prancūzų ir vokiečių kalbų. Mėgo muziką, giesmes, dainas. Kur tik ilgiau apsistodavo, tuoj suorganizuodavo chorą. Turėjo švelnų tenorą ir muzikinių gabumų. Jausdamas, kad labai trūksta giesmių, pats rašė jų tekstus ir kūrė muziką, grojo vargonais. Nors ne visos jo sukurtos giesmės muzikiniu atžvilgiu yra vertingos, bet dvelkia nuoširdžiu paprastumu ir pamaldumu. Dėl to jos buvo mėgiamos ir paplito visoje Lietuvoje.

T. B. Andriuška buvo gilaus dvasinio gyvenimo kunigas. Visados giedras, paprastas, tiesiakalbis, o kartais, esant reikalui, ir griežtokas. Turėjo gražaus humoro gyslelę. Būdavo miela su juo bendrauti. Su kiekvienu sutiktu greitai surasdavo bendrą kalbą, mokėdavo papasakoti daugybę įvairiausių dalykų ir visa tai susieti su gyvenimu. Būdamas atidus kitiems, savęs visai netausojo. Niekada nesiskųsdavo savo negalėmis, nors jo kojos buvo nesveikos. Kai nebegalėdavo pastovėti, jam padarydavo specialų klauptuką ir rekolekcijas vesdavo klūpodamas sakykloje.

Patekęs į kalėjimą, tėvas Benediktas buvo kameros siela. Visus ramindavo, guosdavo. Gavęs siuntinį, dalydavosi su kitais, ypač su tais, kurie nieko negaudavo. Kai būdavo ypač sunku, juokaudavo, pasakodavo anekdotus, kad išblaškytų kitų slogią nuotaiką, arba mokydavo užsienio kalbų. Vis užsiėmimas, atitraukiąs dėmesį nuo grasios kasdienybės. Ant rūkomo popieriaus, padažę degtuką į iš duonos plutų padarytą „rašalą", kaliniai rašydavo linksniuotes ir žodžius.

Tikrinant sveikatą, į klausimą: „Kaip sveikata?", tėvas Andriuška atsakydavo: „Kaip pas jautį". Ligoninės felčeris prieštaraudavo: „Netiesa. Paties kojos labai sutinusios". Nežiūrint silpnos sveikatos, jis dirbo kartu su visais anglies kasyklose, niekam nesiskųsdamas, kol Viešpats pasišaukė ištikimą tarną pas save.

4. JURGIS BALTRUŠAITIS

(1873 - 1944)

Labai savito braižo poetas - mąstytojas Jurgis Baltrušaitis gimė 1873m. balandžio 20 d. Kauno gubernijos Paantvardžio km., netoli Skirsnemunės (dabar Jurbarko raj.). Jo tėvai buvo lietuviai katalikai ūkininkai. Skaityti ir rašyti Jurgutis pramoko namie, o aritmetikos, geografijos ir lotynų kalbos mokėsi pas vietos kunigą K. Žakevičių, kuriam liko dėkingas visą gyvenimą. Išlaikęs egzaminus, 1885m. rudenį buvo priimtas į Kauno gimnaziją. Perėjęs į penktą klasę ir netekęs tėvų paramos, Jurgis ir toliau mokėsi, pats užsidirbdamas pragyvenimui.

1893m. J. Baltrušaitis įstojo į Maskvos universitetą, kur baigia fizikos - matematikos fakulteto gamtos skyrių. Šalia gamtos mokslų studijuoja ir Istorijos - filologijos fakultete literatūrą. Be to, išmoksta apie 15 užsienio kalbų tiek, kad gali skaityti žymiausius literatūros kūrinius originalo kalba bei juos versti į rusų kalbą.

Rašyti pradėjo mokydamasis gimnazijoje. Universitete parašė kelis eilėraščių ciklus ir dvi dramas. Jo kūriniai pirmą kartą išspausdinti 1899m. rudenį V. S. Miroliubovo „Žurnal dlia vsech". Kartu su S.A. Poliakovu įsteigia „Skorpiono" leidyklą, kurioje spausdinami žurnalai „Severnyje cvety", „Vesy". Ši leidykla išleidžia J. Baltrušaičio eilėraščių rinkinius: „Lelija ir pjautuvas", „Žemės laiptai" ir „Kalnų takas" bei daug vertimų: eilėraščių, prozos ir pjesių. Jo kūrinių yra išversta į bulgarų kalbą. Į italų kalbą išverstas eilėraščių rinkinys (La Scala terrestre 1912, Baldoni, Firenze).

Poetas daugiausia rašė rusų kalba. Pirmas lietuviškas eilėraštis „Ilgu širdžiai" pasirodė tik 1927m pabaigoje. Jo eilėraščių rinkinio „Ašarų vainikas " I d. Lietuvos valstybinės leidyklos buvo išleista tik 1942m. Labai savita, įdomi J.Baltrušaičio lietuviškų eilėraščių kalba, dvelkianti gūdžia senove, pirmykščio žodžio sodrumu. Jo eilėraščiai iškaišyti rečiausiais žodžiais, išsireiškimais ir formomis.

Kokia kalba bebūtų rašęs J. Baltrušaitis, jo eilėraščiuose nepaprastai atsiskleidžia autoriaus lietuviškumas. Tai pastebėjo ir svetimtaučiai. „J. Baltrušaitis įtvirtino rusų poezijoje savo lietuvišką išmintį",- rašė J. Severianinas.

Abejingas šlovei, ambicijų kivirčams, literatūrinio gyvenimo triukšmui, J. Baltrušaitis pasidarė ryški ir įtakinga Rusijos meninio pasaulio figūra. Kaip puikus pasaulinės dramaturgijos žinovas, jis padeda gimti „Laisvajam Maskvos teatrui", o po 1917m. spalio revoliucijos vadovauja Maskvos meno tarybos poskyriui, kuriam priklausė teatrų reikalai.

Pagarsėjęs savo bešališkumu ir žmogišku taktu, J. Baltrušaitis 1919m. išrenkamas visos Rusijos rašytojų sąjungos pirmininku.

J. Baltrušaitis anuo metu kritikų buvo palankiai vertinamas. Rusų poezijos antologijose, leidžiamose tiek Rusijoje, tiek užsienyje, jo eilėraščiai stovi šalia Puškino, Lermontovo, Tiutčevo, Feto ir Bloko kūrinių. J. Baltrušaitis atstovauja ir „Pasaulinės poezijos antologijoje", kurią parengė ir išleido 1966m. garsus vokiečių poetas H. Magnus Ercensbergeris.

Giliai įleidęs šaknis į Rusijos meno pasaulį, J. Baltrušaitis nenutraukia ryšių su Lietuva ir lietuviais. Organizuoja lietuvių studentų šelpimą, savo namuose buvo įsteigęs net nedidelį lietuvių moksleivių, karo pabėgėlių, bendrabutį.

1920m. paskirtas nepriklausomos Lietuvos atstovu Sovietų Sąjungoje, J. Baltrušaitis ėmė dažniau lankytis gimtajame krašte. Jo artimiausi draugai V. Krėvė ir B.Sruoga atkakliai ragino jį imtis lietuviškos kūrybos. Ryšiai su rusų meno sluoksniais palengva ėmė trūkinėti.

1939m., išėjęs į pensiją ir apsigyvenęs Paryžiuje, J. Baltrušaitis per trumpą laiką sukūrė tris eilėraščių knygas ir vieną poemą: „Ašarų vainikas" (dvi dalys), „Aukos dūmai" ir „Įkurtuvės".

Priartėjus fašistų tankams prie Paryžiaus, J. Baltrušaitis pasitraukė kartu su diplomatiniu korpusu į Blonvilio kaimelį, netoli Bordo.

Mirė J. Baltrušaitis 1944m. sausio 3 d. Palaidotas Monružo kapinėse, netoli Paryžiaus.

Gimęs ir augęs katalikiškoje šeimoje, mokytas ir auklėtas kunigo J. Baltrušaitis ir prieštaringiausiose sąlygose išsaugojo tikėjimą, kuris jam buvo atrama sunkiuose gyvenimo bandymuose. Savo dvasia, be paliovos jaučiančia visų žemiškų daiktų laikinumą, trokštančia kažko amžino, begalinio, absoliutaus, jis buvo giliai religingas žmogus. Ir savo kūryboje jis visur ieškojo dieviškojo prado. Žmogus jam buvo dieviškojo Kūrėjo bendradarbis, kuriam skirta tęsti ir užbaigti Viešpaties kūrybą. Žmogaus gyvenimas, ne beprasmė klajonė, ne betikslė egzistencija, bet išmintingas dangiškojo Tėvo vedimas.

Įkvėpimo savo kūrybai, stiprybės ir ištvermės gyvenimo kovose J. Baltrušaitis sėmėsi iš savo tėvų tikėjimo. Jo darbo kabinete Maskvoje ant rašomojo stalo stovėjo kryželis, o ant spintelės prie lovos gulėjo Evangelija ir maldaknygė.

Vientisa, stabili, santūri J.Baltrušaičio asmenybė traukė ir žavėjo. Vienas jo artimas draugas, garsus italų rašytojas konvertitas, Džiovani Papini ir po 35 metų gyvai prisimena tas dienas, kada bendravo su juo. „Jis buvo širdies ir spontaniško dosnumo žmogus", - taip J. Baltrušaitį apibūdino Dž. Papini.

5. GARBĖS KANAUNINKAS
JONAS BALVOČIUS - GERUTIS
(1842 - 1915)

Kuklus ir darbštus plunksnos darbininkas kun. Jonas Balvočius - Gerutis gimė 1842m. kovo 2 d. Purvėnų km., Viekšnių vlsč., Šiaulių apskr. (dabar Mažeikų raj.). Apie jo jaunystę žinių nėra išlikę. Žinoma, kad jis 1863 - 1868 metais mokėsi Varnių kunigų seminarijoje ir Petrapilio dvasinėje akademijoje (1868 - 1871). Ją baigė teologijos kandidato laipsniu. Kunigu įšventintas 1871m.

Kun. Gerutis pradėjo kunigauti tuo metu, kai buvo uždrausta lietuviška spauda. Visoje Lietuvoje nebuvo jokio laikraščio nei knygos. Po nepavykusio sukilimo (1863), kuriame dalyvavo dalis kunigų, kunigija buvo praradusi caro valdžios pasitikėjimą ir įvairiais būdais varžoma. Tokiomis sąlygomis pradėjęs savo kunigišką veiklą, kun. Gerutis taip pat derinosi prie esamų sąlygų. Paskirtas Vadoklių klebonu, gražiai tvarkė ūkį, kuris davė nemažą pelną, patarnavo tikintiesiems.

Pasirodžius 1883m. „Aušrai", o vėliau Prūsuose pradėjus leisti „Apžvalgą" ir „Tėvynės sargą", daugelio lietuvių širdyse atbudo tautinio atgimimo viltis. Nuo šio sąjūdžio kun. Gerutis neliko nuošalyje. Kad ir būdamas vyresnio amžiaus, jis mielai stojo jaunųjų veikėjų gretosna, ne vien žodžiais, bet ir lėšomis remdamas jų darbą. Jis dosniai šelpė užsienyje leidžiamus laikraščius, tačiau gerai suprato, kad būtinai reikia iškovoti laisvę lietuviškai spaudai, nes kol ji yra draudžiama ir persekiojama, negali būti nė kalbos apie tikrąjį tautinį ir kultūrinį atgimimą.

Spaudos atgavimo reikalu jis rašė įvairioms ministerijoms ir žinyboms. Buvo pasiruošęs ir didelę pinigų sumą paaukoti tam reikalui. Rašė tuo klausimu ir kiti šviesesni ano meto žmonės: vysk. L. Paliulionis, grafas A. Tiškevičius, kun. K. Jaunius, Sviatopolk - Mirskis, Liubimovas ir kt. Šie visi prašymai parodė biurokratiškai caro valdžiai, kad spaudos klausimo negalima ignoruoti. Pagaliau 1904m. balandžio 24 d. caras Nikalojus II tam tikru įstatymu sugrąžino lietuviams spaudą. Ši žinia kun. Gerutį nepaprastai nudžiugino.

Darydamas visa, kas tuo metu buvo įmanoma, spaudos atgavimui, kun. Gerutis nemažai rašė. Jo kūriniai daugiausia skirti kaimo žmonėms, kurių

tarpe jis visą gyvenimą darbavosi, jų vargus ir rūpesčius geriausiai pažino bei užjautė. Taip pasirodė jo apysakaitė „Jonukas Karklynas eina Lietuvos pažintų", apysakos „Susiskaldėliai ir pašvaitoriai", „Kunigo giminė". Visi šie kūrinėliai buvo išleisti Amerikoje kun. A.Miluko rūpesčiu. Atgavus spaudą, kun.Gerutis paruošia vyresnio amžiaus žmonėms maldaknygę „Aukso Žvaigždė", kurios buvo išleista 4 laidos (paskutinioji 1913m.). Parašė 52 pamokslus tiems,kurie šventadienį pasilieka namuose. Šalia originalių kūrinių, kun. Gerutis daug verčia iš lenkų, vokiečių ir prancūzų kalbų. Daugiausia tai dvasinio turinio knygos, kaip Lunkevičiaus „Apeigos Rymo Katalikų Bažnyčios", Weisso „Moterystė ir jos šeimyna", „Nekaltybė, žiūrint iš filosofinės kertės", Honsjakobo „Pasaulio sukūrimas", Vetzelio knygelė apie Švč. Sakramentą „Meilės paminklas", Giurberto „Valios nusistatymas", Duplensy apologetinio turinio veikalas bei kiti. Sulaukęs 70 metų amžiaus išvertė asketišką knygelę „Mirties akivaizdoje". Išvertė ir M. Plateno knygą „Sveikata", savotiškai perdirbo Flamariono „Astronomiją", pavadindamas ją „Sodiečių dangus". Du metus vertė Brechmo raštus apie gyvulius, paukščius ir žvėris. Visą šią literatūrą išleido šv.Kazimiero draugija, kurios garbės narys buvo kun. Gerutis. Kai kurie vertimai išspausdinti „Draugijoje".

Savo literatūrinę veiklą kun. Gerutis pradėjo būdamas 56 metų amžiaus ir labai uoliai darbavosi iki mirties.

Kaimynų lenkų kunigų skundžiamas vyskupui, kad jau nepajėgiąs administruoti parapijos, 1902m. buvo iškeltas į Dusetų altariją. Čia ne tik rašė knygas, bet ir teikė bažnytinius patarnavimus. Ramus, darbštus senelis žmonėms labai patiko. Ir jis pats apsiprato naujoje vietoje, kad net pareiškė norįs čia numirti. Tačiau, išbuvęs 4 metus, vyskupui leidus, apsigyveno Ėriškiuose (Ramygalos parap.), kur žmonės buvo pasistatę bažnytėlę, bet neturėjo kunigo. Jam čia apsigyvenus, labai pagyvėjo parapijos gyvenimas. Žmonės uoliai rinkdavosi sekmadieniais ir šventadieniais į šv. Mišias, klausydavo pamokslų. Pradėjo skaityti dvasinio turinio knygas, daugiausia savo klebono parašytas. Taip ilgainiui šiame užkampyje atsirado ne tik tikybiniu, bet ir tautiniu atžvilgiu susipratusių žmonių.

Išbuvęs Ėriškiuose apie 8 metus, kun. Gerutis pasiprašė perkeliamas į Uliūnus (1914). Čia taip pat išpuošė bažnytėlę, sutvarkė kleboniją ir, kiek įstengdamas, tarnavo vietiniams kaimiečiams. Mirė 1915m. lapkričio 15 d. Palaidotas Uliūnų kapinėse, tarp tų pačių kaimo žmonių, kuriems, būdamas gyvas, tiek daug žodžiu ir plunksna darbavosi. Prieš mirtį garbingas senelis susilaukė savo nuopelnų pripažinimo. Naujasis Žemaičių vyskupas

Pranciškus Karevičius jam suteikė garbės kanauninko titulą, tačiau, atsižvelgdamas į kan. Geručio prašymą, leido jam pasilikti su savo pamiltais kaimiečiais. Kan. Gerutis visą gyvenimą buvo labai darbštus ir tvarkingas. Jokiu būdu negalėjo nebaigti pradėto darbo. Mielai bendravo su paprastais žmonėmis, nors nevengdavo ir ponų draugijos, tačiau jos niekada neieškojo. Tvirtos valios, blaivaus proto, krikščioniško nusistatymo žmogus ir kunigas nebuvo linkęs į perdėtus sentimentus, tačiau sugebėjo geriausias savo kūno ir sielos jėgas atiduoti visuomenei naudingam darbui. Nuoširdžiai mylėjo Lietuvos liaudį, gailėjosi kunigų, kuriuos išnaudoja besočiai giminės, užjautė jaunimą, prarandantį tikėjimą ir dorą. Pagaliau, gailėjosi lietuvių tautos, neturinčios savo spaudos, ir kiek galėdamas talkino, kad ji būtų atgauta, negailėdamas tam nei jėgų, nei santaupų. Jo nenuilstančio uolumo, darbštumo paslaptis,- kad karštai buvo pamilęs savo brolius lietuvius. Dėl to jis vertas ne tik mūsų pagarbos, bet ir meilės.

6. VYSKUPAS ANTANAS BARANAUSKAS

(1835 - 1902)

Garbingas Bažnyčios ir Tėvynės sūnus vyskupas Antanas Baranauskas gimė 1835m. sausio 17 d. Anykščiuose. Tėvas pats išmokė Antanuką skaityti ir rašyti, o paskui leido į mokyklą, kurioje buvo mokoma lenkiškai, o vėliau ir rusiškai. Ypač išryškėjo Antanuko matematiniai gabumai. Matydamas vaiko gabumus, tėvas nusprendė jį leisti toliau mokytis. Baigęs valsčiaus raštininkų mokyklą Rumšiškėse, Antanas raštininkavo įvairiuose valsčiuose: Vainute, Raseiniuose, Sedoje ir Skuode. Gyvendamas Sedoje, A. Baranauskas susipažino su pasiturinčia ir inteligentiška Praniauskų šeima. Matydami jaunuolio troškimą mokytis, Praniauskai nutarė jam padėti. Įsigijęs 4 gimnazijos klasių baigimo pažymėjimą, A.Baranauskas 1856m. rudenį įstojo į Varnių kunigų seminariją. Pasimokęs seminarijoje dvejus metus, dar ketverius gilino žinias Petrapilio dvasinėje akademijoje. Ją baigė 1862m., gaudamas teologijos magistro laipsnį ir buvo įšventintas kunigu. Bažnytinės vyresnybės pasiųstas dvejus metus studijavo Miunchene, Romoje ir Liuvene (Belgija).

Grįžęs iš užsienio, kun. A. Baranauskas vienerius metus profesoriavo Petrapilio dvasinėje akademijoje. Vyskupo atšauktas į Lietuvą buvo paskirtas katedros vikaru ir Žemaičių (Kaune) kunigų seminarijos dėstytoju. Dėstė iškalbos mokslą, katechetiką ir lietuvių kalbą. 1884m. kun. A. Baranauskas ypatingai atsidėjo Bažnyčios administraciniam darbui, laisvalaikį skirdamas matematikai. 1897m. A. Baranauskas paskiriamas Seinų vyskupu. Eidamas šias pareigas, didelį dėmesį skyrė kunigų ir tikinčiųjų maldingumo ugdymui. Pats vesdavo klierikams ir savo vyskupijos kunigams rekolekcijas, rašė ir vertė giesmes, įvedė įvairias pamaldas: maldų devyndienius prieš Sekmines ir Švč. Jėzaus Širdies šventę, gegužines pamaldas ir kt. Pradeda versti į lietuvių kalbą Šventąjį Raštą. Dirbdamas labai įtemptai, tesuspėja išversti mažiau negu pusę. Mirė 1902m. lapkričio 23 d. Palaidotas Seinų katedroje.

Vyskupo M. Valančiaus laikais mokydamasis Varnių kunigų seminarijoje, A. Baranauskas tapo sąmoningas lietuvis, užsidegęs visuomeniniam darbui. Čia parašė „Artojų giesmes šventas", kurias vysk. M. Valančius įdėjo į savo „kantyčkas". Didelio populiarumo susilaukė „Kelionė Peterburkan", kuri ilgus metus žadino tautinę sąmonę ir skatino kovoti su

carine priespauda. 1858 - 1859 metais vasaros atostogų metu A.Baranauskas, norėdamas įrodyti lietuvių kalbos grožį ir lygiateisiškumą su kitomis kalbomis, sukuria nuostabiai gražią poemą, apdainuojančią Lietuvos gamtą, „Anykščių šilelį".

Sąmoningas, susipratęs lietuvis A.Baranauskas pasirodė ir dirbdamas Petrapilio dvasinėje akademijoje, ir dėstydamas Kauno kunigų seminarijoje, tik čia jis daugiau reiškėsi kaip mokslininkas - kalbininkas, o ne kaip poetas. Eidamas vyskupo pareigas, lietuvių kalbos taip pat nepamiršta: sako lietuviškus pamokslus, verčia Šventąjį Raštą, rašo giesmes, todėl neturi realaus pagrindo priekaištai, kad senatvėje A. Baranauskas „nutautėjo". Yra išlikusi gausi jo korespondencija lietuvių kalbos klausimais su žymiais ano meto specialistais kalbininkais.

Tapęs vyskupu, A. Baranauskas buvo labai uolus katalikybės gynėjas. Bendraudamas su caro valdininkais, jis religiją liečiančiuose klausimuose nepripažino jokių kompromisų. Į grynai politinius reikalus nesikišo. Tiesus, paprastas, linkęs drąsiai, be jokios diplomatijos, spręsti iškilusius klausimus, vyskupas caro valdininkų nebuvo mėgiamas, bet ir jie turėjo pripažinti jo sugebėjimus. Nuoširdžiai mylėjo liaudį, tačiau nevengė bendrauti ir su dvarininkais, reikalaudamas iš jų vykdyti katalikiškas pareigas. Nuoširdžiai mylėjo savo Tėvynę, bet, pirmiausia, buvo kunigas, Bažnyčios sūnus ir iš savo kunigų reikalavo nesivelti į politikas, būti „kristomanais".

Vysk. A.Baranauskas buvo labai klusnus Dievo ir Bažnyčios įsakymams, nuoširdžiai pamaldus, labai darbštus ir pareigingas. To paties reikalavo ir iš kitų. Skaudžiai išgyvendavo, jei negalėdavo priversti kunigus ir tikinčiuosius vykdyti jo nurodymus. Buvo ūmus, karštas, bet supratęs, jog klydo, stengdavosi maloniais žodžiais ar kokiu kitu būdu nuoskaudą atitaisyti.

Visą gyvenimą nuoširdžiai mylėjo savo artimuosius, reikale padėdavo, nevengė su jais bendrauti. Mėgo liaudies dainas, pasakas. Klierikus skatino tarmiškai užrašinėti lietuviškas pasakas. Taip buvo surinkta apie pustrečio šimto lietuvių liaudies pasakų, kurios 1920m. buvo išleistos Vokietijoje.

Visa Baranausko poezija kupina religinės dvasios. Gamtos grožis išsilieja jam šventais jausmais. Vos keletą metų A. Baranauskas reiškėsi kaip bendraliaudinis poetas. Mokslininkas ir asketas nustelbė poetą, tačiau tautinį atgimimą skatino jo jaunystėje sukurta poezija. Senatvėje A. Baranauskas grįžo prie poezijos kaip ganytojas, giesmėmis, kurios iki šiol tebeskamba Lietuvos ir išeivijos bažnyčiose.

7. DAKTARAS JONAS BASANAVIČIUS

(1851 - 1927)

Daug pasidarbavo Lietuvos tautiniam atgimimui gydytojas, mokslininkas, publicistas ir visuomenininkas dr. Jonas Basanavičius. Jis gimė 1851m. lapkričio 23 d. Vilkaviškio apskr., Bartninkų vlsč., Ožkabalių km. ūkininkų Juro ir Marės Basanavičių šeimoje. Namuose išmoko lietuviškai ir lenkiškai skaityti, rašyti ir šiek tiek aritmetikos. Toliau mokėsi Lukšių mokykloje, o 1866m. įstojo į Marijampolės apskrities mokyklą, kuri kitais metais buvo reorganizuota į gimnaziją. Mokslas sekėsi, ir J. Basanavičius gimnaziją baigė 1873m. sidabro medaliu. Ypač mėgo klasikines kalbas. Labai domėjosi lietuvių tautosaka ir ypač istorija. Dar būdamas moksleivis, užrašė daug lietuvių liaudies dainų, susipažino su Strijkovskio, Dlugošo ir kt. autorių kronikomis, skaitė A. Mickevičiaus, Sirokomlės, Kraševskio grožinės literatūros kūrinius apie Lietuvą. Baigdamas gimnaziją, jis jau buvo susipratęs lietuvis, tvirtai apsisprendęs darbuotis savo Tėvynei.

Baigęs gimnaziją, J.Basanavičius įstojo į Maskvos universiteto Istorijos - filologijos fakultetą, kuriame mokėsi 1873 - 1874 metais du semestrus. Jo nepatenkino žemas studijų lygis, todėl perėjo į medicinos fakultetą, kur dėstė žinomi to meto profesoriai. Labai susidomėjęs medicina ir rimtai ruošdamasis gydytojo darbui, J. Basanavičius tęsė ir savarankiškas studijas Maskvos bibliotekose, gilindamasis į Lietuvos istoriją. Tuo pačiu metu reikėjo duoti ir privačias pamokas, kad galėtų užsidirbti pragyvenimui. Stengėsi arčiau susipažinti su Maskvoje gyvenančiais studentais, rašė straipsnius laikraščiams. Jau šiuo metu jis susidarė nuoseklią mokslinio - tautinio darbo programą, kurią vėliau stropiai vykdė.

1879m. J. Basanavičius baigė universitetą. Įtemptas darbas, skurdžios gyvenimo sąlygos, atšiaurus klimatas neigiamai paveikė jo sveikatą. Jis nutarė vykti dirbti į Bulgariją, kur jaunai, besikuriančiai valstybei labai buvo reikalingi specialistai. J. Basanavičius ten tikėjosi šiek tiek pataisyti sveikatą ir pasisemti patyrimo, kuris praverstų dirbant tautinį darbą Lietuvoje.

1880m. atvykęs į Bulgariją, J. Basanavičius buvo paskirtas Lompalankos ligoninės direktoriumi ir departamento gydytoju. 1882 - 1888 metus praleido Prahoje ir Vienoje, gilindamas medicinos žinias ir darbuodamasis tų miestų bibliotekose bei muziejuose. Grįžęs į Bulgariją, dirbo Eleno-

je, Lompalankoje, Varnoje. Sunkios gyvenimo sąlygos, asmeninio gyvenimo nesėkmės: mylimos žmonos mirtis, sužeidimas atentato metu, jį labai paveikė fiziškai ir dvasiškai. Prasidėjo širdies ir nervų ligos, kurios jį kamavo visą gyvenimą. Nežiūrint to, J. Basanavičius, rūpestingai atliko savo profesines pareigas ir dirbo mokslinį darbą. 1891m. jis išleido „Materiali za sanitarnata etnografija na Bulgarija Lomskijat okrug", kuris įvairių šalių specialistų buvo labai aukštai įvertintas. Tais pačiais metais J. Basanavičius priėmė Bulgarijos pilietybę ir įstojo į demokratų partiją. 1899 - 1904 metais buvo Varnos miesto tarybos narys ir daug pasidarbavo gerindamas miesto gyventojų sanitarinę būklę. Daug prisidėjo prie to miesto gyventojų kultūrinio gyvenimo organizavimo. Atostogų metu lankėsi daugelyje Vidurio Europos miestų, darbuodamasis muziejuose ir bibliotekose, rinkdamas medžiagą savo moksliniams darbams. Bulgarų Mokslų Akademija 1912m. jį išrinko savo nariu korespondentu. Jis priklausė ir daugeliui kitų bulgarų draugijų. 25 metus pasidarbavęs šios tautos žmonių labui, sukaupęs nemažą politinio ir visuomeninio darbo patirtį, J. Basanavičius 1905m. grįžo į Tėvynę.

Ir gyvendamas Bulgarijoje, J. Basanavičius palaikė ryšius su pažįstamais Lietuvoje, savo raštus siuntinėjo Mažojoje Lietuvoje leidžiamiems lietuviškiems leidiniams: „Keleivis", „Naujasis keleivis", „Lietuviška Ceitunga", kartais ten ir apsilankydavo. 1881m. jam kilo sumanymas pradėti leisti lietuvišką laikraštį, skirtą visai Lietuvai, raginantį tautiniam atgimimui. Kadangi Lietuvoje spauda lotyniškomis raidėmis buvo uždrausta, toks laikraštis galėjo būti leidžiamas tik užsienyje. Geriausiai tam tiko Prūsija (Mažoji Lietuva). Ten 1883m. ir buvo išleistas pirmasis J. Basanavičiaus redaguojamos „Aušros" numeris, kuris lietuviškos visuomenės buvo džiaugsmingai sutiktas. J. Basanavičius norėjo, kad „Aušra" vienytų visus tautiečius, nežiūrint jokių luominių ir pasaulėžiūrinių skirtumų. Tačiau ne visi laikraščio leidėjai tai suprato. Laikraščiui patekus į dr. J.Šliūpo ir J. Andziulaičio rankas, buvo vedama aštri antireliginė propaganda, todėl jį nustojo remti kunigai. Netekęs beveik visų bendradarbių ir materialinės paramos, laikraštis 1886m. užsidarė.

Kaip žinomas kovotojas už lietuvių teises, J. Basanavičius negavo Rusijos vyriausybės leidimo grįžti į Lietuvą, todėl, pasinaudodamas Rusijos valdžios nepalankia situacija, grįžo be leidimo ir tuoj nuvyko į Vilnių, kur iš karto atsirado politinių ir visuomeninių įvykių centre.

1905m. lapkričio 11 d. „Vilniaus žinios" išspausdino J. Basanavičiaus „Atsišaukimą į lietuvių tautą", kuriuo buvo kviečiami tautos atstovai į

suvažiavimą. 1905m. lapkričio 21 d. susirinko Didysis Vilniaus Seimas, kuriam pirmininkavo J. Basanavičius. Seimo metu išryškėjo nesutarimai tarp įvairių srovių, ir tik pirmininkaujančio takto bei patyrimo dėka Seimas galėjo tęsti savo darbą. 1906m. J. Basanavičius įsitraukė į kovą už lietuvių kalbos teises Vilniaus krašto bažnyčiose. Tuo klausimu jis išsiuntė memorandumą popiežiui Pijui X ir kitiems aukštiems dvasininkams. 1907m. J. Basanavičiui pavyko įgyvendinti savo seną svajonę: įsteigti Lietuvos Mokslo Draugiją, kurios tikslas būtų vykdyti mokslinį tiriamąjį darbą ir rūpintis liaudies švietimu. Draugijos rūpesčiu buvo leidžiami vadovėliai, steigiamos mokyklos. Jai pavyko išsilaikyti ir karo bei vokiečių okupacijos metais ir sutelkti šviesiausią inteligentijos dalį. Draugijos organas buvo leidinys „Lietuvių Tauta", kurį redagavo J.Basanavičius. Jis aktyviai dalyvavo rinkimuose į II-ą ir III-ią Valstybės Dūmas. Norėdama suvaržyti jo veiklą, valdžia J. Basanavičių pavedė policijos priežiūrai, bet rimtesnių priemonių nedrįso imtis.

Pirmasis pasaulinis karas J. Basanavičių užklupo besigydantį Berlyne. Vargais negalais pasiekęs Vilnių, jis įsitraukė į darbą draugijose nuo karo nukentėjusiems pabėgėliams šelpti. Norėdamas daugiau laimėti lietuvių reikalams, jis nevengė bendrauti ir su vokiečių okupacinės valdžios atstovais.

1917m. pavyko gauti okupacinės valdžios leidimą sušaukti lietuvių konferenciją. Konferencija dirbo Vilniuje 1917m. rugsėjo 18 - 23 d. ir išrinko Lietuvos Tarybą, kuri nusprendė savarankiškai paskelbti Lietuvą nepriklausoma. Lietuvos Nepriklausomybės Aktas, pasirašytas visų Tarybos narių, buvo paskelbtas 1918m. vasario 16 d.

Vilniuje, nuolat keičiantis valdžioms ir politinei situacijai, J. Basanavičius visą laiką liko savo poste, gindamas lietuvių interesus, dirbdamas mokslinį darbą, saugodamas lietuvių kultūrines vertybes. 1919m., Želigovskio legionams užėmus Vilnių, J. Basanavičius atsidėjo daugiau moksliniam darbui, bet ir dabar gyvai reagavo į lenkų lietuviams daromas neteisybes. Kaip vienas didžiausių kovotojų už Lietuvos nepriklausomybę, J. Basanavičius buvo pakviestas dalyvauti Steigiamojo Seimo atidarymo iškilmėse. Kiek paviešėjęs tėviškėje, J. Basanavičius vėl grįžo į Vilnių, su kuriuo buvo tarsi suaugęs. 1922m. įsteigus Lietuvos universitetą, jo taryba J. Basanavičių vienbalsiai išrinko garbės nariu ir profesoriumi. Už didelius nuopelnus lietuvių tautai, 1921m. sausio 1 d. nutarimu jam buvo paskirta pensija.

Visą gyvenimą daug ir sunkiai sirgęs, intensyviai dirbęs, J. Basanavičius mirė 1927m. vasario 16 d. Palaidotas Rasų kapinėse Vilniuje.

J. Basanavičius visą gyvenimą turėjo vieną tikslą: tarnauti savo tautai. Šis aukštas tikslas neleido jam būti šališku. Jis stengėsi stovėti aukščiau luomų ir partijų, siekdamas suvienyti visas tautos jėgas. Tam tikslui tarnavo ir jo mokslas, kuriam su tokiu savamaršumu buvo atsidavęs. Religijos atžvilgiu buvo liberalas ir indiferentas, bet niekuomet nesmerkė krikščionybės kaip tokios, buvo tolerantiškas kunigams, su kuriais dirbo kartu visuomeninį darbą. Jis jautėsi esąs tautos narys, todėl gyveno jos džiaugsmais ir rūpesčiais.

Dirbdamas gydytojo darbą, beveik visą laisvalaikį skyrė lituanistikai: lietuvių kalbai ir literatūrai, etnografijai ir ypač istorijai, kurioje laikėsi romantinės krypties. Jis surinko ir paskelbė daug liaudies kūrybos. J. Basanavičiaus rašytinis palikimas labai gausus ir įvairus, jo įnašas į lietuvių kultūrą ir lituanistikos mokslą didelis, bet dar nėra pakankamai išanalizuotas.

8. VYSKUPAS VINCENTAS BORISEVIČIUS

(1887 - 1946)

Telšių vyskupijos vyskupas Vincentas Borisevičius gimė 1887m. lapkričio 23 d. Bebrininkų km., Paežerių vlsč., Vilkaviškio apskr. Mokėsi Petrapilio šv. Kotrynos gimnazijoje. Baigęs Seinų kunigų seminariją, aukštuosius teologijos mokslus studijavo Fribūro (Šveicarija) universitete, kurį baigė teologijos licenciato laipsniu. Kunigu įšventintas 1910m. Pirmąsias šv.Mišias jaunasis kunigas atlaikė gimtosios Šunskų parapijos bažnyčioje. Kaip kunigas darbavosi Suvalkų Kalvarijos, Minsko ir Voronežo tikinčiųjų tarpe, aktyviai dalyvaudamas nuo karo nukentėjusių lietuvių šelpime. Kapelionaudamas Minske X rusų armijoje 1917m. suorganizavo ratelį lietuviams moksleiviams šelpti. Šiai draugijai kun. V. Borisevičiaus rūpesčiu teko kunigaikštienės Radvilienės paaukotas labai brangus (30.000 rublių vertės) sidabrinis servizas. Ši kunigaikštienės dovana buvo pagrindas įsteigti ateitininkų savišalpos fondą ir padengti žymią dalį ateitininkų namų statybos išlaidų.

1916 - 1917 metais kun. V.Borisevičius buvo karo kapelionas X rusų armijoje, dalyvavo Petrapilio lietuvių seime. Sugrįžęs į Lietuvą 1918m., dirbo kapelionu Marijampolės gimnazijoje. 1922 - 1926 metais profesoriavo Seinų kunigų seminarijoje, buvo Marijampolės miesto tarybos narys ir kurį laiką jos pirmininkas.

1926m. įsteigus Lietuvos bažnytinę provinciją, Telšių vyskupas Justinas Staugaitis pasikvietė išsilavinusį kun. V.Borisevičių į Telšius ir pavedė jam kurijos kanclerio pareigas. Netrukus kun. V. Borisevičius įsitraukė į Telšių kunigų seminarijos organizavimo darbą, buvo šios seminarijos profesorius ir rektorius. Bendradarbiavo katalikiškoje spaudoje. Jo straipsniai išspausdinti „Ateityje", „Tiesos kelyje", „Žemaičių prietelyje" ir kitur.

1928m. vasario 16 d. popiežius Pijus XI kun. V. Borisevičiui suteikė prelato titulą. Sumanaus ir energingo rektoriaus vadovaujama seminarija suvaidino nemažą vaidmenį ruošiant jaunus kunigus, kurių Telšių vyskupijai labai trūko. Beveik visų savo mokytų ir auklėtų kunigų atmintyje prel. V. Borisevičius išliko kaip šviesi asmenybė. Savo metu dirbęs kunigų seminarijoje, kun. dr. J. Mačernis apie V. Borisevičių yra pasakęs: „...man susidarė įspūdis, kad jeigu mūsų vyskupijoje yra šventas žmogus - juo yra

prelatas V.Borisevičius. Jo šventumas nebuvo tik kontempliatyvinis, o greičiau veiklumo šventumas".

1940m. prel. V. Borisevičius buvo pakeltas tituliniu Lizijos vyskupu ir paskirtas Telšių vyskupo pavaduotoju (sufraganu). Vyskupu konsekruotas 1940m. kovo 10 d. Telšių katedroje. Jį konsekravo vyskupai: J. Staugaitis, K. Paltarokas ir J. Kukta. Taip vysk. J.Staugaitis gavo nepaprastai darbštų pagalbininką. Mirus vysk. J. Staugaičiui, vysk. J. Borisevičius 1944m. sausio 21 d. buvo paskirtas Telšių vyskupijos vyskupu ordinaru. Iškilmingai perėmė vyskupijos valdymą 1944m. kovo 4 d.

Buvo nepaprastai sunkūs laikai. Vyskupo pečius prislėgė nelengvas kryžius. Į jį kreipėsi kunigai ir tikintieji įvairiais klausimais. Paprastas, nuoširdus vysk. V. Borisevičius, bendraudamas su kunigais ir tikinčiaisiais, tvarkydamas įvairius reikalus, pasižymėjo teisingumu, sugebėjimu įsigilinti į reikalo esmę. Uoliai reiškėsi ir spaudoje. Buvo jautrus kitų vargui, stengdavosi padėti visiems, kas buvo reikalingas pagalbos. Seserys pasakodavo, kad jų brolis, išėjęs į miestą, dažnai grįždavo be pirštinių - atiduodavo jas kokiam sutiktam vargšui. Telšiečiai buvo įpratę matyti savo vyskupą kiekvieną vakarą katedroje, nuoširdžiai besimeldžiantį. Kartą vakarines pamaldas laikiusį kunigą ištiko priepuolis. Vyskupas pakilo iš suolo, nuėmė nuo kunigo kapą ir pats užsidėjęs tęsė pamaldas.

1946m. vasario 5 d. vyskupas V. Borisevičius buvo suimtas. Jam buvo pateikta daugybė sunkių kaltinimų, buvo žiauriai tardomas, kankinamas.

Visos lietuvių vyskupų pastangos išlaisvinti suimtąjį buvo nesėkmingos. Vysk. V. Borisevičiaus mirties aplinkybės nėra aiškios. Vyskupo seseriai Marijonai buvo pranešta, kad jos brolis mirė 1946m. spalio 12 d., tačiau neaišku ar Vilniaus kalėjime, ar kur nors už Lietuvos ribų. Spėjama, kad jis buvo sušaudytas.

Tauri uolaus ganytojo vysk. V. Borisevičiaus asmenybė užima garbingą vietą Lietuvos Katalikų Bažnyčios dignitorių tarpe.

9. VYSKUPAS PRANCIŠKUS BRAZYS MIC

(1915 - 1967)

Pranciškus Brazys yra gimęs 1915m. vasario 18 d. Balsupių km. Marijampolės parap. Mokėsi Marijampolėje ir Kaune. Iš Marijampolės gimnazijos išduotų dokumentų matyti, kad Dievas jį buvo apdovanojęs guviu protu ir puikia atmintimi. Pranciškui ypač sekėsi kalbos bei visuomeniniai mokslai.

Į marijonų vienuoliją Pr. Brazys įstojo 1932m., dar tebesimokydamas marijonų gimnazijoje Marijampolėje. Marijampolės namuose atliko noviciatą ir 1933m. rugpjūčio 15 d. padarė vienuolinius įžadus. Juos priėmė vienuolijos vyriausias vadovas Andrius Cikoto. Liudininkais buvo kunigai V. Gergelis ir K. Matulaitis. Po trejų metų (1937) Pr. Brazys padarė amžinus įžadus. Tais pačiais metais Romoje Angelicum universitete įsigijo filosofijos licenciato laipsnį ir 1937 - 1938 metais Kaune marijonų privačiame filosofijos institute dėstė filosofiją bei psichologiją. 1939m. redagavo „Šaltinį". 1937 - 1940 metais periodikoje („Židinyje", „Vaidilutėje") išspausdinti jo straipsniai, subtiliai nagrinėjantys žmogaus prigimtį, jos paskirtį. 1940m. pasirodė jo monografija „Pijus XII". Šioje monografijoje su nuoširdžia meile ir pagarba Kristaus vietininkui autorius pristato visuomenei neseniai įžengusį į Apašalų Sostą popiežių Pijų XII.

1940m. Pr. Brazys vėl išvyksta į užsienį pagilinti mokslo žinių. Studijuoja teologiją Romos Angelicum universitete ir Čekoslovakijoje. 1942m. gruodžio 19 d. Prahoje įšventinamas kunigu. Baigęs teologijos studijas Prahos universitete, žinias dar gilina Wuerzburge. Pagaliau 1946m. gauna teologijos daktaro laipsnį už disertaciją „De adoptione divina". 1947 - 1948 metais kun. Pr. Brazys yra Romos marijonų noviciato vedėjas, bet nenutraukia ir mokslinio darbo. Už disertaciją „De ideologia secundum modernos et secundum significationem 'ideae' apud S. Thomas" jam suteikiamas filosofijos daktaro laipsnis. Taip apsiginklavęs žiniomis ir kupinas noro skelbti Kristaus Evangeliją tiems, kurie dar nėra jos girdėję, ir tarnauti savo tautiečiams išeivijoje, jaunas kunigas vienuolis išvyksta į lietuvių marijonų misijų stotį Argentinoje. Čia, Avellanedoje, drauge su kitais, kun. Pr. Brazys sušaukia susirinkimą spaudos reikalams aptarti. Šiame susirinkime nutariama leisti laikraštį „Laikas", kurio redaktoriumi išrenkamas Pr.Brazys. Sumanaus redaktoriaus vadovaujamas, šis laikraštis

užėmė stiprias pozicijas Argentinos lietuvių tarpe, o vėliau pasiekė ir lietuvius Brazilijoje bei Urugvajuje. „Laiką" kun. Pr. Brazys redagavo iki 1952m.

1949m. kun. dr. Pr. Brazys paskiriamas Avellanedes marijonų namų vyresniuoju ir Aušros Vartų parapijos klebonu. Šiuo metu jis deda pastangas įsirengti savą spaustuvę. Spaustuvė buvo įrengta vienuolyno pirmajame aukšte ir iškilmingai pašventinta. Nuo 1953m. kun. Pr. Brazys buvo Argentinoje dirbančių lietuvių kunigų sielovados direktorius.

Kongregacijos vadovybė, matydama gražius kun. Pranciškaus darbo vaisius, nutaria jo išmintimi pasinaudoti. 1957m. jis pakviečiamas į Romoje vykstančią generalinę kapitulą ir išrenkamas vyriausiojo vadovo padėjėju (vicegenerolu). Pasibaigus 6 metų kadencijai, 1963m. pakartotinai išrenkamas į šį postą.

Įvertindamas kun. Pr. Brazio veiklą ir asmenines savybes, popiežius Paulius VI jį 1964m. gruodžio 1 d. nominuoja Cellos tituliniu vyskupu. Po poros mėnesių, 1965m. vasario 14 d., Romoje jis konsekruojamas vyskupu ir paskiriamas ganytoju visiems Europos lietuviams, gyvenantiems už tėvynės ribų.

Jo paskyrimas vyskupu daugeliui buvo netikėtas. Tos garbės tikėjosi sulaukti kiti, daug vyresni amžiumi kandidatai. Šį paskyrimą, galbūt, nulėmė tai, kad per vieną marijonams skirtą audienciją popiežius pastebėjo gražius kun. Pr. Brazio būdo bruožus.

Naujasis vyskupas Europos lietuviams buvo mažai žinomas. Juk iki paskyrimo vyskupu jis daugiausia darbavosi savo vienuolinėje šeimoje arba tolimoje Argentinoje. Todėl suprantamas buvo jų susidomėjimas naujojo ganytojo asmenybe. Tai nujausdamas, vysk. Pr. Brazys tuoj po konsekracijos leidosi į kelionę, kurios tikslas buvo prisistatyti savo ganomiesiems, leisti save pažinti iš arčiau. Neturėdamas nei savo katedros, nei vyskupiško sosto, nei kurijos, o tik vyskupišką lazdą ir popiežiaus padovanotą vyskupišką kryžių, jis kaip pirmųjų amžių vyskupai, leidosi lankyti jo globai pavestųjų. Per porą metų jis apkeliavo visą plačią savo vyskupiją, neaplenkdamas nė mažiausios lietuvių gyvenamos vietovės.

Aplankęs per pirmąjį pusmetį pagrindines Europos lietuvių kolonijas ir pabuvojęs Amerikoje, vysk. Pr. Brazys suspėjo rudenį grįžti į Romą ir dalyvauti II Vatikano susirinkimo IV-je (paskutinėje) sesijoje. Čia jis buvo ne tik stebėtojas, bet ir aktyvus dalyvis.

Gerai mokėdamas lietuvių kalbą, vysk. Pr. Brazys dar prieš šią paskutinę II Vatikano sesiją buvo labai susirūpinęs liturginių tekstų vertimu į lietuvių kalbą. Labai rūpestingai peržiūrėdavo pateiktus apeiginių tekstų vertimus. Jis buvo labai jautrus gerai kalbai, geram stiliui, ieškojo, kiek įmanoma, tobulesnių išraiškos formų, nesitenkino pažodiniu vertimu. Todėl ir po II Vatikano susirinkimo, planuodamas tolimesnius savo darbus, vysk. Pr. Brazys ketino tęsti liturginių tekstų vertimo tobulinimą, ruošti naują geresnį Šventojo Rašto vertimą ir pasirūpinti nauju katekizmu savo tautiečiams.

Savo susitikimuose su ganomaisiais vysk. Pr. Brazys daug kalbėjo. Tai nenuostabu. Juk vyskupas pačia savo paskirtimi yra tikinčiųjų mokytojas. Jis mokėjo kalbėti paprastai, vaizdžiai, visiems suprantamai, sklandžia lietuvių kalba ir kartu pasakyti labai daug, atskleisti gilias religijos bei moralės tiesas. Kalbėdavo tarsi mąstydamas ir skatindamas klausytojus drauge su juo nejučiomis įsimąstyti, įsigilinti į pateikiamą mintį.

Didelį dėmesį naujasis vyskupas skyrė ir sielų pašventinimui. Todėl noriai vesdavo rekolekcijas, kiek laikas leido; visur laikydavo pamaldas, noriai klausydavo išpažinčių. Jam rūpėjo ir gerų kunigų paruošimas, ir esamų tinkamas veikimas, deja, čia jis nesuspėjo ką nors ryškesio nuveikti.

Iš prigimties jautrios sielos, nuoširdus, visais pasitikintis, vysk.Pr. Brazys netrukus turėjo progos patirti skaudžią gyvenimo realybę. Jis susidūrė su diplomatijos vingrybėmis, politika, intrigomis. Šioms neįprastoms sąlygoms jis buvo per trapus, per kilnus. Jo pečius užgriuvusi sunkių ir atsakingų pareigų našta pasirodė nepakeliama. Reikia manyti, kad skaudūs vidiniai išgyvenimai buvo ir jo ankstyvos mirties priežastis. Vos dvejus metus išbuvęs vyskupu, 1967m. birželio 9 d. jis staiga, ištiktas širdies infarkto, mirė Romoje, marijonų koplyčioje.

Vysk. Pr. Brazys yra vienas iš garbingiausių Lietuvos vyskupų, pasižymėjęs giliu protu, humaniškumu, sugebantis gilią Dievo meilę sujungti su žmogiška, draugiška, nuolankia artimo meile. Tai ne visuomet pavyksta einant aukštas pareigas. Nenuostabu, kad jis buvo toks populiarus ir mylimas jo globotinių, kuriems buvo tekę jį geriau pažinti.

10. PRELATAS PROF. TEODORAS BRAZYS

(1870 - 1930)

Lietuvių muzikologas, chorų dirigentas kun. Teodoras Brazys gimė 1870m. lapkričio 20 d. Memelhofe (Latvija), netoli Bauskės. Jo tėvą Modestą Brazį Daudžgirių dvaro (Biržų apskr., Pabiržės vlsč.) savininkas Bistramdas, prieš baudžiavos panaikinimą atleidęs nuo baudžiavos, pridėjo antrą pavardę - Frey (laisvas), todėl oficialiuose dokumentuose ir jo sūnus Teodoras vadinamas dvilype pavarde: Brazys - Frey. Apie 1873m. tėvai vėl apsigyveno Daudžgiriuose, todėl Teodoras juos laikė savo gimtine. Ketverius metus pasimokęs Bauskės vokiečių mokykloje ir iš Pabiržės vargonininko šiek tiek pramokęs muzikos, Teodoras buvo jo padėjėju ir pavaduotoju. Vienas kunigas, pastebėjęs berniuko gabumus muzikai, rekomendavo jį mokytis pas Kauno katedros vargonininką Jurgį Kalvaitį. Pasimokęs pusantrų metų, jis pradėjo savarankiškai vargonininkauti Josvainiuose, vėliau Pabiržėje ir Žvingiuose. 1896m. kelis mėnesius pasiruošęs ir išlaikęs keturių klasių egzaminus, T. Brazys įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. 1900m. įšventintas kunigu buvo paskirtas Baltstogės vikaru ir mokyklos kapelionu.

Sužinojęs apie kun. T. Brazio gabumus muzikai, Vilniaus vyskupas Roppas pasiuntė jį (1901) studijuoti į Regensburgo (Bavarija) dr. Haberlės vadovaujamą aukštąją bažnytinės muzikos mokyklą. Čia jis studijavo klasikinės polifonijos kompoziciją. Per porą metų (1905 - 1907) išėjęs numatytą kursą ir parašęs konkursinę keturiems balsams „Missa" ir fugą, gavo atestatą su pagyrimu.

1907m. kun. T. Brazys paskiriamas Vilniaus kunigų seminarijos bažnytinės muzikos profesorium, katedros vikaru ir katedros choro bei orkestro dirigentu. 1907 - 1917 metais jis parašė nemažai bažnytinės muzikos kompozicijų. Įsisteigus Vilniaus lietuvių gimnazijai, joje dėstė dainavimą ir muziką. Kun.T. Brazio suorganizuotas puikus katedros choras ir orkestras žadino gyvą visuomenės susidomėjimą. Pasiklausyti meistriškai atliekamų sudėtingų muzikinių kūrinių į katedrą rinkdavosi ne tik katalikai, bet ir kitokių pažiūrų žmonės.

1917m. vasarą, kartu su kitais vilniečiais lietuviais kunigais ir inteligentais, kun. T. Brazys pasirašė memorialą vokiečių okupacinei valdžiai, nukreiptą prieš analogišką lenkų memorialą, kuriame buvo išdėstyta

lenkų politika Lietuvos atžvilgiu. Kadangi lenkiškąjį memorialą buvo pasirašęs ir Vilniaus vyskupijos valdytojas prel. K. Michalkevičius, jis griežtai nubaudė lietuviškąjį memorialą pasirašiusius lietuvius kunigus. Kun.T Braziui vienam mėnesiui buvo atimta teisė eiti kunigo pareigas ir jis ištremtas iš Vilniaus vyskupijos.

1917 - 1923 metais kun.T. Brazys kunigavo Perlojoje, Kietaviškėse, Dauguose, Merkinėje, tuo pačiu rinkdamas lietuvių liaudies dainas, užrašydamas jų melodijas, rašydamas įvairiais muzikos teorijos klausimais. 1923m. buvo pakviestas profesoriauti Žemaičių (Kaune) kunigų seminarijoje, o nuo 1924m. - Lietuvos universiteto Teologijos - filosofijos fakulteto docentas, dėstantis bažnytinę muziką ir muzikos istoriją. Tuo pačiu metu vadovavo studentų bažnyčios ir seminarijos chorams.

Įkūrus Kaišiadorių vyskupiją (1926), kun. T. Brazys pakviečiamas pirmuoju šios vyskupijos kapitulos prelatu. Pablogėjus sveikatai, išvyko gydytis į užsienį ir 1930m. rugsėjo 10 d. mirė Miunchene. Palaidotas Kaišiadorių bažnyčios šventoriuje.

Labai vertingas prel. T. Brazio rašytinis palikimas. Be publicistinių straipsnių, daugiausia pasirašytų Daudžgiriečio slapyvardžiu, kurie buvo spausdinami „Aušros" savaitraštyje Vilniuje ir „Ryto" laikraštyje Kaune, daug rašė muzikos teorijos klausimais. Bažnytinėje muzikoje buvo griežtas gregorijaninio giedojimo šalininkas, nemėgo naujovių. Buvo nusistatęs ir prieš naujovišką liaudies dainų harmonizavimą. Surinko apie 2000 lietuvių liaudies melodijų, kurių dalis paskelbta veikale „Lietuvių tautinių dainų melodijos" (1927). Harmonizavo lietuvių liaudies dainas („Mūsų dainelės" 4 dalys, 1918 - 1923). Parašė veikalų muzikinio folkloro klausimais: „Apie tautines lietuvių dainų gaidas (melodijas)" (1920). Parengė vadovėlius: „Giedojimo mokykla" (1920), „Muzikos teorija" (II-a laida 1922), „Harmonija" (1926), „Choralo mokykla" (1926). Kun. T.Brazys yra sukūręs keturias Mišias, daug bažnytinių giesmių.

Puikus bažnytinės muzikos žinovas ir specialistas prel. T. Brazys yra įnešęs svarų indėlį į lietuviškos bažnytinės muzikos iždą, vertino ir puoselėjo lietuvių liaudies melodijas.

11. T. JONAS BRUŽIKAS SJ

(1897 - 1973)

Žymus lietuvių misijų vedėjas Tėvas Jonas Bružikas SJ gimė 1897m. gegužės 20 d. Kauno apskr., Garliavos vlsč., Tvarkiškio km. Jonukui tebuvo 6 mėn. amžiaus, kai mirė motina. Jį ir dvejų metų broliuką Antaną apsiėmė globoti giminaitė Elzbieta Burnelienė. Vaikas buvo gabus, šį tą pramokęs namuose, todėl, 1911m. rudenį atidarius pradinę mokyklą Pažėruose, buvo priimtas į antrą skyrių. Baigęs pradžios mokyklą, Jonukas nutarė būti mokytoju ir, išlaikęs stojamuosius egzaminus, 1913m. rudenį įstojo į Veiverių mokytojų seminariją. Mokytis buvo nelengva, nes beveik nemokėjo rusų kalbos. Prasidėjus Pirmam pasauliniam karui, Veiverių mokytojų seminarija buvo iškelta į Švenčionėlius, o iš ten pasitraukė į Rusijos gilumą, Saročinsus. Susirinkus visiems mokytojams ir mokiniams, 1915m. prieš Kalėdas prasidėjo mokslo metai trijų dienų rekolekcijomis, kurias vedė kapelionas kun. Pijus Andziulis. Tos rekolekcijos padarė didžiulę įtaką tolimesniam J. Bružiko gyvenimui. 1917m., baigęs dviklasę mokytojų seminariją, J. Bružikas nuvyko į Žitomirą laikyti egzaminų į kunigų seminariją. Kadangi lenkiškai nemokėjo, stojamuosius egzaminus laikė rusų kalba. 1918m. grįžo į Lietuvą ir nuvyko į Seinų kunigų seminariją. Ten susirinko daug vaikinų, kuriems karas buvo sutrukdęs baigti seminariją. Tačiau lenkai panoro nusikratyti lietuviška seminarija. Vieną naktį visus klierikus ir profesorius susodino į vežimus ir išvežė į Lietuvos pusę. Seminarija laikinai įsikūrė Zyplių dvare, o vėliau persikėlė į Gižus.

Naujai susikūrus Lietuvos valstybei ir užmezgus diplomatinius santykius su Apaštalų Sostu, Gižuose apsilankė nuncijus Zachini, jėzuitas, kviesdamas klierikus stoti į jėzuitų naujokyną Romoje. Labiausiai tuo pasiūlymu susidomėjo J. Bružikas, bet vėliau nutarė tapti kapucinu. Netikėtai buvo gautas vyskupo nurodymas gabesnius klierikus siųsti į Kauno Vytauto Didžiojo universitetą studijuoti Teologijos - filosofijos fakultete. Buvo pasiųsti J. Bružikas ir V. Birbilas. Šalia kitų disciplinų, J. Bružikas studijavo ir sociologiją. 1922m. rugsėjo 17 d. jis buvo įšventintas kunigu. Jam pasiūloma baigti universitetą ir būti klierikų dvasios vadu. Savo abejones dėl vienuolinio pašaukimo jaunasis kunigas atskleidė moralinės teologijos profesoriui kun. V. Borisevičiui, kuris patarė sekti vienuoliniu pašaukimu, jei jaučiasi jį turįs. Vėl grįžo noras tapti jėzuitu. 1923m. iš Vokietijos atvykęs T. Jonas Kipas pasiuntė jį į naujokyną Olandijoje. Čia

jam viskas labai patiko, tačiau sąžinė ėmė prikaišioti, kad jis taip negarbingai suvedžiojo tėvus kapucinus, pas kuriuos buvo žadėjęs stoti. Galų gale pavyko nusikratyti visų abejonių. Ramia širdimi padarė laikinuosius įžadus. 1926m. pavasarį T. J. Bružikas grįžo į naujokyną vesti rekolekcijų naujai atvykusiems lietuviams. Kolegijos rektorius tėvas T. Laneris pasiuntė J. Bružiką į Lietuvą. Čia jam 5 metus teko eiti gimnazijos direktoriaus pareigas. Darbų buvo begalės. Mokinių skaičius sparčiai didėjo. Teko plėsti kolegijos patalpas. T. J. Bružikas vesdavo misijas iš Amerikos į Lietuvą atvykusiems lietuviams. Jis buvo prašomas vykti į Ameriką, ten vesti misijų, tačiau jo vadovybė apie tai nė negalvojo, nes nebuvo žmogaus, kuris galėtų jį pavaduoti Lietuvoje. Pagaliau, nesiliaujant prašymams, pasibaigus mokslo metams T. J. Bružikas išvyko į Ameriką.

Atvykęs į Ameriką, T. J. Bružikas atsideda misijiniam darbui. Per metus 46 savaitės misijų. Jis išsiuntinėdavo kvietimus, ragindamas žmones ateiti ir pasinaudoti misijomis. Kas neateis - jis pats eis ieškoti žuvusios avelės. Taip ir darydavo. Pasitaikydavo, kad vieni išvarydavo, kiti net neįsileisdavo. Surado gražų metodą, kaip atnaujinti šeimų gyvenimą. Visus šeimos narius pakvietė bendros šv. Komunijos. Prieš tai paragino, kad namuose vieni kitų atsiprašytų ir pasiryžtų gražiai sugyventi. Vyrai ir žmonos atnaujino santuokinę priesaiką, o vaikai pasižadėjo klausyti tėvų ir gražiai sugyventi tarpusavyje. Įspūdis buvo nepaprastas. Verkė visa bažnyčia. Iš bažnyčios išėjo tarsi nauji žmonės. Nuo to laiko ir kiti misijonieriai ėmė sekti jo pavyzdžiu. Kai kurie net užkietėję vyrai prisipažindavo, kad negali atsispirti vaikų prašymui kartu eiti prie Dievo stalo. Šį metodą T. Bružikas pabandė taikyti ir Lietuvoje. Ir čia rezultatai buvo tie patys. Priėmę šv. Komuniją, tėvai pabučiuodavo tuos vaikus, kurie dar negalėjo eiti šv. Komunijos. Taip ir jiems tekdavo Kristaus pabučiavimas tėvų lūpomis.

Į Lietuvą T. Bružikas grįžo 1937m. ir tų pačių metų rudenį išvyko į Insbruką (Austrija) tęsti teologijos aukšųjų mokslų studijų. Tačiau po pusantrų metų, Hitleriui užgrobus Austriją, visi svetimšaliai ištremiami. Išvyksta ir jėzuitai studentai T. Bružikas ir T. Masilionis. Pagryžuvio naujokyne ruošiasi egzaminams. T. Bružikas pasiprašo vyresniuosius atostogų, nes jaučiasi pavargęs ir egzaminams tinkamai nepasiruošęs. Gavęs atostogų, vėl įsitraukia į misijas. Dirba be jokios pertraukos. Miegodavo po 3 valandas. Žmonės veržte veržėsi į jo vedamas misijas. Pavyzdžiui, Vosyliškio parapijoje misijos vyko rugpjūčio mėn. Bijodami, kad grūdai neišbyrėtų, žmonės rugius pjovė naktimis, o dieną eidavo į misijas.

1940m. birželio 15 d., baigęs misijas Telšiuose, grįžo į Kauną, o po kelių dienų Lietuvos sieną peržengė sovietinė kariuomenė. Tėvas Bružikas misijų nenutraukė nė vienai savaitei. Pagaliau jis buvo suimtas Sasnavoje.

Kameroje, kur buvo laikomas misionierius, buvo 26 vyrai. Dauguma jų - katalikai. Kaliniams jis sakydavo pamokslus, vadovaudavo Kryžiaus keliams, klausydavo išpažinčių, vesdavo kiekvienam atskiras rekolekcijas, paaukojo kalinius Švč. Jėzaus Širdžiai. O rytojaus dieną po šio pasiaukojimo atėjo išvadavimas. Tą lemtingą dieną vokiečiai apmėtė bombomis kalėjimo teritoriją. Tarnautojai išbėgiojo, o kaliniai išėjo į laisvę.

Vokiečių okupacijos metais T. Bružikas tęsė misijinę veiklą, per 4 metus pravesdamas virš 100 misijų ir išklausydamas tūkstančius išpažinčių. Paklusdamas provinciolo nurodymui, artėjant frontui T. Bružikas pasitraukė į Vakarus. Vos pasiekęs Berlyną, vėl pradėjo misijų darbą, aplankydamas apie 120 pabėgėlių stovyklų ir visur pravesdamas misijas.

Už uolumą, sulaukus 50 metų amžiaus, T. J. Bružikui buvo leista daryti iškilmingus neturto, paklusnumo Šv. Tėvui ir skaistybės įžadus. Vėliau T. Bružikas darbavosi Pietų Amerikoje, Montevideo lietuvių parapijos klebonu. Žmonių meilė buvo pats ryškiausias T. Bružiko asmenybės bruožas ir jo veiklos bei apaštalavimo motyvas.

Mirė T. J. Bružikas 1973m. kovo 13 d. patekęs po pravažiuojančiu traukiniu. Palaidotas Brazilijoje ARACA kapinėse, Tėvų jėzuitų koplyčioje.

12. DOMININKAS BUKANTAS

(1873 - 1919)

Kuklus, pasiaukojęs darbininkas lietuvių tautinio atgimimo dirvoje, daugiausia pasidarbavęs Rytų Aukštaitijoje, Zarasų krašte, gydytojas Domininkas Bukantas gimė 1873m. rugpjūčio 11 d. Žemaitijoje, Mažeikių apskr., Viekšnių vlsč., Kegrių vienkiemyje. Mokėsi Šiaulių gimnazijoje, kurią 1893m. baigė. 1893 - 1897 metais studijavo Petrapilio universitete Gamtos fakultete. Iš jo įstojo į Charkovo universiteto medicinos fakulteto trečią kursą ir medicinos studijas baigė 1900m. Pradžioje gyveno Dusetose, paskui Ilukstėje, kur vertėsi medicinine praktika. 1904m., prasidėjus rusų - japonų karui,buvo mobilizuotas ir dirbo gydytoju Nikolsko Usurijske ir Charbine. Išleistas į atsargą 1906m., įsikūrė Zarasuose, kur buvo miesto ligoninės vedėjas. Prasidėjus pirmam pasauliniam karui, vėl buvo mobilizuotas ir priskirtas prie Daugpilio apygardos. Vėliau paskirtas vyriausiu gydytoju latvių šaulių batalione, Tukumo batalione ir antroje latvių šaulių brigadoje. 1917m. Petrapilio lietuvių seime referavo lietuvių universiteto kūrimo reikalu. Atsistatydinęs 1918m. balandžio mėn. grįžo į Zarasus, kur organizavo gimnaziją. Mirė 1919m. sausio 19 d. šiltine.

Nuo pat universiteto laikų D. Bukantas aktyviai dalyvavo lietuvių tautiniame judėjime. Gyvendamas Zarasuose, suvaidino lemiamą vaidmenį atlietuvinant šį miestą ir apylinkes, organizuodamas ir dalyvaudamas kiekviename lietuvių kultūriniame darbe. D. Bukanto veikla buvo nukreipta keliomis kryptimis: į Bažnyčią, draugijas, mokyklas ir pavienius asmenis. D. Bukanto laikais pats Zarasų miestas buvo didelėje lenkų kultūros įtakoje. Be to, miestelyje ir jo apylinkėse gyveno nemažai rusų, kurių dauguma buvo sentikiai.Tokiu būdu tautiniu atžvilgiu lietuvius slėgė lenkų kultūros įtakai pasidavę zarasiškiai, o doriniu atžvilgiu lietuviams katalikams neigiamą poveikį darė rusų sentikiai, kurie, palaikydami savo netikusius papročius, davė blogą pavyzdį vietiniams gyventojams. Gyd. D. Bukantas aiškiai matė šiuos abu pavojus, todėl iš pirmų dienų stojo į kovą su dviem srovėm: tautinę lenkų ir religiškai dorovinę rusų. Šios abi srovės buvo užliejusios ano meto viešas institucijas; visas administracinis aparatas ir mokyklos buvo rusų, o bažnyčia - lenkų kultūros žmonių įtakoje.

Zarasų dekanate dirbo nemaža lietuvių kunigų, su kuriais gyd. D. Bukantas palaikė artimesnius santykius, per juos stengėsi veikti kaimo žmones, todėl labai galimas dalykas, kad jo paveikti kai kurie kunigai jau 1907m. lapkričio 14 d. įvykusioje Zarasų dekanato konferencijoje pasiūlė nutarimą, liečiantį lietuvių kalbos naudojimą bažnyčiose. Toje pačioje konferencijoje buvo nutarta, kad „kiekvienas kunigas turi prisidėti prie "Saulės„ draugijos, rūpintis įkurti savo parapijose "Saulės„ skyrius, rinkti pinigus įkūrimui katalikiškų mokyklų". Šių nutarimų vykdyti nebuvo skubama, nes pačiam dekanui jie buvo svetimi. Gydytojas D. Bukantas, lankydamasis pas kaimo žmones, stengėsi pažadinti jų tautinę sąmonę, aiškino reikalą turėti lietuviškas pamaldas Zarasų bažnyčioje. Parengęs tinkamą dirvą gyventojų tarpe, rašo vieną po kito net tris prašymus vyskupui, savo ryžtingumu sudomindamas kuriją. Matydamas, kad privačios pastangos bažnytinės vyriausybės neįtikina, jog lietuvių siekimai teisingi, dr. D. Bukantas kovoja dėl lietuvių teisių bažnyčiose „Vilties" laikraščio skiltyse. Čia jis parodo, kad jam rūpi tiek tautiniai, tiek religiniai, tiek doroviniai klausimai. Jo pastangos pagaliau pasiekė tikslą. 1912m. spalio 27 d. buvo išleistas vysk. K. Cirtauto dekretas, kuriuo įvedamos nuolatinės papildomos lietuviškos pamaldos, pamokslai, giedojimai, gegužinės pamaldos ir kt. Taigi teisė turėti lietuviškas pamaldas buvo iškovota, bet tos teisės įgyvendinimas susidūrė su daugeliu sunkumų.

Antra dr. D. Bukanto veikimo kryptis buvo burti lietuvius į draugijas. Tam tikslui buvo įsteigtas „Saulės" draugijos skyrius. Šio skyriaus tikslas buvo sąmoninti ir šviesti vietinius gyventojus, o vėliau, susidarius sąlygoms, steigti ir išlaikyti lietuviškas mokyklas. D. Bukantas skyriaus skaityklą aprūpindavo knygomis ir laikraščiais; kas mėnesį buvo daromi susirinkimai su paskaitomis, pokalbiais lietuviams rūpimais klausimais. Dr. Bukantas su advokatu Tumėnu ir Kalinskaite nupirko žemės sklypą, ant kurio stovėjo smuklė ir norėjo pastatydinti namus, kuriuose tilptų skaitykla, salė susirinkimams, patalpos mokyklai. Prasidėjęs pirmasis pasaulinis karas šį sumanymą sutrukdė, tačiau įkūrus Nepriklausomą Lietuvą, „Saulės" skyrius vis dėlto įsteigė lietuvių vidurinę mokyklą. Nors gyd. Bukantas buvo nepaprastai užimtas savo tiesioginiu darbu: reikėjo organizuoti ligoninę, lankyti kaimuose ligonius siaučiant epidemijai, vis dėlto jis surado laiko ir vidurinei mokyklai organizuoti ir net pats rinko mokinius steigiamai mokyklai. Tam darbui jis atsidavė visa širdimi.

Gyd. D. Bukantas vadovavosi devizu: dirbti ten, kur jo darbas būtų vaisingiausias ir reikalingiausias. Tai rodo, kad jis buvo pareigos žmogus,

nesivaikantis garbės, neieškantis jokių patogumų. Jis suprato, kad kiekviename Lietuvos pakraštyje reikalingas darbštus, susipratęs lietuvis darbininkas ir buvo pasiryžęs eiti ten, kur būtų labiausiai reikalingas. Taip jis sutiko, kad jo kandidatūra būtų pasiūlyta į Valstybės Dūmą, jei neatsirastų tinkamesnio kandidato ir mielai užleido savo vietą Martynui Yčui. „Verčiau darbuotis tėvynėje, negu būti stovyla aukštoje vietoje", - taip jis apibūdino savo nusistatymą. Kai yra reikalas, jis nevengia dirbti įvairiose srityse, kad galėtų patarnauti savo tautiečiams.

Iš profesijos medikas, studijavęs gamtos mokslus carinėje Rusijoje, D. Bukantas visą gyvenimą išliko nuoširdus, principingas katalikas. Jis to neafišavo, bet visą savo gyvenimą gyveno katalikiškai. Žmogaus siela, anot D. Bukanto, tėra vienintelė jo absoliutinė vertybė, todėl visas mūsų dėmesys turi būti sukauptas į dvasios galių ugdymą. Tikėjimo tiesos duoda kryptį šiam ugdymui, nurodo gaires ir Katalikų Bažnyčios asmenyje vadovauja visam žmogaus dvasios gyvenimui. D. Bukantas negalėjo suprasti žmonių, kurie viena išpažįsta, o kitaip elgiasi. Čia, kaip ir kovoje dėl lietuvybės, jis nežinojo jokių kompromisų, jokių nuolaidų. Jei esi katalikas, tai visur elkis katalikiškai, kiekvieną savo žingsnį derink prie katalikybės principų, niekad neužmiršk savo garbingo vardo. Ir savo gyvenimą jis derino su įsitikinimais. Jo katalikiškumas reiškėsi religinių pareigų vykdymu, besąlygine artimo meile, doru gyvenimu ir dideliu veiklumu. Kaip katalikas jis kiekvieną šventadienį dalyvaudavo šv. Mišiose, eidavo į gegužines, rožančiaus ir kitas papildomas pamaldas. Turėdamas galimybę ir šiokiadieniais iš ryto užsukdavo į bažnyčią pasimelsti. Prie jo lovos kabodavo rožančius, nes dr. D. Bukantas, matyt, jį ir namuose kalbėdavo. Toks jo pamaldumas neliko nepastebėtas. Buvo stebimasi daktaro „davatkiškumu". Jis į tai nekreipė jokio dėmesio. Net ir būdamas mobilizuotas, gyvendamas Dorpate (Tartu), lankydavo ten esančią katalikų bažnyčią. Ir mirties dieną priėmė Švč. Sakramentą.

Tikėjimas be gerų darbų yra miręs. Tai D. Bukantas labai gerai suprato. Į savo, gydytojo, pareigas žiūrėjo tikrai krikščioniškai: teikti artimui pagalbą. Ir tą pagalbą teikė nežiūrėdamas nei sveikatos, nei pelno. Kada tik reikėdavo, vykdavo pas ligonį, niekada neklausdamas, ar jam už tai užmokės. Dažnai pasakydavo: „Tamsta per daug moki, gal neturi, gal reikia pinigų vaistams nusipirkti, o gal duonos pakankamai namuose neturi?" Tai nebuvo tušti klausimai, nes visi gerai žinojo, kad visiems, neturintiems duonos ar už ką vaistų nusipirkti, gydytojas duodavo. Net už gydymą nieko neimdavo, bet savo pridėdavo, kad tik ligonis pasveiktų. Ne

visada jį ir kviesti pas ligonį reikdavo: jis pats, sužinojęs kur sergantį, užeidavo, apžiūrėdavo, patardavo. Pas vieną pakviestas važiuodavo, o pas kitą pakeliui nekviestas užsukdavo. Taip be jokios atodairos jis vykdė krikščioniškąją artimo meilę.

Pats gyveno labai kukliai. Nemėgo jokių iškilmių. Užėjusį svečią dažniausiai pavaišindavo arbata. Neperdaug rūpinosi savo išore. Visą savo energiją sukaupdavo į darbą. Katalikybė yra veiklos religija. Katalikas negali apsiriboti vien savimi, bet turi eiti į visuomenę ir ten sėti gerąją sėklą. Apie gyd. D. Bukantą pasakojama, kad jis niekada laiko neturėdavęs ir vis dėlto visur būdavęs. Artimo meilė, gailestingumas, pavyzdingas gyvenimas ir darbštumas labai harmoningai derinosi su krikščioniško gyvenimo idealu. O jis troško, kad ir visi kiti persiimtų ta krikščionybe. Išgyvenęs, savo akimis matęs karo baisumus, jis negalėjo būti abejingas karo siaubui. Išsigelbėjimą iš tos nelaimės jis matė tik krikščioniškame žmonijos perauklėjime.

13. KUNIGAS ALEKSANDRAS BURBA

(1854 - 1898)

Vienas iš kunigų aušrininkų, uolus tautinės sąmonės žadintojas lietuvių išeivių tarpe, kun. Aleksandras Burba gimė 1854m. spalio 30 d. Pailių viensėdyje, Kruopių vlsč., Šiaulių apskr. Jo tėvai: Aleksandras Burba ir Ona Būdavičiūtė. Pradinį išsilavinimą berniukas įsigijo lankydamas Žagarės (1864 - 1865) ir Kruopių (1870 - 1873) pradžios mokyklas. Nuo 1873m. ruošėsi laikyti egzaminus iš keturių gimnazijos klasių kurso. Nepavykus egzaminams Šiauliuose, nuvyko į Vilnių ir čia įsigijo keturių klasių baigimo pažymėjimą. Su tuo pažymėjimu įstojo į Vilniaus kunigų seminariją, kurią sėkmingai baigė ir 1882m. spalio 13 d. įšventintas kunigu. Netrukus paskiriamas Žaslių vikaru, bet čia tedirbo tik metus. Tačiau ir per tą trumpą laiką įvedė lietuviškus pamokslus bei lietuvišką giedojimą. Tai nepatiko lenkiško nusistatymo parapijiečiams. Jis buvo skundžiamas vietinių dvarininkų Vilniaus vyskupui už tariamą palankumą pravoslavijai, o vietinei rusų administracijai - už žmonių kurstymą. 1883m. kun. A. Burba iškeliamas į Vidiškių filiją, bet po kelių mėnesių Vilniaus vyskupas Hrynevickis jį paskiria Labanoro (Švenčionių apskr.) klebonu . Už lietuviškų knygų platinimą ir lietuviškumo gaivinimą gerokai sulenkintoje parapijoje, klebonas A. Burba 1886m. lapkričio mėn. areštuojamas ir patalpinamas Gardino pranciškonų vienuolyne. Čia, turėdamas daug laiko, šį tą rašinėja bei mokosi vokiečių kalbos. 1889m. išleidžiamas iš kalinimo vietos ir skiriamas Adutiškio (Švenčionių apskr.) vikaru. Bet ir čia nėra ramybės: skundžiamas vietinio dvarininko Bartkevičiaus, gubernatoriui reikalaujant keliamas į Valkininkus, bet slapta emigravo į Ameriką.

Dar mokydamasis kunigų seminarijoje, A. Burba parašo pirmuosius savo lietuviškus eilėraščius „Artojaus sapnai", „Senybinis aukuras", kurie buvo vėliau išspausdinti „Vienybėje lietuvninkų" (1889) ir „Aušros kalendoriuje" (1885). Vikaraudamas Žasliuose, kun. Burba surinko apie 300 liaudies dainų, 10 pasakų, 31 burtą ir pasiuntė Rusų geografų draugijai. Klebonaudamas Labanore, toliau plėtė savo literatūrinę veiklą, bendradarbiaudamas „Aušroje". Susirašinėjo su prof. E. Volteriu, kuriam 1886m. pasiuntė Labanore surinktą 21 dainą su gaidomis. Tuo pačiu metu parašė ir lietuviškas Mišias su gaidomis, kurios kun. Pailiaus vardu buvo išleistos Tilžėje (1887). Vikaraudamas Adutiškyje, užmezgė ryšius su

„Varpu", kurį ir vėliau rėmė materialiai ir siuntinėdamas korespondencijas.

Ruošdamasis vykti į Ameriką, kun. A. Burba parašė buvusiam „Aušros" redaktoriui J. Šliūpui, kuris jau 1884m. pavasarį buvo atvykęs į Ameriką, norėdamas gauti reikalingos informacijos, kur galėtų apsistoti. Idealistiškai nusiteikęs, svajojęs apie visų tautiečių, nežiūrint jų pažiūrų, vienybę, kun. A. Burba per daug pasitikėjo senu pažįstamu, kuris pasinaudojo jo nepritymu ir Amerikos lietuvių tarpusavio santykių nežinojimu.

Šenadoro (Shenandoahr) parapijos lietuviai, nesutardami su vietiniais lenkais, 1879m. pirmame Amerikos lietuvių laikraštyje „Lietuviška gazieta" reikalavo lietuvio kunigo, kuris juos aptarnautų gimtąja kalba. Jų prašymo neskubėta patenkinti, kadangi čia klebonavęs lenkas kun. A. Lenarkevičius mokėjo lietuviškai ir sakė lietuviškus pamokslus. Į Šenadorą 1888m. atvyko J.Šliūpas, kuris tuo metu leido laisvamaniškos pakraipos „Lietuvišką balsą". Šis laikraštis nebuvo populiarus lietuvių tarpe. Paskelbus žinią, kad J. Šliūpas „tikrai galįs partraukti Šenadoran lietuvį kunigą, gerą pamokslininką", vietinės draugijos rinko lėšas kelionei ir pasiuntė į Niujorką (New York) atstovus sutikti naują kunigą. Kun. A. Burba, sužinojęs, kad jo geradariai veikia be dvasinės vadovybės leidimo, atsisakė vykti į Šenadorą steigti lietuvišką parapiją ir apsistojo Mažletone pas kun. P. Abromaitį, kol Skrantono (Scranton) vyskupas O'Hara paskyrė jį Pleimonto (Plymont) lenkų - lietuvių parapijos klebonu (1889m. spalio mėn.). Lenkų šovinistų komitetui užsispyrus neįleisti „litvino" klebono net į kleboniją, vyskupas leido kun. A. Burbai organizuoti grynai lietuvišką parapiją Pleimonte ir jo apylinkėje. 1889m Pleimonte suorganizuojama šv. Juozapo draugija, įkuriama savistovi lietuvių šv. Kazimiero parapija, išrinktas 12 vyrų komitetas tvarkyti parapijos reikalus. 1890m. buvo padėtas kertinis akmuo bažnyčios, kurios klebonu kun. A. Burba išbuvo iki mirties. Iš savo patirties gerai žinodamas, kaip sunku suderinti lietuvių ir lenkų interesus, išvengti tarpusavio vaidų, kun. Burba gyvu žodžiu ir per spaudą kreipėsi į Amerikos lietuvius, ragindamas kurti savarankiškas, nuo lenkų nepriklausomas parapijas. Tai nebuvo lengva, nes beveik visos senosios parapijos buvo kuriamos lenkų vardu. Lietuviškos buvo tik Frylendo, Halstono ir Pitstono parapijos. Vėliau pavyko įkurti dar kelias lietuviškas parapijas: Manoj Sity (Mahanoy City), Šenadore (Shenandoarh), Karmele (Mt. Carmele), Šeimokine (Shamokine), Vilks Bare (Wilkes Barre), Skrantone (Scranton), Filadelfijoje (Philadelphija), Pifsburge (Piffsburg), Čikagoje (Chicago) ir kt.

Rūpindamasis sutelkti visus lietuvius tautiniam darbui, kun.A. Burba neatsižvelgė į jų pažiūras. Jo materialiai remiamas J. Šliūpas baigė medicinos fakultetą J. Hopkinso universitete Baltimorėje. Kun. A. Burba talkininkauja J.Šliūpui organizuojant Lietuvių Mokslo Draugiją, kviečia bendradarbiauti laikraštyje „Vienybė Lietuvininkų", kuriam redaguoti pasiūlo aušrininką J. Andziulaitį. Ši kun. A. Burbos užimta pozicija kėlė nerimą kitiems Amerikos kunigams ir visuomenei. Buvo bandoma jį įspėti, kad iš to nieko gero negali išeiti, bet kun. Burba kantriai laukė, kol „Saulius pavirs Pauliumi". Deja, netrukus jis ir pats įsitikino, kad svarbiausias Lietuvių Mokslo Draugijos vadovų uždavinys yra platinti bedievybę. Tada pasirūpino, kad šios draugijos Pleimonto skyrius priimtų nutarimą, jog Lietuvos Mokslo Draugija „nesikiš į tikėjimo dalykus nei raštu, nei susirinkimuose, gerbdama kiekvieno žmogaus sąžinę, o jei kuris iš narių to įspėjimo neklausytų, turėtų būti iš draugijos pašalintas". „Vienybės Lietuvininkų" redaktoriui buvo pavesta pravesti agitaciją, kad šis nutarimas būtų priimtas ir kituose skyriuose. Tačiau J. Andziulaitis šį pavedimą taip atliko, kad teko pasirūpinti, jog jis kuo greičiau apleistų redaktoriaus postą. Pats J. Šliūpas savo laiške kun. A. Burbai (1892m. lapkričio 2d.) rašo, kad jis labai džiaugiasi tuo nutarimu, gana protingai pastebėdamas, „kad kuo mažiau būtų vaidų, nes tada ir menkas darbas neša didelę naudą, o besivaidijant ir stambesni darbai nedidelę turi vertę". Taip J. Šliūpas rašė „mylimam kunigui Burbai", o pats tuo tarpu tarėsi su vokiečių laisvamanių atstovais išspausdinti jų antireliginius raštus lietuvių kalba. Nesidrovi apie tai pranešti ir pačiam kun. Burbai. „Vokiečiai siūlo mums kaštus spaudos bile tik raštus jiems įteiksime. Juk norint galima pasinaudoti tuo pasiūlymu dėl propagandos antikatalikiškos" (V.L. 1892, psl. 276). Taip kun. Burbai teko nusivilti savo buvusiais draugais ir pereiti į griežtą opoziciją.

Žadinant lietuvių tautinę sąmonę, kun. A. Burbai tenka dirbti nemažą visuomeninį darbą. Tikybiškai - tautinė akcija padarė jį publicistu, ne tik uoliu vietinių lietuviškų laikraščių bendradarbiu, bet ir organizatoriumi. 1894 - 1895 metais leidžia Pleimonte savaitinį laikraštį „Valtis", palaiko Mažojoje Lietuvoje ėjusius laikraščius, parašo porą publicistinių brošiūrų. Matydamas literatūros religiniais klausimais stoką, kun A. Burba 1891m. išvertė vilniečio kun. Petravičiaus aplinkraštį; 1892m. kartu su kun. Abromaičiu išleido kun. S. Gimžausko išverstą Vaplerio „Istoriją Katalikų Bažnyčios". Tais pačiais metais išverčia „Filotėją". Nepamiršta ir grynai literatūrinio darbo. 1890, 1892, 1893 metais „Vienybėje Lietuvinin-

kų" spausdina savo poetinius bandymus; paruošė antrą Lietuviškų Dainų leidimą 1893m. (I-ma laida išėjo 1889m.), kuriame išspausdino ir daug savo eilėraščių. Bando jėgas ir beletristikoje, spausdindamas originalias, verstas ar perdirbtas iš latvių kalbos apysakaites: „Naujalenkis iš prievartos", „Sesuo", „Dzūkelio sapnas", „Viesuolė", „Už tėvynės meilę", „Podukra kareivio", „Sužieduotinė" ir kt. 1893m. iš lenkų kalbos išvertė Debranskio komediją „Aukso veršis". Rūpinosi ir senųjų lietuvių autorių raštų leidimu. 1892m., pataisęs kalbą, išleidžia S. Daukanto „Būdą", 1893m. - S. Daukanto „Lietuvos istoriją", 1897m. kartu su kun. A. Miluku išleidžia Donelaičio raštus, M. Davainio - Silvestraičio paruoštą medžiagą S. Daukanto biografijai. Žymesni originalūs poezijos kūriniai: „Senkaus Jurgis", išspausdinta Tilžėje 1889m. ir jo tęsinys „Ponas Bartkus" (1890).

Kun. A. Burbos paskelbta kova Lietuvos laimės, švietimo ir prisikėlimo iš miego priešams patraukė visų Amerikos lietuvių dėmesį. Tačiau ano meto polemika buvo gana šiurkštaus tono, pereinanti į asmeniškumus, o tai atgrasindavo ne vieną, kuris būdavo negarbingai užpultas, nuo bendradarbiavimo su savo tautiečiais, ir todėl nepasiekdavo savo tikslo.

Mirė kun. A. Burba 1898m. kovo 27 d. Pleimonte (JAV).

14. DANUTĖ BURBAITĖ

(1950 - 1970)

1970m. gegužės 24 d. Dzūkiją apskriejo žinia, kad, gindama savo nekaltybę, žuvo dvidešimtmetė moksleivė Danutė Burbaitė, kilusi iš Lazdijų rajono Burbų kaimo.

Danutės tėvai: Vladas Burba ir Ona Bacanskaitė buvo geri ir dori žmonės. Jų namuose ilgą laiką rinkdavosi kaimynai giedoti „mojavų", jaunimas organizuodavo pasilinksminimus. Tradiciniame kultūros židinyje, Vlado Burbos namuose, buvo įkurta ir pradinė mokykla, kurią, sulaukusi 6 metų amžiaus, lankė ir Danutė.

Danutė Burbaitė gimė 1950m. liepos 12 d. Ji turėjo 2 brolius ir 3 seseris. 7 metų amžiaus motina ją parengė Pirmai Komunijai. Nuo to laiko Danutė pamilo Dievą, dažnai lankė parapijos (Kapčiamiesčio) bažnyčią, kasdien, kaip visi šeimos nariai, meldėsi. Tos pareigos nepamiršo iki pat mirties. Šventadieniais dalyvaudavo šv.Mišiose.

Burbų šeima kaimynams buvo sugyvenimo ir religinio auklėjimo pavyzdys. Spalio mėn. būdavo bendrai kalbamas rožančius, Advente - giedamos valandos. Tėvas mėgdavo vaikams pasakoti ką nors iš Šventosios Istorijos, paskaityti iš religinio turinio knygų.

Tokioje aplinkoje augdama, Danutė anksti išmoko atskirti tikrąsias vertybes, branginti dorus ir taurius papročius.

Burbų Danutė lankėsi jaunimo pasilinksminimuose, bet jos rimta, tauri laikysena žadindavo kitų pagarbą. Danutė, kaip ir daugumas jos amžiaus mergaičių, svajojo sukurti šeimą, buvo susižadėjusi su rimtu jaunuoliu, Pavyšninkų kolūkio agronomu Vytautu Stravinsku.

Vidurinėje mokykloje Danutė mokėsi vidutiniškai, buvo gera, drausminga, mandagi mergaitė. Baigusi Kapčiamiesčio vidurinę mokyklą, Danutė įstojo į Kauno žemės ūkio technikumą. Mokydamasi Kaune, gyveno bendrabutyje. Kambario draugės Danutę pamilo už jos gerumą, jautrumą, giedrią nuotaiką. Kiekvienai ji rasdavo paguodžiantį ir padrąsinantį žodį. Mielai dalydavosi paskutiniu kąsniu.

Gera Danutė buvo ir tėvams: klusni, darbšti, paslaugi. Mėgo darbą, tvarką, paprastumą, kuklumą. Niekad neįkyrėdavo tėvams, prašydama geresnio drabužio ar panašiai.

1970m. gegužės 23 d., šeštadienį, Danutė su drauge iš gimtojo kaimo Emilija Subačiūte autobusu išvyko į tėviškę. Išlipusios netoli vieškelio, einančio iš Veisiejų į Kapčiamiestį, pasiprašė sunkvežimio vairuotoją jas pavežti iki Semaškų - arčiau namų. Be vairuotojo, kabinoje buvo dar vienas jaunas vyras. Mergaitės sulipo į sunkvežimio kėbulą, ir mašina nuvažiavo. Kai mergaitėms reikėjo išlipti, sunkvežimis nesustojo, bet važiavo šunkeliu vis giliau į mišką. Buvo 9 val. vakaro. Temo.

Mergaitės suprato, kas jų laukia, kai prieš jų valią vyrai vežasi jas į mišką. Danutė ir Emilija dar bandė stabdyti mašiną, bet niekas į tai nekreipė dėmesio. Tada mergaitės turėjo skubiai apsispręsti: rizikuoti gyvybe, sveikata ar nekaltybe. Dorų mergaičių širdys suplakė tuo pačiu ryžtu, kaip buvo pratintos plakti gimtojo lizdo aplinkoje, pajutus kiekvieną pavojaus šešėlį jų dorai. Mirti, bet nepasiduoti.

Danutė pirmoji šoko iš mašinos per užpakalinį bortą ir, galva atsitrenkusi į žemę, liko gulėti ant kelio. Emilija dar bandė stabdyti sunkvežimį, bet iš kabinos pasigirdo juokas. Tada ir Emilija šoko per šoninį bortą į priekį. Jos šuolis buvo laimingesnis: ji tik susižeidė koją. Palikusi skausmuose besiblaškančią draugę, Emilija nubėgo ieškoti pagalbos artimiausioje sodyboje. Iš Veisiejų atvykusi greitosios pagalbos mašina nugabeno Danutę į Lazdijų ligoninę, kur ji po kelių valandų mirė.

Danutė paliko liūdinčius tėvus, brolius, seseris, sužadėtinį, kaimo jaunimą, mokslo drauges ir draugus. Viską ji paliko, viską atidavė - paaukojo ant švento nekaltybės aukuro: ir žydintį pavasarį, ir patį gyvenimą. Tik vieną brangenybę pasiliko - išsinešė su savimi į amžinybę baltai pražydusią nekaltybės leliją.

Gegužės 27 d. Danutės laidotuvėse dalyvavo minios žmonių. Ypač daug buvo jaunimo. Vaikai, tėvai ir jaunimas užpildė visą Kapčiamiesčio bažnyčios navą.

Danutės Burbaitės palaikus priglaudė Kapčiamiesčio kapinės, kuriose ilsisi palaidota kita mergaitė, liaudies didvyrė, 1831m. sukilimo dalyvė, grafaitė Emilija Platerytė.

Karžygiška Danutės mirtis visus jaudino, graudino ir žadino jai pagarbą. Gandas apie ją plačiai pasklido Dzūkijoje. Žmonės pradėjo lankyti tą vietą, kur Danutė šoko iš mašinos, ir jos kapą.

Danutės heroizmas darosi suprantamas tik žinant tas idėjas, kurios liaudyje buvo iš kartos į kartą perduodamos kaip švenčiausios tradicijos. Jos šimtmečiais buvo gerbiamos, saugomos, tapo tvirta atrama, siekiant gėrio ir grožio idealų.

15. VYSKUPAS PETRAS PRANCIŠKUS BŪČYS MIC

(1872 - 1951)

Gilus mokslininkas, dvasingas kunigas, išmintingas vadovas,- taip būtų galima apibūdinti vyskupą Petrą Pranciškų Būčį. Jis gimė 1872m. rugpjūčio 20 d. Šilgalių km., Slavikų parap., Šakių apskr. Petras buvo vyriausias 8 vaikų šeimoje. Pradinį mokslą įsigijo namie ir Slavikų pradinėje mokykloje. 1883m. įstojo į Marijampolės gimnaziją, o 1890m. - į Seinų kunigų seminariją. Ją baigęs, 1895m. buvo pasiųstas tęsti mokslo Petrapilio dvasinėje akademijoje. 1898m. jam buvo suteiktas teologijos kandidato laipsnis, o 1899m. - magistro laipsnis. Tų pačių metų kovo 25 d. įšventintas kunigu.

Gilinti apologetikos žinių išvyko į Šveicarijos Fribūrą. Čia jo mokytojas buvo pasaulinio garso profesorius Albertas Weiss OP. Studijuodamas Fribūre, P. Būčys dalyvavo ir lietuvių studentų ratelio „Rūta" veikloje. Studijas Šveicarijoje baigė parašydamas disertaciją apie Krokuvos vyskupą šv. Stanislovą, už kurią jam buvo suteiktas teologijos daktaro laipsnis.

Grįžęs iš užsienio, metus vikaravo Slavikų parapijoje, o 1902m. pradėjo profesoriauti Seinų kunigų seminarijoje, tačiau netrukus buvo pakviestas ekstraordinariniu profesoriumi į Petrapilio dvasinę akademiją dėstyti fundamentinę teologiją.

Kun. P. Būčys Petrapilio dvasinėje akademijoje dirbo apie 12 metų, eidamas įvairias pareigas: profesoriaus, prorektoriaus ir rektoriaus. (1913 - 1915). Šalia tiesioginių pareigų akademijoje, prof. Būčys skaitė paskaitas pasauliečiams studentams, subūrė katalikus pedagogus į draugiją, teikė visokeriopą paramą Petrapilyje gyvenantiems lietuviams jų visuomeninėje veikloje. Prof. P. Būčys priklausė Petrapilio dvasinės akademijos profesorių grupei, kuri suorganizavo Lietuvos krikščionių demokratų sąjungą ir parašė jai programą. 1905m. Didžiajame Vilniaus Seime P. Būčys buvo vienas iš pirmininkų.

Gilų pėdsaką prof. kun. P. Būčio gyvenime paliko jo bendradarbiavimas su pal. arkivysk. Jurgiu Matulaičiu. Kai šis, būdamas Petrapilio dvasinės akademijos profesoriumi, pasiryžo atgaivinti beišmirštančią Lietuvos marijonų vienuoliją, prof. P. Būčys vienas pirmųjų tapo atnaujintos kon-

gregacijos nariu ir buvo atnaujintojo planų vykdytoju, o nuo 1923m. - jo pavaduotoju. Mirus pal. arkiv. J. Matulaičiui, jo įpėdiniu, marijonų generolu, išrenkamas kun. P. Būčys. Šias pareigas jis ėjo 1928 - 1933 ir 1939 - 1951 metais. 1930m., išsirūpinęs iš Vienuolijų Kongregacijos leidimą, kun. P. Būčys visą marijonų vienuoliją paskirstė į provincijas su savo vyresniaisiais, pavaldžiais aukščiausiai vienuolijos vadovybei.

Marijonų generolas, pal. J. Matulaitis, 1915m. kun. P. Būčį buvo kvietęs į Marijampolę, bet dėl vokiečių okupacijos negalėdamas grįžti į Lietuvą, kun. P. Būčys kapelionavo Maskvos priemiesčio lietuvių kolonijoje ir mokė jaunimą. 1916m. marijonų vyriausio vadovo buvo pasiųstas į Ameriką. Čia jis klebonavo, redagavo „Draugą", įsteigė savaitraštį „Laivas", kapelionavo pas seseris kazimierietes, dėstė religiją jų akademijoje, bendradarbiavo įvairiose lietuvių draugijose. 1921m. grįžo į Lietuvą. Žemaičių vyskupas Pr. Karevičius kun. P. Būčį tuojau paskyrė katalikiškųjų akademinių studijų sekretoriumi. Prof. P. Būčys paruošė planą Teologijos - filosofijos fakultetui ir Seimo pavedimu paruošė Lietuvos universiteto projektą, kuris su kai kuriais pakeitimais buvo priimtas. 1922m. vasario 16d. įsteigus universitetą, kun. P. Būčys buvo paskirtas fundamentinės teologijos profesoriumi, o netrukus Teologijos - filosofijos fakulteto dekanu. 1923m. išrenkamas rektoriumi, o vėliau vėl to paties fakulteto dekanu.

Katalikų veikimo centre prof. P. Būčys ėjo sekretoriaus pareigas, įėjo į Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos valdybą. Nepavykus įsteigti Lietuvos Katalikų Universiteto, kun. P. Būčys pasirūpino, kad šiam reikalui surinktos aukos tektų Katalikų Mokslo Akademijai. Tai įgalino per 18 metų paruošti nemažai mokslo darbuotojų. Prof. P. Būčys taip pat buvo laikomas žymiausiu teoretiku socialiniu ir darbininkų klausimais.

1917m. Vatikane buvo sukurta Kongregacija Rytų Bažnyčios reikalams. 1930m. popiežius Pijus XI sudarė specialią Rusijai skirtą komisiją - Pro Rusia. Tuo metu, nuo 1929m., jau veikė Rusikumas, kuriame buvo ruošiami Rytų Bažnyčios apeigų dvasininkai. Jam vadovavo katalikų vienuoliai, turį vilties suartinti katalikų ir pravoslavų Bažnyčias. 1930m. liepos 6d. Romoje kun. P. Būčys konsekruojamas Rytų Bažnyčios apeigų Olimpo tituliniu vyskupu ir jam suteikiamos visų Europoje gyvenančių rusų katalikų administratoriaus teisės. Šventojo Sosto pavedimu aplankė senus rusų emigrantus Europoje ir Šiaurės Amerikoje, organizuodamas tarp jų katalikų misiją. 1933m. buvo išrinktas marijonų generolu, bet Apaštalų Sostas jį rezervavo minėtai misijai.

1934m. grįžęs į Lietuvą, vysk. P. Būčys gyveno Marijampolėje, Kaune, Telšiuose. 1934 - 1939 metais buvo Telšių kunigų seminarijos dvasios vadas. Tas pačias pareigas jis ėjo ir Kauno marijonų klierikų name. 1939m., vėl išrinktas marijonų generolu, apsigyveno Romoje. Karo metu daug rašė. 1940m. pirmasis prabilo per Vatikano radiją lietuvių kalba ir daugelį metų buvo radijo valandėlių vedėju. 1946m. ir 1949m. aplankė marijonus ir lietuvius Šiaurės Amerikoje, Argentinoje ir Anglijoje. 1951m. atsisakė marijonų generolo pareigų ir tų pačių metų spalio 25 d. mirė. Palaidotas Romoje Campo Verano kapinėse.

Vyskupo P. Būčio veikla buvo nepaprastai intensyvi ir įvairiapusė. Jis ir mokslininkas, ir administratorius, ir nepaprastai produktyvus rašytojas.

Be jau minėtų pareigų, kun. P. Būčys atstovavo Lietuvai tarptautiniuose eucharistiniuose kongresuose: Sidnėjuje (1928), Kartagenoje (1930) ir Dubline (1932). Jis buvo pirmasis lietuvis, išrinktas tų kongresų nuolatinio komiteto garbės nariu. Nuo 1929m. buvo popiežiaus komisijos Rusijai patarėjas.

Labai gausus vyskupo P. Būčio rašytinis palikimas. Jo plunksnai priskiriami 24 teologiniai veikalai. Kai kurie iš jų turi po kelis tomus. Be to, šimtai straipsnių išspausdinti įvairiuose periodiniuose leidiniuose.

Rašyti P. Būčys pradėjo būdamas klieriku. Redagavo metraštį, bendradarbiavo kauniškėje klierikų „Viltyje". 1891m. pasirodė išspausdintas pirmas rašinys „Ūkininke". Jo korespondencijos buvo spausdinamos ir užsienio leidiniuose lenkų, anglų ir kt. kalbomis. Redagavo kurį laiką „Draugą", dienraštį „Laisvė". 1934m. vysk. P. Būčys leido Rusikumo filialui Charbine laikraštį „Kataličeskij Vestnik". Šį filialą šefavo Lietuvos marijonai. Jame darbavosi keletas šios kongregacijos narių. Gilaus proto, nepaprastai darbštus, atsidavęs Dievui ir Bažnyčios reikalams vysk. P. Būčys ištikimai darbavosi iki paskutinio atodūsio, rūpestingai panaudodamas visus jam Dievo suteiktus talentus.

16. VYSKUPAS KASPARAS FELICIJONAS CIRTAUTAS

(1841 - 1913)

Kilnus Žemaičių vyskupijos ganytojas vyskupas Kasparas Felicijonas Cirtautas gimė 1841m. balandžio 9 d. Raseinių paviete, Veiviržėnų parap., Padumblių km. Jo tėvai buvo labai religingi pasiturintys lietuviai ūkininkai. Pradinį mokslą Kasparas įsigijo Raseinių pavieto mokykloje. Toliau mokėsi Šiaulių gimnazijoje, kurią baigė sidabro medaliu. 1862m. įstojo į Varnių kunigų seminariją. Ten pasimokęs dvejus metus, buvo pasiųstas mokytis į Petrapilio dvasinę akademiją. Ją baigė 1868m. ir gavo teologijos magistro laipsnį. Grįžęs į Lietuvą, buvo paskirtas Žemaičių kunigų seminarijos profesorium. Dėstė lotynų kalbą, Šventąjį Raštą ir dogmatiką. 1878m. buvo paskirtas profesoriauti Petrapilio dvasinėje akademijoje. Čia darbavosi 10 metų, dėstydamas pagrindinę specialiąją dogmatiką.

1888m. vyskupas L.M. Paliulionis paskyrė kun. Cirtautą Kauno kunigų seminarijos rektoriumi ir Šventojo Rašto dėstytoju. Savo darbštumu, rimtumu, malonumu kun. Cirtautas pelnė visų savo auklėtinių pagarbą ir meilę.Šias kun. Cirtauto charakterio savybes įvertino ir vysk. Paliulionis. Jo prašomas, Šv. Tėvas kun. Cirtautą paskyrė Žemaičių vyskupo padėjėju. 1897m. lapkričio 30 d. kun. Cirtautas Petrapilyje buvo konsekruotas vyskupu ir, grįžęs į Lietuvą, pradėjo eiti savo pareigas.

Su dideliu atsidavimu ir pasišventimu, negailėdamas nei laiko, nei jėgų vysk. Cirtautas padėjo savo vyskupui bažnytinėje tarnyboje, todėl 1908m. mirus vysk. Paliulioniui, kapitula jį vienbalsiai išrinko Žemaičių vyskupijos valdytoju. Šv. Tėvas Pijus X 1910m. balandžio 7 d. vyskupą K. Cirtautą paskyrė dieceziniu vyskupu. Nuoširdžiai sveikinamas lietuvių kunigų ir tūkstantinių minių, naujasis ganytojas įžengė į Kauno katedrą. Jis jau buvo gerai pažįstamas tiek kunigams, tiek eiliniams tikintiesiems, kurie jį gerbė ne tik dėl jo rimtumo ir pamaldumo, bet ir dėl nepaprasto malonumo ir teisingumo. Jis maloniai priimdavo kiekvieną į jį besikreipiantį, nuoširdžiai ir kantriai visus išklausydavo, visada likdamas ištikimas svarbiausiam principui: audiatur et altera pars (išklausyti ir kitą pusę). Toks visada tėviškas elgesys, susijęs su giliu apmąstymu prieš darant svarbius sprendimus, griežtai paremtus Bažnyčios kanonais, laisvė nuo simpatijų ir antipatijų, nepriklausomybė nuo nuotaikos ar pašalinių asmenų įtakos,

leido vyskupui Cirtautui labai priartėti prie krikščioniškojo teisingumo idealo.

Kan. J. Tumas, apibūdindamas vysk. Cirtautą, sako, kad jo charakteringiausi bruožai buvo malonumas ir gerumas. Visada pastovus, visada ramus, atvirai besišypsantis jau pačia savo išvaizda traukė prie savęs žmones. Buvo pakankamai gabus, tačiau nemėgo tuo kitus stebinti. Kalbėdavo aiškiai, suprantamai, nepataikaudamas klausytojams, nesirūpindamas jiems įtikti. Iš prigimties nebuvo iškalbingas, tačiau giliai apgalvotos mintys būdavo išdėstomos labai nuosekliai ir logiškai. Net jei ir reikėdavo ką nors pabarti, tai darydavo kuo švelniausiai, vengdamas užgaunančių žodžių. Nuoširdžiai tikėjo žmonėmis, nebuvo linkęs įtarti kitus turint blogą valią, todėl kartais ir apsirikdavo, susitikęs su tikrai nedorais ir neteisingais žmonėmis. Tačiau dėl to savo taktikos nekeisdavo, geriau sutikdamas nedorą žmogų palaikyti teisingu, negu įtarti dorąjį neteisingumu.

Jo artimo meilė reiškėsi ne tik žodžiais, bet ir darbais. Šelpė vargšus, ligonius, studentus, tam negailėdamas lėšų, tačiau išmintingai pramatydamas kam kokio dydžio parama reikalinga. Vyskupo Cirtauto širdies gerumas ir dosnumas liejosi visiems: lietuviams ir kitataučiams, katalikams ir kitatikiams. Tačiau daugiausia jo globą ir paramą jautė katalikiškos organizacijos, katalikiška spauda, kurioms ir savo testamentu paliko nemažas sumas pinigų.

Žemaičių vyskupijoje gyveno įvairių tautybių žmonės: lietuviai, lenkai, rusai, latviai ir kt. Eidamas savo pareigas, vysk. K.Cirtautas stengėsi visais lygiai rūpintis, nė vienų teisių nepažeisti. Tik kai lenkai bandė panaudoti bažnyčią lenkinimo tikslams ir to siekė, naudodami net nekultūringas priemones, vysk. Cirtautas, aiškiai matydamas, kas teisus, gyvai atjautė lietuvių skriaudas ir pripažino teisę jiems gintis tiek spaudoje, tiek kitomis kultūringomis priemonėmis. Nuoširdžiai rėmė lietuviškos spaudos, švietimo darbą, mielai dalyvaudavo švietimo įstaigų pašventinimo iškilmėse. Gerai suprato katalikiškos spaudos reikšmę. Jam vyskupaujant, ėmė eiti katalikiški leidiniai jaunimui „Ateitis" ir „Pavasaris" bei dvasininkijos reikalams skirta „Bažnytinė apžvalga".

Nuoširdžiai pamaldus vysk. K. Cirtautas kiekvieną darbo dieną ramiai, kantriai, be liguisto skubotumo dirbo savo darbą. Prieš ką nors svarbaus nuspręsdamas ilgai galvodavo, mąstydavo, o dažnai ir melsdavosi.

Sunki liga privertė vysk. K. Cirtautą keliauti į Berlyną, kur jis apsistojo Kehro klinikoje. Jam turėjo būti daroma operacija. Operacijos laukė

labai ramiai. Atliko išpažintį, priėmė šv. Komuniją, Ligonių patepimą, Apaštalinį palaiminimą. Po operacijos vyskupas ėmė sparčiai silpti. Prie jo buvęs Švėkšnos klebonas kun. Maciejauskas ir ligonio brolis dr. Cirtautas paprašė vyskupo palaiminimo. Juos palaiminęs, vysk. Cirtautas palaimino visą savo vyskupiją. Tyliai užgeso 1913m. rugsėjo 4 d. Buvo pašarvotas tos pačios klinikos kambaryje, kuriame buvo apsigyvenęs. Jį lankantys klinikos darbuotojai sakė, kad tokio malonaus mirusio žmogaus veido nebuvo matę.

Vainikais išpuoštame vagone mirusiojo kūnas buvo parvežtas į Kauną. Įvairių krypčių spauda parašė apie vyskupo mirtį. Net žydų laikraštis, leidžiamas rusų kalba, pažymėjo, kad „Jis savo gyvenime buvo tikrai bešališkas ir teisingas".

Vyskupui K. Cirtautui didelę Žemaičių vyskupiją teko valdyti neramiu kultūrinio persilaužimo metu. Vos ne kasdien atsirasdavo nauji reikalai. Jų visų per trumpą savo ganytojavimo laikotarpį (3 metus) jis neįstengė ar nesuspėjo išspręsti, tačiau paliko šviesų, tikrai gilios bažnytinės dvasios vyskupo pavyzdį. Jo nuoširdi Dievo ir artimo meilė, ramumas ir malonumas tais neramiais laikais buvo tikrai šviesūs ir įkvepiantys.

17. PRELATAS BLAŽIEJUS ČĖSNYS

(1884 - 1944)

Vienas iš žymiausių Nepriklausomos Lietuvos katalikų intelektualų, ilgametis Vytauto Didžiojo universiteto prorektorius, su nepaprastu taktu, sumanumu ir autoritetu tvarkęs studentų akademinius reikalus, daugelį metų Teologijos - filosofijos fakultete talentingai dėstęs dogminės teologijos kursą, Lietuvių Katalikų Mokslų Akademijos vicepirmininkas, nuoširdus ir rūpestingas lietuvių studentų kapelionas, religinių raštų autorius buvo prelatas prof. Blažiejus Čėsnys.

Blažiejus Čėsnys gimė 1884m. vasario 13 d. Paluklaukio vienkiemyje, Luokės vlsč., Telšių apskr. Augo jis pasiturinčių ir tautiškai susipratusių ūkininkų Čėsnų šeimoje, beveik pačioje Žemaitijos širdyje. Dar mažas būdamas, išmoko skaityti iš vysk. M. Valančiaus „Vaikų knygelės". 7 metų amžiaus pradėjo lankyti Luokės pradžios mokyklą. 1896m. tėvai jį išleido tęsti mokslo Palangos progimnazijoje. Ją baigdamas, Blažiejus apsisprendė tapti kunigu ir 1900m. įstojo į Žemaičių kunigų seminariją Kaune. Mokslas sekėsi. Savo gabumu, rimtumu, geru lotynų kalbos mokėjimu jis įsigijo autoritetą draugų tarpe. Būdamas paskutiniame seminarijos kurse, klierikas B. Čėsnys ėjo klierikų dekano pareigas.

Besimokydamas seminarijoje, B. Čėsnys kartu su kitais klierikais gaudavo ir skaitydavo Prūsijoje spausdinamus „Tėvynės sargą" ir „Apžvalgą". Šie laikraščiai ugdė jo patriotinę dvasią. Mokantis paskutiniame kurse, buvo grąžinta lietuviška spauda. Klierikai norėjo šį įvykį viešai, iškilmingai paminėti, tačiau seminarijos vadovybė neleido. Klierikų dekanas B. Čėsnys ir šiuo atveju, kaip paprastai, išlaikė ramumą ir pusiausvyrą, nebandė jėga laužti nepalankios lietuviškumui seminarijos tvarkos. Jo taktika buvo diplomatiška: neišsižadėti savo lietuviškumo, bet vengti atviros kovos su jo priešais, laukiant, kol laikas pakeis esamą padėtį.

Jau seminarijoje išryškėjo neeiliniai B. Čėsnio gabumai moksliniam darbui. Ypač jis pamėgo dogminę teologiją. Dvidešimties metų amžiaus baigęs seminariją, B. Čėsnys 1904m. rudenį buvo pasiųstas studijuoti teologijos Petrapilio dvasinėje akademijoje. Ten tuo metu buvo nemažas būrys patriotiškai nusiteikusių kunigų, akademijos profesorių ir studentų: K. Jaunius, J. Mačiulis - Maironis, A. Dambrauskas - Jakštas, P. Būčys, Pr. Kuraitis, M. Reinys ir kt. 1906m. gruodžio 23 d. B. Čėsnys buvo įšventin-

tas kunigu ir toliau tęsė studijas. Akademiją baigė 1908m. ir gavo teologijos magistro laipsnį.

1908m. kun. B. Čėsnys išvyko į garsųjį Fribūro universitetą. Išvažiavęs į užsienį pusmečiui „pataisyti sveikatos", jis ten užtruko trejus metus. Jam teko klausyti garsiųjų profesorių: prancūzo Berthier, ispano Del Prado, šveicaro Muser ir kt. 1908 - 1911 metais jis atsidėjęs studijavo filosofiją, teologiją bei indologiją. Ruošė daktarinę disertaciją, bet daktaro laipsnio nesuspėjo gauti, nes 1911m. vysk K. Cirtautas jį atšaukė į Kauną ir skyrė Žemaičių kunigų seminarijos profesoriumi, pavesdamas dėstyti dogminę teologiją. Rusų valdžia šio paskyrimo nepripažino, laikydama kun. B. Čėsnį nepatikimu, kadangi jis, turėdamas leidimą užsienyje gydytis pusmetį, ten išbuvo trejus metus. Tada Petrapilio dvasinė akademija jį pakvietė užimti dogminės teologijos katedrą. Petrapilyje B. Čėsnys profesoriavo iki 1918m., apgynė disertaciją ir gavo teologijos daktaro laipsnį.

Būdamas Petrapilyje, kun. B. Čėsnys aktyviai dalyvavo visuomeniniame gyvenime. Dirbo ir vadovavo Petrapilio lietuvių draugijai nuo karo nukentėjusiems šelpti. Suorganizavo ir pirmininkavo kompozitoriaus Č. Sasnausko draugijai. Ne be jo rūpesčio pavyko išpirkti brangų lietuvių kompozitoriaus meninį palikimą - rankraščius. Buvo Lietuvių ir Žemaičių labdarybės draugijos Petrapilyje pirmininkas ir Lietuvių liaudies sąjungos vicepirmininkas, skaitė paskaitas Lietuvių katalikų sąjungos liaudies universitete bei kituose lietuvių susibūrimuose, rašė į lietuviškus laikraščius. 1917m. Petrapilio seime B. Čėsnys vadovavo Lietuvių katalikų liaudies frakcijai.

Uždarius Petrapilio dvasinę akademiją, kun. B. Čėsnys 1919m. persikėlė į Liubliną ir lenkų katalikų universitete dėstė dogminės teologijos, dogmų istorijos, sanskrito ir lietuvių kalbų kursą. Po trejų metų vysk. Pr. Karevičius pakvietė kun. B. Čėsnį į Kauną ir paskyrė jį ką tik įkurto Lietuvos universiteto Teologijos - filosofijos fakulteto profesoriumi bei dogminės teologijos katedros vedėju. Profesoriaudamas Lietuvos universitete, vėliau pavadintame Vytauto Didžiojo vardu, kun. B. Čėsnys neatskiriamai sutapo su šia aukštojo mokslo įstaiga. Giliai žinodamas dėstomus dalykus, turėdamas ilgametę dėstymo aukštosiose mokyklose patirtį, prof. B. Čėsnys sugebėdavo atskleisti auditorijai pačius giliausius mokslo klausimus ir juos aiškiai, suprantamai perteikti. Klausant paskaitų, buvo galima jausti ne vadovėlišką, sausą tiesų dėstymą, bet išmąstytą, tiesiog garuojančiai šviežią, gyvu žodžiu perduodamą teologiją.

Šalia paskaitų, prof. B. Čėsnys ėjo universitete ir įvairias atsakingas administracines pareigas: universiteto senato ir universiteto tarybos sekretoriaus, Teologijos - filosofijos fakulteto dekano, Teologijos - filosofijos fakulteto bibliotekos vedėjo, universiteto prorektoriaus. Einant šias pareigas, prof. B. Čėsniui teko tvarkyti studentų reikalus, kuriems jis skyrė daug laiko, jėgų ir širdies. 1924m. prof. B. Čėsnys buvo deleguotas į Romą rūpintis, kad Apaštalų Sostas pripažintų teisę mūsų Teologijos - filosofijos fakultetui suteikti mokslinius laipsnius. Tais pačiais metais su kitais įtakingais asmenimis: kun. J. Staugaičiu, kan. J. Kukta ir prof. St. Šalkauskiu prof. B. Čėsnys lankėsi Vatikane, perduodamas Lietuvos pageidavimą, kad Vilnius nebūtų įtrauktas į Lenkijos bažnytinę provinciją, kaip lenkai, ruošdami konkordatą, buvo numatę padaryti. Prof. kun. B. Čėsnys aktyviai reiškėsi ir kitose švietimo bei visuomeninio gyvenimo srityse. Skaitė paskaitas Kauno šviesuomenei vakariniuose kursuose, buvo šv. Vincento draugijos centro komiteto pirmininkas, Lietuvos Katalikų Mokslo Akademijos vicepirmininkas, Lietuviškosios Enciklopedijos redakcijos narys. 1938m. išrinktas į Bažnytinio Meno Draugijos valdybą; 1939m. įėjo į komisiją, sudarytą Religinio Kultūros instituto steigimo paruošiamiesiems darbams atlikti. Spaudoje jis pradėjo bendradarbiauti nuo 1906m. Jo straipsniai randami daugelyje periodinių leidinių , Lietuviškoje Enciklopedijoje. Be to, keli darbai išspausdinti atskirais leidiniais.

Prof. B. Čėsnys buvo vienas žymiausių Nepriklausomos Lietuvos pirmosios akademikų kartos atstovas. Jis turėjo puikius privalumus moksliniam darbui, gerą dalykinį pasiruošimą, sugebėjimą įžvelgti nagrinėjamo dalyko esmę, analizuoti painias problemas ir daryti aiškius sprendimus bei išvadas. Tačiau pareigų ir darbų gausumas, o taip pat jo didelis socialumas, padėjęs sutelkti apie save labai gausų būrį įvairių pažiūrų ir visuomeninių grupuočių žmonių, trukdė jam atsidėti mokslinei kūrybai. Nežiūrint to, mokslinis prof. B. Čėsnio palikimas nėra mažas. Pirmiausia neįkainojamas paskaitų metu tūkstančiams studentų žodžiu perteiktas mokslinis lobis, kuris savo ruožtu paskui augo, didėjo ir nešė naujus vaisius jau naujoj akademikų kartoj. Kita - rašytinė jo mokslinio darbo dalis. Tai originalūs straipsniai periodikoje ir atskiruose leidiniuose bei vertimai.

Prof. kun. B. Čėsnys buvo plačios ir turtingos minties intelektualas, didelės tolerancijos žmogus bei pareigingas kunigas. Jo žodis buvo svarus ir mokslinėj, ir kultūrinėj plotmėj. Bažnyčios hierarchija jam patikėjo pagrindinę teologijos mokslo šaką - dogmatiką. Už nuoširdų ir atsidavusį darbą Bažnyčiai kun. B. Čėsnys 1927m. buvo pakeltas Kauno bazilikos

kapitulos kanauninku. Vėliau - Jo Šventenybės Popiežiaus Rūmų prelatu ir Kauno bazilikos prelatu dekanu (1938). Arkivyskupijos kurijoje jis taip pat turėjo įvairių pareigų. 1926 - 1944 metais prel. B. Čėsnys buvo studentų bažnyčios rektorius.

1940 - 1941 metais prel. B. Čėsnys globojo Kauno kunigų seminarijos auklėtinius. Jo bute buvo skaitomos paskaitos I ir II teologijos kurso studentams, o studentų bažnyčioje paskaitoms rinkdavosi III ir IV teologinių kursų klierikai. Sunkios sąlygos, okupacinių metų išgyvenimai silpnino ir taip nestiprią prelato sveikatą. 1944m. vasarą jis pasitraukė į Žemaitiją. Kurį laiką buvo apsistojęs Luokės klebonijoje, o vėliau persikėlė į savo gimtąjį Paluklaukių kaimą. Iš Tėvynės trauktis jis nesiruošė. „Kad ir prie duobės vestų, eičiau su šiais pačiais kunigo rūbais",- sakė jis. Kelionės sunkumai, susirūpinimas dėl Tėvynės ateities taip stipriai palietė jo jautrią širdį, kad, atvykus į Paluklaukius, ji jau kitą dieną nustojo plakusi. 1944m. rugjūčio mėn. pirmomis dienomis Luokės bažnyčios šventoriuje buvo supiltas naujas kapas, priglaudęs prel. B. Čėsnio kūną.

18. PRELATAS ALEKSANDRAS DAMBRAUSKAS - ADOMAS JAKŠTAS

(1860 - 1938)

Viena ryškiausių mūsų tautos ir Bažnyčios istorijoje asmenybių, ilgus metus stovėjusi lietuvių Katalikų Akcijos pirmose gretose, buvo prelatas Aleksandras Dambrauskas. Jis gimė 1860m. rugpjūčio 27 d. Rytų Aukštaitijoje, Kuronių km., Pagirių vlsč., Ukmergės apskr. Jo tėvai buvo laisvieji karališkieji valstiečiai. Mokėsi Kriūkų pradinėje mokykloje ir Šiaulių gimnazijoje (1872-1880). Baigęs gimnaziją, išvyko į Petrapilį ir įstojo į Fizikos - matematikos fakultetą; klausėsi D. Mendelejevo (chemijos) ir Vl. Solovjovo (filosofijos) paskaitų. Žymusis rusų mąstytojas A. Dambrauskui darė didelės įtakos. Jis apsisprendžia atsisakyti savo pamėgtosios matematikos. 1881m. parvažiuoja į Kauną ir stoja į kunigų seminariją. Toliau studijas gilina Petrapilio dvasinėje akademijoje ir savarankiškai studijuodamas teologinius veikalus. Kunigu įšventintas 1888m. birželio 29 d.

1888m. kun. A. Dambrauskas paskiriamas dėstyti tikybą realinėje Panevėžio gimnazijoje. Po pusmečio caro valdžia jį už katalikybės propagavimą nusiunčia į Kretingos vienuolyną, o netrukus ištremia penkeriems metams į Ustiužną (1889 - 1895).

Tremtyje kun. Aleksandras daug skaito,rašo, vietinėje gimnazijoje dėsto matematiką. Atlikusiam bausmę ir grįžusiam į Lietuvą kun. A. Dambrauskui valdžia dar 5 metus neleidžia dirbti jokio atsakingesnio bažnytinio darbo. Tad šį laiką jis panaudoja gilindamas savo žinias, rašo į „Tėvynės sargą", „Žinyčią". Pagaliau 1898m. jam leidžiama dėstyti Šventąjį Raštą Kauno kunigų seminarijoje. Kurį laiką kun. A. Dambrauskas dirba vysk. M.L. Paliulionio sekretoriumi. 1902m. išvyksta Šventojo Rašto dėstyti Petrapilio dvasinėje akademijoje. Studentai ir profesoriai labai vertino jo protą ir plačią erudiciją. Dabar jis apdovanojamas kryžiumi ir šv. Onos III laipsnio ordinu. Tačiau Rusijoje nepasilieka. Vos atsiradus darbo Lietuvoje, grįžta i Tėvynę.

Grįžęs į Lietuvą, apsistoja Kaune ir čia 1906m. pradeda vadovauti šv. Kazimiero draugijai, kurios tikslas - leisti lietuviškas knygas ir laikraščius. Kun. Dambrauskas ima leisti kultūros, literatūros ir politikos žurnalą, pavadinęs jį „Draugija". Į savo rankas paima ir „Nedėldienio skaitymus". Apie „Draugiją" suburia didelį bendradarbių skaičių. Vėliau iš jų tarpo išaugo žinomi žurnalistai, vertėjai, rašytojai.

Šalia publicistinio darbo, energingasis kunigas įsitraukia į visuomeninį darbą. Tuo metu kūrėsi moterų, darbininkų ir jaunimo organizacijos. Joms labai reikėjo rimto, energingo vado. Kun. A. Dambrauskas ėmėsi šių pareigų. Jis parengė ateitininkams idėjinę - kultūrinę programą, parodė krikščioniško darbo barus, išugdė du žymiuosius to sąjūdžio vadus - Pranciškų Dovydaitį ir Stasį Šalkauskį. Organiškai sutapęs su lietuvių tauta, kun. Dambrauskas taip pat uoliai gynė ir Katalikų Bažnyčią.

Jo universalumas tiesiog stebina. Atrodo, kad nėra mokslo nei kultūros srities, kur jis neturėtų ką pasakyti. Jo straipsniai, kritinės pastabos rodo jį esant ne tik teologą, filosofą ir matematiką, bet ir istoriką, poetą, literatūros ir kalbos žinovą. Toks universalumas buvo tiesiog būtinas plačiai, veržliai jo prigimčiai, netelpančiai siauruose vienos kurios nors srities rėmuose. Ir įdomu, kad tokiame plačiame jo nagrinėjamų klausimų rate A. Dambrauskas-Jakštas nepasidarė diletantas, nepasidavę paviršutiniškumui. Jo samprotavimams būdinga geležinė logika ir gilus dalyko supratimas.

Visuomeninėje plotmėje kun. A. Dambrauskui - Jakštui teko planuoti lietuvišką krikščionišką strategiją ir taktiką, ryškinti santykius su lenkais, rusais ir žydais. Kaip vysk. M. Valančius lietuvius katalikus telkė į švietimo, blaivinimo ir tautinės kovos barus, taip A. Jakštas ryškino principus, taktiką ir metodiką kultūrinėje, visuomeninėje ir tautinėje veikloje.

A. Jakšto gyvenimo laikotarpis Kaune, maždaug iki 1923m., buvo kūrybiškiausias, našiausias.

Daug įtakos jaunystėje formuojantis filosofiniam A. Jakšto požiūriui turėjo prancūzų filosofai Graty ir Sorre. Ypač gilų įspūdį jam paliko Sorres mintys apie siauro galvojimo pavojų. Tikra, pilnutinė tiesa reikalauja derinti įvairių sričių pažinimą. A. Jakštas pateikia tokią pasaulėžiūros formulę: pasaulėžiūrą sudaro - religija plius filosofija, plius mokslas. Kurios nors dalies trūkstant - pasaulėžiūra nepilna, duoda iškreiptą tikrovės vaizdą. Ir po daugelio metų jis rašė: „Esu įsitikinęs, kad pasauliui sutvarkyti reikia žmonių plačiomis pažiūromis ir plačiomis širdimis" („Židinys" Nr.3 1938).

Tačiau A. Jakšto jėga slypėjo ne tiek intelekte, kiek stiprioje intuicijoje, naujų kelių bei idėjų atskleidime. Įžvalgumas ir sugebėjimas greitai reaguoti jį darę gyvenimišku mąstytoju ir taikliu kovotoju.

Gerbdamas visų tautų bei asmenų teises, jis pasisako už visuotinę ir visapusišką vienybę. „Aš ilgiuosi visuotinės vienybės idealo: 1. Europos valstybių vienybės, 2. krikščionių vienybės vienoje visuotinėje Bažnyčioje,

3. socialinės klasių vienybės, pagrįstos krikščionišku solidarumu ir 4. savo srityje apsitvėrusių mokslų vienybės" (ten pat).

Kun. A. Dambrausko - Jakšto literatūrinis kelias prasidėjo nuo poezijos. Besimokydamas kunigų seminarijoje, jis sukuria pirmuosius lietuviškus posmus, o 1930m. jau išleidžia „Lyriką". Į ją pateko visi jo eilėraščiai, išskyrus satyrinius, pasirašytus Druskiaus slapyvardžiu.

Plačius horizontus kūrybinei minčiai A. Jakštas randa ir matematikoje. Iš jo studijų bei straipsnių matematiniais klausimais susidarytų nemažas tomas. Daug jo pasidarbuota kuriant matematinę terminiją lietuvių kalba. Matematiškas, griežtai logiškas mąstymo būdas charakteringas visoms jo veiklos sritims.

Pirmosios kun. A. Dambrausko teologinės studijos parašytos Ustiužnos tremtyje. Jose liečiami Rytų ir Vakarų Bažnyčių teologiniai skirtumai. Jomis susidomėjo ir užsienio teologai. Dirbdamas Petrapilio dvasinėje akademijoje, jis paruošė dar tris studijas iš egzegezės. Už jas, kun. J. Tumo - Vaižganto nuomone, A. Jakštas, jei būtų norėjęs, būtų galėjęs gauti teologijos daktaratą. Redaguodamas „Draugiją", A. Jakštas susidomėjo apologetika. Jo apologetinių straipsnių rinkinys „Mokslas ir tikėjimas" (1930) pasižymi jakštine didaktika „kaip plieno pliko, kieta ir aštria" (P. Būčys). Teologiniais savo svarstymais jis paliečia labai opią gėrio ir blogio problemą. Šiuo klausimu parašytieji jo veikalai yra gilios minties ir grakščios formos. Jis yra parašęs ir paruošęs spaudai 7 maldynus ir kelis giesmynus.

Pagaliau savitai reiškėsi ir A. Jakšto kritikos talentas. Gili jo erudicija, mąstymo savybės leido jam tarti rimtą ir pagrįstą žodį beveik visais meno, literatūros ir mokslo klausimais. Iš meno atstovų jis reikalavo turinio ir formos sintezės.

Už nuopelnus mokslui A. Jakštas 1922m. išrinktas Lietuvos universiteto garbės profesoriumi. 1929m. Gamtos - matematikos fakultetas jam suteikė garbės daktaro, o humanitarinis fakultetas - filosofijos daktaro laipsnį. Katalikų Mokslo Akademija 1933m. jį išrinko pirmuoju savo akademiku.

Daug nusipelnęs ir visų gerbiamas, A. Jakštas liko paprastas, kuklus. Buvo savotiškas asketas, mokslų, tautos ir Bažnyčios tarnas. Prel. A. Dambrauskas - Jakštas mirė 1936m. vasario 19 d. Palaidotas prie Kauno arkikatedros. Antkapyje įrašyti jo paties pasirinkti žodžiai: „Mes ne savo ugnimi žėruojam ir ne sau aplinkui šviesą liejam".

19. KANAUNINKAS MIKALOJUS DAUKŠA

(1527 - 1613)

Vienas iš lietuviškos raštijos pradininkų, Žemaičių vyskupijos kapitulos kanauninkas Mikalojus Daukša gimė pirmoje XVI amž. pusėje Babėnuose (Daukšiuose). Tikslūs jo gimimo metai nežinomi. Spėjama, kad jis gali būti gimęs tarp 1527 ir 1538 metų. Jo šeimos protėviu laikomas Vytauto laikų vaidila, turėjęs keturis sūnus. Apie kanauninko Daukšos jaunystę žinių taip pat neišliko. Tiksliai nežinoma, kur jis mokėsi. Manoma, kad Vakarų Europos universitetuose. Kunigu galėjo būti įšventintas 1560 arba 1562 metais. 1570m. kun. M. Daukša paskirtas Krakių parapijos klebonu, o 1572m. - Žemaičių vyskupijos kapitulos kanauninku ir persikelia į Varnius.

Viena iš spartaus M. Daukšos kilimo bažnytinėje hierarchijoje priežasčių galėjo būti ganytojiškos kun. M. Daukšos savybės. Gerokai pairusioje drausminiu atžvilgiu Žemaičių vyskupijoje jis buvo bene vienintelis kanauninkas, dėvįs kunigiškus drabužius.

1576m., paskyrus Žemaičių vyskupu uolų ir apaštališkos dvasios ganytoją Merkelį Giedraitį, kan. M. Daukša tapo artimiausiu ir tinkamiausiu pagalbininku ruošiant ir spausdinant religinę literatūrą lietuvių kalba. Vyskupo skatinamas ir tikriausiai įpareigotas, jis išverčia į lietuvių kalbą (iš lenkų klb.) J. Ledesmos katekizmą („Katechizmas arba Mokslas kiekvienam krikščioniui privalus"), (išleistas 1595m.) ir mažąją J. Vujeko postilę („Postila katolicka"), 1599m.

Kan. M. Daukšos „Katekizmas" - pirma lietuviška knyga, išleista Lietuvoje. M. Daukšos vertimas tikslus ir kūrybiškas. Kalbai būdingas žodingumas, vaizdumas, sakinių sklandumas. „Postilės" prakalba parašyta lenkiškai, nurodant tautinius ir visuomeninius motyvus, paskatinusius imtis šio nelengvo darbo („Postilę" sudarė 630 didoko formato puslapių). Ši prakalba suskamba tarsi himnas gimtajai kalbai, be abejo, atspindėdamas autoriaus įsitikinimus.

„Ne žemės derlumu, ne drabužių skirtingumu, ne šalies gražumu, ne miestų ir pilių tvirtumu gyvuoja tautos, bet daugiausia išlaikydamos ir vartodamos savo kalbą, kuri didina ir išlaiko bendrumą, santaiką ir brolišką meilę. Kalba yra bendras meilės ryšys, vienybės motina, pilietiškumo

tėvas, valstybės sargas. Sunaikink ją - užtemdysi saulę danguje, sumaišysi pasaulio tvarką, atimsi gyvybę ir garbę".

Keliuose „Postilės" egzemplioriuose buvo lotyniška prakalba - dedikacija vyskupui M. Giedraičiui, šio veikalo įkvėpėjui ir išleidimo rėmėjui.

Kodėl kilo sumanymas leisti religinę literatūrą lietuvių kalba?

Plintant reformacijai, daugumai lietuvių didikų priimant naują mokslą, kunigai neteko jų globos ir priartėjo prie liaudies, kuri kalbėjo lietuviškai. Jai tarnauti reikėjo žymiai daugiau lietuvių kalbos, nes teko aiškinti tikėjimo tiesas ir parodyti, kuo jos skiriasi nuo reformuoto tikėjimo. Pats vyskupas M. Giedraitis, jo atsivežti iš Vilniaus jėzuitai, keliavo lankydami parapijas ir žemaitiškai sakydami pamokslus. Jų pavyzdžiu sekė ir kiti kunigai. Keliaudami ir apaštalaudami, kunigai turėjo galimybę pastebėti, ko trūksta tikinčiai liaudžiai. Apie tuos trūkumus rašo ir M. Daukša savo „Postilės" prakalboje. Jiems pašalinti neužteko gyvo žodžio, reikėjo ir rašto. Taigi, pirmiausia, minėti vertimai buvo priemonė sielovadai.

Antrasis motyvas, kodėl katalikai susirūpino lietuviška religine literatūra, buvo jų matyti pavyzdžiai Vakarų Europoje.

M. Daukša nebuvo vienintelis rašto žmogus iš kunigų tarpo, bet jis iškilo kaip literatūrinės kalbos kūrėjas, praturtinęs jos leksiką, įvedęs gyvos kalbos žodžių, juos iš dalies perprasmindamas, pritaikydamas naujoms abstrakčioms formoms, taip pat kurdamas naujadarus, kurių dalis ir šiandien tebevartojama. Daukša toli pralenkė Mažvydo - Vilento kalbą bei stilių ir taip giliai suvokė raštijos gimtąja kalba reikšmę, kaip niekas prieš jį ir ištisus porą šimtų metų po jo.

Labai svarbus buvo vyskupo M. Giedraičio vaidmuo organizuojant Daukšos vertimų spausdinimą, todėl ne veltui Daukša sako, kad vyskupas Giedraitis išgelbėjo lietuvių kalbą nuo apleidimo ir pražūties, o kalbėdamas apie „Postilę" primena, kad tai bendras jų abiejų (su Giedraičiu) darbas.

M. Daukša buvo vienas labiausiai išsilavinusių katalikų dvasininkų, neblogai susipažinęs su reformacijos apologetų Erazmo Roterdamiečio ir Melanchtono raštais. Jis, kaip ir vysk. M. Giedraitis, buvo tolerantiškas vietiniams reformatams. Jie, matyt, laikėsi principo kovoti su idėjomis, bet mylėti ir gerbti žmones.

1580m. šalia Krakių parapijos kan. M.Daukša gavo Kražių altariją. 1592m. Krakių parapija pakeičiama Betygala, kurią M. Daukša perdavė savo giminaičiui kun. Skirvainiui. Mirus vysk. M. Giedraičiui, kan.

M.Daukšai pavedama administruoti vyskupiją, kol atvyks naujai paskirtas Žemaičių vyskupas Mikalojus Pacas. 1610m. perdavęs jam vyskupijos valdymą, kan. M. Daukša toliau eina kitas savo pareigas iki mirties. Mirė 1613m. pradžioje.

Pakankamai išsilavinęs ir gerai mokantis lietuvių kalbą bei sugebantis valdyti plunksną, kan. Daukša buvo ištikimiausias vyskupo M.Giedraičio valios vykdytojas Žemaičiuose. Giedraitis buvo tylus, bet patvarus vadas ir didelis apaštalas, o M. Daukša galbūt „vienas iš dirigentų žemaičių chore ir visos Lietuvos raštingųjų ansamblyje" (prof. St. Yla).

20. DAKTARAS PRANAS DIELININKAITIS

(1902 - 1942)

Vienas iš žymiausių katalikų jaunuomenės ir darbininkijos vadų, sociologas dr. Pranas Dielininkaitis gimė 1902m. gegužės 5 d. Juškų km., Žaliosios vlsč., Vilkaviškio apskr. ūkininkų šeimoje. Pradinį mokslą ir keturias gimnazijos klases baigė Naumiestyje (dabar Kudirkos Naumiestis). Pirmojo pasaulinio karo metu šešiolikametis Pranas mokytojauja Skirkiškės ir Višakio Rūdos pradinėse mokyklose. 1924m., baigęs Marijampolės mokytojų seminariją, pradeda studijuoti Vytauto Didžiojo universitete sociologiją, naujųjų amžių istoriją bei pedagogiką - psichologiją ir mokytojauja „Pavasario" gimnazijoje Kaune, Tauragės mokytojų seminarijoje, komercinėje gimnazijoje. Darbas ir studijos pareikalavo nemažai pastangų, bet Pr. Dielininkaičiui mokslą pavyko baigti per ketverius metus (1928). Tais pačiais metais išvyksta į Prancūziją, kur garsiajame Sorbonos universitete tęsia sociologijos studijas. 1933m. išlaiko egzaminus ir apgina disertaciją „Valstybė ir auklėjimas", už kurią jam suteikiamas sociologijos mokslų daktaro laipsnis.

Grįžęs į Lietuvą, Pr. Dielininkaitis 1933m. rudenį pakviečiamas į Vytauto Didžiojo universitetą, Teologijos - filosofijos fakultetą vyresniuoju asistentu. Jis skaito sociologiją, politinę ekonomiją, valstybės teoriją ir sociologinių bei ekonominių doktrinų istoriją. Nuo 1941m. Pr. Dielininkaitis Filosofijos fakulteto docentas, sociologijos ir žurnalistikos katedros vedėjas. Jo kruopščiai paruoštos paskaitos, puiki iškalba, dinamiška, energija trykštanti asmenybė imponavo studentus ir visus, su kuriais jam teko bendrauti.

Pr. Dielininkaitis nebuvo kabinetinis mokslininkas, sociologas teoretikas, bet aktyvus visuomenininkas, sociologas praktikas. Dar būdamas studentu, 1925 - 1927 metais vadovavo Vytauto Didžiojo universiteto ateitininkų sąjungai, o 1933 - 1935 metais buvo studentų ateitininkų federacijos centro valdybos pirmininkas. 1935m. atstovauja Lietuvos studentams tarptautinių studentijos organizacijų CIS (Confederation Internationale de Student) ir Pax Romana kongresuose. Pastarajame išrenkamas Pax Romana sąjungos vicepirmininku.

Dirbdamas su studentija, Pr. Dielininkaitis pastebėjo ir kitą labai apleistą veiklos barą - darbininkus. 1934m. kartu su Pr. Dovydaičiu įkūrė

krikščionių darbininkų sąjungą ir buvo šios sąjungos vicepirmininku. Be to, dienraštyje „XX amžius" ėmė redaguoti darbininkams skirtą skyrių „Darbas ir duona". Pr. Dielininkaičio ir Pr. Dovydaičio veikimas darbininkų tarpe buvo grynai socialinio pobūdžio. Jiems pavyko laimėti darbininkų pasitikėjimą.

Nepasitenkinimas politine ir kultūrine stagnacija, naujų kelių ieškojimas sutelkė pagrindines politines grupes į bendrą akciją, kurios programa buvo išdėstyta Klaipėdoje išleistame „Bendrame žygyje" (1938). Pr. Dielininkaitis buvo vienas aktyviausių vienybės šalininkų, todėl neišvengė valdančios partijos represijų. Jam grėsė koncentracijos stovykla, kuri buvo pakeista ištrėmimu. Į 1939m. sudarytą naują vyriausybę Pr. Dielininkaitis neįėjo, bet daug prisidėjo ją formuojant.

1939m. Pr. Dielininkaitis vadovavo Lietuvos žurnalistų delegacijai Lenkijoje, lankėsi Vokietijoje, buvo ekspertas Lietuvos delegacijoje tarptautinėje darbo teisių konfederacijoje Ženevoje.

Kaip labai įtakingai asmenybei, Pr. Dielininkaičiui vis dėlto nepavyko išvengti izoliacijos. Apie 11 mėnesių jis praleido kalėjime, iš kurio išėjo antrojo pasaulinio karo veiksmams prasidėjus Lietuvos teritorijoje. Ryžosi daugiau atsidėti mokslui ir šeimai, tačiau tai įgyvendinti nebesuspėjo. 1942m. grįžęs pas šeimą Velykų atostogoms, Pr. Dielininkaitis susirgo ir 1942m. balandžio 6 d. mirė. Palaidotas senosiose Šiaulių m. kapinėse netoli savo mokytojo prof. St. Šalkauskio. Vėliau jo palaikai perkelti į naująsias (Pabalių) kapines.

Pr. Dielininkaitis buvo ryžtingas kovotojas, bet jis priklausė tai retai kovotojų kategorijai, kuri turi tik idėjos, bet ne asmeninius priešus. Pakako pažvelgti į jo visuomet giedrą veidą ir pagauti bičiuliškai šiltą žvilgsnį, kad pažintum jame žmonių draugą. Kovoje jis dairėsi ne priešų, kuriuos reikėtų sunaikinti, bet draugų, kuriems reikia padėti, kuriuos reikėtų laimėti. Jis niekuomet nepriklausė valdančioms partijoms ir nėjo jokių administracinių pareigų, tačiau jo autoritetas ir įtaka lietuviškai visuomenei buvo labai dideli. Tai buvo asmenybė, pasižyminti visapusišku intelektu, erudicija, tauriu žmoniškumu, tiesiančiu kelius į tobulesnę socialinę santvarką bei aukštesnę dvasinę kultūrą. Pr. Dielininkaičiui buvo charakteringas tolerantiškumas, kuris į jo veiklą ir elgesį su kitaip manančiais nejučiomis įnešdavo tam tikrą apaštalavimo pradą, kurį kiekvienas galėjo pajusti. Ši tolerancija nesuniveliavo jo asmeninės pasaulėžiūros, kuri per visą gyvenimą išliko labai katalikiška.

Labai nuoširdūs Pr. Dielininkaičio santykiai su studentais, bet ir čia jis lieka vadas, palenkiantis protus ir patraukiantis širdis ne įmantriais sakiniais, bet aiškia, glaustai išdėstyta akivaizdžia tiesa. Jam ypač buvo būdinga meilė žmonėms. Kiekviename ieškojo gero ir stengėsi tuos pastebėtus gerus bruožus iškelti, kitiems parodyti. Net kalėjime, kai kuriems draugams pasidavus kerštо troškimui, Pr. Dielininkaičio dvasioje dar labiau giedrėjo meilė žmonėms. Su savo kameros draugais jis dalydavosi net puse sušalusios bulvės, jei tokia pasitaikydavo sriuboje. Vienas iš Pr. Dielininkaičio kalėjimo draugų (J. Venclova), sužinojęs apie jo mirtį, taip išsireiškė: „Kai mano motina mirė, aš nebuvau taip priblokštas ir sujaudintas, kaip tada, kai man telefonu paskambino apie mirtį daktaro, su kuriuo kameroj dalinomės ne tik maistu ir drabužiu, bet ir kūno šiluma". Kitas jo darbo ir kalėjimo bičiulis, teisininkas Toluišis, pasakė: „Tokių kaip jis negreit bus. Tai tikras europietis demokratas geriausiąja prasme, o kaip asmenybė, jis žmogus nuoširdus, spinduliuojantis, tikėjęs Lietuvos ateitimi, rankų nenuleidęs".

Šiais žodžiais beveik atskleista paslaptis, kodėl Pr. Dielininkaitis pajėgė išjudinti visuomeninį gyvenimą, kodėl jis patraukė simpatijas net ir tų, su kuriais nesutikdavo, kodėl jo skelbiamos idėjos brovėsi į gyvenimą ir jį formavo.

21. KANAUNINKAS POVILAS DOGELIS

(1877 - 1949)

Vienas veikliausių lietuviškų katalikiškų draugijų steigėjas ir rėmėjas kanauninkas Povilas Dogelis gimė 1877m. vasario 2 d. Knebonių km., Girkalnio vlsč., Raseinių apskr. valstiečių šeimoje. Jis buvo tryliktasis vaikas. Pirmoji mokytoja buvo motina. Toliau mokėsi Girkalnio pradinėje mokykloje ir ją baigė su pagyrimu. Mokslą tęsė Raseinių apskrities mokykloje ir Liepojos gimnazijoje. 1894m., baigęs keturias klases, įstojo į Žemaičių kunigų seminariją Kaune. 1899m. rugpjūčio 7 d. įšventintas kunigu. Iš pradžių vikaravo Kvetkuose, o 1901m. paskirtas vikaru Panemunėlyje. Čia dirbdamas, dėstė mokykloje tikybą lietuvių kalba. Už tai įskųstas caro valdžiai, turėjo išsikelti į Tirkšlius, kur buvo paskirtas mokyklos kapelionu. Netrukus, kaip nepatikimas, iš mokyklos buvo pašalintas ir dvejiems metams uždarytas Kretingos vienuolyne. Čia būdamas, kun. P. Dogelis įrengė slaptą knygų sandėlį ir, padedamas patikimų bendradarbių, platino Tilžėje spausdinamas lietuviškas knygas bei laikraščius.

Atlikęs bausmę, kun. P. Dogelis 1904m. paskiriamas vikaru Nemakščiuose, bet Žemaičių vyskupas M. L. Paliulionis jį netrukus pasikviečia į Kauną ir paskiria Kauno katedros vikaru bei amatų mokyklos kapelionu, o nuo 1905m. vasario 11 d. - kurijos kancleriu.

1914m., prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, Kauno tvirtovės komendantas įsako kun. P. Dogeliui per 24 val. išvykti iš Kauno. Atvykęs į Vilnių, pasilieka iki 1919m., darbuodamasis draugijos karo pabėgėliams šelpti Lietuvos centro komitete. Šis komitetas išlaikė ir globojo daugelį įvairių įstaigų ir žmonių, todėl nenuostabu, kad ir jo vyriausiam sekretoriui kun. P. Dogeliui darbo buvo „iki kaklo". Komitetas dirbo labdaros ir švietimo darbą, o netiesiogiai - politinį ir visuomeninį-organizacinį. Vienas svarbiausių Komiteto darbų buvo 1917m. rugsėjo 18-22 d. Vilniuje sušaukta lietuvių konferencija. Kun. P. Dogelis buvo šios konferencijos rengimo komisijos pirmininkas. Konferencijoje buvo išrinkta Lietuvos Taryba, kuri 1918m. vasario 16 d. paskelbė Nepriklausomą Lietuvą. Už šią veiklą vokiečių okupacinė valdžia kun. P. Dogelį tardė ir nubaudė piniginе bauda. Vėl pasikeitus valdžiai, kun. P. Dogelis suimamas kaip įkaitas ir pusę metų laikomas Vilniaus Lukiškių, Daugpilio ir Smolensko kalėjimuose.

1919m. grįžęs į Lietuvą, kun. P. Dogelis trejus metus dirba Vandžiogaloje, o 1922m. pakviečiamas į Kauną ir paskiriamas Kauno katedros viceprepozitu (klebonu). 1926m. pakeliamas Kauno arkikatedros Kapitulos nariu. Dar tebesimokydamas seminarijoje, P. Dogelis įstojo į slaptą klierikų organizaciją, kurios tikslas - būti geru kunigu ir lietuviu. Vikaraudamas Kvetkuose, daug pasidarbuoja jaunimo tarpe, mokydamas kultūringai ir padoriai linksmintis. Patekęs į Panemunėlį pas tuo metu garsų švietėją kun. J. Katelę, talkininkauja jam mokant jaunimą. Atgavus spaudą 1904m., dirbdamas Kaune, kun. P. Dogelis su keliais bendraminčiais kuria lietuvių katalikų veikimo planus ir padeda juos įgyvendinti. Visos prieškarinės katalikiškos organizacijos įsikūrė šių uolių veikėjų dėka.

1905m. katalikiškai spaudai platinti buvo įsteigta šv. Kazimiero draugija. Jos iždininku buvo kun. P. Dogelis. 1907m. įsteigiama katalikių tarnaičių šv. Zitos draugija, kurios pirmininku tapo kun. P. Dogelis. Iš užsienio gavęs katalikų mokytojų sąjungos įstatus, kun. P. Dogelis jų pavyzdžiu sudaro Lietuvos katalikų mokytojų sąjungos įstatų projektą. 1911m. gegužės 22d. jo bute įvyksta sąjungos steigiamasis susirinkimas. Netrukus prie „Draugijos" žurnalo pradedama leisti šios sąjungos organą „Mokytojas". 1910 - 1911 metais kun. P. Dogelis aktyviai padeda kurtis ateitininkų sąjungai, pasiūlo šios organizacijos leidinį pavadinti „Ateitimi". 1912m. birželio 8-9 d.d. kun. P. Dogelio bute vyko pirmoji platesnio masto ateitininkų konferencija. Ir vėliau čia ne kartą vykdavo svarbūs ateitininkų pasitarimai. Kurį laiką kun. P. Dogelis buvo ateitininkų organizacijos dvasios vadas, o nuo 1920m. - ateitininkų savišalpos fondo pirmininkas. 1912m. gegužės 2d. kun. P. Dogelis tampa „Pavasario" namams statyti komiteto pirmininku. Jis taip pat pirmasis pasirašė po lietuvių katalikų blaivybės draugijos įstatais, kuriuos visą gyvenimą ištikimai vykdė. 1920m. kun. P. Dogelis išrenkamas į Steigiamąjį Seimą. Nuo 1928m. buvo švietimo draugijos „Saulė" pirmininkas. 1937m. kun. P. Dogelis išrinktas Katalikų Veikimo Centro vyriausios valdybos pirmininku.

Nuolat bendraudamas su jaunais žmonėmis, kun. P. Dogelis juos puikiai suprato, mokėjo rasti bendrą kalbą. Buvo paprastas, draugiškas, meistriškai mokėjo panaudoti humorą įtampai sušvelninti. Todėl jam neretai tekdavo tarpininko vaidmuo įvairiose kebliose situacijose.

Daug darbavosi kun. P. Dogelis plunksna. Jis yra išvertęs kelias dvasinio turinio knygas, kaip šv. Alfonso Liguori „Kristaus sužadėtinė", T. Pinart SJ „Jėzaus meilė", J. Shepnis SJ „Visų metų apmąstymai" ir kt.

Parašė dvi autobiografinio turinio knygas, daugybę įvairaus turinio brošiūrų ir straipsnių laikraščiams ir žurnalams.

Apibendrinant įvairiapusę kan. P. Dogelio veiklą pasinaudosime dr. J. Leimono žodžiais: „Ar paimsime mūsų tautinio atgimimo laikotarpį, kan. P. Dogelis čia ir knygnešys, ir kovotojas, ir švietėjas, ir organizatorius. Paimsi mūsų atgimstančioj tautoj lietuvių katalikiško jaunimo judėjimą,- jis to judėjimo kūrėjas, palaikytojas ir net nuolatinis judintojas iki pat paskutinių dienų. Paimsi valstybinį gyvenimą, - jis to valstybinio gyvenimo vienas stambiųjų statytojų. Paimsi vargstančiųjų darbininkų gyvenimą,- jis čia ir vėl visu savo jautrios širdies rūpestingumu nenuilstamai dirba. O dar specialiai religinis, dorinis veikimas, katalikiškajai akcijai vadovavimo darbas, darbas švietimo srityje, darbas dainos ir muzikos srityse, raštai, gausus šiaip jau visokių sumanymų vykinimas ir t.t." („XX amžius", 1937 02 06).

Mirė kan. P. Dogelis 1949m. lapkričio 3 d. Palaidotas prie Kauno katedros.

22. KRISTIJONAS DONELAITIS

(1714 - 1780)

Grožinės lietuvių literatūros pradininkas, kurio „Metai" įėjo į pasaulinės literatūros aukso foną, Kristijonas Donelaitis gimė 1714m. sausio 1 d. Jo tėvas buvo laisvasis valstietis. Kristijonas augo 7 vaikų šeimoje. 1732 - 1736 metais mokėsi katedros mokykloje ir gyveno lietuvių bendrabutyje. 1736m. įstojo į Karaliaučiaus universitetą. Čia 1736 - 1740 metais išėjo teologijos mokslus, mokėsi hebrajų, graikų, lotynų, prancūzų kalbų. 1740m. jis pradėjo dirbti kantoriumi (kantorius - mokytojas ir bažnytinio choro vadovas), o nuo 1742m. tos pačios mokyklos vedėjas. Nuo 1743m. - Tolminkiemio klebonas, kur 1780m. vasario 18 d. mirė.

Donelaičiui būdingas nepaprastas darbštumas ir pomėgių įvairumas. Jis buvo savo parapijoje ir statytojas, ir ūkvedys, ir parapijinių mokyklų mokytojas, meistras, kompozitorius, rašytojas. Daugiau praktikas, negu teoretikas, organizatorius ir administratorius, nors reikalus tvarkydavo gana nerūpestingai, kaip tai matyti iš bylos dėl bažnytinio ūkio tvarkymo. Niekur Donelaitis neparodė ir savo aukšto universitetinio išsilavinimo, išskyrus daugelio kalbų mokėjimą.

Donelaitis buvo nuostabiai gyvenimiškas, labai pastabus. Jo pastabumą lydi žodžio taiklumas bei tikslumas, sugebėjimas išsireikšti gyvai, vaizdžiai, trumpai. Jį galima laikyti fotografu to gyvenimo, kurį jis matė aplink save. Donelaičio „Metai" kaip tik ir yra tuo pačiu metu įspūdinis reportažas ir tikrovės fotografija, visa tai supinant, nuspalvinant ir palenkiant pamokslinei misijai. Nekeldamas problemų, jis pristato gyvenimo įvykius, čia pat juos vertina ir daro sprendimus - moralizuoja.

Iš raštų galima įsivaizduoti patį autorių, lengvo, smagaus ir spalvingo žodžio meistrą, neieškantį frazės kišenėje. Jis ir pats save taip apibūdina: „Aš iš prigimties buvau gyvo temperamento ir mokėjau dainuoti, skambinti fortepijonu ir pianinu (...) ir prisitaikydavau prie svečių, kad juos užimčiau". Greita reakcija, tiesus ir karštas savo nuomonės dėstymas prasiveržia ne tik „Metuose", bet ir privačioje korespondencijoje. Griežti, staigūs sprendimai apie netinkamai gyvenančius ar blogai besielgiančius žmones liudija Donelaičio sangvinišką temperamentą, nors kartais pasireiškia ir vienas kitas melancholiškas bruožas, nusiminimas ir apatija.

K. Donelaitis gimė po ką tik praūžusios maro epidemijos, kuri negailestingai nušlavė daugiau kaip trečdalį visų gyventojų, ypač paliesdama dvi

lietuviškiausias Rytprūsių sritis: Įsrutę ir Ragainę. Liko tūkstančiai tuščių ir apleistų sodybų. Įvairių sričių bei kraštų reformatai kolonizavo tuščias lietuvių sodybas. Po trijų kolonistų antplūdžių lyginamasis lietuvių skaičius labai sumažėjo. Lietuviai atsidūrė aiškiai antros klasės gyventojų padėtyje. Kolonistai į lietuviškus kaimus atsinešė naują kalbą, elgseną, nešiosenę. Šios naujovės griovė pastovų, nuosaikų ir savitą lietuvių gyvenimo būdą. Dalis „lietuvininkų", ypač jaunimas, ėmė pasiduoti svetimai įtakai, o senieji ryžosi laikytis, gintis, spirtis prieš atėjūnų papročius. Kovingai buvo nusiteikęs ir Donelaitis. Patriotinis jo pasipriešinimas neprasiveržė plačiau kaip Valančiaus ar Maironio. Jis liko daugiau privatus, asmeniškas, pasireiškiąs artimiausių draugų tarpe, kuriems Donelaitis patardavo: „Neužmiršti lietuvių kalbos vokiškame krašte, taip pat jokio paaukštinimo vokiškame krašte nepriimti". Skaitydamas iš sakyklos savo „Metų" ištraukas parapijiečiams ar cituodamas juos savo laiškuose draugams, Donelaitis visada juos perteikia ne kaip savo, o tarsi trečio, nežinomo autoriaus, įspėjimus bei patarimus.

K. Donelaičio „Metai", nekalbant apie pasakėčias, yra ištisas moralizuojantis pamokslas, kaip „viernas lietuvininkas" turėtų gyventi, neprarasdamas žmogiškosios savo vertės. Tiesūs, būriški, vaizdūs pamokymai, be abejo, tiko paskaityti iš sakyklos. Jie lietuvininkus labiau veikė, negu evangelinės homilijos. Jie palietė ne tik sąžinę, bet ir lietuvišką ambiciją bei skatino nesekti kolonistų pavyzdžiu, kai jie netinkamai elgiasi, o taip pat jų nepeikti, jei pats, būdamas lietuvininkas, nė kiek nesielgi geriau.

Vargu, ar būtų atsiskleidęs talentingas poetas, jei jis nebūtų buvęs kunigas - ganytojas, kuriam rūpėjo gydyti tautiečių sielas, juos suprasti, įspėti, apsaugoti, sulaikyti nuo klystkelių.

K. Donelaitis buvo liaudies ganytojas, o liaudies religija yra glaudžiai susijusi su papročiais, kurie, iš esmės, yra praktinis dorovės kodeksas. „Metų" pabaiga liudija jų autoriaus didelį ir nuoširdų pasitikėjimą „dangiškuoju Tetučiu". Iš kitų šaltinių žinoma, kad Donelaitis buvo geras, uolus kunigas, todėl stengėsi palaikyti, išsaugoti gerus papročius, karštai pasisakydamas prieš plintančias negeroves.

Liuteronizmas Prūsuose nebuvo labai nutolęs nuo katalikybės. Buvo naudojama daug katalikams būdingų apeiginių ar paprotinių reiškinių, kai kur net privati išpažintis. Todėl įdomi ir Donelaičio laikysena katalikybės atžvilgiu. Niekur nėra išlikę jokių duomenų, kad jis būtų nemėgęs katalikų. Jis visur kalba tik apie „viernus" (tikrus) lietuvininkus.

23. KUNIGAS JUOZAPAS SILVESTRAS DOVYDAITIS

(1825 - 1882)

Vienas žymiausių M. Valančiaus laikų kunigų, ištikimas vyskupo padėjėjas liaudies švietimo ir blaivinimo srityje, Juozapas Silvestras Dovydaitis gimė 1825m. gruodžio 31 d. Montviliškių km., Šiaulėnų vlsč., Radviliškio raj. Juozukas iš vaikystės norėjo būti kunigu, tačiau tik 1842m. atsirado galimybė stoti į Šiaulių bajorų mokyklą. 1848m. įstojo į Varnių kunigų seminariją. 1850m. buvo pasiųstas mokytis į Petrapilio dvasinę akademiją. Ją baigus, 1854m. J. S. Dovydaičiui suteiktas teologijos magistro laipsnis.

Įšventintas kunigu (1854), J. S. Dovydaitis buvo paskirtas vikaru Ilūkstėje (Latvija), kur klebonavo jo brolis kun. Tamulevičius. Kun. J. S. Dovydaitis administravo Ilūkstės filiją Stelmužę ir ten įsteigė parapijinę mokyklą, kurioje pats mokytojavo. 1855m. vysk. M. Valančius jauną darbštų kunigą pasirenka savo sekretoriumi ir kapelionu, o po poros metų jį paskiria Varnių kunigų seminarijos rektoriumi.

Sumanus, energingas, atsidavęs Dievo, Bažnyčios ir tautos reikalams, kun. Dovydaitis turėjo didelės įtakos vyskupui M. Valančiui, o per jį - visos vyskupijos gyvenimui. Tą įtaką jis panaudojo paremti vyskupo pastangas kovojant su caro valdžios suvaržymais, plečiant blaivinimo akciją. Rūpestingas jaunimo auklėtojas pirmasis pastebėjo gabius seminarijos auklėtinius A. Baranauską bei K. Kairį ir savo lėšomis juos pasiuntė mokytis į Petrapilio dvasinę akademiją.

Kaip ir vysk. M. Valančius, kun. J. S. Dovydaitis 1863m. sukilimo atžvilgiu laikėsi santūriai, buvo pasyvaus priešinimosi carizmui šalininkas. Savo įtaka daugumą seminarijos klierikų jam pavyko sulaikyti nuo aktyvaus dalyvavimo sukilime ir tuo pačiu išvengti carinės valdžios represijų. Tačiau pačiam seminarijos rektoriui kun. J. S. Dovydaičiui dėl sukilimo teko nukentėti. Jis buvo apkaltintas sukilėlių rėmimu ir 1867m. ištremtas į Tomską. Kaip „politiškai visiškai nepatikimas", gyveno nuolatinėje policijos priežiūroje. Ten gyvendamas, pramoko puodžiaus amato ir taip užsidirbdavo pragyvenimui.

Už aktyvią religinę veiklą tarp tremtinių katalikų ir pravoslavų, kun. J. S. Dovydaitis buvo perkeltas į Kainską. Tik 1872m. gavo leidimą apsigy-

venti Rusijoje, Jamburge (Jekaterinoslavo gubernija). Čia išgyveno 10 metų, teikdamas dvasinius patarnavimus visiems, kas jų buvo reikalingas. 1882m. po ilgų pastangų pagaliau buvo gautas leidimas išvykti į Ilūkstę. Slapta apsilankęs tėviškėje ir porą metų pagyvenęs Ilūkstėje, mirė 1882m. gruodžio 26 d. sulaukęs vos 57 metų amžiaus.

Dar sekretoriaudamas pas vysk. M. Valančių, kun. J. S. Dovydaitis pradėjo rašyti greitai pagarsėjusį „Šiaulėniškį Senelį", kurio I-ma dalis pasirodė 1860m. IV-a dalis: „Gyvenimas Jono Raudonosio" dėl spaudos uždraudimo buvo išspausdinta tik 1895m. Iš tremties kun. J.S. Dovydaitis parašė daug įdomių laiškų, kurie buvo išspausdinti lenkų kalba. Dalis tų laiškų buvo išspausdinta „Šiaulėniškio Senelio" V-je dalyje 1925m. nemažai jo straipsnių, daugiausia blaivybės klausimu, išspausdinta įvairiuose laikraščiuose rusų ir lenkų kalbomis, Z. Ivinskio kalendoriuje. Bandė kun. Dovydaitis rašyti ir poeziją. Tai daugiausia vertimai iš lotynų, lenkų ir vokiečių kalbų. Yra išlikęs ir vienas orginalios kūrybos eilėraštis lietuvių ir lenkų kalbomis.

Tiek proza, tiek poezija kun. J.S. Dovydaičiui buvo priemonė prabilti į žmones, paskatinti juos gerai, gražiai, blaiviai, dorai gyventi. Todėl jo kūrybai būdingas didaktinis tonas, aiškios, griežtos išvados. Dėl to jam toks artimas pasakėčios žanras.

Remdamasis kun. J. Ş. Dovydaičio rašytiniu palikimu, išanalizavęs jo veiklą tolimame Sibire, kan. J. Tumas - Vaižgantas nepaprastai gražiai apibūdina buvusį vysk. Valančiaus sekretorių: „Tai tikras tautų apaštalas. Jam nebuvo skirtumo tarp lietuvio, lenko, vokiečio, prancūzo. Jis, pajutęs reikalą, neatidėliodamas pasimokydavo reikiamos kalbos ir tarnaudavo tai lenkams, tai vokiečiams ir t. t. Tarnaudavo Dievui per žmones, pilnu atsidėjimu, pasišventimu, rizikuodamas savo laisve ir duona, negaudamas atlyginimo. Tarnaudavo žmonėms, pats juos šelpdamas duona ir Dievo žodžiu, stiprindamas šv. Sakramentais ir religijos mokslu. Šventesnio už jį kunigo, tobulesnio žmogaus doros atžvilgiu aš nesu sutikęs" (Vaižgantas Raštai XI t. Kaunas, 1929).

Kun. J.S. Dovydaitis buvo pilnas optimizmo, energijos. Labai ilgėjosi Žemaičių vyskupijos, bet taip ir nebeteko jos pamatyti. Tai taurus kunigas, atsidavusiai ėjęs savo pareigas, tikras Sibiro misionierius.

24. PROFESORIUS DR. PRANCIŠKUS DOVYDAITIS

(1886 - 1942)

Mokslininkas ir visuomenininkas Pranciškus Dovydaitis gimė 1886m. gruodžio 2 d. Runkių km. Kazlų Rūdos giriose. Jo tėvas, Motiejus Dovydaitis, šviesaus proto, visų gerbiamas žmogus, buvo išrinktas kaimo seniūnu. Motina - gera šeimininkė, puiki giesmininkė. Dovydaičių šeimoje iš 15 vaikų užaugo 7. Pranukas - vyriausias. Jau 5 metų Pranuką tėvas pradėjo mokyti lietuviškai skaityti ir rašyti. Sulaukęs 10 metų amžiaus, jis pradėjo lankyti Kazlų Rūdos pradinę mokyklą. Ten buvo mokoma rusų kalba. Mokslas Pranukui sekėsi. Jis dažnai pavaduodavo mokytoją, užsiėmusį įvairiais reikalais, ir mokė draugus. Tas darbas jam patiko. Be mokymosi, Pranas dirbo visus ūkio darbus.

1903m. septyniolikmetis jaunuolis išlaikė egzaminus į pavyzdinės mokyklos prie Veiverių mokytojų seminarijos V skyrių, o po metų išlaikė egzaminus į pačią seminariją. Ten pasimokė tik metus, nes, įsitraukęs į streiką, atsisakė grįžti į seminariją, kol nebus patenkinti streikuojančių reikalavimai. 1906m. pradėjo mokytojauti Višakio Rūdos klebono kun. Strimo įsteigtoje privačioje mokykloje. Vėliau savo namuose įsteigė slaptą mokyklą Runkių ir Agurkiškės kaimų vaikams, kurioje mokė skaityti, rašyti ir matematikos.

Mokydamas kitus, Pranas mokėsi ir pats, pasiryžęs išlaikyti eksternu egzaminus iš visos gimnazijos kurso. Jam pavyko. 1908m. birželio 7 d. Marijampolės gimnazijos brandos egzaminus jis išlaikė labai gerai. Jo darbštumas padarė labai didelį įspūdį kaimynams: nelankęs gimnazijos nė vienos dienos gavo jos baigimo atestatą. Su panašiu atkaklumu jis ir vėliau siekė mokslo, stengėsi jį skleisti per savo redaguojamus žurnalus.

Nors Dovydaičiai buvo neturtingi, tačiau darbštumo ir sumanumo dėka galėjo sudaryti sąlygas Pranui mokytis aukštojoje mokykloje. 1908m. Pranas pradėjo studijuoti Maskvos universitete teisę ir užsirašė laisvu klausytoju Istorijos - filosofijos fakultete. Dirbo daug. Išmoko vokiečių kalbą, galėjo naudotis literatūra prancūzų ir anglų kalbomis. Pradėjo skelbti savo mokslinius darbus A. Dambrausko - Jakšto redaguojamoje „Draugijoje", o nuo 1911m. pats pradėjo redaguoti „Ateitį". Jo straipsniai pasižymėjo minties brandumu.

Nuo 1910m. Pr. Dovydaitis išrinktas studentų ateitininkų sąjungos valdybos pirmininku. Aktyviai reiškėsi Maskvos lietuvių gyvenime: skaitė

paskaitas - referatus, telkė juos į įvairias organizacijas. Grįžęs vasarą atostogų, dalyvaudavo ateitininkų konferencijose. Savo veikla Pr. Dovydaitis kvietė siekti krikščioniškųjų idealų.

1913 - 1915 metais redagavo „Vilties" dienraštį su literatūros ir mokslo priedu. 1916 - 1919 metais buvo išrinktas „Saulės" draugijos vicepirmininku, vėliau pirmininku. 1918m. pradėjo leisti bei redaguoti „Lietuvos mokyklą", kurioje bendradarbiavo beveik visi žymiausi to meto pedagogai. 1920m. pradeda leisti ir redaguoti gamtos mokslams skirtą žurnalą „Kosmos".

Po karo, 1916m., įsteigus pirmąją „Saulės" gimnaziją, Pr. Dovydaitis buvo jos direktorium. Iš karto davė jai lietuvišką kryptį, ryžtingai priešindamasis okupacinės vokiečių valdžios pretenzijoms. Gimnazijai vadovavo kieta ranka, bet tėviška širdimi. 1917m. buvo išrinktas į Lietuvos Tarybą,o 1919m. jam buvo pavesta sudaryti ministrų kabinetą. Nuo 1922m. Pr. Dovydaitis dėstė Kauno valstybiniame (vėliau pavadintame Vytauto Didžiojo vardu) universitete Teologijos - filosofijos fakultete. Be jau minėtų žurnalų, Pr. Dovydaitis redagavo ir leido žurnalus: filosofijos žurnalą „Logos", „Naująją Vaidilutę", kuriame aktyviai bendradarbiavo žymi pedagogė M. Pečkauskaitė, ir religinių mokslų žurnalą „Soter". Šiuose žurnaluose išspausdintų straipsnių didelę dalį parašė pats Dovydaitis. Be to, jis sugebėjo pasiekti, kad daugelį straipsnių jo žurnalams parašė žymūs užsienio specialistai. Ypač „Soter" garbingai atstovavo Lietuvą mokslo pasaulyje. Pr. Dovydaitis įvairiais laikotarpiais bendradarbiavo ir kituose žurnaluose bei dienraščiuose: „Židinyje", „Romuvoje", „Švietimo darbe", „Studentų dienose", „Mūsų giriose", „Ryte", „XX amžiuje" ir kt.

Kasdienis prof. Dovydaičio gyvenimas buvo paprastas, asketiškas, pilnas darbų ir rūpesčių. Nuoširdžiai rūpinosi studentais, kuo galėdamas jiems padėjo. Dirbo daug ir ištvermingai. Kitus mylėti, jiems tarnauti - čia jis matė žmogaus gyvenimo prasmę.

1921m. vyriausiu ateitininkų federacijos vadu buvo išrinktas prof. Pr. Dovydaitis. Svarbiausias jo rūpestis buvo, kad veikla nenustelbtų gyvo tikėjimo, ryšio su Dievu, su Kristumi. Krikščioniškąją tiesą jis skelbė kiekviena proga: suvažiavimuose, kongresuose ir konferencijose, - visur, kur tik kas pakviesdavo. 1925m. vyriausiu ateitininkų vadu buvo išrinktas prof. St. Šalkauskis, kuris po penketo metų šias pareigas perleido prof. K. Pakštui.

1930m. uždraudus moksleivių ateitininkų sąjungą, prof. Dovydaitis drąsiai stojo ginti moksleivių teisių. Jis pastoviai rūpinosi jų reikalais ir tėviškai juos globojo. Už savo energingą veiklą, ginant katalikiškų organi-

zacijų teisę laisvai veikti, buvo nubaustas 3 mėn. kalėjimo, bet išėjęs į laisvę toliau varė katalikiškąją akciją, organizavo ir lankė moksleivius ateitininkus.

1927m. prof. Pr. Dovydaitis buvo Katalikų Veikimo valdybos narys, o 1931m. išrinktas Katalikų Veikimo Centro vicepirmininku. Rūpinosi pavasarininkais, tretininkais, kaliniais, organizavo jų šelpimą.

Kristaus tiesa buvo jo gyvenimo prasmė. Giliai tikėjo ir kuo tikėjo - tuo gyveno. Iškalbos dovanos neturėjo, bet dažnai kalbėdamas ją išlavino. Tikėjimą praktikavo su liaudišku nuoširdumu, nevengė viešumo, mielai dalyvaudavo Dievo Kūno procesijoje nešdamas baldakimą, Šiluvos atlaiduose, Didžiosios savaitės apeigose. Prof. Ivinskis rašė: „Dovydaitis - tikras šv. Pauliaus sekėjas. Jis save visą angažavo krikščioniškam apaštalavimui, jam aukojo savo talentą, laiką ir lėšas".

Nuo 1931m. prof. Dovydaitis buvo Lietuvos enciklopedijos vicedirektorius, atstovaujantis katalikišką kryptį. Jo dėka enciklopedija buvo lygiai atvira kairiesiems ir dešiniesiems.

Profesorius laikėsi pažiūros: „Mokslas, kaip toks, nėra nei krikščioniškas, nei antikrikščioniškas: jis yra stengimasis rasti tiesą", todėl buvo tolerantiškas įvairių krypčių mokslo atstovams. Jie visi galėjo bendradarbiauti jo redaguojamuose žurnaluose.

Prof. J. Eretas Pr. Dovydaitį charakterizuoja taip: „Jis buvo tikra mokslo radijo stotis: priimtuvas, transformatorius ir siųstuvas", o prof. St. Šalkauskis jį taip vertina: „Jei su "Aušra„ surištas mūsų atgimimas, tai su "Ateitimi„ dera rišti dvasinį mūsų tautos atgimimą". V. Vaitiekūnas prof. Dovydaitį taip apibūdina: „Jo gyvenimožiūra buvo labai paprasta: reikia būti visur ten, kur esi reikalingas ir gali būti naudingas".

1940m., uždarius Teologijos - filosofijos fakultetą, prof. Dovydaitis apsigyveno savo ūkyje Paprienuose, netoli Čekiškės. Ten 1941m. birželio 14 d. rytą jis buvo suimtas. Nuvežtas į Gavio miestelio stovyklą prie Sasvos upės, kur buvo ištisus metus, visus guosdamas geru žodžiu, ištverminga nuotaika. Labai ilgėjosi Lietuvos, artimųjų. Vienam jaunam ukrainiečiui perdavė tokį atvirą laišką tautiečiams: „Pasakyk jiems, kad čia liks tik mano dulkės, o siela ten - Lietuvoje".

1942m. liepos 13 d. Pr. Dovydaitis etapu išsiųstas į Sverdlovsko kalėjimą su kitais kaliniais. Mirė 1942m. lapkričio 4 d. širdies paralyžiumi, sulaukęs 56 metų amžiaus.

25. KUNIGAS VINCENTAS DVARANAUSKAS MIC

(1871 - 1966)

Ilgaamžis, uolus Kristaus vynuogyno darbininkas tėvas Vincentas Dvaranauskas gimė 1871m. spalio 30 d. Pilviškių parap., Žečkalnių km., Vilkaviškio apskr. Mokėsi Suvalkų ir Lomžos progimnazijose. 1895m. baigė Seinų kunigų seminariją. Toliau mokėsi Petrapilio dvasinėje akademijoje, kurią baigė teologijos magistro laipsniu. Kunigu įšventintas 1899m. kovo 25 d. Mokslus baigęs vikaravo M. Plocke ir Suvalkuose. 1903 - 1911 metais Seinų kunigų seminarijos rektorius ir profesorius. 1911m. įstojo į marijonų vienuoliją ir 1912m. rugsėjo 11 d. padarė laikinus vienuolinius įžadus. 1918m. gruodžio 24 d. - amžinuosius.

1912 - 1917 metais kun. V. Dvaranauskas klebonauja Pilypave (Suvalkų gubernijoje), prie pat sienos su Vokietija. Tuo metu Pilypavas ypač garsėjo vaikų pamaldomis. Apie 300 vaikų kasdien ateidavo į šv. Mišias. Jie buvo išmokyti gražiai giedoti. Juos į bažnyčią traukė galimybė aktyviai dalyvauti pamaldose. Beveik visų šeimų tėvai buvo tretininkai, jaunimas priklausė gyvojo rožančiaus kuopelėms. Kiekvieną šeštadienį jie rinkdavosi ir bendrai kalbėdavo rožančių. Taip buvo kovojama su sektantais marijavitais.

1917m. kun. V. Dvaranauskas buvo paskirtas Marijampolės klebonu. Atvykęs rado karo labai suvargintą parapiją. Daug gyventojų pabėgusių į Rusiją, jaunimas išvarytas į Vokietiją arba Lietuvoje pristatytas dirbti miške. Bažnyčia ir vienuolynas apgriauti. Visa tai matydamas, Tėvas Vincentas nenuleido rankų, o ėmėsi darbo. Vyskupijos administratorius prelatas Dabrila jį paskyrė Marijampolės dekanu, o „Žiburio" d-ja jį išsirinko pirmininku. Tada ypač atsiskleidė charakteringas Tėvui Vincentui sugebėjimas bendrauti su įvairiais žmonėmis, ypač su užimančiais aukštas vietas. Jo atvirumas, nuolankumas, gerumas priversdavo nusileisti ir didžiausius užsispyrėlius bei kitaip galvojančius. Iš vokiečių okupacinės valdžios jam pavyko gauti leidimus pirmosioms lietuviškoms gimnazijoms Suvalkų krašte.

T. Dvaranausko pastangomis, padedant kunigams ir katalikams inteligentams, buvo įkurta keletas „Žiburio" d-jos gimnazijų.

Teko kun. V. Dvaranauskui klebonauti ir Žemaičių Kalvarijoje. Buvo jis ir Ukmergės Švč. Trejybės bažnyčios rektorius. Kaip misionierius darbavosi Čikagoje. Antrojo pasaulinio karo metais gyveno Vilniuje, dirbo šv. Ignoto bažnyčioje. Visur jis buvo drąsus, nepakeičiamas darbininkas.

Antrojo pasaulio karo metu, net sproginėjant bomboms, jis kasdieną įprastu metu aukodavo šv. Mišių auką. Nors žemė maišėsi su dangumi, aukos nenutraukdavo. Zakristijonas ir kiti pabėgdavo į slėptuvę, o jis vienas prie altoriaus tęsdavo šv. Mišias. Įnirtingų kovų dėl Vilniaus metu Tėvas Vincentas gyveno ir miegojo savo bute, trečiame aukšte. Nuo sviedinių sprogimų drebėjo langai, o jis dirbo lyg niekur nieko. Ši drąsa nebuvo vien žmogiškų dvasinių galių išdava. Savo butą jis buvo pavedęs šv. Juozapo globai, o languose išdėliojęs šventojo paveikslėlius ir šv. Agotos duonos.

Daugiausia metų T. Vincentas praleido Marijampolės vienuolyne. Jis taip pamilo šį miestą, jo žmones, kad iki mirties nenorėjo su juo skirtis, norėjo čia ir mirti. Šiam jo troškimui buvo lemta išsipildyti. Jis mirė 1966m. kovo 13 d., išgyvenęs beveik 95 metus. Palaidotas Marijampolės marijonų kapinėse. Iki mirties išlaikė blaivų protą ir gerą atmintį, nuoširdžiai gynė ir užjautė kenčiančius.

26. VYTAUTAS ENDZIULAITIS

(1893 - 1918)

Nuoširdus katalikas ir uolus visuomenininkas Vytautas Endziulaitis gimė 1893m. lapkričio 5 d. Marijampolės mokytojo šeimoje. Šešerių metų pramokęs skaityti, Vytukas noriai skaitė pasakas, o paūgėjęs - kelionių aprašymus. Namuose išėjęs pradinį mokslą, 1904m. įstojo į Marijampolės gimnazijos I-mą klasę. Mokslas iš pradžių nelabai sekėsi, nes Vytukas mažai domėjosi klasėje dėstomais dalykais. Labiau jį traukė tai, ko nebuvo mokoma mokykloje. Vėliau Vytukas rimtai pradėjo mokytis ir, baigdamas gimnaziją, jau buvo vienas geriausių mokinių.

Ypatingai Vytukas domėjosi gamtos mokslais. Namuose įsirengė chemijos laboratoriją, atlikinėjo įvairius bandymus. Labai mylėjo gamtą: gyvulius, paukščius. Dar labiau mylėjo žmones. Ypač atjautė vargšus, nelaimingus. Stengėsi jiems kiek galėdamas padėti, sušelpti. Gerai sugyveno su klasės draugais, neatsižvelgdamas į jų tautybę.

Nuo vaikystės jo siela linko prie amžinųjų tiesų. Noriai klausėsi apie Kristaus gyvenimą, jo kančią ir mirtį, meldėsi, su vaikišku pasitikėjimu išdėstydamas Dievuliui savo prašymus.

Besimokant vyresnėse klasėse jam teko susidurti su anuomet moksleivijos tarpe vyravusia pažiūra, kad gamtos mokslai gali viską išaiškinti. Ėmė brautis tikėjimo abejonės. Vytautas ėmė rimtai studijuoti Darvino, Hėkelio, kitų autorių veikalus ir jų kritiką. Šios studijos jį galutinai įtikino, kad tikėjimas nėra tuščios pasakos. Būdamas 7 - 8 klasėse, jis patarnaudavo šv. Mišioms ir aktyviai įsijungė į ateitininkų veiklą, burdamas moksleivius į kuopeles, skaitė paskaitas, referatus ir greitai tapo ateitininkų sąjūdžio siela. Jo triūso dėka Marijampolės ateitininkai labai stiprėjo ir sėkmingai veikė.

Baigęs gimnaziją, 1912m. Vytautas įstojo į Maskvos universiteto Gamtos fakulteto fizikos - chemijos skyrių. Šalia chemijos, jis gilinosi savarankiškai į jį labai sudominusios gamtos mokslų filosofijos klausimus. Ypač domėjosi gyvybės atsiradimu.

Išsiaiškinęs gamtos filosofijos klausimus, Vytautas pradėjo studijuoti Evangelijų autentiškumą. Netrukus šie klausimai jam tapo taip gerai žinomi, kad draugai juokais jį vadindavo „penktuoju evangelistu". Pakankamai susipažinęs su chemijos mokslu, Vytautas ėmė studijuoti zoologiją,

kurią baigė per dvejus metus. Moksliniam darbui Vytautas pasirinko temą „Gyvybės atsiradimas", tačiau jo parašyti nesuspėjo.

Be mokslinio darbo, Vytautas daug darbavosi Lietuvos katalikų studentų (ateitininkų) „Rūtos" draugijoje ir Maskvos lietuvių darbininkų tarpe. Būdamas labai išsilavinęs, sąmoningas katalikas, jis stiprino jų krikščionišką pasaulėžiūrą ir taip auklėjo katalikų inteligentų kadrus. V. Endziulaitis sugebėdavo paprastai ir argumentuotai atremti tikėjimui daromus priekaištus. Jo paskaitos traukte traukė klausytojus. Dar labiau veikdavo jo pavyzdys. Gilūs įsitikinimai, jautri, gera širdis, savęs užmiršimas besiaukojant kitiems, juos labiausiai patraukdavo. Savo prigimtimi jis buvo tikras krikščionis demokratas, todėl veikiai atsistojo šios partijos vadų pirmose gretose.

1918m. grįžęs į Lietuvą, V. Endziulaitis apsistojo Kaune. Atmetęs pasiūlymus mokytojauti gimnazijoje, darbuotis Lietuvos Taryboje ar Ministrų kabinete, jis pasiliko bendradarbiu prie šv. Kazimiero draugijos, kad galėtų arčiau bendrauti su plačiąja visuomene. Jo darbo dirva - darbininkai. Mielai skaito jiems paskaitas, darbuojasi šv. Juozapo draugijoje. Bet taip pat jo energijos, entuziazmo dėka sustiprėja ateitininkų sąjunga, suaktyvėja krikščionių demokratų partijos veikla. Ką bedirbtų, V. Endziulaitis visur stengiasi įnešti gyvą katalikišką dvasią.

Vos keli mėnesiai prieš mirtį jo iniciatyva Kaune įvyko įvairių katalikiškų organizacijų atstovų kongresas. Dėl to buvo įkurtas Katalikų Veikimo Centras, koordinuojantis katalikiškų organizacijų veiklą. Pirmuoju KVC pirmininku išrinktas V. Endziulaitis. Dar suskubo sušaukti vieną kitą pasitarimą, ir sunki liga paguldė jį į patalą. Su nuoširdžiu pamaldumu priėmęs Sakramentus V. Endziulaitis mirė 1918m. lapkričio 30 d., sulaukęs vos 25 metų amžiaus.

Nors ir nepaprastai užsiėmęs, jau būdamas moksleiviu V. Endziulaitis rašydavo į „Ateitį", o vėliau daug rašė „Vienybei" ir kitiems periodiniams katalikų leidiniams.

Nedaug yra žmonių, apie kuriuos sakoma, kad jie duoda kryptį ištisai epochai. Kaip tik toks žmogus buvo V. Endziulaitis. Jo asmenyje nuostabiai derinosi gilus protas ir nuoširdus tikėjimas, neišsenkanti energija ir artimo vargo atjautimas.

Jo reikšmę mūsų tautai gražiai nusako kun. P. Dogelis pamoksle, pasakytame laidojant V. Endziulaitį: „Užgeso žvaigždė, kuri skaisčiai žibėjo katalikiškos Lietuvos akiraty ir daug žadėjo mūsų mylimam kraštui. Nulū-

žo tas šulas, kuriuo rėmėsi didesnė dalis mūsų atgimstančios pasaulietiškosios inteligentijos. Sunku įvertinti tą žaizdą. Tai buvo žmogus, kuris visomis savo galiomis, apsiginklavęs mokslu ir didžiu tikėjimu, išsižadėjęs savojo „Aš" ir visų gyvenimo patogumų, dirbo visuomenei". („Ateitis", 1919m.).

V. Endziulaitis buvo palaidotas Kauno m. kapinėse (Vytauto pr.). Naikinan,t šias kapines nemažai žmonių perlaidojo savo artimųjų palaikus. Kažin ar buvo kam pasirūpinti šio tauraus jaunuolio palaikų perkėlimu? O gal jie tebeguli kur nors po žaliąja parko veja?

27. PROFESORIUS DR.

JUOZAS ERETAS

(1896 - 1986)

Išsimokslinęs, energingas visuomenės veikėjas ir jaunimo auklėtojas profesorius daktaras Juozas Eretas (Ehret) savo visas jėgas atidavė antrajai tėvynei - Lietuvai. Gimęs 1896m. spalio 18 d. Bazelio mieste (Šveicarija) darbininko šeimoje, Juozas, sulaukęs vos 4 metų amžiaus, neteko tėvelio. Turėdamas 5 metus, išmoko skaityti ir pradėjo lankyti pradžios mokyklą. Tai buvo labai gabus, energingas, darbštus berniukas. Nors ir gyvendamas sunkiose sąlygose, mokėsi Fribūro, Bazelio, Lozanos ir Berno universitetuose, studijuodamas germanistiką, istoriją ir filosofiją. 1918m., turėdamas vos 22 metus, apgynė disertaciją ir Lozanos universitetas jam suteikė filosofijos daktaro laipsnį. Prieš akis atsivėrė šviesios perspektyvos dirbti tėvynėje mėgiamą mokslinį darbą. Dar anksčiau (1917m.) J. Eretas buvo baigęs karo mokyklą ir gavęs leitenanto laipsnį, tačiau jį labiau traukė akademinis darbas. Jis buvo nutaręs ruoštis profesūrai, tačiau susiklosčiusios aplinkybės nukreipė jo gyvenimą kita vaga.

1917m. lietuvių tauta dėjo visas pastangas atgauti savo nepriklausomybę. Šveicarijoje susitelkęs nemažas būrys lietuvių inteligentų bandė ginti savo tautos teises, leisdami žurnalus vokiečių ir prancūzų kalbomis, kuriuose populiarino Lietuvos vardą užsienyje. Taip jie norėjo sužadinti kitataučių palankumą ir užtikrinti jų paramą. Darbas buvo nelengvas, nes Lietuva buvo mažai žinoma ir jos reikalais mažai kas domėjosi. Be to, žurnalų leidėjai nepažino tų žmonių, kuriuos vertėjo sudominti Lietuvos reikalais, todėl pasisekimas buvo nedidelis. Tada labai palankus lietuviams profesorius Gustavas Šniureris (Gustaw Schnurer) patarė ieškoti Lietuvai palankių žmonių pačių šveicarų tarpe. Jie, būdami vietiniai, galėtų geriau prieiti prie visuomenės. Tam tikslui jis rekomendavo savo studentą Juozą Eretą.

Pakviestas lietuvių, studentas J. Eretas 1917m. pabaigoje pradėjo dirbti Lietuvos Informacijų Biure. Jis rašė straipsnius žurnalams, biuletenius, o 1918m. parašė vokiečių kalba didelę (500 psl.) knygą apie Lietuvą, kuri netrukus buvo išversta į prancūzų kalbą. Knygoje buvo nušviesta garbinga

Lietuvos praeitis, kovos, vargai, kraštas, jo gyventojai ir pan. Tai buvo didelis ir sunkus darbas, kuriam J. Eretas atidavė visas savo jėgas.

1918m. Informacijos biurui persikėlus iš Fribūro į Lozaną, ten išvyko ir Eretas. Jis ruošia informacijas apie Lietuvą, stengiasi supažindinti Vakarų tautas su mūsų tėvynės klausimu. Dirbant iš širdies, jam tampa brangi nelaimių nukamuota tolima Lietuva. Jis buvo giliai įsitikinęs jos reikalavimų teisėtumu.

Dirbdamas Lietuvai, J. Eretas artimai susipažino su daugeliu lietuvių. Jų tarpe buvo ir klaipėdietis Mykolas Ašmys, karštas patriotas, kuris buvo atvykęs į Šveicariją gydytis. Su juo J. Eretas ypač artimai susidraugavo. Jie praleisdavo ilgas valandas, kalbėdamiesi apie Lietuvą, jos ateitį. M. Ašmys gerai suprato, kaip Lietuvai reikalingi apsišvietę, energingi, pasiaukoję darbininkai. Pats buvo pasiryžęs visas jėgas skirti tam darbui. Deja, jo sveikata vis labiau silpo. Kartą, pasikvietęs savo draugą J. Eretą, Mykolas paprašė, kad jis vyktų į Lietuvą ir pavaduotų jį, mirusį svetimame krašte ir negalėjusį atlikti savo pareigų tėvynei. Mirštančio draugo prašymas giliai sujaudino jauną mokslininką. Reikėjo apsispręsti: ar likti šviesiame, kultūringame krašte, kur jam užtikrinta ateitis, ar, visa palikus, vykti į tolimą, nežinomą, skurdų, revoliucijos ir karo gaisruose skendintį kraštą, kurio rytojus buvo tamsus ir neaiškus. Ir J. Eretas apsisprendė. Tvirtai paspaudęs mirštančiojo ranką, iškilmingai pasižadėjo savo jėgas paaukoti Lietuvai. Tai įvyko 1918m. gruodžio mėnesį.

Po M. Ašmio mirties J. Eretas dar kurį laiką darbavosi laikinojoje Lietuvos atstovybėje Berne, vėliau - spaudos biure Berlyne. Į Lietuvą atvyko 1919m spalio 15 d. ir prisistatė Kaune įsikūrusiai Lietuvos vyriausybei. Jis buvo paskirtas į užsienio reikalų ministeriją ministro padėjėju spaudos reikalams. Dr. Eretas uoliai ėmėsi darbo. Skubiai suorganizuoja informacinį biurą, ruošia biuletenius, teikia žinių laikraščiams, paruošia planą steigti telegramų agentūrą. 1920m. įsteigus telegramų agentūrą „Elta", dr. Eretas paskiriamas jos direktoriumi ir taip pat eina informacijos departamento direktoriaus pareigas. Tuo metu prieš Lietuvą buvo skleidžiami įvairūs šmeižtai. Reikėjo juos atremti, pateikiant tikslią ir Lietuvai palankią informaciją. Lietuvoje ir užsienyje įsteigiama 14 „Eltos" skyrių. Taip dr. Eretas kovoja su Lietuvos priešais, gindamas jos garbę.

Lietuvai atgavus Vilnių, J. Eretas su „Elta" persikelia ten. Sąlygos darbui nepaprastai sunkios, bet J. Eretas nenuleidžia rankų: renka žinias, jas apdoroja ir siuntinėja, skelbia. O į Vilnių veržiasi lenkų legionieriai.

Lietuviai net nespėja evakuoti savo įstaigų. Dr. Eretui didelių pastangų dėka pavyko išreikalauti, kad būtų leista evakuoti likusį lietuvių valdžios turtą, valdininkus ir jų šeimas.

Tuo tarpu didėja pavojus nepriklausomybei. Artėja lemiama valanda: apsiginti ar žūti. Tada J. Eretas prisimena, kad jis yra karininkas. Pasiprašo atleidžiamas iš užsienio reikalų ministerijos ir stoja savanoriu į pirmą savanorių pulką. Su pulko vadu majoru Škirpa jis važinėjo po Lietuvą verbuodamas savanorius ir eidamas pulko vado adjutanto pareigas. Taip dr. Eretas, buvęs šveicarų armijos karininkas, organizuoja ir ginkluoja savanorius kovai prieš užpuolikus. Bet jis reikalingas ir kitur.

Prasideda derybos Ženevoje. Lietuvos padėtis sunki. Prieš ją skleidžiami šmeižtai, rezgamos intrigos. Gruodžio mėn. dr. Eretas atšaukiamas iš pulko ir skubiai pasiunčiamas į užsienį kaip spaudos atstovas. Čia jis apvažinėja didelę dalį Vakarų Europos su paskaitomis, gindamas Lietuvos teises. Taip sunkiausiu Lietuvai metu dr. Eretas dirba ten, kur sunkiausia, kur yra labiausiai reikalingas.

Grįžęs iš užsienio, dr. Eretas ėmėsi visuomeninio ir organizacinio darbo. Jis suprato, kad kova už tautos laisvę ir šviesią ateitį turi būti vedama dviem frontais: su išoriniais priešais ir visuomenės pakrikimu, piliečių nesusipratimu, neapsišvietimu ir pan. Dr. Eretas matė, kad Lietuvai į geresnę ateitį tėra vienas kelias - apsišarvuoti religiniu bei tautiniu sąmoningumu ir kultūra. Tai suvokęs, dr. Eretas ėmėsi darbo. Jis uoliai darbavosi blaivybės d-joje, įeidamas į jos centro valdybą ir ypatingą dėmesį kreipdamas į spaudą ir jaunosios kartos auklėjimą. Jis davė mintį leisti darbininkų laikraštį „Sargybą". Rūpinosi įkurti „Angelo Sargo" vaikų draugiją. Dr. Eretas atkreipė dėmesį ir į kitą svarbią tautos normaliam vystymuisi sritį - fizinį stiprinimą ir lavinimą. Jis kartu su K. Dineika įkuria katalikų sportininkų sąjungą, Lietuvos gimnastikos ir sporto federaciją (LGSF), kurios tikslas plėsti Lietuvoje sveikas fizinio lavinimo idėjas ir eiti racionalios kūno kultūros keliu. Be to, talkina ateitininkams, pavasarininkams ir, priėmęs Lietuvos pilietybę, dalyvauja pilietiniame gyvenime. Jo politines pažiūras visiškai atitiko krikščionių demokratų partijos programa, kuri buvo panaši į Šveicarijos Katalikų liaudies partijos programą. Šios partijos nariu dr. Eretas buvo gyvendamas Šveicarijoje, todėl visai natūralu, kad 1922m. jis įstojo į krikščionių demokratų partiją. 1923m. išrenkamas į Seimą. Būdamas Seimo nariu, dr. Eretas daugiausia rūpinosi švietimo ir blaivybės reikalais. Visus šiuos darbus dr. Eretas

dirbo su pasišventimu. Skaitė paskaitas, aktyviai reiškėsi spaudoje, atstovavo tarptautinėse konferencijose ir kongresuose.

Nuo 1922 iki 1928 metų dr. Eretas vadovavo „Pavasario" sąjungai. Jo vadovaujama sąjunga labai išaugo, susiorganizavo, pateikė naujus darbo metodus ir priemones. 1928m. susilpnėjus sveikatai, ir norėdamas labiau atsidėti moksliniam darbui, profesorius atsisakė „Pavasario" sąjungos pirmininko pareigų, bet savo širdimi liko su pavasarininkais, gyveno jų džiaugsmais ir rūpesčiais, kuo galėdamas jiems padėjo.

Be visuomeninio darbo, dr. Eretas dirbo auklėjamąjį ir mokslinį darbą. Nuo 1921m. jis dėstė pasaulinės literatūros ir teatro istoriją lietuvių meno kūrėjų d-jos įsteigtoje vaidybos studijoje, vėliau skaitė paskaitas aukštesniuose kursuose. 1922m. atidarius universitetą, buvo pakviestas Teologijos - filosofijos fakultete dėstyti visuotinę literatūrą. 1931m. Vytauto Didžiojo universitete dr. Eretas dėstė germanistiką ir ruošė studentus moksliniam bei kultūriniam darbui. Čia dirbo iki 1940m. 1941m. kovo 22 d. grįžo į Šveicariją. Ten darbavosi Fribūro universitete (1942), mokytojavo vienoje Bazelio valstybinėje gimnazijoje, redagavo Schweister Lexikon (1945-1948) ir Frauenlexikon (1953-1954) baltų tautų skyrių, rašė Europa Aeterna (1955) apie Pabaltijį ir kt. Bendradarbiavo JAV lietuvių spaudoje. 1954m. Lietuvių Rašytojų Sąjunga JAV prof. J. Eretą išrinko savo garbės nariu.

Dr. Eretas uoliai bendradarbiavo įvairių kultūros ir švietimo įstaigų darbe. Nepaprastai daug rašė periodikoje, spausdindamas mokslinio ir visuomeninio turinio straipsnius. Savo mokslinius darbus dr. Eretas rašė lietuvių kalba, norėdamas praturtinti negausią mokslinę literatūrą ir padėti studentams bei inteligentijai naudotis mokslo vertybėmis. Dr. Ereto veikalai: „Vakarų literatūros istorija I d." (1931), „Jonas Volfgangas Goethe" (1933), „Rėzos santykiai su Goethe" (1938), „Katalikai ir mokslas", „Stasys Šalkauskis" ir eilė kitų knygų sociologijos, filosofijos, istorijos, publicistikos klausimais.

Taip dr. Eretas, vykdydamas draugui duotą pažadą, ištikimai ir vaisingai pasidarbavo kurdamas mūsų tautos kultūrą ir auklėdamas jaunąją kartą.

28. T. KAROLIS GARUCKAS SJ

(1908 - 1979)

Kunigas Karolis Garuckas buvo vienas iš tauriausių ir didžiai mylinčių žmonių. Jis gimė 1908m. gegužės 1 d. Panevėžio rajono Ramygalos parapijos Užkalnių kaimo valstiečių šeimoje. Maldingi tėvai Rozalija Šaparnytė ir Ignas Garuckas dar vaikystėje Karolio širdyje įskiepijo meilę Dievui, kuri visą gyvenimą augo apimdama ir savo šeimą, ir parapijiečius, ir konfratus, ir visą tėvynę bei jos reikalus. Iš savo tėvelių Karolis paveldėjo gailestingą meilę, nuoširdumą, švelnumą, greitą orientaciją, pasitikėjimą žmonėmis ir principingumą. Eidamas ketvirtus metus, Karolis neteko tėvo; sulaukusi tik 11 metų amžiaus mirė mylima sesutė. Karolis paūgėjęs nuoširdžiai padėjo mamai rūpintis šeima, darbuotis ūkyje.

1927m., baigęs Ramygalos progimnaziją, Karolis įstojo į mokytojų seminariją, kurią baigė 1931m. Savarankiškai mokėsi lotynų kalbos. Jausdamas Dievo kvietimą, namus ir mamą palikęs Dievo Apvaizdos globai, įstojo į Jėzaus draugiją. Atlikęs naujokyną Pagryžuvyje, 1935m. išvyko į užsienį ruoštis kunigystės šventimams. Baigęs filosofijos kursą Pulache (Vokietija), teologijos mokytis išvažiavo į Valkenburgą (Olandija). Tuo metu ėmė rimtai sirguliuoti mama. Karolis iš užsienio jai rašė nuoširdžius laiškus, kupinus sūniškos meilės bei krikščioniškos dvasios, gilaus dėkingumo už motinos auką, maldas, kurių palaimingą veikimą savo gyvenime jis nuolat jautė. Viename laiške jis rašė: „O mano Jėzau, jeigu aš iki šiol negalėjau stovėti ir budėti prie Mamos lovos, tada Tu stovėk, nes Tu geresnis ir be galo galingesnis esi už mus, žmones. Tu rūpinkis mano Mama, nes aš dėl Tavęs ją palikau, ir ji mane tau paaukojo..." Pagaliau 1940m. kovo 4 d. parvažiavo aplankyti sergančios mamos. Paviešėjęs namuose dvi savaites, grįžo tęsti mokslą ir 1941m. balandžio 30 d. Valkenburge įšventintas kunigu. 1942m. pavasarį, išlaikęs paskutinius egzaminus, grįžo į Lietuvą ir buvo paskirtas Kauno jėzuitų gimnazijos kapelionu. Jo nuoširdi meilė pavergė jaunuolių širdis, ir ne vienas pasekė jo pavyzdžiu: įstojo į kunigų seminariją.

1944m. T. Garuckas nuvyko į Bajėnus ir apsistojo pas Makčinskus, nes vokiečiai jėzuitus iš Bajėnų dvaro išvarė. Vos praėjus frontui, T. Garuckas persikėlė į Bajėnų dvaro patalpas ir čia viename kamputyje įsiruošė koplyčią. 1945m. T. Garuckas perkeliamas į Vilnių mokyklų kapelionu, o

vėliau dirbo vikaru prie šv. Jono bažnyčios. Sakydavo pamokslus Aušros Vartuose ir kitose Vilniaus bažnyčiose. Džiaugdavosi matydamas besirenkančias minias jaunų žmonių jo paklausyti.

Nuo 1948 iki 1979 metų klebonavo įvairiose parapijose, daugiausia tolimuose užkampiuose: Raškutėnuose, Kabeliuose, Dūkšte, Palūšėje, Paringyje, Ceikiniuose. Jo paprastumas, meilė žmonėms, ugningi praktiški pamokslai traukė žmones, kurie sakė: „Tai mūsų laimė. Kad ne tokie laikai, tai mūsų parapija tokio kunigo niekada nebūtų gavusi". T. Garuckas, visuomet ieškodamas Dievo valios, pas jam pavestus žmones eidavo su meile ir stengdavosi jiems atiduoti visą save.

1963m. kovo 4 d. T. Garuckas perima Ceikinių parapiją. Bažnyčios stogas kiauras, reikia remonto. Šiokiadieniais bažnyčioje nėra nė vieno žmogaus, nėra net zakristijono, patarnautojų, kitų bažnyčios tarnautojų. T. Garuckas prašo maldų, uoliai ieško ligonių ir kenčiančių pagalbos, prašydamas paaukoti dalį savo kentėjimų bažnyčios, parapijos reikalais. Ir parapija pamažu atgimsta. Nors rajono valdžia daro visokias kliūtis, pavyksta padaryti remontą. Jaunimas ateina patarnauti šv. Mišioms. Klebonas uoliai lanko parapijiečius. Valdžios atstovai norėtų jį už tai nubausti, bet neranda tinkamo būdo: „Jei uždėsim 100 rublių baudos, žmonės apie tai sužinoję jam atneš pusantro", - baiminasi valdininkai.

T. Garuckas išradingai panaudodavo valstybines šventes, kitas laisvas dienas žmonių susikaupimui, rekolekcijoms pravesti. Vienais metais lapkričio 4 d. šv. Karolio šventėje net apie 300 vaikų per tėvelio Mišias priėmė šv. Komuniją. Tai buvo jų dovana mylimam Tėvui jo vardinių proga.

1974m., taisydamas ant altoriaus žvakidę, pakrypus kėdei, T. Garuckas krito ir skaudžiai susitrenkė stuburą, tačiau ir dabar, laukdamas greitosios pagalbos mašinos, neatsisakė pakrikštyti naujagimį. Daug keliauja Bažnyčios reikalais, nežiūrėdamas blogo oro, negalių. Visada dėkingas, visada giedrios nuotaikos. T. Garuckas paliko malonų įspūdį ir netikinčiam gydytojui Bielovui, kuris net naktį aplankydavo sunkiai sergantį kleboną.

1979m. kovo 17 d. paguldomas Švenčionių ligoninėje. Kiek pajėgdamas vaikšto, klauso ligonių išpažinčių, laiko šv. Mišias. Kiekvieną dieną ir naktis atneša naują kančios taurę, kurią T. Garuckas priima šypsodamasis, tik save kaltindamas nerimtumu ir nekantrumu. Įeini pas jį į palatą, pamatai ir tikrai pradedi tikėti, kad nėra žemėje skausmo, kuris galėtų sukaustyti žmogaus dvasią, kad krikščioniui nėra mirties... O lankytojai

plūsta iš visų šalies kampelių. Balandžio 4 d. vaikšto, nors kraujospūdis neišmatuojamas, pulsas „siūlinis". Išklauso išpažinties baltarusiškai kalbantį ligonį. Jaučiasi pavargęs. Nori pailsėti. Atsigulė, tarsi užmigo, užmigo amžinai... Tai buvo 1979m. balandžio 6 d. 5 val. ryto, penktadienį prieš Verbas. Laidojamas Didįjį antradienį Ceikinių bažnyčios šventoriuje. Laidotuvėse dalyvauja vyskupai Julijonas Steponavičius ir Vincentas Sladkevičius, gausus būrys kunigų, minia tikinčiųjų iš įvairių šalies kampelių, ypač daug jaunimo, kurį velionis ypatingai mylėjo.

T. Garuckas visa širdimi mylėjo Dievą. Jis dažnai mėgdavo kartoti: „Tik Dievas. Tik vienas Dievas gali visą laiką žavėti ir prie savęs traukti". Vakare, kad ir vėlai, eidavo į bažnyčią prie tabernakulio pabaigti darbo dieną. Nuoširdžiai mylėjo savo gimtąjį kraštą Lietuvą, jos žmones. Ir gyvendamas užsienyje rašė straipsnius laikraščiams, žurnalams, susirašinėjo su Vilniaus krašto lietuviais, stiprino jų dvasią. Jautriai reagavo į įvairias laikmečio aktualijas, rūpinosi žmogaus teisių gynimu. Dar mokydamasis užsienyje, jis įsirašė pasiryžimą: „Aš kitiems norėčiau duoti ne tik filosofiją, bet širdį, kurioj gal bent dalis yra pergyventų filosofijos ir teologijos žinių". Šį pasiryžimą visą gyvenimą jis ištikimai vykdė. Net Sibiro taigų platybėje išblaškytiems žmonėms jis randa nuoširdų žodį. Stengiasi žmones stiprinti prieš plūstantį alkoholizmą, jo pavojų. Suaugę ir vaikai, jo vadovaujami, pasižada nevartoti svaigalų. Girtuoklių vyrų žmonas ragina aukotis, nešti kantriai savo gyvenimo kryželį, tikindamas, kad ši auka anksčiau ar vėliau atneš pergalę. Dejuojantiems, kad dabar blogi laikai, T. Garuckas atkirsdavo: „Laikai visada nei geri, nei blogi. Tik dabar mums gera proga parodyti Dievui savo ištikimybę ir tapti didžiais žmonėmis ir šventaisiais".

Kiek leido laikas, T. Garuckas darbavosi ir plunksna. Išvertė daugiatomį Pastero veikalą „Bažnyčios istorija", rašė straipsnius, kuriuose vyrauja meilės tema. „Žmogus tiek vertas, kiek jis myli. Tiek gražus ir kilnus, kiek jis myli, tiek pat jis galingas yra, kiek turi meilės".

29. LIAUDIES PALAIMINTASIS MYKOLAS GIEDRAITIS

(1425 - 1485)

Pagal Lietuvos metraštį - Bychovco kroniką, kurios autorius nežinomas, kunigaikščių Giedraičių giminės pradininku laikomas vienas iš kunigaikščio Romano sūnų Giedrys, kuris įkūrė ir Giedraičių miestelį (dabar Molėtų raj.). Jei šis tvirtinimas teisingas, Giedraičių giminė siektų karaliaus Mindaugo laikus. Kituose patikimuose šaltiniuose Giedraičių giminės atstovai pradedami minėti tik nuo XV a. pradžios. Vėliau ši giminė suskilo į dvi šakas: kunigaikščių ir nekunigaikščių. Kunigaikščių giminės herbe buvo atvaizduota rožė. Tai giminei priklausė Žemaičių vyskupai Merkelis Giedraitis (1536 - 1609) ir Juozapas Arnulfas Giedraitis (1754 - 1838). Iš viso Giedraičių giminė Lietuvai davė 19 žymių visuomenės bei karinių veikėjų ir apie 15 daugiau ar mažiau garsių dvasininkų. Viena iš garbingiausių šios giminės atžalų - liaudies palaimintasis Mykolas Giedraitis, kuklus Atgailos kanauninkų šv. Augustino regulos vienuolių ordino broliukas, Krokuvos šv. Morkaus bažnyčios zakristijonas.

Nėra tiksliai nustatyta pal. Mykolo gimimo data ir vieta. Spėjama, kad jis gimė 1425m. senajame Giedraičių dvare Videniškėse, o kai kurių istorikų tvirtinimu - Giedraičių miestelyje. Mykolo tėvas, Jurgis Giedraitis, motina Marijona, labai religinga moteris. Vaikystėje Mykolas sunkiai sirgo, liko luošas ir turėjo vaikščioti su ramentais. Mažo ūgio, silpnos sveikatos kunigaikštis Mykolas nuo pat mažens buvo labai pamaldus. Dar tebegyvendamas tėvų namuose, jis ypač pamilo nukryžiuotąjį Kristų. Panoro tapti vienuoliu, tačiau dėl silpnos sveikatos ir neišsilavinimo šį sumanymą vis atidėliojo. Negalėdamas dėl sveikatos būklės vykti mokytis į užsienio universitetus, kaip kiti jo kilmingieji giminaičiai, nei dalyvauti žaidimuose su savo vienmečiais, Mykolas pamėgo uždarumą ir vienatvę. Ilgas valandas melsdavosi arba iš medžio drožinėdavo nuostabiai gražias dėžutes, kuriose kunigai nešdavo ligoniams Švenčiausiąjį Sakramentą.

Pagaliau, jau subrendęs, kunigaikštis Mykolas nuvyksta į Bystryčią (dabar Baltarusijos teritorija) ir pasiprašo priimamas į Atgailos kanauninkų šv. Augustino regulos vienuolyną. Lietuvoje šie vienuoliai apsigyveno Jogailos laikais ir buvo vadinami „Baltaisiais augustinijonais". Bystry-

čios vienuolyne Mykolas Giedraitis tebuvo kelis mėnesius. Norėdamas toliau būti nuo tėviškės ir giminių, kurie savo apsilankymais jam trukdė susikaupti, Mykolas pasiprašė vyresniojo perkelti jį į Krokuvą. Jo prašymas buvo patenkintas. Mykolas apsigyveno vienuolyne prie šv. Morkaus bažnyčios ir čia padarė vienuolinius įžadus.

Mykolas Giedraitis, gyvendamas Krokuvoje, 1461m. įstojo į Krokuvos universitetą ir jį baigė 1465m., gaudamas filosofijos bakalauro laipsnį. Jis turėjo pakankamai ir teologinių žinių, bet dėl didelio nuolankumo kunigo šventimų nepriėmė ir iki mirties liko paprastu broliuku - zakristijonu.

Gyvendamas vienuolyne, brolis Mykolas uoliai pildė visus regulos įsakytus apsimarinimus, skatinamas vidinės būtinybės atgailoti. Griežtas brolio Mykolo gyvenimo būdas ne visiems vienuoliams patiko. Kartais jis būdavo įžeidinėjamas, pajuokiamas. Mykolas tai tyliai nukęsdavo. Apsigyveno mažame nuošaliame kambarėlyje, visiškai atsiduodamas maldai, atgailai ir artimo meilės darbams. Retkarčiais aplankydavo mokslu ir šventumu pagarsėjusius Krokuvos vyrus: Joną Kantietį (šventasis), Izaiją Boner (palaimintasis), Simoną iš Lipnicos (palaimintasis) ir kt. Šiaip į miestą mažai išeidavo, žmonių beveik nematydavo. Dažniausiai su tikinčiaisiais jis susitikdavo šv. Morkaus bažnyčioje, eidamas zakristijono pareigas. Žmonės pastebėjo, kad šis kuklus broliukas gali jiems daug padėti. Jie kreipdavosi į jį, prašydami pasimelsti už juos ir patarti jiems gyvenimo sunkumuose. Pastebėjo, kad Mykolas gali išgydyti sergančius, kryžiaus ženklu sustabdyti įsisiautėjusį gaisrą, turėjo pranašystės dovaną.

Gilus vidinis gyvenimas, Kristaus kančios kontempliavimas nepaprastai subrandino jo dvasią, ištobulino meilę iki didvyriškumo. Prieš mirtį prisipažino savo vyresniajam, kad kartą maldos metu į jį prakalbėjo Nukryžiuotasis Kristus, sakydamas: „Mykolai, išlik kantrus iki mirties ir pelnysi garbės vainiką". Mirdamas brolis Mykolas atsiprašė vyresnįjį ir kitus brolius. Visus kvietė laikytis meilės ir klusnumo, saugotis papiktinimų ir nuodėmių. Įspėjo vienuolius, kad palikę Viešpaties kelią bus nubausti. Ši pranašystė netrukus išsipildė kai kuriuose ordino namuose: gaisrai nusiaubė bažnyčias, buvo prarasti namai.

1485m. gegužės 4 d. aprūpintas šventais sakramentais, brolis Mykolas mirė. Jau jo laidotuvių metu ir vėliau prie jo karsto įvyko nemažai stebuklingų ženklų ir stebuklų, žmonės gavo įvairių malonių. Po 36 metų jo kūnas buvo rastas nesugedęs. 1624m. švento broliuko kūnas buvo perkeltas į šv. Morkaus bažnyčią Krokuvoje. Jo sarkofagas įrengtas šalia didžiojo altoriaus. Virš sarkofago - klūpančio brolio Mykolo paveikslas, apie kurį

pavaizduota 11 jo užtarimu įvykusių stebuklų. Jau nuo 1544 metų liaudis jį laiko palaimintuoju. Kanonizacijos byla buvo paruošta, bet dėl neaiškių priežasčių toliau nieko nebuvo daroma.

Vienas anksčiausiai (1682) parašytų veikalų apie Mykolą Giedraitį yra „Dieviškojo kryžiaus papuošalas - Giedraičių rožė (lotynų kalba). Jo autorius - lietuvis Samuelis Juozapas Visvainis - Butkevičius.

Autorius su didele pagarba ir dėkingumu kalba apie menkutį, iškankintą, įžeidinėtą, bažnyčią šluojantį vienuolį, parodžiusį didelį dvasios tyrumą ir tvirtumą, tyliai nukenčiantį visus įskaudinimus taip šventai, kad pagaliau ir patys kankintojai turėjo suklupti prieš jį. Turėjo pripažinti, kad tas niekintas ir stumdytas, iš pagoniškos Lietuvos atvykęs luošas jaunuolis atsinešė tokią aukštą dvasios kultūrą, kurios jie, egoizmo apakinti, net suvokti nepajėgė.

Lietuvoje palaimintojo Mykolo kultą pradėjo skelbti du broliai Giedraičiai: Žemaičių vyskupas Merkelis ir Ukmergės seniūnas Martynas, kurio pastatytoje Videniškių bažnyčioje, ją 1880m. restauruojant, buvo pastatyta koplyčia, kurioje įrengtas altorius pal. Mykolo garbei.

Pagarbiai atsiliepdamas apie visą kunigaikščių Giedraičių giminę, S. Visvainis rašė: „Tai ir Tu, Lietuva, jokiu būdu nesi nevaisinga ir visai neatsilieki nuo lelijomis žydinčios Galijos. Giedraičiuose, tame tikrame Dievo altoriuje, gimsta ramybe spindintys Kunigaikščiai - Rožės. Turbūt todėl gėlėmis žydi Lietuva, kad tai yra Giedraičių tėvynė".

30. VYSKUPAS MERKELIS GIEDRAITIS

(1536 - 1609)

Sena, garbinga kunigaikščių Giedraičių giminė yra davusi daug garsių vyrų Bažnyčiai ir Tėvynei. Vienas jų, pasiekęs šventumo garsą, yra Žemaičių vyskupas Merkelis Giedraitis. Jo tėvas Matas Giedraitis, karališkųjų rūmų maršalka, buvo narsus karys ir išmintingas valstybės veikėjas. Savo sūnus taip pat ruošė užimti aukštas vietas valstybės aparate, todėl nuo mažens juos pratino vartoti ginklą, mokė mylėti savo tautą, ginti jos savarankiškumą. Motina Ona Krošinskaitė buvo kilusi iš didžiojo kunigaikščio Gedimino giminės.

Vyriausiam sūnui Merkeliui ir jo broliams mokyti į namus buvo pakviestas išsilavinęs ekskunigas Jurgis Zablockis, kuris su Abraomu Kulviečiu ir Stasiu Rapolioniu buvo bandę Vilniuje steigti protestantiškas mokyklas. Tėvo nurodymu, savo mokiniams jis lygiagrečiai turėjo dėstyti katalikiškąją ir protestantiškąją doktriną. Merkelis mokėsi labai noriai, savarankiškai studijuodamas įvairius veikalus, kurių susirasdavo karališkųjų rūmų bibliotekoje.

Lietuvos didikų remiamas protestantizmas sparčiai plito. Bažnytinės žemės buvo nusavinamos, bažnyčios atimamos ir paverčiamos kalvinų maldos namais. Katalikų kunigai nušalinami. Išvykstantieji studijuoti Vakarų universitetuose bajorų vaikai dažnai grįždavo praradę savo tėvų tikėjimą. Katalikybė atrodė gyvenanti paskutines dienas. Prieš kiekvieną visu aštrumu iškilo klausimas: kuriuo keliu pasukti.

Išleisdamas į Vakarus studijuoti savo sūnų Merkelį, kunigaikštis Giedraitis pavedė jam pačiam apsispręsti, įspėdamas, kad nereikia galvos prarasti, skubėti kitų idėjoms pasiduoti, bet vadovautis savo protu ir sveika nuovoka. Merkelis ištikimai išpildė tėvo priesaką. Studijuodamas Karaliaučiaus, Vitenbergo, Tiubingeno, Leipcigo protestantiškuose universitetuose teologiją ir teisę, klausydamas žymiausių to meto profesorių Jakobo Andreas, Charles Du Moulin ir Matieo Gribaldi paskaitų, gilindamas savo žinias savarankiškomis studijomis, Merkelis Giedraitis liko toks pat nuoširdus ir tvirtas katalikas. Jį vis labiau domina žmogaus gyvenimo ir mirties paslaptis, vis dažniau susimąsto apie žmogaus gyvenimo prasmę. Laisvalaikiu lavinasi muzikoje. Ugdo savo charakterį, mokydamasis viską daryti apgalvotai, tiksliai.

Grįžęs iš užsienio, Merkelis Giedraitis pradeda dirbti vyriausioje Lietuvos valstybės įstaigoje, kurioje tuo metu sprendžiami svarbūs administraciniai klausimai: vykdoma žemės reforma, perredaguojamas Lietuvos Statutas. Artimai susidraugauja su mokytu teisininku ir istoriku Vilniaus vaitu, Augustinu Rotundu, kuris redagavo Lietuvos Statutą. Susipažįsta su Vilniaus vyskupu Valerijonu Protasevičiumi, kuris jam pasiūlo Vilniaus seminarijoje dėstyti lietuvių ir lotynų kalbas. Bendrame Lietuvos ir Lenkijos atstovų seime Liubline buvo ruošiamasi spręsti klausimą dėl galutinio Lietuvos ir Lenkijos sujungimo. Šiame seime, kaip išsilavinę teisininkai, Vilniaus ir Kauno miestų atstovai, dalyvauja ir du broliai Merkelis ir Kasparas Giedraičiai. Po nesėkmingo bandymo apginti Lietuvos savarankiškumą, Merkelis nusivilia politine veikla. Jį vis labiau jaudina mintis, kaip įprasminti savo gyvenimą. Jis jaučia, kad savo turimas žinias ir didžiulį autoritetą gali panaudoti grąžindamas į katalikų tikėjimą suklydusius. O tokių jo artimiausioje aplinkoje nemaža, todėl Merkelis kiekviena proga stengiasi atvirai ir aiškiai išdėstyti savo pažiūras. Vilniaus seminarijoje pasiima dėstyti dar filosofiją ir Bažnyčios istoriją. Čia jis atsiskleidžia kaip visai subrendęs, nuosekliai katalikiškų pažiūrų teologas, be to, gerai susipažinęs su Liuterio, Melanchtono ir Kalvino pažiūromis ir turintis pakankamai argumentų jas atremti.

Nuoširdžiai užjausdamas klystančius ir norėdamas padėti jiems rasti tiesą, kunigaikštis Merkelis Giedraitis ryžtasi tapti kunigu.

Ruošdamasis kunigystės šventimams, apsigyveno vyskupo rūmuose. Čia jis gyvena uždarą, maldai ir mokslui pašvęstą gyvenimą. Labiau pažinęs ir kritiškai vertindamas save, Giedraitis įsitikina, kad norint tarnauti Kristui, jį skelbti, negana juo žavėtis, reikia juo persiimti, juo gyventi. Tik tada galima laimėti jam kitus. Teologija, kuri jam visuomet buvo įdomiausias dalykas, dabar pasirodo kaip mokslas, galintis pakeisti visą gyvenimą.

1571m. Sekminių išvakarėse 35 metų amžiaus kunigaikštis Merkelis Giedraitis įšventinamas kunigu. Po metų pakeliamas kapitulos kanauninku. Mirus Žemaičių vyskupui, visų akys nukrypo į kun. Giedraitį, kuris jau buvo žinomas kaip uolus sielų ganytojas. 1576m. sausio 16 d. breve popiežius Grigalius XIII kun. Merkelį Giedraitį paskyrė Medininkų vyskupu.

Žemaičių vyskupijos būklė tuo metu buvo apverktina. Dėl buvusių vyskupų aplaidumo labai įsigalėjo kalvinai. Daug bažnyčių buvo uždaryta, kunigai supasaulėję, nedaug kas iš jų temokėjo lietuviškai. Liaudies tikėjimui trūko gilumo, sąmoningumo. Vyravo burtai, prietarai. Kai kurie grįžo prie senosios pagoniškos lietuvių religijos.

Naujasis vyskupas, atvykdamas į savo vyskupiją, iš Vilniaus atsivežė keletą kunigų, mokančių lietuviškai. Pats vyskupas, lankydamas parapijas, uoliai skelbė Dievo žodį žemaitiškai, klausydavo išpažinčių, rūpestingai ieškojo jaunuolių, kuriuos būtų galima paruošti kunigais. Savo namuose Alsėdžiuose pats juos mokė ir auklėjo. Vyskupas nusprendė Varnių ir Alsėdžių parapijas padaryti pavyzdinėmis. Rūpestingai paruošė Varnių katedros chorą, kurį vežiodavosi visur, kur pats vykdavo, kad žmonės galėtų pamatyti iškilmingas pamaldas ir mokytųsi patys jose dalyvauti. 12 jaunuolių, vyskupo išlaikomi, ruošėsi kunigystei Vilniaus jėzuitų kolegijoje. Iš kunigų reikalaudamas stropiai laikytis Tridento santarybos nutarimų, vyskupas pats buvo uolumo ir pasišventimo pavyzdys. Vyskupas Giedraitis savo lėšomis statė naujas bažnyčias, o taip pat stengėsi teismo keliu atsiimti protestantų užgrobtas. Kad būtų galima geriau vadovauti atskiroms parapijoms, įsteigė Virbalio, Viduklės ir Luokės dekanatus. Netrukus visi, tiek kunigai, tiek pasauliečiai, įsitikino, kad vyskupo asmenyje turi nuoširdžiai visus mylintį tėvą. Nuoširdumas, paprastumas, uolumas Dievo ir Bažnyčios tarnyboje traukė prie jo liaudį ir auklėtinius.

Kaip vyskupas, Merkelis Giedraitis pirmiausia buvo atsidavęs Bažnyčios reikalams, rūpinosi Dievo garbe ir jam pavestų sielų išganymu. Nemėgo kištis į politinius reikalus, tačiau kaip valstybės senatoriaus jo patarimai buvo labai vertinami. Jis drąsiai ir išmintingai gynė Lietuvos reikalus, ypač jos kalbą ir kitas teises, taikė susivaidijusius didikus.

Kilnūs ir garbingi darbai - švento gyvenimo rezultatas. Buvo kuklus, nuolankus, linksmas, malonus, dosnus reikalingiems paramos, tvirtas, kai reikėjo kovoti su neteisybe, tuo, kas žlugdo žmogų. Nesibijojo jokių vargų ir pažeminimų, jei jautė, kad tai patarnaus Dievo garbei ir sielų išganymui. Maldai pašvęstos ilgos dienos ir nakties valandos jį įkvėpė tiems darbams, kuriuos atliko. Vyskupas buvo tikras dorybių pavyzdys savo auklėtiniams, kunigams ir visiems tikintiesiems.

Mirė 1609m., 33 m. išbuvęs Žemaičių vyskupu. Palaidotas Varnių katedros rūsyje.

31. VYSKUPAS JUOZAPAS ARNULFAS GIEDRAITIS

(1754 - 1838)

Daug nuveikęs tautiniam žemaičių atgimimui bei švietimui plačios širdies Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis yra kilęs iš senosios kunigaikščių Giedraičių giminės. Gimė 1754m. birželio 29 d. Kamaraučiznoje, Giedraičiuose (Molėtų raj.). Jo tėvas kunigaikštis Jonas buvo vedęs grafaitę Konstanciją Petravičiūtę, žemaitę iš Pajūrio, Kvėdarnos parapijos. Giedraičių ir Petravičių šeimos buvo lietuviškai nusiteikusios.

Juozukas pradinį mokslą įgijo namie, o 13 m. sulaukęs pasiųstas į Vilniaus jėzuitų kolegiją. Paskui mokslą tęsė jėzuitų akademijoje. Panaikinus Jėzaus draugiją (1773), akademija performuota į Vyriausiąją Lietuvos mokyklą. Ją baigęs, Juozas įstojo į kunigų seminariją Varniuose. Trečiais mokymosi metais Žemaičių ganytoju tapo jo giminaitis Steponas Giedraitis. Vyskupo patariamas, klierikas J. A. Giedraitis persikėlė į Varšuvos kunigų seminariją. Kunigu pašventintas 1781m. sausio 14 d. Varnių katedroje.

Kunigas Juozapas Arnulfas buvo paskirtas Laižuvos klebonu. Tačiau netrukus vysk. Steponas jį išsiuntė į užsienį pagilinti teologijos žinių ir susipažinti su politiniu bei kultūriniu Vakarų Europos gyvenimu. Užsienyje jis praleido ketverius metus. Studijavo teologiją, kanonų teisę, apkeliavo Italiją, Olandiją, Vokietiją, išmoko kalbų, o svarbiausia - pajuto, ko trūksta savajam kraštui.

Grįžęs iš užsienio, kun. Juozapas paskiriamas prelatu scholastiku. Jam pavedama rūpintis parapijinėmis vyskupijos mokyklomis. 1788m. jis jau kapitulos arkidiakonas ir Betygalos klebonas. Po dvejų metų vysk. Steponas pristato jį Romai, prašydamas skirti Žemaičių vyskupu - padėjėju su paveldėjimo teise. 1791m. Juozapas Arnulfas Giedraitis konsekruojamas vyskupu.

Tie metai Lietuvai buvo gana sunkūs. Paskelbta nauja Lenkijos konstitucija, kurioje Lietuva laikoma Lenkijos provincija. Lietuvos senatoriai - tarp jų vyskupai Ignas Masalskis ir Juozapas Kasauskis - jos nepriėmė, nepasirašė. Vysk. Steponas Giedraitis dėl ligos tame seime nedalyvavo. 1793m. Lietuva antrą kartą padalyta, o po metų prasidėjo sukilimas. Lie-

tuvoje jam vadovavo generolas Romualdas Giedraitis, vysk. Juozapo Arnulfo giminaitis. Sukilimą pralaimėjus, žemaičiams teko nemažai nukentėti: daugelį suėmė ir ištrėmė. Jų užtarti į Petrapilį išvyko žemaičių delegacija, kurioje buvo ir vysk. Juozapas Arnulfas.

1802m. vysk. Steponas dėl amžiaus ir menkos sveikatos atsisakė savo pareigų. Žemaičių vyskupijos ordinaru Roma patvirtino vysk. Juozapą Arnulfą.

Naujasis ordinaras artimiausiu savo padėjėju pasirinko jaunystės draugą, mokytą, maldingą ir uolų kunigą Dominyką Magėną, kilusį iš Kauno.

Naujam ganytojui labiausiai rūpėjo gerai sutvarkyti parapijas, jose steigti mokyklas ir mokyti lietuviško rašto. Parapijas labai uoliai lankė, mielai bendravo su liaudimi, užtardavo valstiečius, klebonus ragino neapsunkinti savo maitintojų. Gabus, gerai išauklėtas, draugiškas vyskupas visų buvo gerbiamas ir mylimas. Ypač rėmė beturčius. Apie jį Alsėdžiuose spietėsi pirmieji lietuvių rašytojai. Jis gerai mokėjo lietuviškai. Jaunystėje vertė ir kūrė lietuviškus eilėraščius. Stengėsi gerai sutvarkyti kunigų seminariją. Padidino jos lėšas, atiduodamas turtingesniųjų (Telšių, Veliuonos) parapijų pajamas. Jo paraginti kunigai bei dvarininkai steigė stipendijų fondus neturtingiems klierikams. Klebonams įsakė kurti parapijines mokyklas. Buvo sumanęs steigti didelę centrinę ligoninę visai vyskupijai, bet trūko energingų žmonių, padedančių šį sumanymą įgyvendinti.

1812m. į Lietuvą įžygiavusią Napoleono armiją vysk. Juozapas Arnulfas sutiko entuziastingai, tikėdamasis išvadavimo iš caro priespaudos. Tačiau netrukus pajuto, kad Napoleono Lietuvai skirtas švietimo bei kulto ministras J. Sniadeckis pasiryžęs nusavinti bažnytinius turtus, skirstyti kunigus, kontroliuoti vienuolynus, tvarkyti bažnytinius teismus. Tada jis griežtai atsisakė suteikti Sniadeckiui reikalingas žinias.

Napoleonui pasitraukus ir grįžus rusams, Rygos generalinis gubernatorius Paulucis (Paulucci) priekaištavo vyskupui, kad jis pamiršęs savo pareigas tėvynei ir tikėjimui. „Nei mano tėvynė, nei mano tikėjimas", - atkirto vyskupas, aiškiai pareikšdamas, kad Rusijos nelaiko savo tėvyne, o pravoslavijos - savo religija. Vyskupo tiesumas bei drąsa gubernatoriui patiko.

Sniadeckis, tapęs Vilniaus universiteto rektorium, kartu su Čartorikiu pradėjo per universitetą ir jam pavaldžias aukštesniąsias mokyklas varyti klastingą lenkinimo politiką. Vysk. J. A. Giedraitis, norėdamas bent kiek atsverti šią žalingą įtaką, kiek galėdamas stengėsi propaguoti lietuvių

kalbą, ja sudominti įtakingiausius caro rūmų dvariškius ir patį carą Aleksandrą I. Jis išvertė Milkės lietuvių kalbos gramatiką, skubėjo į lietuvių kalbą išversti Šventojo Rašto Naująjį Testamentą ir 1816m. jį išleido. Keli egzemplioriai buvo atspausdinti su dedikacija carui. Vyskupas nuoširdžiai bičiuliavosi su aktyviaisiais žemaičiais rašytojais, literatais, politikais - D. Poška, A. Klementu ir kitais. Vyskupo biografas Tadas Dobkevičius tvirtina, kad vyskupo Juozapo Arnulfo durys buvusios atviros visiems. Jis sukūrė svetingumo stilių, anksčiau žinomą tik tarp didikų. Prie jo stalo galėjo sėsti ir atsitiktinai užklydęs asmuo. Mandagumu ir svetingumu niekas jam neprilygęs. Tas pats biografas tvirtina, kad vyskupas parašęs ir išleidęs religinio turinio veikalėlių žemaičių kalba; rašęs bažnytines giesmes, maldynus, kai kurių psalmių aiškinimus, katekizmą. Viską išleidęs savo lėšomis.

Už pritarimą 1831m. sukilimui, caras Nikalojus I vyskupą nušalino nuo pareigų. Tada jis apsigyveno Alsėdžiuose ir čia 1838m. liepos 17 d. mirė, sulaukęs 84 metų amžiaus.

Iki žilos senatvės vyskupas Juozapas Arnulfas ištvermingai gynė Bažnyčios teises.

Vysk. Juozapas Arnulfas palaidotas Varnių katedros požemyje šalia vysk. Merkelio Giedraičio, o jo širdis grįžo į gimtuosius Giedraičius ir ten specialiame inde kaip relikvija laikoma bažnyčios zakristijoje.

32. KANAUNINKAS SILVESTRAS GIMŽAUSKAS

(1845 - 1897)

Vienas pirmųjų lietuvių inteligentų, sumaniai dirbęs Vilniaus krašte, žadinęs lietuvių tautinį sąmoningumą, buvo kanauninkas Silvestras Gimžauskas. Jis darbavosi dar prieš pasirodant „Aušrai", panašiai kaip jo artimas bičiulis, Suvalkų žemės sūnus Petras Kriaučiūnas.

Silvestras Gimžauskas gimė Likmenų valsč., Švenčionių apskrityje 1845m. spalio 1 d. Kirdeikių km. Jo tėvas - Liudvikas Gimžauskas buvo valstietis. Mokslus Silvestras ėjo Švenčionių gimnazijoje (1857 - 1860), paskui Dinaburgo realinėje gimnazijoje. Baigęs šešias klases, 1862m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją, bet prasidėjus 1863m. sukilimui, iš seminarijos išstojo, o vėliau seminarija buvo uždaryta. Silvestras pradėjo mokytis vaistinėj. Ten išbuvo iki 1874m., atlikdamas praktikos darbus, ir Petrapilio medikų - chirurgų akademija jam išdavė provizoriaus padėjėjo liudijimą. 1875m., vykdamas į universitetą gauti provizoriaus laipsnį, S. Gimžauskas Vilniuje aplanko savo seminarijos draugą kun. Motiejų Herazimavičių, kuris tuomet buvo seminarijos rektorius. Šis, prisimindamas, kokiomis gražiomis būdo sąvybėmis pasižymėjo jo svečias būdamas klieriku, ėmė jį kalbinti grįžti į seminariją. Gimžauskas sutiko ir tų pačių metų lapkričio mėn. buvo priimtas į Vilniaus kunigų seminarijos antrą kursą.

1876m., perėjęs į trečią kursą, spalio 11 d. S. Gimžauskas buvo įšventintas kunigu, o šį kursą baigęs pasiųstas į Petrapilio dvasinę akademiją tęsti studijų (1877).

Akademijos auklėtinių tarpe kun. Gimžauskas rado du draugus, kurių vardai vėliau tapo žinomi visai Lietuvai. Tai buvo Seinų vyskupijos klierikas Petras Kriaučiūnas ir Žemaičių vyskupijos kunigas Kazimieras Jaunius. Jie buvo susipratę lietuviai. Amžiumi S. Gimžauskas buvo vyriausias. Jis buvo mokęsis lenkų dvasia persunktose mokyklose, tačiau išsaugojo sveiką lietuvišką dvasią. Netrukus Jauniaus - Kriaučiūno - Gimžausko trijulė Petrapilio dvasinėje akademijoje tapo lietuviškumo branduoliu. Jų gimtosios kalbos reikšmės, tėvynės reikalų supratimas per metus, praleistus akademijoje, tiek sustiprėjo, kad ir paskui, kiekvienas darbuodamasis savo srityje, šių reikalų nepamiršo ir atsidėję tėvynės labui dirbo.

Silpna sveikata neleido kun. S. Gimžauskui ilgai likti akademijoje. Tik metus ten pasimokęs turėjo atsisveikinti su draugais. Grįžęs į Vilnių, jis buvo paskirtas vikaru į Zietelą. Tai lietuvių sala tolimoje Baltarusijoje. Kitais metais perkeltas į Žiežmarius, o 1880m. paskirtas Vidiškių (Przyiaz) filialistu (Švenčionių apskr.).

Vos tik susikūrus teisėtai valdžiai Vilniaus vyskupijoje ir atvykus vyskupui Hrynievickiui, prel. Herazimavičius tuojau pasirūpino savo draugu Gimžausku, ir jis 1883m. gegužės 14 d. buvo paskirtas Kietaviškių klebonu.

Tapęs klebonu, kun. Gimžauskas ėmė savo parapiją mokyti lietuviškų poterių ir katekizmo, tokiais metodais, kokius savo klebonams buvo nurodęs dar 1855m. Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius. Kiekvieną šventadienį prieš pamokslą jis garsiai skaitydavo lietuviškus poterius, o žmonėms liepdavo atidžiai klausytis. Taip pat trumpai katekizuodavo. Nors parapija buvo didelė, darbo daug, tačiau klebonas ėmė pats vadovauti Kryžiaus keliams ir kartu su žmonėmis kalbėti pakaitomis poterius prie kiekvienos stoties. Kadangi Kryžiaus keliams vadovavo pats klebonas, visi žmonės eidavo kartu su juo. Po metų kietaviškiečių nebegalima buvo pažinti. Prieš tai lietuviškus poterius visoje parapijoje mokėjo tik vienas žmogus, kadangi jis buvo sutvirtintas vyskupo Valančiaus, kuris ir iš vilniečių reikalaudavo lietuviškų poterių. Gimžauskui klebonaujant, poterius išmoko beveik visi. Po Gimžausko atvykęs klebonas kun. V. Valavičius šią tvarką palaikė ir taip Kietaviškių parapija tapo viena lietuviškiausių visoje Trakų apskrityje.

1884m. Gimžauskas buvo perkeltas į Valkininkus, kur suremontavo bažnyčią. Netrukus buvo paskirtas Merkinės dekanato dekanu. Vyskupą Hrynievickį ištrėmus, į jo vietą buvo paskirtas Petrapilio dvasinės akademijos vicerektorius Audzevičius. Persekiodama katalikus, rusų valdžia buvo gerokai susikompromitavusi, todėl naujajam vyskupui buvo nurodyta, kad nelenkintų Vilniaus krašte gyvenančių kitataučių. Ši valdžios instrukcija buvo priimtina vyskupui Audzevičiui - Audžioniui, kilusiam iš Salamiesčio parapijos valstiečių.

1890m., vizituodamas Merkinės dekanatą ir bendraudamas su dekanu kun. Gimžausku, naujasis vyskupas sužinojo, kad daugiausia nenormalumų kyla dėl to, kad kunigai moko savo parapijiečius jiems nesuprantama lenkų kalba. Todėl ir poterių niekas žmoniškai nemoka, ir kitų tikėjimo dalykų neišmano. Vyskupas, susipažinęs su apverktina vyskupijos padėtimi, prašyte prašė dekaną, kad gelbėtų vyskupiją nuo pražūties ir laimino

kun. S. Gimžausko dirbamą darbą. Rodydamas savo visišką juo pasitikėjimą, kun. Gimžauską pakėlė garbės kanauninku.

Nusigandę lenkai ėmėsi intrigų prieš „litvomaną", bet vyskupas nesidavė suklaidinamas. Jis jau žinojo šio kunigo aukštą dorą, gilų tikėjimą, ganytojišką uolumą. Buvo pažinęs jo gryną intenciją, sielų išganymo siekimą.

Kanauninkas Gimžauskas buvo žinomas kaip tvirtos valios inteligentas, principų žmogus. Jis tapo atrama visiems kunigams, kurie nors kiek prijautė lietuviškumui. Be to, jis jau buvo žinomų eilių kūrėjas. Jo „Lietuvos bičiulį" žinojo, turėjo ar bent buvo skaitę vos ne visoje Lietuvoje. Inteligentai gėrėjosi patriotizmu, prastuomenė - humoristinėmis „Žydų raudomis": kad žmonės ėmė nebegerti, nebelanko karčemų. Gimžauskas savo pamokymais ir linksmomis dainelėmis tapo labai artimas liaudžiai. Jis visur ieškojo progų patarnauti žmonėms dvasios ir kūno reikaluose. Kanauninko Gimžausko autoritetas buvo labai didelis ne tik Vilniaus, bet ir kitų vyskupijų tikinčiųjų tarpe. Visi žinojo, kad jis niekada neina į kompromisus, neieško savo asmeninės gerovės, karjeros, turtingesnių klebonijų; yra tiesus, neįtariamas ir nepaperkamas.

Tuo tarpu jo brolis Vladas buvo visai kitoks. Jis pats apskundė kanauninką už knygų rašymą ir platinimą. Šiam teko teisintis valdžiai. Be to, prie skundo prisijungė pravoslavų dvasiškių pakurstytas sulenkėjusių lietuvių kaimas, kuris nuo seno buvo rykštė Valkininkų klebonams. Nė vienam klebonui ten nepavykdavo išbūti ilgiau kaip metus, tuo tarpu kun. Gimžauskas išbuvo čia 9 metus, nors nuolat buvo skundžiamas. Gubernatorius pareikalavo, kad vyskupas iškeltų Gimžauską pažemindamas pareigose. 1892m. gruodžio 28 d. kan. Gimžauskas pasisiūlė vykti vikarauti į Giedraičius, o 1893m. nuvyko pas savo gerą draugą „litvomaną", kun. Pakalnį į Bagaslaviškį. Draugas tyčia ar netyčia išvyko tuoj pat kitur, o kanauninkas Gimžauskas ėmė klebonauti. Ten išbuvo iki 1897m. Sunegalavęs išvyko gydytis į Varšuvos Kūdikėlio Jėzaus ligoninę ir tais pačiais (1897) metais rugsėjo 27 d. mirė.

Katalikiškas švietimas, blaivybė, lietuviška kultūra buvo kan. Gimžausko gyvenimo obalsiai. Pats būdamas tikras katalikas ir susipratęs lietuvis žodžiu ir raštu, skatino ir kitus tokiais būti. Rašė knygeles, savo lėšomis jas spausdino, gabeno ir savo rankomis platino. Knygoms iš Prūsijos gabenti ir jas pardavinėti kan. S. Gimžauskas mokėjo surasti ir paruošti žmones. Pas jį buvo daromos kratos, bet niekada nieko nepavykdavo rasti, nors visi buvo įsitikinę, kad visa lietuvių veikla ten, kur yra S. Gim-

žauskas, remiasi juo. Spaudos draudimas sunkia našta slėgė kan. S. Gimžausko pečius, bet jo nepalaužė. Kratos, tardymai tik stiprino pasiryžimą, kadangi jis gerai suprato, kad yra teisus.

Liaudis kunigą Gimžauską laikė šventu, o kunigai - gyvenimo mokytoju. Pasiduodami jo įtakai, kunigai prašė vyskupą, kad šis tai vienur, tai kitur leistų sakyti pamokslus, katekizuoti ir giedoti lietuviškai. Vyskupas mielai šiuos prašymus patenkindavo. Taip per vieną žmogų visa Trakų apskritis tapo lietuviškiausia Vilniaus vyskupijoje.

Platinti lietuviškai spaudai kan. Gimžauskas panaudodavo įvairius būdus. Pav., Zavadskio knygynas gavo leidimą baigti parduoti užsilikusias lietuviškas maldaknyges. Kan. Gimžauskas per patikimus žmones nupirko kelis šimtus ne tik tų maldaknygių, bet ir Zelvaisčiaus pasakų. Į šias pasakas buvo įsiuvamas „Lietuvos bičiulis" ar kokia kita užsienyje išleista knygutė. Taip įvairiausios knygelės plačiai paplito. Valdžia apie tai sužinojo, bet nustatyti kaltininko nepavyko.

Kai kas kalbindavo kan. Gimžauską atsisakyti šio pavojingo darbo, įkalbinėjo, kad nėra jokios vilties tautą atgaivinti. Valdžia, sužinojusi apie šį darbą, gali išsiųsti į kitą kraštą. Tada nukentės Bažnyčia, nes dar labiau sumažės gerų kunigų skaičius.

Išklausęs šių įspėjimų, kanauninkas uždainuodavo:

Kad tu gude, nesulauktum,

ne taip kaip tu nori,

bus kaip Dievas duos,

ne tavo prisakai nedori.

O paskui rimtai pridurdavo: „Šventai tikiu, kad caro valdžia sutrupės. Kovosime iki grabo lentos. O paskui kovotojų atsiras daugiau. Ir savo teisę atkovosim".

33. KUNIGAS PROFESORIUS DR. JUOZAS GRIGAITIS MIC

(1903 - 1974)

Uolus, pasišventęs Dievui ir sieloms, kun. prof. dr. Juozas Grigaitis gimė 1903m. birželio 21 d. Pilviškių parap., Gaisrių km., Vilkaviškio apskr. Tėviškėje baigęs pradinę mokyklą, įstojo į Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją. Baigdamas ją, Juozas sprendė, kokią profesiją pasirinkti, kad būtų naudingiausias žmonėms. Apsisprendžia tapti kunigu ir vienuoliu marijonu. 1923m. padaro pirmuosius vienuolinius įžadus.

1924m. baigęs gimnaziją, išvyksta į Kauną studijuoti Teologijos - filosofijos fakultete. Jį baigia 1927m. Kurį laiką mokytojauja Marijampolės gimnazijoje, o vėliau vyresniųjų siunčiamas į užsienį pagilinti žinių. Studijuoja teologiją Romos Angelicum universitete. 1931m. spalio 25 d. įšventinamas kunigu. Dar kelis metus studijuoja ir 1934m. grįžta į Lietuvą, gavęs daktaro laipsnį. Apsigyvenęs Kaune, eina šv. Gertrūdos (Šaričių) bažnyčios rektoriaus pareigas. 1937m. paskiriamas Marijampolės marijonų gimnazijos direktoriumi. Jo gimnazijoje dėstomas filosofijos kursas labai domino moksleivius. Naudojęsis marijonų parama siekdamas mokslo, kun. J. Grigaitis, tapęs mokytoju ir direktoriumi, pats atiduoda savo algą neturtingiems moksleiviams šelpti ir leisti į mokslus. Buvo įsteigtas specialus arkivyskupo J. Matulaičio - Matulevičiaus fondas, į kurį savo atlyginimus sudėdavo ir kiti mokytojai marijonai. Taip moksleivių šelpimui buvo sukaupta apie 173 tūkst. litų. Šio fondo lėšomis nemažas skaičius neturtingų gabių moksleivių galėjo baigti mokslus.

1940m. nacionalizavus marijonų gimnaziją, jos direktorius persikėlė į Kauną ir vėl ėjo šv. Gertrūdos bažnyčios rektoriaus pareigas. 1941m. pakviečiamas į Kauno kunigų seminariją dėstyti dogminę teologiją. Profesoriavo seminarijoje iki 1952m. liepos 14 d.

Prof. J. Grigaitis buvo plačios erudicijos, didelės inteligencijos ir neeilinių gabumų asmenybė, studentų ir profesorių gerbiamas. Paskaitose atrodė abstraktus, sausas, bet praktiškame gyvenime buvo labai malonus, draugiškas žmogus.

Atleistas iš seminarijos profesoriaus pareigų, kun. J. Giedraitis porą metų dirbo altarista Kauno Švč. Jėzaus Širdies bažnyčioje (Šančiuose), o 1954m. buvo paskirtas altarista Jonavoje, kurioje išdirbo net 20 metų.

Jonavoje kun. J. Grigaitis gyveno labai kukliai, vieno kambario bute, kuriame buvo ir darbo kambarys, ir miegamasis, ir virtuvė. Kun. J. Grigaitis buvo labai punktualus, tiksliai laikėsi apeigų, mielai patarnaudavo visiems, kurie į jį kreipdavosi. Labai brangino laiką, kurį laikė Dievo dovana ir stengėsi kuo geriausiai panaudoti.

Nors į Jonavą kun. J. Grigaitis buvo paskirtas altarista, tačiau parapijinio darbo pagrindinė našta slėgė jo pečius. Tiesos ieškantys kreipdavosi į jį, o jis ją padėdavo surasti. Jo įtaigus žodis abejojantiems išsklaidydavo abejones, padėdavo susiformuoti teisingas pažiūras. Kieno tikėjimo žibintas buvo beužgęstąs, tuos jis savo žodžiu ir pavyzdžiu gaivino ir stiprino.

Ypač kun. J. Grigaitis pasižymėjo kaip jautrus dvasios vadas, išpažinčių klausytojas. Nepaisydamas silpnos sveikatos, jis ilgas valandas praleisdavo klausykloje, pasakydamas kiekvienam taiklų žodį. Kiekvienas nueidavo padrąsintas ir suradęs atjaučiančią širdį. Atsigavus po infarkto, reikėtų pataupyti jėgas, mažinti darbo krūvį, bet kun. J. Giedraičiui tai nepriimtina. Jam „gaila minios" ir jis, nors pailsėdamas kelyje, eina į šaltą mūrinę bažnyčią, kad patarnautų savo broliams, jo laukiantiems. Vienais metais buvo labai šalta žiema. Kun. J. Grigaičiui buvo pasiūlyta šv. Mišias atlaikyti kambaryje. Jis atsakė: „O kaipgi? Juk bažnyčioje susirinks žmonės. Norės prieiti išpažinties. Paliks be Mišių. Jeigu jau mirti, tai geriau sukristi ant savo pradalgės". Vertino uolus kunigas Atgailos sakramentą ir padėjo kitiems juo naudotis.

Didelę paramą kun. J. Grigaitis teikė krikščioniškojo tobulumo siekiančioms sieloms. Pas jį kreipdavosi seserys vienuolės, spręsdamos pašaukimo klausimus ar profesinio darbo painiavas. Kai kartą viena iš jų užjausdama pasakė: „Mes tik apsunkiname profesorių. Gaišiname jums laiką", uolus kunigas atsakė: „Mes tam ir esame". Dievas jam buvo davęs nuodėmklausio - patarėjo charizmą - dovaną. Žmonės iš toli atvykdavo ieškodami patarimo ar dvasinės vadovybės. Kas ilgėjosi gilesnio vidinio, dvasinio gyvenimo ar juo jau gyveno, tie kreipdavosi pas jį. Tai pažymėjo ir kun. Alb. Budrikis, kalbėdamas per kun. J. Grigaičio laidotuves: „Velionis mylėjo visus, bet labiausiai tuos, kurie ieškojo gilaus vidinio gyvenimo su Dievu. Meilė iššaukia meilę. Užtat velionį mylėjo geri kunigai, maldingos seselės ir visi tie gyvenimo prislėgtieji, kurie savo viltis sudėję Viešpatyje". Jo pamokymuose atsispindėjo ne tik gili išmintis, bet ir krikščioniškas nuoširdumas bei meilė sieloms. Kiekvienas jautėsi padrąsintas ir atgaivintas; tiek nutolusieji nuo Bažnyčios, tiek ištikimai sekantys savo Mokytoją Kristų. Ne taip lengva įžvelgti į kito sielos gelmes. Tam reikia

antgamtinės šviesos, gyvenimo patirties, išminties ir širdies jautrumo. Šie bruožai kaip tik ir buvo būdingi kun. J. Grigaičiui.

Prof. J. Grigaitis buvo mokslo žmogus, ne visuomenininkas. Pomėgis daug skaityti padarė jį sėsliu žmogumi, nemėgstančiu tuščiai svečiuotis, gaišinti kitiems laiką. Buvo visapusiškai apsišvietęs, nemažai rašė. Talkininkavo ruošiant spaudai Naujojo Testamento lietuvišką vertimą, teikdamas mokslinę konsultaciją redaktoriui kun. prof. V. Aliuliui ir vertėjui kun. Č. Kavaliauskui. Ruošiant knygą „Vatikano II susirinkimo nutarimai", išvertė Dogminę konstituciją. Vertimas reikalavo didelio tikslumo ir taiklių terminų parinkimo, todėl neatsitiktinai buvo pasirinktas dogminės teologijos specialistas kun. J. Grigaitis. Jo pamokslai ir konferencijos buvo abstraktūs, paprastai liaudžiai sunkiai įkandami. Kunigams vedamose rekolekcijose taip pat būdavo pasigendama praktiškumo. Individualiuose pokalbiuose kun. J. Grigaitis būdavo žymiai praktiškesnis ir įdomesnis negu savo raštuose ar pamoksluose. „Tėvas, motina man nėra davę tokių patarimų, kokių aš gaunu iš kun. Grigaičio", - yra pasakęs jo zakristijonas Albinas.

1974m. balandžio mėn. kun. Grigaitis buvo paskirtas vėl į Kauno Švč. Jėzaus Širdies bažnyčią. Gydytojų paslaugos tapo prieinamesnės, gavo patogesnį butą. Tačiau tuo nebeilgai teko naudotis. Draugų patariamas, kun. J. Giedraitis išvyko į Valkininkų sanatoriją, iš kurios nebegrįžo. Jį gydęs gydytojas rašo: „Ant stalo dar žydi jo dovanotos rožės. Kaip ir anksčiau, nepraeinu pro palatą neužėjęs. Tik jo nebėra. Bet ar iš tikrųjų jo nebėra? Jis tik pakeitė gyvenimo formą - perėjo į tikresnį, pastovesnį gyvenimą. Jis nenutolo, o priartėjo prie mūsų. Dabar jis mus geriau supranta, negu anksčiau. Mato mus iš arčiau... Jam mirusiam dabar kai ką aukojame. Stengiamės kai kuo padėti. Bet ar ne labiau patys esame reikalingi jo pagalbos ir užtarimo, negu jis mūsų? Taip, turime galingą užtarėją. Prisimename jį su didžia meile ir pagarba. Bet tas prisiminimas būtų tuščias ir bereikšmis, jeigu neįstengtume pasekti jo pėdomis, tapti kiek panašūs".

Iš Valkininkų sanatorijos kun. J. Grigaičio kūną pervežė į Marijampolę ir čia 1974m. liepos 26 d. palaidojo marijonų kapinėse.

Kun. J. Grigaitis jį slaugiusiai seselei perdavė linkėjimus - testamentinius žodžius kunigams: „Po mano mirties pasakykite kunigams, kad jie būtų geri kunigai ir drąsūs kovotojai už Dievą".

Šv. Tėvas jį buvo paskyręs Kaišiadorių vyskupu, tačiau vyskupu konsekruotas nebuvo, nes paskyrimo raštas jo nepasiekė.

34. KUNIGAS MOTIEJUS GUSTAITIS

(1870 - 1927)

Savitos krypties vyresniosios kartos rašytojas, poetas ir vertėjas kunigas Motiejus Gustaitis gimė 1870m. vasario 27 d. Rokų kaime (Pajiesėje), Aukštosios Panemunės parap., Kauno apskr. Jo tėvai turėjo gražų ūkį ir plytinę. Motiejus buvo trečias sūnus.

1879 - 1881 metais Motiejukas lankė pradinę mokyklą Aukštojoje Panemunėje, o ją baigęs, įstojo į Marijampolės gimnaziją, kurioje baigė penkias klases ir išvažiavo tęsti mokslo Seinų kunigų seminarijoje. 1893m. Varšuvoje įšventinamas kunigu.

Kelerius metus pavikaravęs Marijampolėje, kun. M. Gustaitis išvyksta studijuoti į Vakarų Europą. Regensburge (Ratisbonoje) studijuoja bažnytinę muziką (iki 1899m.). 1899 - 1901 metais studijavo teisę Romoje ir Fribūre (Šveicarija) literatūros ir meno istoriją. Čia, apgynęs vokiečių kalba parašytą disertaciją apie A. Mickevičiaus „Krymo sonetus", gavo filosofijos daktaro laipsnį. Gyvendamas Šveicarijoje, ir pats pradeda rašyti eiles. Užsienyje praleisti metai davė apsčiai medžiagos M. Gustaičio kūrybai.

1904m. grįžęs iš užsienio, kun. M. Gustaitis paskiriamas kapelionu ir tikybos mokytoju Marijampolės gimnazijoje. Čia jis spietė apie save gabesnius mokinius, duodavo jiems skaityti knygų, organizavo chorą, supažindindavo juos su tautiniais reikalais, spauda ir literatūra, tęsdamas ir papildydamas jaunimo tautinio sąmoninimo darbą, kurį taip uoliai dirbo jo vyresnysis kolega Petras Kriaučiūnas.

1906m. Suvalkijoje kuriantis švietimo draugijai „Žiburys", M. Gustaitis buvo vienas iš jos steigėjų. 1907m. Marijampolėje įsteigus šios draugijos skyrių, atidaroma lietuvių mergaičių progimnazija, kurios direktoriumi tampa M. Gustaitis. Jis taip pat prisidėjo steigiant muzikos, literatūros ir dramos iniciatorių būrelį „Gabija". Prieš prasidedant pirmajam pasauliniam karui, kun. M. Gustaitis lankosi Amerikoje, rinkdamas aukas švietimo reikalams. Ten išspausdina savo eilėraščių rinkinį „Tėvynės Ašaros", poemą „Meilė" ir oratoriją „Aureolė" (1914). Pastarasis kūrinys pakartotinai buvo išleistas 1918m. Amerikoje išleido ir „Lietuvos Vyčių dovanėlę". Amerikoje gyvenimo įspūdžius galima aptikti jo poezijoje.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui ir vokiečiams okupavus Lietuvą, M. Gustaitis su „Žiburio" gimnazija pasitraukė į Trakus, o paskui į

Rusijos gilumą (Jaroslavlį). 1918m. grįžus į Lietuvą, jam buvo pavesta vadovauti „Žiburio" d-jos įsteigtai Seinų gimnazijai. Lenkams okupavus Seinus, M. Gustaitis su savo gimnazija įsikūrė Lazdijuose. Mirė Lazdijuose 1927m. gruodžio 23 d.

Be pedagogo ir direktoriaus darbo, kun. M. Gustaitis rašė eilėraščius, monografijas. Su ypatingu pamėgimu skaitė lotynų klasikus ir nemažai jų išvertė į lietuvių kalbą. Be jau minėtų kūrinių, buvo išleisti jo eilėraščių rinkiniai: „Erškėčių taku" (1914), „Sielos akordai" (1917), „Varpeliai" (1925). M. Gustaitis parašė kelias monografijas: „Kun. Antanas Tatarė", „Kun. Juozapas Galeckas" (1924), „M. Serbievijus" (1926), „Petras Kriaučiūnas" (1926), „A. Mickevičiaus „Ponas Tadas" (1927), „Basanavičius ir „Aušra" (1927) ir keletą smulkesnių darbų iš Lietuvos kultūros ir literatūros istorijos, o taip pat vadovėlį „Stilistika" (1923) bei išvertė rusų kalba parašytą P. Kriaučiūno „Konspektyvinę lotynų kalbos sintaksę" (1924). Iš lenkų kalbos išvertė A. Mickevičiaus „Krymo sonetus" (1903) ir „Vėlinių" II d. (1926), J. Slovackio „Anhelli" (1925) ir A. Navrockio dramą „Lietuvos krikštas" (1927). M. Gustaičio rašiniai buvo spausdinami spaudos draudimo laikotarpiu „Tėvynės Sarge", „Žinyčioje", „Žvaigždėje" (Amerikoje). Liko neišspausdinta drama liaudies teatrui „Gustas ir Zapsė".

M. Gustaitis buvo gilios erudicijos, kilnios sielos ir taurios širdies žmogus. Visada taktiškas, malonus, santūrus, ramus, giedriu veidu jis buvo tikras dvasios aristokratas. Savo eiles redaguodavo, taisydavo iš lėto, pasverdamas kiekvieną žodį. Klausdavosi ir kitų nuomonės, patarimo, tačiau beveik niekada jais nesivadovaudavo.

M. Gustaičio lyrika sunkoka formos ir stiliaus atžvilgiu, rimta ir net rūsti savo turiniu, todėl ne visų skaitytojų buvo suprantama ir mėgiama. Gustaitis - ne lengvo jausmingumo, ne svajingo muzikalumo dainius, bet gilios refleksijos, maldingos ekstazės ir abstrakcijų mintytojas. Paneigęs žemę su jos aistromis, į gyvenimą jis žiūri iš idėjų ir pareigų aukštumos. Tai ryškiai atsispindi viename iš geriausių jo eilėraščių:

Ir kas man ta žemė?
Jos išsižadėjau.
Ir kas man tie žmonės, kuriuos pamylėjau?
Aš numiriau jiems.
Tavy, Sutvėrėjau, gyvenimas mano
Banguoja, kaip srovė plataus okeano,
Nutolus žmonėms.

Tačiau poeto negalima apkaltinti kraštutiniu individualizmu, užsidarymu savy ir egoistiniu savo artimo, tautos ir visuomenės reikalų nepaisymu. Jo idealizmas, individualizmas yra humanistinis ir altruistinis. Tautos ir visuomenės reikalus jis ima ne kasdienio gyvenimo atžvilgiu, bet vadovaudamasis kilnesnėmis aspiracijomis: tiesos, gėrio ir grožio siekimu. Rūpinantis kasdieniais reikalais neturi būti pamirštamos ir šios aspiracijos, todėl reikalingi poetai, kurie jas primintų ir žadintų. Toks poetas ir buvo M. Gustaitis.

Nevienodai M. Gustaičio kūrybą vertina ir kritikai. Vieni (A. Jakštas, V. Bičiūnas, E. Radzikauskas) ją vertina palankiai, poetą vadina „širdies dainiumi", kiti (E. Viskanta, J. Tumas - Vaižgantas) nepatenkinti M. Gustačio poezijos sausumu, jausmo stoka ir eilėdaros technikos menkumu, nors randa ir gražių dalykų. Tai ypač charakteringa J. Tumui - Vaižgantui. Išbaręs „Tėvynės ašarų" autorių už visokias „kaltines - veltines", be jokios fantazijos eiles, čia pat nustemba: „ir kad gi šliūptelės, tai net atsiloši: ir forma kristalinė, be jokios dėmelės, ir rimas elegantiškas, nemelagingo, už širdies tveriančio jausmo, daug inteligencijos ir meistriškumo" (Vaižgantas T. XIII. P. 257).

Iš tikrųjų tai buvo vienas iš pirmųjų pomaironinės poezijos laikotarpio poetų, „pradėjusių ir temų, ir formos atžvilgiu ieškoti naujesnių, laisvesnių ir platesnių kelių ir galimybių poetinei lietuvių minčiai ir lietuviškajai eilėdarai" (E. Radzikauskas).

M. Gustaičio, kaip poeto, pagrindinė savybė - vengti turinio banalumo ir formos šabloniškumo. Mėgiamiausia jo kūrybos forma - sonetai, kurių griežta ir logiška struktūra jam atrodė tinkamiausia išreikšti susikaupusias mintis ir jausmus. Būdingas jo eilėdarai skambumas, savitas garsų derinimas - orkestruotė. Be to, naudojami nauji vaizdiniai, motyvai ir posakiai, kuriais poetas praturtino tuomet dar neturtingą mūsų poeziją. Vengdamas banalumo ir ieškodamas minčiai naujų žodžių, jis savo poezijon įveda daug naujadarų. Specialistų akimis žiūrint, ne visi jie vykę, bet Gustaičio eilių kontekste daugelis jų yra reikšmingi ir ekspresyvūs.

Kaip žmogus, M. Gustaitis asketiškas, taurus. Tai jį skatina rinktis rimtas, dažnai net rūsčias temas, susietas su religiniais, doroviniais ar šiaip kilniais žmogiškais išgyvenimais, vengti ne tik moralinio dviprasmiškumo, bet ir šiaip lengvų, žaismingų nuotaikų. Kilnus protas ir tauri širdis Gustaitį darė krikščioniško humanizmo poetu.

35. KUNIGAS PROFESORIUS STASYS YLA

(1908 - 1983)

Vienas produktyviausių ir gyvenimiškiausių XX a. vidurio teologų, rašytojų ir kultūrininkų profesorius Stasys Yla gimė 1908m. sausio 5 d. Luciūnų km. Kurklių parapijoje, Ukmergės apsk. Mokėsi Ukmergės gimnazijoje. Anksti įsitraukė į moksleivių ateitininkų veiklą. 1920 - 1925 metais studijavo Kauno kunigų seminarijoje ir Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos - filosofijos fakulteto teologijos skyriuje (1925 - 1932). Kunigu įšventintas 1932m. gegužės 21 d. Už darbą „Lietuvių apologetinė literatūra 1910 - 1914" (išspausdintas 1935m.) jam suteiktas teologijos licenciato laipsnis. Porą metų kapelionavo Kauno II-je pradinėje mokykloje ir M. Pečkauskaitės gimnazijoje, kartu studijuodamas pedagogiką ir psichologiją teologijos ir filosofijos skyriuje. Nuo 1935 iki 1943m. dėstė Kauno kunigų seminarijoje; vadovavo Teologijos - filosofijos fakulteto pastoracinės teologijos katedrai, kartu gyvai reikšdamasis spaudoje.

1943m. kovo mėn. vokiečių okupacinės valdžios buvo areštuotas ir kartu su keliomis dešimtimis kitų lietuvių inteligentų (kun. A. Lipniūnu, prof. B. Sruoga ir kt.) įkalintas Štuthofo koncentracijos stovykloje. 1945m. evakuavus šią stovyklą, kunigas St. Yla pateko į vakarinę Vokietijos zoną, kur dirbo karo išblokštų iš Tėvynės lietuvių pastoracijoje. Nuo 1950m. iki mirties gyveno JAV Patname (Putnam CT), buvo Švč. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo lietuvaičių seserų kapelionas ir įvairių katalikiškų išeivijos jaunimo organizacijų (skautų, ateitininkų) dvasios vadas.

Rašyti spaudai St. Yla pradėjo dar būdamas klieriku. Per pirmąjį kunigystės dešimtmetį Lietuvoje išleido kelis stambesnius veikalus pasaulėžiūros ir auklėjimo klausimais, pluoštą aktualių pastoracinės teologijos studijų: „Dabarties žmogus" (1940), „Ateina naujas kunigas" (1949). Daugiausia visuomenės dėmesio susilaukė jo knyga „Siauroji ar pilnutinė katalikybė" (1939), (išleista J. Dauliaus slapyvardžiu). Be to, St. Yla 1933 - 1934 metais buvo katalikiško liaudies savaitraščio „Mūsų laikraštis" redakcijos narys, o 1936 - 1940 metais - modernaus katalikų dienraščio „XX amžius" kolegijos narys.

Išeivijoje kun. St. Yla toliau tęsia literatūrinį darbą. 1947 - 1949 metais redagavo kunigų žurnalą „Auka", 1951 - 1953 metais - „Lux Christi". Nuo

1946m. buvo išeivijos lietuvių rašytojų draugijos narys, 1953m. išrinktas „Living Catholic Authors asociacijos nariu". 1951m. išleido stambų veikalą apie Štuthofo konclageryje praleistus metus „Žmonės ir žvėrys dievų miške". Tai nėra tik asmeniniai prisiminimai, bet ir gili psichologinė kančios bei nužmoginimo studija. Dar anksčiau, 1974m. išleistame eilėraščių rinkinyje „Sutryptas kelias", St. Yla nelaisvės apmąstymus išreiškė poetine forma.

Kun. St. Yla yra naujo tipo lietuviškų maldynų pradininkas ir iki šiol žymiausias jų kūrėjas, sudėjęs į juos daug savo paties parašytų ir iš kitur surinktų maldų bei giesmių. Kurti maldas St. Yla pradėjo Štuthofe. Vadovaudamas lietuvių kalinių vakaro maldai, jis kiekvienai dienai sukurdavo tinkamą maldą, kurioje atsispindėjo liturginė dienos tema ir koncentracijos stovyklos kaliniams būdingos aktualijos: Pvz., vieną dieną kaliniai gavo kelis siuntinius. Vieni dalijosi su draugais, kiti ne... Vakaro maldoje kun. St. Yla meldėsi: „Kas būtų, Viešpatie, jei Tavo siunčiami giedros spinduliai negaivintų mūsų, jei Tavo vedančios į gerą rankos jautimas neguostų mūsų, jei Tavo duotų artimųjų mums siunčiamos dovanos, kaip šiandien, nesustiprintų mūsų... Dėkojame Tau, Tėviškoji Valia, už viską, ką gero šiandien per Tave patyrėme - už sveikatą, už kasdienę duoną, už draugo gerą širdį. Atlygink, Viešpatie, tiems geradariams, kurie dalinasi su mumis savo kąsneliais. Skalsink tai, ką esame gavę, leisk broliškai pasidalinti su tais, kurie gaunančiųjų džiaugsmo nepatyrė".

Nuoširdžios, vidiniai išgyventos maldos giliai jaudindavo tikinčius ir indiferentus kalinius. Vienas jų kartą prasitarė: „Jei bažnyčioje būtų kalbamos panašios maldos, ir aš į ją eičiau".

Kun. St. Ylos maldynai: „Lietuvių maldos ir giesmės" (1943), „Sveika, Marija" (1953) ir stambiausias, 702 puslapių, „Tikiu Dievą" (1970). Pastoracinėse bei pasaulėžiūrinėse kun. St. Ylos studijose liečiamos aktualios problemos, kaip gyvi iškyla to laiko rūpesčiai. Taip pat jo maldų bei jas lydinčių paaiškinimų tekstuose visada atsispindi aktualūs mūsų tautiečio, šiandienio kataliko religiniai išgyvenimai, didieji egzistenciniai klausimai ir siekiai.

Visi kun. St. Ylos raštai pasižymi gražia, taisyklinga lietuvių kalba ir sklandžiu stiliumi. Jis sukūrė nemaža naujų lietuviškų religinių terminų ir pagrindė jų vartojimą. 1953m. išleista studijėlė „Liturginės kalbos klausimu", kurios mintys nemaža padrąsino ir įkvėpė Lietuvos vyskupų liturginę komisiją toliau kurti bei ugdyti šiuolaikinę lietuvių liturginę terminiją ir stilistiką.

Stambesni išeivijoje išleisti kun. St. Ylos darbai: „Laisvės problema" (1956), „Dievas sutemose" (1964) - religijos psichologijos knyga paremta Lietuvos istorinių asmenybių gyvenimo pavyzdžiais, „Moderni mergaitė" (1964, 1967), „Šiluva Žemaičių istorijoje" (I t. ir II t.), „Arkivyskupas Jurgis Matulaitis" (1977). Mirdamas paliko spaustuvėje veikalą apie M. K. Čiurlionį.

Pats būdamas be galo darbštus, kun. St. Yla lygiai mokėjo vertinti kitų pastangas. Iš širdies džiaugdavosi kiekvienu tautiečių pasiekimu pasaulyje ir Tėvynėje, su meile sveikino „Naujojo Testamento" ir „Psalmyno" išleidimą Lietuvoje. Asmeniškai be galo kuklus, nieko sau nereikalaudamas, visą save buvo atidavęs Bažnyčiai ir tautai. Daug ir puikiai rašė, bet ne mažiau brangino tiesioginį kontaktą su žmonėmis, ypač su jaunimu. Iki mirties išliko kupinas jaunatviškos dvasios ir nepakartojamo krikščioniškos asmenybės žavesio. Mielai bendraudavo su įvairių pažiūrų asmenimis, pasižymėdamas tolerancija, pagarba kitų įsitikinimams, kitų laisvai valiai.

Netikėtai mirė 1983m. kovo 24 d. Čikagoje, atvykęs į buvusių Štuthofo, Dachau ir kitų koncentracijos stovyklų belaisvių susitikimą. Laisvė, meilė ir tiesa buvo ir pasiliko jo idealai iki paskutinės valandėlės.

„Mums reikia ne ašarų ir dejonių, bet prasmingos ištvermės visame, ko reikalauja iš mūsų žmoniškumas ir sąžinė. Mums brangi ir privaloma Dievo tvarka, atremta į teisę, teisingumą ir tikėjimą. Tvirtinkime savo dvasios jėgas".

„Kurie tavo geriausi draugai ?" - „Su kuriais daugiausia vargo išvargta".

„Kas buvo tavo geriausia mokykla ?" - „Štuthofas". „Jeigu kelia mus tikėjimas, jog kryžius gyvatą žadėjo, tai kas galėtų mus palaužti ?"

„Juo arčiau Golgotos, juo arčiau prisikėlimo".

Taip kalbėjo kun. St. Yla savo paskutiniame pamoksle, kelios dienos prieš mirtį, besiartinant Didžiajai savaitei ir Velykoms.

36. KUNIGAS VIRGILIJUS JAUGELIS MIC

(1948 - 1980)

„Teisusis tegul pirma laiko numirtų, laimingas įeina į Dievo ramybę. Juk amžių garbingą ne metai sudaro, ne ilgas gyvenimas nulemia brandą... Anksti jisai mirė, bet vis dėlto pilno jau buvo sulaukęs gyvenimo amžiaus" (Išm. 4, 7).

Šie Šventojo Rašto žodžiai nuostabiai tinka kunigui Virgilijui Jaugeliui, kurį Viešpats pasišaukė tesulaukusį 31 metų amžiaus, kupiną gražiausių troškimų darbuotis Dievo garbei ir sielų išganymui.

Kunigas Virgilijus Jaugelis gimė 1948m. rugsėjo 9 d. Kaune, neturtingoje šeimoje. Nuo vaikystės Virgilijus buvo labai silpnos sveikatos, nuolat sirgdavo. Vaikams labai stigo tėvo meilės, nes jis buvo šiurkštus, nesirūpino šeima ir pagaliau ją visai pametė. Motina su dviem vaikais Augustinu ir Virgilijum gyveno labai skurdžiai, tačiau būdama uoli, sąmoninga katalikė, sugebėjo anksti savo vaikų širdyse įskiepyti Dievo, Bažnyčios ir Tėvynės meilę.

Virgutis lankė darželį, o paūgėjęs nuo 1955m. mokėsi Kauno XVIII-je vidurinėje mokykloje, kurioje baigė 8 klases. Vyresnįjį brolį pašaukus atlikti karinę tarnybą, norėdamas padėti motinai, penkiolikmetis Virgutis pradeda dirbti specialiųjų staklių gamykloje „Priekalas", o vėliau taksi parke ir IV autokolonoje, vakarais lankydamas V - tą darbo jaunimo vidurinę mokyklą. Ją baigė 1967m. ir padavė pareiškimą į Kauno kunigų seminariją, bet nebuvo priimtas. Tuo metu į seminariją kasmet buvo galima priimti tik 5 auklėtinius, o kasmet mirdavo apie 20 kunigų. Vis daugiau parapijų likdavo be savo klebonų. Kilo mintis įsteigti neoficialią seminariją, kurioje būtų ruošiami kunigai neakivaizdiniu būdu. V. Jaugelis buvo vienas pirmųjų šios seminarijos auklėtinių.

Noras darbuotis Dievo garbei ir sielų išganymui paskatino Virgilijų pasirinkti kunigiškąją tarnybą, tačiau siekiant kunigystės teko įveikti nemažai kliūčių.

Pirmiausiai nepaprastai silpna sveikata. Jau 1960m. gydytojai buvo nustatę, kad Virgilijus serga nepagydoma žarnyno liga (polipais), kuri ilgainiui perėjo į vėžį, vis̆kai sunaikinusį jo organizmą.

Išauklėtas nuoširdžios katalikės motinos Virgilijus visa širdimi buvo prisirišęs prie katalikų tikėjimo ir Bažnyčios, labai gerbė kunigus, kentėjo matydamas juos persekiojamus ir kiek galėdamas norėjo jiems padėti, ginti Bažnyčios teises. Dėl to jam teko nemažai nukentėti.

1971m. Virgilijus nubaudžiamas 15 parų arešto už bandymą patekti į teismo salę teisiant kun. J. Zdebskį. Vėliau tris kartus suimamas renkant parašus po memorandumu, reikalaujančiu paleisti suimtus kunigus. 1973m. jo bute ir darbovietėje (Kauno P. Mažylio medicinos mokyklos katilinėje) daroma krata. 1974m. Virgilijus areštuojamas, apkaltinamas LKB kronikos ir maldaknygių platinimu. Nuteistas (1974m. lapkričio 21 d.) dvejus metus kalėti. Bausmę atlieka Pravieniškių lageryje kartu su kriminaliniais nusikaltėliais, kurie 1975m. jį žiauriai sumuša. Patikrinus Virgilijaus sveikatą Lukiškių kalėjimo ligoninėje, paaiškėjo, kad jis serga vėžiu, kuris jau pasiekė paskutinę stadiją. Kaip nepagydomas ligonis 1975m. gegužės mėn. iš kalėjimo išleidžiamas. Netrukus paguldomas onkologiniame dispanseryje ir operuojamas. Skausmai vis didėja. Tenka vartoti nuskausminančius vaistus, tačiau Virgilijus, kiek galima, stengiasi jų nenaudoti, bijo pasidaryti narkomanu. Lovoje gali gulėti tik kniūbsčias. O prieš jį teologijos užrašai, vadovėliai. Nusilpęs, skausmų varginamas neatsisako didžiausio troškimo: tapti kunigu. „Atlaikyti nors vienerias šv. Mišias, nors vienerias..." Kova su skausmu, kova su nuovargiu, kai skausmas neleidžia pailsėti, užmigti nei dieną, nei naktį, kova su visišku iš to kylančiu abejingumu...

Šiek tiek pagerėjus sveikatai, Virgilijus apsigyvena Kybartuose, eina zakristijono pareigas ir ruošiasi kunigystės šventimams, kurie jam suteikiami 1976m. žiemą. Kurį laiką tai laikoma paslaptyje, bet 1977m. lapkričio 1 d. jis Kybartų bažnyčioje pirmą kartą viešai atlaiko šv. Mišias ir kiek galėdamas padeda klebonui kun. S. Tamkevičiui pastoraciniame darbe. Pagaliau skausmai vėl pasidaro nepakeliami.

1979m. Kauno klinikose padaroma operacija. Nukerpami nervai, kad ligonis nebejaustų skausmo. Tačiau tai neilgam. Vėl baisūs skausmai vargina dieną ir naktį.

Išsirašęs iš ligoninės, V. Jaugelis apsigyvena pas Šventosios šeimos seseles vienuoles, kurios jį labai nuoširdžiai slaugo. Kiek pajėgdamas, stengiasi atlaikyti šv. Mišias, niekada nenustodamas vilties pasveikti ir dirbti pastoracinį darbą. Tam rūpestingai ruošiasi.

Sirgdamas pasižymėjo nepaprastu kantrumu. Savo lankytojus, kurių niekada netrūkdavo, sutikdavo maloniai šypsodamasis, todėl šie net įtarti negalėjo, kiek daug jis kenčia. Stiprybės kančioje jis sėmėsi iš šv. Mišių aukos ir Kristaus pavyzdžio. Jo kryžius kabojo prie lovos. Nors labai norėjo pasveikti, buvo visiškai atsidavęs Dievo valiai: „Jis geriau žino, ko man reikia".

Mirė kun. V. Jaugelis 1980m. vasario 17 d. Kaune. Palaidotas Kybartuose.

Kunigas Virgilijus iš prigimties buvo karšto būdo, bet ilgainiui labai apvaldė savo charakterį. Kadangi skausmas buvo nuolatinis jo gyvenimo palydovas, išsiugdė nuostabią kantrybę. Su visais būdavo malonus, švelnus, bet kartu tvirtas ir principingas. Jo santykiai su žmonėmis buvo labai paprasti, nuoširdūs.Greitai susidraugaudavo, bet nemėgo kalbėti apie save, neatlapodavo savo širdies. Niekada nesiskųsdavo, kad ko nors trūksta, kad daug kenčia. Visada viskuo būdavo patenkintas. Norėjo būti neturtingas ir toks buvo. Labai rūpestingai saugojo savo širdies tyrumą. Iš vaikystės išmoko nuoširdžiai bendrauti su Dievu. Ypač mylėjo vaikus ir jaunimą. Daug meldėsi ir aukojosi, kad jaunimas būtų skaistus, ištikimas Kristui.

Gal ateis diena, kada jis bus Bažnyčios autoriteto pripažintas dvasinio gyvenimo didvyriu, palaimintuoju ir šventuoju?

37. KUNIGAS KAZIMIERAS JAUNIUS

(1848 - 1908)

Puikus lyginamosios kalbotyros specialistas kunigas Kazimieras Jaunius gimė 1848m. gegužės 6 d. Lembo kaime, Kvėdarnos parapijoje, Raseinių apskr. (dabar Šilalės raj). Gimnaziją baigė Kaune ir ten pat įstojo į kunigų seminariją. Dar būdamas klieriku, pasižymėjo nepaprastu sugebėjimu pastebėti įvairius kalbinius dėsningumus. Kai kuriais jo moksliniais atradimais pasinaudojo ir vysk. A. Baranauskas, ruošdamas savo lietuvišką gramatiką. Kaip vienas gabiausių seminarijos auklėtinių, K. Jaunius buvo pasiųstas tęsti mokslą Petrapilio dvasinėje akademijoje, kurią baigė 1879m. teologijos magistro laipsniu. Savo kunigišką veiklą kun. K. Jaunius pradėjo katedroje vikaraudamas ir taip pat eidamas mergaičių gimnazijos kapeliono pareigas. Po metų paskiriamas kunigų seminarijos profesoriumi, kur jam pavedama dėstyti lotynų kalbą, katekizmą, moralinę teologiją, šventosios iškalbos mokslą (homiletiką) ir lietuvių kalbą.

Gerai mokantį rusų kalbą kun. Jaunių Žemaičių vyskupas pasirenka savo sekretoriumi, tačiau jis po kurio laiko, jausdamas didesnį polinkį moksliniam negu kanceliariniam darbui, vyskupui leidžiant, vėl grįžta į seminariją, kurioje profesoriauja dar 7 metus (1885 - 1892).

Moksliniai kun. Jauniaus darbai kalbotyros srityje rado platų pripažinimą: Krokuvos Mokslų Akademija kvietė jį profesoriauti, Kazanės universitetas suteikė lyginamosios kalbotyros daktaro laipsnį. Petrapilio Mokslų Akademija spausdina jo lietuvišką kalbos vadovėlį, o Petrapilio dvasinė akademija kviečia jį profesoriauti.

Gavęs dvasinės vadovybės leidimą, kun. K. Jaunius išvyksta į Mogiliovo arkivyskupiją ir pradeda eiti Kazanės klebono pareigas. Trumpu laiku jam pavyksta įsigyti parapijiečių meilę ir pagarbą, bet dėl klimato pasikeitimo ir įvairių nemalonumų, susijusių su klebono pareigomis, kun. Jauniaus sveikata smarkiai pašlijo. Atsisakęs klebonavimo, kun. Jaunius kurį laiką gydėsi, o pasveikęs profesoriavo Petrapilio dvasinėje akademijoje (1899 - 1906), dėstė graikų, lotynų ir hebrajų kalbas. Sveikatai pablogėjus, teko atsisakyti ir šių pareigų. Nuo 1906m. pabaigos kun. K. Jaunius apsigyvena privačiai. Gyvena skurdžiai. Apie tai sužinojus, buvo pradėta rinkti aukas mokslininkui sušelpti, bet jau buvo per vėlu. 1908m. kovo 1 d. kun. K. Jaunius mirė.

Kun. Jaunius buvo ramaus būdo, labai geros širdies žmogus. Jo gerumą dažnai išnaudodavo vargšai ir įvairūs apgavikai. Nuoširdžiai mylėjo jaunimą, mėgo su juo bendrauti. Savo išsilavinimu ir iškalba sužavėdavo ir patraukdavo visus, su kuriais tekdavo susitikti.Noriai pasakodavo kitiems apie lietuvių ir kitų kalbų panašumą, dalindavosi savo samprotavimais apie pastebėtus kalbinius dėsningumus. Niekad nekalbėdavo to, kas galėtų kitus pažeminti, įžeisti, nemėgo kalbėti apie kitų ydas. Nuostabiai lengvai sugebėjo bendrauti su įvairiausio būdo ir socialinės padėties žmonėmis. Jo šneka visiems atrodydavo maloni, rimta ir įdomi. Net sudėtingiausiais atvejais, kai tekdavo turėti reikalų su kietais biurokratiškais žmonėmis, kun. Jaunius rasdavo diplomatišką išeitį. Jam padarytas skriaudas giliai atjausdavo, bet ant skriaudikų niekada nepykdavo.

Kaip mokslininkui, K. Jauniui būdingas preciziškas tikslumas ir tobulumo siekimas. Dar tebebūdamas seminarijoje, K. Jaunius tyrinėjo rytietiškų kalbų (zendų, hebrajų, arabų ir kt.) garsus ir eksperimentuodamas stengėsi juos kuo tiksliau ištarti. Savo nagrinėjamus klausimus jis vis tobulindavo, išvadas tikslindavo, vis nesiryždamas dėti paskutinio taško. Šis preciziškas tikslumas ir tobulumo siekimas yra viena iš priežasčių, kad K. Jauniaus paskelbtų rašytinių mokslinių veikalų nėra daug. Jis pirmiausia buvo mokytojas, kalbėtojas, bet ne rašytojas. Be to, K. Jauniui būdingas teorinių studijų pomėgis. Jis ne praktikas, bet teoretikas. Pamilęs mokslą, darbavosi laikydamasis grynai moksliškų metodų. Jo visos teorijos paremtos tikrai ištirtais kalbos faktais.

Kitų kraštų mokslininkai, kalbotyros specialistai, vokietis Šifneris (Schiffneris), prūsas Kuršaitis, čekas Geitleris, prancūzas de Sosiūras (Sausure), lenkas Boduenas de Kurtenė (Baudone de Courtenay), rusai Aleksandrovas, Šachmatovas, Fortunatovas Lamanskis, kuriems buvo tekę bendrauti su K. Jauniumi, jį laikė tikrai nepaprastu mokslo vyru, sugebėjusiu įrodyti, kokie turtai, padedantys išspręsti įvairius painiausius kalbos mokslo klausimus, slypi lietuvių kalboje. Galima sakyti, kad kun. Jaunius turėjo tikrai nuostabią Dievo duotą kalbų tyrinėjimo dovaną, kuri jam padėdavo atskleisti jų panašumus, dėsningumus. K. Jauniaus paliktų veikalų tarpe yra seminarijoje skaitytų paskaitų konspektai, lietuvių kalbos gramatika, kurią 1911m. išleido Petrapilio Mokslų Akademija, keli darbai rusų kalba apie Raseinių ir Panevėžio apskričių gyventojų dialektų ypatybes, vienas veikalas lotynų kalba.

Kaip kunigas, K. Jaunius pasižymėjo ypatingu sąžiningumu, jautrumu. Kol leido sveikata, savo kunigiškas pareigas stengėsi atlikti kruopščiai.

Nusilpus nervams, negalėjo sakyti pamokslų, nes kiekvienas jausmingesnis tikėjimo dalykas išspausdavo iš akių ašaras, kurių nebegalėdavo sulaikyti. Paskutinius metus prieš mirtį negalėjo laikyti šv. Mišių. Tačiau iki paskutinės valandos neužmiršo, kad yra kunigas, Dievo tarnas, ir ypač saugojosi, kad nepapiktintų kuo nors kitų.

38. ŠVENTASIS KAZIMIERAS JOGAILAITIS

(1458 - 1484)

Šventojo tėvas Kazimieras, Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Jogailos sūnus, buvo tauraus būdo, gana išsilavinęs žmogus, gyvenime besivadovaujantis praktišku protu ir krikščioniška sąžine. Motina, Austrijos kunigaikščio ir Šventosios Romos imperijos imperatoriaus Alberto II duktė, Elzbieta Habsburgaitė - gabi, gerai išauklėta, labai pamaldi. Šv. Kazimieras buvo antras vaikas gausioje (13 vaikų) karališkoje šeimoje. Sūnūs buvo auklėjami lietuvišku papročiu gana griežtai, nelepinami.

Šv. Kazimieras augo ir mokėsi labai prieštaringoje aplinkoje. Vienas jo mokytojas, žymus lenkų istorikas kanauninkas Jonas Dlugošas buvo reiklus, griežtas. Tuo tarpu kitas, politinis emigrantas iš Italijos, humanistas Pilypas Kalmachas Buonakorsis pasižymėjo demokratiškomis pažiūromis, rūpinosi visapusiškai ugdyti karalaičio asmenybę. Karalius Kazimieras buvo gana palankus čekų husitams, svajodamas jų pagalba laimėti Čekijos sostą savo vyriausiam sūnui Vladislovui. Taigi šv. Kazimieras turėjo galimybę gerai pažinti ne tik viduramžių askezę, bet ir pažangiausias savo meto idėjas.

Karalaitis Kazimieras buvo vienas gabiausių ir darbščiausių karaliaus sūnų. Dar vaikystėje pamėgo maldą, daug skaitė, ypač klasikus ir religinę poeziją, taip pat mokėsi jodinėti, fechtuoti, dalyvaudavo turnyruose. Jautriai Kazimiero sielai didžiulį įspūdį padarė Lenkijoje prasidėjęs religinio atgimimo sąjūdis, kurio pradininkas pranciškonas observantas šv. Jonas Kapestranas. Vėliau šį sąjūdį palaikė Akademijos profesorius šv. Jonas Kantas. Šio sąjūdžio esmė - meilė žmogui, ypač pažemintam, vargšui, kuriame buvo įžiūrimas pats Kristus. Veikiamas Dievo malonės ir šventų žmonių pavyzdžio, Kazimieras užsidegęs tarnaudavo vargšams.

Vos sulaukusį 13 metų amžiaus Kazimierą motina nutaria padaryti Vengrijos karaliumi, nes po Vengrijos karaliaus, nepilnamečio Elzbietos brolio mirties, ji ir jos sūnūs tapo teisėti sosto paveldėtojai. Neapgalvotas, paskubomis organizuotas žygis prieš žymiai stipresnį, narsų ir sumanų Vengrijos regentą Motiejų Korviną, kurį rėmė pats popiežius, nepavyko. Jaunasis Kazimieras skaudžiai išgyveno šį pralaimėjimą. Abu su tėvu nuvyksta į garsiąją Čenstakavos Dievo Motinos šventovę, ir čia karalaitis

padarė amžinus skaistybės įžadus. Jis pasijunta ramus ir tvirtas. Grįžęs į Dobicus, tęsia nutrauktą mokslą. Griežtas dienos režimas, malda ir darbas anksti subrandino jaunuolį. Sulaukęs 18 metų amžiaus, Kazimieras jau pasižymi nepaprastu tyrumu, savitvarda, neturto meile, malonumu, antgamtiškai šventu mandagumu, darbštumu, jautrumu vargšams.

Septyniolikmetis Kazimieras įtraukiamas į valstybinius ir politinius reikalus. Tėvas, siekdamas savo politinių tikslų, buvo atsiradęs opozicijoje su popiežiumi. Nuoširdžiai mylėdamas tėvą ir gerbdamas popiežių, šventasis jaunuolis pasiekė, kad buvo pasirašyta taika su Vengrija ir susitaikinta su popiežiumi. Dėl religinės nesantaikos viena po kitos nuo Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės atskyla vis naujos rusiškos teritorijos. Nemažas Kazimiero nuopelnas, kad tėvas dėl nesutarimų su popiežiumi nebandė atsiskirti nuo Romos, kaip tai padarė Anglijos karalius Henrikas VIII. Tyli ir protinga šv. Kazimiero politinė ir religinė veikla labai daug prisidėjo, kad Lietuva su Vilniumi išliko katalikiška.

1482 - 1483 metais Krokuvoje, pavaduodamas išvykusį tėvą, šv. Kazimieras ištisas dienas darbuojasi Valstybės kanceliarijoje, tvarko finansus, stabilizuoja valstybės iždą, kurio būklė buvo kritiška, išperka daug karaliaus užstatytų dvarų. Jaunas karalaitis sudrausmina pataikūnus, sauvaliautojus, liaudį skriaudžiančius pareigūnus. Malonus ir atlaidus norintiems pasitaisyti, negailestingai pašalina neklusnius ir apsileidėlius, jų vieton paskirdamas dorus ir sąžiningus vyrus. Dar oficialiai nepaskirtas Valstybės kancleriu, faktiškai eina šias pareigas, reprezentuodamas karalių Lvovo ir Peremyšlio kapitulose. 1484m., karaliui išvykus, vadovavo senato posėdžiams, krašto administraciją ir politiką kreipdamas protinga linkme. Kiek įstengdamas, priešinosi valstiečius varžančių baudžiavinių įstatymų priėmimui, iki mirties priiminėdavo valstiečių skundus bei prašymus. Mirus vicekancleriui Andriui Oporovskiui, Kazimieras nuo 1483m. gegužės 26 d. jau oficialiai eina kanclerio pareigas. Savo valstybinėje veikloje Kazimieras vadovavosi šūkiu: „Po Dievo daugiausia reikia mylėti teisingumą ir tiesą". Net kryžiuočių istorikai pripažino šv. Kazimiero kilnumą: „Jis buvo labai išmintingas bei doras ir tai, kas jam buvo pavesta karaliaus, taip sėkmingai beveik dvejus metus vykdė, kad ponai ir valstiečiai jį labai gyrė". Taigi šv. Kazimieras pasirodė esąs ir tvirtas krikščionis, ir brandus valstybininkas.

1483m. šventasis karalaitis suserga greitąja džiova. Susirūpinę artimieji jam pataria atsisakyti skaistaus gyvenimo, nes, jų nuomone, tik taip galėsiąs išgelbėti savo gyvybę. Pasipiktinęs Kazimieras atmeta šiuos pasiū-

lymus: jis pasiryžęs geriau mirti, negu nusidėti. Geležine valia, remiamas Dievo malonės, valdo savo ligos alinamą kūną bei maištaujančius jausmus.

Miršta 1484m. kovo 4 d. Gardine, klausydamas šv. Mišių. Kilniojo kunigaikščio palaikai su didžiausia pagarba atgabenti į Vilnių ir palaidoti Katedroje.

Nors buvo pasaulietis, karaliaus sūnus, savo gyvenimą Kazimieras tvarkė pagal vienuolinį tobulumo siekimo planą, ypač lavindamasis skaistybės, neturto ir klusnumo dorybėse. Jis gyveno dangaus troškimu. Per karžygišką kovą laimėta skaistybė dvelkte dvelkė iš šventojo veido. Jį dar gyvą Vilniaus ir Gardino gyventojai vadino Lietuvos angelu. Labai ryškus šv. Kazimiero karališkasis neturtas. Jis nemėgo prabangos, taupiai administravo valstybės iždą, o savo asmeninius daiktus išdalindavo vargšams. Buvo labai nuoširdus vargšams, ligoniams, pakeleiviams, belaisviams. Kiek galėdamas, jiems patarnaudavo. Trečia jo dorybė - nuolankus klusnumas Dievo valiai, pasireiškęs viso gyvenimo disciplinuotumu.

Gilus nuolankumas padėdavo išlaikyti dvasios pasiausvyrą net nepasisekimuose. Jis puikiai sugebėjo valdyti ne tik savo kūną, bet ir dvasią, neklusnias ambicingas mintis. Dievo valios pastatytas prie valstybės vairo, jis nuolankiai ir klusniai, su nuostabiu pasišventimu tarnavo savo tautai ir dieviškajai Tiesai.

Sklindant Kazimiero šventumo garsui, 1516m. Vilniaus vyskupas Vaitiekus, vienuoliai pranciškonai (bernardinai) kreipiasi į Šv. Tėvą Leoną X prašydami jį paskelbti šventuoju. Buvo surinktos labai tikslios žinios apie karalaičio Kazimiero asmenį, bei jo užtarimu įvykusius stebuklus. Kanonizacijos iškilmės įvyko 1604 m gegužės 10 - 12 d. Vilniuje. Šventąjį Kazimierą 1636m. popiežius Urbonas VIII paskelbė Lietuvos globėju.

39. ARKIVYSKUPAS PRANCIŠKUS KAREVIČIUS MIC

(1861 - 1945)

Paskutinysis Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius gimė 1861m. rugsėjo 17 d. Giršėnų viensėdyje, Mosėdžio parapijoje, Telšių apskrityje. Pradžios mokyklą Pranukas lankė Mosėdyje, o vėliau - aukštesniąją mokyklą Paurupės miestelyje (Kurše). Motina buvo labai pamaldi moteris, ir šešiolikametis Pranukas, paveiktas motinos pasakojimų apie misionierius, pasiryžo paaukoti save Dievui ir artimui.

Siekdamas savo tikslo, dar metus mokosi Paurupės mokykloje, o 1880m. įstoja į Liepojos gimnazijos šeštąją klasę. Patariamas dėdės, karo kapeliono kun. Bartkevičiaus, Pranciškus 1881m. įstoja į Peterburgo kunigų seminariją, norėdamas ją baigęs darbuotis tarp išsisklaidžiusių didžiulės Mogiliovo vyskupijos katalikų. Savo gabumais, malonumu ir pamaldumu jis patraukė draugų ir profesorių dėmesį. Seminarijos vadovybė jį nukreipė tęsti mokslą Petrapilio dvasinėje akademijoje, kurią baigė teologijos magistro laipsniu. Kunigu įšventintas 1886m. gegužės 4 d. Jauną, gabų kunigą seminarijos vadovybė paskyrė seminarijos profesoriumi, pavesdama dėstyti moralinę teologiją ir liturgiką. Po poros metų, pablogėjus sveikatai, kun. P. Karevičius paskiriamas klebonu Samaros mieste. Ketverius metus uoliai dirba pastoracinį darbą, pastato kelis maldos namus Samaroje ir vokiečių katalikų kolonijose, įsteigia keletą mokyklų jų vaikams. Pakviestas vėl į Petrapilį, eina šv. Kotrynos bažnyčios klebono pareigas. Po metų paskiriamas kunigų seminarijos profesoriumi ir inspektoriumi; be to, 8 metus buvo klierikų dvasios vadas. 1903 - 1908 metais ėjo katedros vikaro pareigas. 1908m. pakeliamas garbės kanauninku, o 1910m. - Mogiliovo vyskupijos kapitulos tikruoju kanauninku.

Mirus Žemaičių vyskupui K. Cirtautui, lietuviškoji visuomenė susirūpino tinkamu kandidatu į vyskupo sostą. Buvo pasiūlyta keletas kandidatų. Tikybų departamentas, nepalankiai žiūrėjęs į Lietuvoje vykdomą lenkinimo politiką per Bažnyčią, palaikė lietuvių norą turėti lietuvį vyskupą. Jam priimtiniausia atrodė kanauninko Pr. Karevičiaus kandidatūra, todėl jis buvo pasiūlytas Romai pirmuoju kandidatu. 1914m. gegužės 11 d. Petrapilyje Pr. Karevičius buvo konsekruotas vyskupu, o gegužės 18 d. iškil-

mingai įžengė į Kauno katedrą. Naujasis vyskupas lietuvių visuomenės buvo sutiktas su entuziazmu. Vyskupo pamokslai ir kalbos ingreso metu parodė, kad jis ne tik savo protu, bet ir visa širdimi, visa siela susijęs su lietuvių vargais ir troškimais, kad jam rūpi lietuvių dorovinis ir kultūrinis kilimas.

Naujasis vyskupas aukštai įvertino lietuvių kunigų švietėjišką veiklą; žmones ragino burtis į draugijas, dorai ir blaiviai gyventi, vienas kitą mylėti ir klausyti Bažnyčios įsakymų, remti labdaringas įstaigas. Rūpindamasis lietuviais tikinčiaisiais, vyskup. Pr. Karevičius stengėsi būti teisingas ir lenkams, stengėsi suartėti su visais Lietuvos gyventojų sluoksniais. Žemaičių kapitulą papildė lietuviais kunigais, rėmė ir skatino lietuvių katalikų draugijų ir spaudos organizacijų veiklą.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, vyskupas Karevičius rūpinosi nuo karo nukentėjusių žmonių šalpa. 1915m., besigydydamas Kaukaze, sužinojo, kad visa Lietuvos teritorija okupuota vokiečių kariuomenės. Vyskupas įsitraukė į pabėgėlių šelpimą, tačiau širdis traukė į be vyriausiojo ganytojo likusią vyskupiją. Pagaliau jam pavyko gauti leidimą grįžti į Lietuvą aplinkiniu keliu, per užsienį.

Grįžusį vyskupą maloniai priėmė vokiečių valdžios atstovas princas Insenburgas von Baberšteinas, tuo norėdamas jį palenkti, bet vyskupas puikiai orientavosi politikoje ir nesidavė apgaunamas. Iš vyskupo Karevičiaus okupacinės valdžios atstovai pareikalavo „visiško paklusnumo visiems vokiečių įsakymams". Vyskupas pažadėjo, kad jis ir jo dvasininkai valdžios įsakymų klausys tiek, kiek tai reikalinga tvarkai palaikyti, bet ne daugiau. Įpareigojamas raginti žmones, kad vaikus leistų į vokiškas mokyklas, atsakė: „Jūs galite mane į kalėjimą įmesti, jūs galite mane sušaudyti, bet mano sąžinės priversti, aš tikiu, jums nepavyks. Prašau leisti tamstos potvarkį pasiųsti į Romą Apaštališkojo sosto nuožiūrai, ir aš pasielgsiu taip, kaip šv. Tėvas išspręs". Kategoriškas vyskupo atsakymas padarė įspūdį, ir su juo vėliau būdavo kalbama švelnesniu tonu. Vyskupas išsikovojo teisę kartu su Lietuvos Taryba skirstyti lėšas, kurios buvo surinktos Lietuvai šelpti popiežiaus Benedikto XV nurodymu įvairiose šalyse.

Vyskupas Karevičius su kun. K. Olšausku nuvykęs į Berlyną susitiko su vokiečių vadovybe ir žodžiu išdėstė pretenzijas dėl okupacinės valdžios veiksmų, iškeldamas pasiūlymą, kad Vokietija pripažintų Lietuvą savarankiška valstybe. Šis pasiūlymas buvo sutiktas palankiai. Taip vyskupas Karevičius savo autoritetu padėjo Lietuvos Tarybai ginti žmones nuo

okupacinės valdžios daromų skriaudų. Be to, jo pastangų dėka buvo pagreitintas Lietuvos Nepriklausomybės akto pripažinimas iš kaizerinės Vokietijos pusės.

Milijoninę Žemaičių vyskupiją vyskupas Karevičius valdė 12 metų. Šalia grynai religinio gyvenimo palaikymo, ypatingai rūpinosi švietimu, spauda, draugijomis, blaivybe; rūpinosi, kad baltarusiškoje Breslaujos srityje tikintieji turėtų savo spaudą, kad sielovada vyktų jų gimtąja kalba. Analizavo lietuvių Katalikų universiteto steigimo galimybes, organizavo aukų rinkimą Amerikos lietuvių tarpe šiam reikalui. Nepavykus susitarti dėl Katalikų universiteto, buvo leista Lietuvos universitete įsteigti Teologijos - filosofijos fakultetą. Surinktos lėšos buvo panaudotos Katalikų Mokslo Akademijai, kurios steigiamasis susirinkimas įvyko 1922m. spalio 22 d. vyskupo rūmuose.

Vyskupas Pr. Karevičius padarė pirmuosius žingsnius Lietuvos bažnytinei provincijai įkurti. 1926m. įsteigus šią provinciją, Žemaičių vyskupija buvo panaikinta. Vyskupas Karevičius buvo pakeltas tituliniu Skitopolio arkivyskupu. Tų pačių metų balandžio mėn. jis įstojo į marijonų vienuoliją ir apsigyveno Marijampolėje. Čia liepos 9 d. padarė pirmuosius įžadus, o 1929m. liepos 9 d. - amžinuosius. Arkivyskupas - vienuolis uoliai darbavosi didžiulės parapijos sielovadoje, patarnavo savo dvasinės šeimos nariams ir seserims vienuolėms. Buvo vyriausias marijonų cenzorius, kanoniškas vizitatorius. Rašė katalikiškoje periodikoje.

Arkivysk. Pr. Karevičius buvo vienas iš stipriausių lietuvių teologų, neeilinio įžvalgumo ir stropumo teologinių raštų kritikas, nors išsamias kritines pastabas įteikdavo tik patiems autoriams. Gyvu tikėjimu ir uolumu buvo tikras Dievo žmogus; giliu mokslu ir pažiūrų platumu - humanistas geriausia to žodžio prasme. Savo visu gyvenimu ir veikla - nuoseklus krikščionis.

Mirė arkivysk. Pr. Karevičius 1945m. gegužės 30 d. Marijampolėje. Palaidotas Kauno arkikatedros požemyje - šalia kitų Žemaičių vyskupijos ganytojų.

40. VYSKUPAS ANTANAS KAROSAS

(1856 - 1947)

Išmintingas, įžvalgus, praktiško proto, gerai pažįstąs žmones vyskupas Antanas Karosas vyskupavo 40 metų. Jis buvo gimęs 1856m. vasario 27 d., nors pats sakėsi, kad tik taip užrašyta dokumentuose. Iš tikrųjų esąs gimęs pusantrų metų anksčiau. Vyskupo tėviškė - Vėjališkės vienkiemis Anykščių parapijoje. Kunigu įšventintas 1883m. gegužės 16 d. Jis buvo teologijos magistras.

Per savo ilgą gyvenimą eidamas įvairias pareigas: vyskupo kanclerio, seminarijos rektoriaus, buvo sukaupęs nemažą patirtį, sugebėjo praktiškai vertinti susidariusią situaciją, pedagogiškai ir taktiškai išspręsti daug keblių problemų.

Ramus, santūrus, linkęs gerai apsvarstyti ir pasverti kiekvieną žodį ir veiksmą, kun. Karosas, buvo puikus pagalbininkas impulsyviam, karštam vyskupui Paliulioniui. Savo taktiškais, išmintingais patarimais jis, būdamas kancleris, padėdavo vyskupui sureguliuoti santykius su kunigais ir caro valdžia. Caro valdininkai gerai jautė, kad kancleris yra pakankamai gudrus, kad suvoktų jų vylius ir tinkamai painformuotų vyskupą, todėl jo labai nemėgo ir pravardžiavo „jėzuitu".

Rektorius kun. A. Karosas penkto kurso klierikams sakydavo labai gražias, praktiškas konferencijas, jose paliesdamas vikaro santykius su klebonu, klebonijos tarnais ir parapijiečiais. Kai kurie kunigai, naudodamiesi tais rektoriaus patarimais, iš tikrųjų išvengdavo daug nereikalingų nesusipratimų. Jis labai mylėjo klierikus. Kai jam buvo pasiūlyta Žitomiro sufragano vieta, kan. A. Karosas savo vysk. M. L. Paliulioniui pasakė, kad jis negalįs sutikti, nes negali palikti seminarijos. Sutiko tik tuomet, kai vyskupas Paliulionis pažadėjo pašalinti iš seminarijos inspektorių, pagarsėjusį savo antipedagogišku elgesiu.

Kan. A. Karosas vyskupu buvo įšventintas 1907m. birželio 16 d. Trejus metus ėjęs Žitomiro vyskupo sufragano pareigas, 1910m. buvo paskirtas Seinų vyskupijos ordinaru. Karo metu buvo paimtas įkaitu, todėl 1915m., artėjant vokiečiams, pasitraukė į Žitomirą, palikdamas valdyti vyskupiją generalvikarui Dabrilai. Vokiečiams okupavus Žitomirą, grįžo į Seinus. Vokiečiams tai patiko ir jie jam netrukdė eiti savo pareigų.

Lenkams traukiantis iš Lietuvos teritorijos, vyskupas A. Karosas iš Seinų, pabuvojęs Punske, persikėlė į Marijampolę ir kurį laiką iš čia valdė savo vyskupiją. 1925m. kuriją perkėlė į įsigytą Vilkaviškyje buvusio dvaro centrą ir pradėjo valdyti lenkų neokupuotą Seinų vyskupijos dalį - 65 parapijas (iš buvusių 150). 1926m. kuriant Lietuvos Bažnytinę provinciją, vyskupas A. Karosas buvo paskirtas pirmuoju Vilkaviškio vyskupijos vyskupu. Jam padėjėju paskirtas vyskupas Mečislovas Reinys. Iš karto santykiai tarp jų buvo šiek tiek įtempti. Energingas ir veiklus vysk. M. Reinys jautėsi nuskriaustas, kad vysk. A. Karosas nepatiki jam jokių atsakingesnių darbų. Tada vienas vysk. M. Reinio draugas, gerai pažinęs savo buvusį rektorių A. Karosą, patarė jam gerai pastudijuoti savo vyskupą ir jis pats pamatysiąs, koks jis protingas, geras, ramus ir tylus žmogus. Po metų vysk. M. Reinys prisipažino tam pačiam draugui: „Vyskupas Karosas yra labai protingas, sumanus, gudrus ir turi daug gyvenimo patyrimo. Mes dabar jau labai sugyvename. Jis su manim tariasi ir leidžia jau vizituoti parapijas". Ir kai reikėjo išvykti į Vilnių, vyskupui Reiniui buvo gaila skirtis su vyskupu Karosu, kurį pamilo kaip tikrą tėvą.

Antrasis pasaulinis karas vyskupą Karosą užklupo Prienuose. Ramus, blaivaus proto jis visur reikalaudavo pagrįstumo, tikslumo. Kai kartą vikaras Liutkevičius įspėjo, kad išmintingiau būtų nebūti kambaryje, nes netrukus bus sprogdinamas tiltas, vyskupas ramiai paklausė: „O kur argumentai?" Frontui grįžtant, iš Vilkaviškio nesitraukė ir mūšių metu nesislapstė slėptuvėje. Tarybiniams kariams užėmus Vilkaviškį, vyskupas buvo išsiųstas į užfrontę, apsigyveno Šunskuose ir porą metų iš ten valdė nuteriotą vyskupiją. 1946m. persikėlė į Marijampolę ir apsistojo pas marijonus. Nepraėjus metams, 1947m. rugpjūčio 7 d. mirė. Palaidotas specialiai įruoštoje kriptoje Marijampolės bažnyčioje. Vyskupijos kunigų aukomis pastatytas paminklas.

Vysk. A. Karosas buvo neeilinė asmenybė. Gabus, labai kantrus, niekada savęs neafišavęs, nelinkęs atskleisti savo minčių, sumanymų, nesileidžiąs į ginčus. Tik labai suerzintas šiek tiek pasikarščiuodavo. Nenorėdamas atsakyti, atkakliai tylėdavo arba atsakydavo labai trumpai, lakoniškai. Šį atsakymą dažnai jam padėdavo suformuoti prieštaringi pašnekovo teiginiai. Kunigų nebardavo, bet savo tylėjimu daugiau pasakydavo, negu kitas iškalbingais žodžiais. Gyvenimą vertino realiai. Niekada, jei tik būdavo galima, neskubėdavo spręsti, nebuvo linkęs vadovautis nepalankiais pranešimais. Daug ką palikdavo laikui išspręsti už jį, bet rimtais atvejais, veikdavo ryžtingai. Į įvairias katalikiškas organizacijas žiūrėjo kaip į lais-

vas ir savarankiškas draugijas, siekiančias pasitarnauti Bažnyčiai, bet ne kaip į privilegijuotas bažnytines institucijas.

Apskritai buvo mąstantis, geros atminties, stiprios valios, meno žinovas. Kurį laiką vyskupo Paliulionio pavestas redagavo „Nedėldienio skaitymus". Jis mėgdavo kartoti: „Dievas skiria žmogui gyventi 100 metų, bet žmogus nemoka naudotis gyvenimu". Popiežius Pijus XI vysk. A. Karosą pavadino „Sapiens senex". Roma jį pagerbė suteikdama titulus: popiežiaus sosto asistentas, Jo šventenybės rūmų prelatas, Romos grafas. Nemėgo kištis į politiką, pirmiausia rūpinosi Bažnyčios reikalais. Nekreipė dėmesio, jei kurie kunigai dėl savo nuopelnų reikšdavo pretenzijas. Vyskupo įsitikinimu, kunigai yra ne dėl nuopelnų, bet dėl kunigiškų pareigų. Jei kas bus vertas, to Dievo Apvaizda neapleis.

41. GARBĖS KANAUNINKAS KUNIGAS JONAS KATELĖ

(1831 - 1908)

Ilgus metus šviesdamas ir auklėdamas savo parapijiečius darbavosi Panemunėlio (Rokiškio apskr.) klebonas kun. Jonas Katelė. Tai vienas žymiausių švietėjų Rytų Aukštaitijoje.

Jonas Katelė gimė 1831m. sausio 13 d. Suvainių km., Kupiškio parap. Baigęs penkiaklasę Panevėžio mokyklą ir Varnių kunigų seminariją, 1855m. buvo įšventintas kunigu. Skaitydamas uždraustas lenkiškas patriotines knygas, jis buvo pasidaręs lenkų patriotas, tačiau jam nebuvo svetimi ir lietuvių vargai bei rūpesčiai. Kurį laiką vikaravęs Zarasuose, 1872m. kun. Katelė buvo paskirtas Panemunėlio klebonu. Tapęs grynai lietuviškos Panemunėlio parapijos klebonu, su dideliu atsidėjimu ir pasiaukojimu švietė savo parapijiečius.

Valančiaus laikais Panemunėlyje 1854 - 1863 metais buvo pradžios mokykla. Jai vadovavo klebonas kun. Jatžemskis. Jam padėjo dvi seserys dvarininkaitės - Jadvyga ir Bronislava Stravinskaitės. Kai caro valdžia 1863m. mokyklą uždarė, šios seserys savo dvare slapta mokė dvaro tarnų ir kumečių vaikus lenkiškai ir lietuviškai. Valdžios įsteigtą rusų mokyklą mažai kas lankė. Žymi dauguma parapijiečių nemokėjo nei skaityti, nei rašyti. Buvo paplitę blogi papročiai, girtaujama, ištvirkaujama. Priešais kleboniją stovėjo smuklė, kurią klebonui pavyko panaikinti tik 1892m.

Atvykęs į Panemunėlį ir sužinojęs, kad dvarininkaitės moko vaikus, kun. J. Katelė pasiryžo švietimą organizuoti plačiu mastu. Kalėdodamas, sakydamas pamokslus ir kitomis progomis ragino žmones mokytis. Reikėjo veikti labai atsargiai, kadangi Panemunėlio rusiškos mokyklos mokytojas buvo valdžios šnipas.

Lietuviškų slaptų mokyklėlių steigimas buvo pradėtas ne nuo Panemunėlio, bet nuo patiės tolimiausio Moškėnų kaimo, kuris tada buvo tamsiausias parapijoje. Netrukus slaptos mokyklos buvo keliuose didesniuose kaimuose. Kun. J. Katelė pats gamindavo kibirais rašalą, pirkdavo sąsiuvinius, lenteles, liniuotes, rašiklius (grifelius), knygeles ir viską dalydavo mokiniams nemokamai. Iš „karabelninkų" ir kontrabandininkų pirkdavo įvairias knygas ir laikraščius. Laikraščius pats pirma paskaitęs dalindavo

kaimuose. „Varpą" ir kitus liberalius raštus duodavo tik labiau apsišvietusiems.

Visą spaudos draudimo laikotarpį panemunėliečiai gaudavo draudžiamus raštus, kuriuos gabeno iš prūsų ir platino kun. J. Katelės suorganizuoti ir globojami knygnešiai. Žymesni iš jų: K. Ramanauskas, A. Šukys, J. Šarkauskas, o taip pat iš JAV atvykęs J. O. Širvydas. Draudžiamų raštų sandėliai buvo įrengti špitolėje, bažnytiniame ūkyje Naujikuose, pas patikimus lietuvius.

Caro valdžia įtarinėjo kun. J. Katelę, ne sykį darė kratas ir dėjo baudas, bet visa tai nepalaužė jo dvasios. Aptikti slaptų mokyklėlių caro valdininkams taip pat nepavyko.

J. Katelės mokyklėlėse vaikai buvo mokomi ne tik lietuviškai skaityti ir rašyti, bet ir aritmetikos, geografijos ir net Lietuvos istorijos. 1887m. kun. Katelė gavo vikarą, kun. A. Štambergą, kuris jam labai gražiai talkino švietimo darbe. Iš vėlesnių vikarų žymesni talkininkai buvo kun. K. Perekšlis ir žinomas visuomenės veikėjas kun. P. Dogelis. Kiek vėliau J. Katelei daug padėjo jo paties išmokslinti mokiniai. Švietimo darbas buvo vaisingas. Panemunėlis veikiai buvo žinomas kaip vienintelė parapija Lietuvoje, turinti tiek daug raštingų parapijiečių ir net labai apsišvietusių žmonių.

Žmonės savo kleboną labai mylėjo, pritarė jo veiklai. Kun. J. Katelė nepatiko tik seniams, kam jis moko ir mergaites. „Kas iš to mokslo mergoms?" - stebėjosi jie. Neiškentęs klebonas, kartą atkirto: „Aš girdėjau tvirtinant net ir tą, kad moterims nereikia nė galvos".

Apie 1894m. Panemunėlyje J. Katelės ir kitų rūpesčiu buvo įsteigta slapta „Žvaigždės" draugija, kurios nariai rinko tautosakinę medžiagą, užrašinėjo pasakas, dainas ir siuntinėjo dr. J. Basanavičiui, kuris nemažą jų dalį paskelbė savo „Įvairių pasakų" II tome.

J. Katelės klebonavimo laikais Panemunėlio klebonijoje lankydavosi daug žymių lietuvių - mūsų tautos veikėjų: J. Basanavičius, J. Šliūpas, A. Jakštas, P. Matulionis ir daug kitų.

Kartą pas kun. J. Katelę atvyko kun. J. Tumas ir A. Smetona. Kaip vėliau paaiškėjo, jie važinėjo po klebonijas su savotiška misija: ragino klebonus imtis tautos švietimo ir kultūrinimo darbo. Kun. Tumas, bėgiodamas klebonijos kambary iš vieno kampo į kitą, vis tvirtino: „Supuvot jūs, kunigai, supuvot. Jei jūs nepradėsite Lietuvos šviesti, tai ateis kas kitas ir atneš tokią šviesą, nuo kurios jūsų klebonijos nueis pelenais".

Smetona iš lėto pritarė. Kun. Katelė ramiai pasakė : „Nesikarščiuokit - aš savo darbą atlieku". Ir pasišaukęs iš miestelio vargingų gyventojų vaikus, parodė svečiams, ko jis juos per daugelį metų išmokė.

Kun. J. Katelė turtų nesusikrovė. Visas savo pajamas jis išleisdavo žmonių švietimui ir kultūros reikalams. Jo klebonijoje buvo sukaupta vertinga kelių tūkstančių tomų biblioteka, kurioje buvo daug retų knygų, pavyzdžiui, garsioji Strijkovskio „Lietuvos kronika". Gaila, kad ši vertinga biblioteka po klebono mirties nebuvo išsaugota. Kunigas J. Katelė taip pat domėjosi numizmatika ir turėjo sudaręs didelius rinkinius, kurie taip pat žuvo.

Literatūrinių darbų kun. J. Katelė nepaliko. Buvo tik prisidėjęs leidžiant aritmetikos „Užduotyną", sutvarkytą Gailučio ir išleistą Prūsuose. Pats rašinėdavo į lenkiškus laikraščius: „Przegląd Katolicki", „Slowo" ir „Tygodnik Pawszechny". Pastarajame savaitraštyje (1877) buvo įdėtas gražus kun. J. Katelės straipsnelis apie giesmės „Pulkim ant kelių" autorių A. Drazdauską (A. Strazdą).

Mirė kun. J. Katelė 1908m. gegužės 8 d. Panemunėlyje. Buvo pradėjęs statyti naują Panemunėlio bažnyčią, kurios nespėjo pabaigti. Ją baigė po jo dirbę klebonai kun. Juozapas Budrikis ir kun. Kazimieras Mocius. Kun. J. Katelės veiklą buvo įvertinusi ir bažnytinė vyriausybė: jam buvo suteiktas garbės kanauninko titulas. Palaidotas kun. J. Katelė Panemunėlio bažnyčios šventoriuje. Kiek vėliau prie jo kapo parapijos jaunimas pastatė gražų kryžių. Taip jaunimas atsilygino savo uoliam švietėjui.

Vikaras kun. A. Štombergas, uoliai talkininkavęs kun. J. Katelei, apie 1890m. panemuneliečių tarme rašytame eilėraštyje, taip nusakė kun. J. Katelės darbus:

Atgal šešiolika metų taipa kožnas žina,
Kad Panemunėlis mokslą nepažina.
Visi tadu žmonės tamsybėj būdami,
Gyvena po senatvei, nieka nejausdami.
Tada iš neapimtos gieribės Aukščiausia
Atsiuntė dėl mus vadovu geriausi,
Kuris mums parodė mokslą šviesų,
Liepė pamesti tamsumu ir turėtis tiesų.

Kan. J. Katelės 36 metai išgyventi Panemunėlyje visai apylinkei tapo tikra apšvietos gadynė.

42. KUNIGAS

ANTANAS KAUPAS

(1870 - 1913)

Žymus Amerikos lietuvių visuomenės veikėjas kunigas Antanas Kaupas gimė 1870 metais Ramygalos parapijoje, Gudelių km. Tėvai: Anupras Kaupas ir Antanina Glebauskaitė - darbštūs, tvarkingi, religingi žmonės - rūpestingai auklėjo savo gausią šeimą. Antanukas įstojo į Šiaulių gimnaziją ir mokėsi neblogai iki ketvirtos klasės. Mokydamasis penktoje klasėje, ėmė skaityti Dobroliubovo, Pisarevo ir kt. 1800-tųjų metų kritikų raštus. Pisarevo įtakoje ėmė nebesimokyti klasikinių lotynų bei graikų kalbų ir šeštoje klasėje liko antrus metus. Mėgdavo nesivaržydamas „filosofuoti" apie evoliuciją, revoliuciją, socializmą ir t. t., todėl buvo pašalintas iš gimnazijos už „bedievybę". Savotiškas paradoksas: žmogus, kuris vėliau buvo daugelio laikomas žymiu Katalikų Bažnyčios gynėju, apkaltinamas bedievybe.

Pašalintas iš gimnazijos, A.Kaupas įstojo į Kauno kunigų seminariją, tačiau po dviejų metų iš jos buvo pašalintas, nes kratos metu pas jį buvo rasta „Aušra" ir Spenserio bei kiti raštai, kurie nepatiko seminarijos inspektoriui. 1890m. nuvyko į Peterburgą, kur beveik ištisus metus pragyveno studentų draugijoje. Gerai susipažino su įvairiais „izmais", galėjo, kaip ir visi studentai, samprotauti apie tai, kas jaudino anų laikų jaunimą. Tačiau viena maža „paslaptis" padėjo jam neiškrypti iš vėžių. Dar būdamas seminarijoje, A. Kaupas buvo tvirtai pasiryžęs kasdieną sukalbėti 1 „Tėve mūsų" ir 3 „Sveika Marija" ir niekada šventadieniais neapleisti šv. Mišių. Šio pasiryžimo sąžiningai laikėsi ir, kaip prisipažino prel. A. Dambrauskui - Jakštui, tai padėjo jam ištverti teisingame kelyje.

Matydamas, kad nėra vilties tęsti mokslo Lietuvoje, nes buvo nuolat sekamas, ryžosi vykti į Ameriką. Geri žmonės parūpino jam laivakortę ir 50 rublių kelionei. Taip 1892m. rugpjūčio 26 d. A. Kaupas atvyko į Čikagą. Keli lietuviai ramygaliečiai pasižadėjo mokėti už mokslą, ir A. Kaupui pavyko įstoti į lenkų kunigų seminariją Detroite. Jam gana palankus buvo kunigų seminarijos naujas vicerektorius Buhačevskis, kuris padėjo įveikti visas susidariusias kliūtis. 1896m. gegužės 6 d. A. Kaupas buvo įšventintas

kunigu. Metus klebonavo Vilksbare, o nuo 1897m. lietuvių parapijoje Skrantone (Pensilvanijos valstijoje).

Artimi santykiai su įvairių krypčių studentais, darbininkais, inteligentais kun. Kaupui padėjo giliau suvokti įvairius visuomenės sluoksnius varginančias problemas. Gyvendamas tarp darbininkų, pats dirbdamas, išmoko realiai žiūrėti į gyvenimą, suprato tos gyventojų klasės pastangas pagerinti savo būvį. Nesijausdamas esąs tinkamas būti nei agitatoriumi, nei vadovu, kun. Kaupas stebėjo, tyrinėjo socialines problemas ir savo pastabas išdėstydavo spaudoje.

Socialiniais klausimais pradėjo domėtis nuo 1901m. Remdamasis pirmaisiais šaltiniais, stengėsi giliau susipažinti su socializmo pagrindiniais teiginiais ir visapusiškai jį išanalizuoti. Tų studijų pagrindu pradėjo rašyti straipsnius periodinėje spaudoje. Toliau savo dėmesį sutelkė į politinės ekonomijos klausimus, kadangi Amerikos lietuvių gyvenimo stebėjimas privertė pažvelgti realiam gyvenimui į akis. Supratęs, kad šių klausimų nepavyks išsamiau nušviesti nesusipažinus su sociologija, kun. Kaupas pradėjo studijuoti Vardo, Roso, Blekmaro, Gidingso ir kt. sociologų veikalus, daugiausia juos panaudodamas praktiškiems tikslams. Taip atsirado kun. Kaupo „Patrimpo laiškai". Dėstydamas savo mintis straipsnių cikle „Evoliucija, ne revoliucija", autorius nori savo nuomonę paremti moksliškais, rimtais argumentais, siekdamas įrodyti keletą dalykų, būtent: 1) geresnės gyvenimo formos pasiekiamos ne per aklą kovą vienų su kitais, bet per bendrą visų darbą; 2) sykį susiformavusias socialines struktūras nelengva sugriauti; 3) net atgyvenusią struktūrą galima sugriauti tik netiesioginiu būdu.

1907m. kun. Kaupo kandidatūra buvo pasiūlyta užimti sociologijos dėstytojo vietą Petrapilio dvasinėje akademijoje, tačiau šis postas buvo pavestas kun. J. Matulaičiui - Matulevičiui.

1909m. buvo įkurta Amerikos lietuvių R. K. kunigų sąjunga, kuri nutarė leisti lietuvišką savaitinį laikraštį „Katalikų draugas". Šio laikraščio redakcija buvo pavesta kun. Kaupui. Jam teko pakelti nemažai šmeižtų, intrigų. 1912m. „Draugo" leidimas buvo perkeltas į Čikagą. Kun. Kaupas atsisakė savo parapijos ir visiškai atsidėjo laikraščio redagavimui, visuomeninei veiklai. Nuo 1916m. „Draugas" tapo dienraščiu.

Kartu su savo draugu kun. A. Miluku kun. A. Kaupas kėlė Amerikos lietuvių tarpe mintį, kad reikalinga lietuvaičių seserų kongregacija, kurios narės rūpintųsi vaikų mokymu lietuviškai, nes priešingu atveju lietuvių

išeivių jau pirmajai kartai gresia nutautėjimas. Kun. Antanas pritarė savo sesers Kazimieros norui pasiaukoti Dievui ir jai bei jos draugėms padėjo pasiekti savo tikslą naujai įsteigtoje šv. Kazimiero kongregacijoje. Jis pirmąsias kandidates mokė ir lietuvių kalbos.

Uolus ir prityręs plunksnos darbininkas, kun. Kaupas nesitenkino bendradarbiaudamas užsienio spaudoje. Jo straipsniai buvo spausdinami Lietuvoje leidžiamuose „Viltyje" ir „Draugijoje". Nemažai rašė ir recenzijų, kurios pasižymėjo saikingumu.

Kun. A. Kaupas gyvai domėjosi visu, kas vyksta Lietuvoje ir stengėsi kiekvieną gerą sumanymą paremti.

Artimiausios kun. Kaupui socialinio gyvenimo temos. Gyvai susirūpinęs žmonijos rytdiena, jis rašė: „Čia ant žemės tobulo gyvenimo nepasieksime, bet nuolatos prie jo artinamės, ir mūsų pareiga yra prie jo artintis. Taip lygiai kaip absoliučios tiesos nepažinsime, bet turime pareigą ją pažinti". Jo didžiausias troškimas, kad gyvenimo lygis kiltų, viskas tobulėtų. Jis rašo: „Žmonija dar tesiranda kūdikystės stovyje ir laikyti ją tokiame stovyje būtų tiesiog nusikaltimas Dievui". Jo raštuose randami ir tokie žodžiai: „Man rodos, kad ateis laikas, kuomet tas pats "mokslas„ kuris lig šiol sėkmingai griovė Bažnyčią, dar sėkmingiau ją apgins". Toliau jis iškelia mintį ir kviečia atkreipti dėmesį į tai, kokį vaidmenį žmonijos istorijoje yra suvaidinę dideli šventieji: Augustinas, Pranciškus, Kotryna Sienietė ir kt. Štai kuo verta susidomėti siekiant žmonijos pažangos. Kun. A. Kaupas pateikė referatą ir Kaune vykusiems socialiniams kursams apie lietuvių išeivystės problemas.

Sunkus, įtemptas darbas alino jėgas. 1913m. rugsėjo 20 d. trumpu laiškučiu „Draugijos" redaktoriui A. Dambrauskui - Jakštui kun. A. Kaupas praneša sergąs vėžiu ir nebesitikįs ilgai begyventi. Jis neklydo . 1913 m. spalio 27 d. aprūpintas šventais sakramentais iškeliavo į amžinybę.

Tai buvo kilnios dvasios, gyvo, veiklaus būdo žmogus. Jo jautrus susirūpinimas visuomeninio gyvenimo klausimais, noras kuo nors prisidėti sprendžiant šiuos klausimus jaučiamas jo raštuose. Pakankamai savikritiškas ir tolerantiškas kitų atžvilgiu jis sugebėjo sunkiais momentais neprarasti pusiausvyros. Gilus katalikų tikėjimo ir gyvenamojo laikmečio keliamų problemų pažinimas leido jam socialinius klausimus svarstyti krikščioniškojo mokslo šviesoje.

43. KAZIMIERA KAUPAITĖ - MOTINA MARIJA

(1880 - 1940)

Kukli, bet didžios dvasios vienuolė, šv. Kazimiero seserų kongregacijos įsteigėja, Kazimiera Kaupaitė - Motina Marija gimė 1880m. sausio 6 d. Panevėžio apskr,. Ramygalos vlsč., Gudelių km. valstiečių šeimoje. Tėvai buvo darbštūs, pamaldūs, apsišvietę žmonės. Tėvas nuo pat jaunystės bendravo su draudžiamos lietuviškos spaudos platintojais. Šventadieniais į Kaupų namus rinkdavosi kaimynai, o viena iš dukterų jiems skaitydavo.

Kazytė buvo uoli motinos pagalbininkė, jaunesnių broliukų ir sesučių globėja. Ji buvo pamaldi, darbšti, taiki ir kukli.

Vyresnysis brolis Antanas, kuris kunigavo Amerikoje, parašė, kad Kazytė atvyktų į Ameriką jam šeimininkauti. Taip 1897m. birželio mėn. ji pasiekė Ameriką ir apsigyveno pas brolį Skrantone. Brolis kun. Antanas buvo Amerikos lietuvių veikėjas, uolus lietuviškos spaudos darbuotojas. Jo įtakoje lavinosi ir Kazimiera. Su širdies skausmu ji matė, kiek lietuviams daro žalos jų broliai, platinantys bedieviškas pažiūras. Amerikoje ją labiausiai žavėjo seserys vienuolės, tačiau arčiau su jomis susipažinti tuo metu ji neturėjo progos. Tačiau jos sieloje pamažu ima bręsti vienuolinis pašaukimas.

Tėvynės ilgesio skatinama, pabuvusi pas brolį beveik 5 metus, Kazimiera grįžta į namus ir 2 metus dirba įvairius ūkio darbus. Stiprėjantis noras visiškai pasiaukoti Dievui ir darbuotis daugelio žmonių gerovei, skatina šiomis mintimis pasidalyti su draugėmis, kurios, deja, jos nesupranta.

1902m. užsienyje leidžiamame laikraštyje „Žvaigždė" išspausdinamas kun. A. Miluko straipsnis „Naujas užmanymas", kuriame dėstoma, kad reiktų steigti lietuvaičių seserų vienuoliją, kurios narės galėtų pasišvęsti spaudos darbui ir mokymui. Ši mintis tiesiog užvaldo Kazimierą. Ji supranta, kad būtina daugiau prasilavinti ir pasiryžta tuo tikslu vykti į Šveicariją. Brolis kunigas, pritardamas jos sumanymui, pažada apmokėti gyvenimo ir mokymosi išlaidas. Apie savo sumanymą pasisako namiškiams. Motina į tai atsakė: „Dievas tau tepadeda, mano dukrele, nors aš ir nesuprantu, kas ir kaip turi vykti". Sunku buvo skirtis su tėviške, artimaisiais, tačiau paklusni pašaukimui Kazimiera su drauge 1902m. spalio 27 d. atvy-

ko Ingenbohlin, kur apsigyveno šv. Kryžiaus seserų mergaičių mokymo ir auklėjimo įstaigoje.

Pirmieji mėnesiai buvo labai sunkūs: jos nemokėjo nei vokiškai, nei prancūziškai. Seserys kryžietės susidomėjo naujos lietuvaičių kongregacijos steigimo idėja ir ryžosi kuo galėdamos padėti. 1903m. buvo gautas iš Romos leidimas Kazimierą perkelti į naujokyną. Čia ji dalyvaudavo visuose naujokių dvasiniuose lavinimuose. Ji labai susidraugavo su vėliau atvykusia Judita Dvaranauskaite, kuri taip pat svajojo apie lietuvišką kongregaciją. 1904m. rugsėjo mėn.gautas kun. Kaupo laiškas jas labai nuliūdino: niekas nedaroma, kad naujoji kongregacija būtų įkurta. Seserys kryžietės patarė nenusiminti, bet prašyti, kad Amerikoje būtų surastas kunigas, kuris sutiktų šiuo reikalu rūpintis. Taip pat reikia surasti vyskupą, kuris šią kongregaciją priimtų į savo diecezįją.

Šis patarimas atitiko Apvaizdos planus. Kun. Antanas Staniukynas sutiko rūpintis naujos kongregacijos steigimu, o Harisburgo vyskupas Šanahan kreipėsi į Romą, prašydamas leisti steigti lietuvaičių kongregaciją. Netrukus iš Lietuvos į Šveicariją atvyko Antanina Unguraitytė ir 1905m. spalio 5 d. visos 3 lietuvaitės: Kazimiera Kaupaitė, Judita Dvaranauskaitė ir Antanina Unguraitytė išvyko į Ameriką.

Vyskupas Šanahan per kun. Kaupą susitarė, kad naujai steigiamos vienuolijos trys pirmosios narės atliktų naujokyną Marijos Nekalčiausios Širdies tarnaičių kongregacijoje, kuriai vadovavo Motina Cyrilė. Po įvairių išbandymų, tėviškai globojamos vyskupo Šanahan, kuris pasirūpino, kad greičiau būtų paruošta naujosios kongregacijos konstitucija, 3 kandidatės pasiruošė pirmiesiems įžadams naujoje kongregacijoje, kuri turėjo vadintis šv. Kazimiero vardu. Jas globojusios seselės airės įtaisė kandidatėms pirmąją vienuolinę uniformą.

1907m. liepos 30 d. 3 lietuvaitės padarė pirmuosius įžadus ir gavo naujus vardus: Kazimiera - Marijos, Judita - Immaculatos ir Antanina - Conceptos. Tų pačių metų pabaigoje buvo įsteigta pirmoji lietuviška mokykla Karmelyje, kur klebonavo kun. A. Staniukynas. Naujos kandidatės kol kas buvo auklėjamos pas tas pačias seseles aires Skrantone. 1911m. buvo pastatytas motininis namas Čikagoje, ir kongregacija perėjo Čikagos arkivyskupo Kvigly (Quigley) jurisdikcijon. Netrukus tame pačiame name buvo atidaryta mokykla mergaitėms - šv. Kazimiero akademija, kuriai vadovavo sesuo Marija. Iki 1913m. jaunos šv. Kazimiero seserų kongregacijos vyriausioji vadovė buvo Motinos Cyrilės paskirta sesuo Gabrielė (airė), nes lietuvaitės dar nebuvo padariusios amžinųjų įžadų. 1913m.

rugpjūčio 24 d. Kongregacijos vyresniąja buvo išrinkta sesuo Marija. Ji tas pareigas ėjo iki mirties. Sekančiais metais kun. A. Staniukynas, bendradarbiaudamas su būsimu palaimintuoju kun. J. Matulaičiu ir Motina Marija, paruošė Kongregacijos konstitucijas lietuvių kalba. Mirus arkivyskupui Kvigly, Čikagai buvo paskirtas arkivyskupas, vėliau kardinolas, Jurgis Mendelin (Mundelein). Ir jis nuoširdžiai globojo jaunąją kongregaciją taip, kad Motina Marija mirdama galėjo pasakyti turinti amžinybėje du draugus Jurgius: arkivyskupą Jurgį Matulaitį ir kardinolą Mendelin. 1920m., Žemaičių vyskupo Pr. Karevičiaus prašomos, kazimierietės atvyko į Lietuvą ir įsikūrė Pažaislyje.

1932m. labai iškilmingai buvo paminėtas šv. Kazimiero seserų kongregacijos sidabrinis jubiliejus. Motina Marija visus sveikinimus priėmė ramiai ir dėkingai, tesijausdama esanti tik tarpininkė ir visą patirtą pagarbą bei dėkingumą maldoje pavesdama Dievui. Įvertindama šv. Kazimiero kongregacijos seserų veiklą Amerikoje ir Lietuvoje, 1933m. Lietuvos vyriausybė apdovanojo Motiną Mariją ir Motiną Cyrilę Gedimino ordinais.

1939m. Motinos Marijos sveikata labai pablogėjo, o 1940m. balandžio 17 d. ji mirė. Į šv. Kazimiero kapines ją palydėjo daugybė kunigų ir tūkstantinė žmonių minia.

Motinos Marijos gyvenimo ir vienuoliško pašaukimo akivaizdus rezultatas: liko šv. Kazimiero seserų kongregacija, kuriai jos mirties dieną priklausė 342 seserys.

Čikagos arkidiecezijos vikaras vienuolių reikalams rašė apie Motiną Mariją: „Ji buvo vienuolė auksinio charakterio, giliai nusižeminusi, išmintinga, teisinga, rami ir heroiškai gailestinga". Paskutiniai jos žodžiai, ištarti gyvenimo vakare: „Aukokitės... aukokitės... aukokitės geriems darbams. Semkitės stiprybės iš kentėjimų. Būkite klusnios, klusnumas viską nugali". Leonardas Šimutis rašė: „Ji buvo didi ne savo iškalba, ne raštais, ne dalyvavimu viešame veikime, o nepaprasta kantrybe, nenuilstamu uolumu ir vaisinga iniciatyva... Nei nuovargis, nei sunkenybės neatbaidydavo jos nuo pasiryžimų ir sprendimų, nuo jos švento tikslo maldа ir darbu, tarnauti Tvėrėjui ir žmonėms".

Po trejų metų jai mirus, Čikagos arkivyskupas Streič (Strich) patvirtino maldą prašančią, kad motina Marija būtų paskelbta palaimintąja.

44. KĘSTAIČIŲ BAŽNYČIOS GYNĖJAI

(1886)

Seniausios žinios apie Kęstaičius randamos 1586m. Raseinių žemės teismo aktų knygoje. Tada ši gyvenvietė priklausė dvaro savininkams Kęstavičiams (Kęstaičiams). Šio dvaro paveldėtojas Jonas Antanas Šandys - Rimgaila 1738m. jį padovanojo šv. Roko gailestingiesiems broliams, vadinamiems rokitais. Kęstaičiuose buvo įsteigta brolių rokitų vadovaujama ligoninė beturčiams ligoniams. Tas pats Rimgaila pastatydino ir bažnyčią. Iš Romos buvo atsiųstos šv. Roko relikvijos, įsteigti šv. Roko ir šv. šv. Fabijono ir Sebastijono atlaidai. Rimgailos pastatydintoji bažnyčia 1808m. sudegė. Nauja 1820m. buvo pastatyta vietos altaristos ir ligoninės vedėjo kun. Juozo Razgevičiaus bei brolių rokitų lėšomis ir rūpesčiu.

Numalšinus 1831m. sukilimą, caro valdžia pradėjo Lietuvoje persekioti Katalikų Bažnyčią už sukilimo rėmimą. Valdžia iš vienuolynų, vyskupijų, seminarijų, kapitulų, o vėliau ir parapijinių bažnyčių nusavino bažnytines žemes, sutikdama šias įstaigas šelpti iš šių žemių gaunamų pajamų. 1842m. buvo nusavintos ir Kęstaičių rokitų ligoninės žemės. Po to ligoninė nebegalėjo išsilaikyti ir likvidavosi. Ligoninės patalpose Žemaičių vyskupas Simonas Mykolas Giedraitis įsteigė invalidų namus.

Kovodama su katalikybe ir lietuviškumu, kurie labiausiai trukdė Lietuvai visiškai susijungti su Rusija, caro valdžia pradėjo uždarinėti vienuolynus ir bažnyčias, nes jie ugdė lietuvių religinį ir tautinį sąmoningumą. XIX amž. Žemaičių vyskupijoje buvo uždaryti 46 vienuolynai ir 23 bažnyčios bei koplyčios.

Caro valdžiai pradėjus intensyviai uždarinėti bažnyčias, mūsų liaudžiai buvo labai reikalingi nurodymai, kaip reikia tokiais atvejais elgtis. Tokie nurodymai buvo spausdinami Tilžėje leidžiamoje ir slaptai Lietuvoje platinamoje literatūroje. Jų autorius buvo garsusis Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius. Šie vyskupo raštai, patekę lietuviams į rankas, buvo godžiai skaitomi ir gyvu žodžiu kitiems perpasakojami. Tie pamokymai giliai smigo į tvirtas ir atkaklias širdis, nes tai buvo uždraustos ir persekiojamos spaudos žodis. Reikia manyti, kad su šiais vyskupo Valančiaus raštais buvo susipažinę ir Kęstaičių bažnyčios gynėjai, nes lietuviška spauda jau 1869m. iš Tilžės pasiekdavo Telšių ir Raseinių apskritis.

Uždaryti Kęstaičių bažnyčią ir invalidų namus rusų valdžia ėmė ruoštis nuo pat 1886m. pavasario. Gandas apie tai ėmė sklisti žmonių tarpe. Jie buvo prisirišę prie savo bažnyčios ir nuojauta, kad gali jos netekti, juos labai jaudino. 1886m. liepos mėn. caras Aleksandras III pasirašė Kęstaičių bažnyčios panaikinimo įsakymą ir jis buvo pasiųstas per Kauno vicegubernatorių Ryžikovą Žemaičių vyskupui Mečislovui Leonardui Paliulioniui vykdyti.

Žemaičių vyskupo padėtis buvo labai sunki. Atvirai priešintis aukščiausiam įsakymui būtų buvę neišmintinga. Tai būtų dar labiau pakenkę Bažnyčios ir vyskupijos reikalams. Vyskupas laikėsi taktikos: ne stačiai laužyti valdžios įsakymus, bet valdžią lenkti. Ten , kur ji nesiduodavo palenkiama, tekdavo prievartai kiek galima nusileisti, kovojant per liaudies mases moraline Bažnyčios jėga, kol dar esminiai tikėjimo reikalai nėra griaunami. Tad ir gavęs įsakymą uždaryti Kęstaičių bažnyčią, vyskupas, kiek įmanoma, delsė oficialiai perduoti šį įsakymą vykdyti, bet žinia, kad bažnyčia bus uždaryta, netiesioginiais keliais plito žmonių tarpe. Caro valdžia įtarė, kad žmonėms pranešė ir pasipriešinimą organizavo Kęstaičių kun. Petras Juknevičius, kuris už tai buvo penkeriems metams ištremtas į Vologdos guberniją.

Sužinoję, kad jų bažnyčią ruošiamasi uždaryti, kęstaitiečiai pasiuntė pasiuntinius į Petrapilį pas carą, o patys organizavo budėjimą bažnyčioje.

Bažnyčios uždarymo komisija į Kęstaičius atvyko 1886m. rugsėjo 24 d. Ji rado pilną bažnyčią besimeldžiančių žmonių. Alsėdžių klebonui kun. Pranciškui Mažeikai Telšių apskrities viršininkas liepė išnešti Švenčiausiąjį Sakramentą, bet žmonės neleido jam to padaryti. Jie maldavo valdžios atstovą palaukti, kol grįš jų delegatai iš Petrapilio, žadėdami tada pasiduoti aukščiausiai valdžiai.

Po rugsėjo 24 d. Kęstaičių bažnyčia porą mėnesių buvo saugojama. Žmonės pasikeisdami budėdavo dieną ir naktį melsdamiesi ir giedodami. Ant visų altorių degė žvakės. Aplinkiniai gyventojai gausiai aukodavo maisto produktų budintiems žmonėms valgydinti. Budėtojai, vadovaujami Žvirblaičių kaimo gyventojo Domininko Daračiaus, užbarikadavo didįjį altorių ir budriai sekė, kad koks nors kunigas neišneštų Švč. Sakramento. Padėti budėti atvykdavo žmonių net iš tolimesnių apylinkių: Šiaulių, Raseinių, Kauno, Ukmergės ir Panevėžio apskričių.

Kęstaičių pasiuntiniams nepavyko patekti pas carą. Valdžia nusprendė uždaryti Kęstaičių bažnyčią, neatsižvelgdama į žmonių pasipriešinimą, pa-

naudodama prievartą. Žemaičių vyskupas M. L. Paliulionis laimėjo tik tiek, kad valdžia nebereikalautų, jog bažnyčią uždarytų patys kunigai. Jie turėjo tik dalyvauti valdžiai ją uždarant.

1886m. lapkričio 19 d. į Kęstaičius išvyko pats gubernatorius, lydimas 300 raitų kazokų. Po neilgai trukusių grumtynių, kurių metu buvo ir sunkiai sužeistų bažnyčios gynėjų, žmonės buvo išvaryti iš bažnyčios. Švč. Sakramentą valdžios liepiamas ir kazokų lydimas Alsėdžių dekanas kun. Jonas Tamašauskas išgabeno į Telšių bažnyčią.

Išnešus Švč. Sakramentą, kazokams buvo įsakyta bažnyčią sugriauti. Barbariškai siautėdami, kazokai sunaikino visus bažnyčios vidaus įrengimus, nudraskė stogą, išgriovė sienojus, tik neįstengė nugriauti bokšto. Buvo apgriauti ir kunigų invalidų namai.

Areštuoti bažnyčios gynėjai, apie 40 žmonių, buvo patalpinti Telšių kalėjime, bet netrukus, be tardymo ir teismo, paleisti. Kunigai, įtariami sukurstę žmones taip ištvermingai priešintis, buvo tardomi. Labiausiai nubaustas buvo Kęstaičių kunigas.

Pagrindinis, svarbiausias to pasipriešinimo įkvėpėjas ir organizatorius buvo gilus žemaičių tikėjimas. Kęstaičių bažnyčios gynėjai davė gražų pavyzdį katalikiškai Lietuvai, kaip reikia branginti savo bažnyčias ir, prireikus, dėl jų kovoti. Šiuo pavyzdžiu 1893m. pasekė Kražių bažnyčios gynėjai, kurių kova buvo aktyvesnė. Jų sukeltas skandalas tiek paveikė valdžią, kad ji turėjo nustoti bažnyčias uždarinėjus.

45.KUNIGAS ALBERTAS VIJŪKAS - KOJELAVIČIUS SJ

(1609 - 1677)

Garsusis Lietuvos istorikas kunigas Albertas Vijūkas - Kojelavičius gimė 1609m. Kaune. Jo tėvai buvo turtingi bajorai, turėjo ne tik savo dvarą, bet ir namų bei sklypą Kaune. Albertas gyveno tai Kaune, tai tėvams priklausiusiame Vijūkų dvare, netoli Raudondvario. Iš čia yra kilusi dvilypė mūsų istoriko pavardė.

Kokie žmonės buvo Alberto tėvai, kokią įtaką darė savo vaikams, žinių neišliko. Bet, matyt, jie buvo geri ir maldingi katalikai, kad jų sūnus Albertas, sulaukęs 18 metų amžiaus, įstojo į Jėzuitų ordiną. Netrukus juo pasekė ir kiti du broliai Kazimieras ir Petras. Visi trys broliai apsigyveno Kaune jėzuitų kolegijoje. Jėzaus Draugijai jie paaukojo ne tik patys save, bet ir savo turtą: ant jiems priklausiusio sklypo Kaune savo lėšomis pastatė naują Jėzuitų kolegiją ir bažnyčią prie jos. Nė kiek nesididžiuodami savo dosnumu ir neieškodami jokių išimčių, trys broliai stropiai studijavo jėzuitų regulos nuostatus, teologijos ir filosofijos mokslus, taip ruošdamiesi tarnauti Dievui ir savo kraštui.

Pirmasis mokslus baigė Albertas, gaudamas teologijos daktaro laipsnį. Tapęs kunigu, savo pirmuoju uždaviniu laikė ginti katalikų tikėjimą nuo protestantų priekaištų.

A. Kojelavičiaus laikais protestantizmas Lietuvoje dar buvo gana stiprus. Žymiausi didikai buvo kalvinistai. Dar jaunystėje kun. Albertui buvo tekę girdėti priekaištus, daromus Katalikų Bažnyčiai, todėl savo pirmame veikale, išleistame 1635m. lotynų, o vėliau ir lenkų kalba, siekia įrodyti, kad Katalikų Bažnyčios skelbiamas mokslas visiškai sutinka su paties Kristaus mokslu, užrašytu Evangelijoje.

1648m. pasirodo jo kitas veikalas, kurio tikslas buvo padėti lenkiškai skaitančiai visuomenei susiorientuoti ir tarp daugybės sektų atpažinti tikrąją Kristaus įsteigtąją Bažnyčią.

XVII amž. Lietuvos ir Lenkijos ribose gyveno nemažai rusų, kurie išpažino pravoslavų tikėjimą. Jie steigė savo draugijas, spaustuves, kur spausdino knygas ne tik rusų, bet ir lenkų kalbom. Jose netrūko priekaištų ne tik nuo pravoslavų atsiskyrusiems unitams, bet ir katalikams. Šie prie-

kaištai galėjo sukelti tam tikrų abejonių ir sumišimo. Norėdamas atremti šiuos priekaištus, A. Kojelavičius 1667m. išleidžia naują apologetinį veikalą „Teologo pašnekesiai su pravoslavu".

Be šių pagrindinių apologetinio turinio veikalų, A. Kojelavičius parašė dar kelis apologetinio bei poleminio turinio veikalus.

Įvertindami jauno vienuolio uolumą ir gabumus, jėzuito ordino vyresnieji A. Kojelavičių dar jauną pakėlė profesoriumi. Darbavosi jis iš pradžių Kražiuose, jėzuitų gimnazijoje, o vėliau Vilniaus Akademijoje (1641-1653). 1654-1655 metais šios mokslo įstaigos rektorius, teologijos mokslų daktaras.

Mokytojaudamas Kražiuose, A. Kojelavičius susidomi to krašto praeitimi. Pirmiausia jis, sukaupęs nemaža žinių apie pasižymėjusius savo šventumu lietuvius, šventas vietas, katalikybės padėtį Lietuvoje, 1650m. išleidžia lotynų kalbos veikalą: „Žinių rinkinys apie Bažnyčios padėtį Lietuvoje".

Susidomi A. Kojelavičius ir Lietuvos istorija apskritai, istorinių dokumentų išrašais. Jis atidžiai studijuoja senuosius autorius, rašiusius apie Lietuvą, kritiškai juos įvertina, papildo trūkumus daugiausia naudodamasis M. Strijkovskio ir Petro Dusburgo kronika, bei kitų istorinių dokumentų išrašais. Taip susidaro lotynų kalba parašyta plati dviejų tomų „Lietuvos istorija" (I-mas tomas išleidžiamas 1659m., II-as - 1669m.). Garsaus vokiečių istoriko Šliozerio (Schlozer) nuomone, A. Kojelavičiaus veikalas tiek kalbos, tiek istorinės kritikos atžvilgiu yra vienas geriausių XVII amž. istorinių veikalų. Šiuo savo kūriniu A. Kojelavičius yra nusipelnęs nevystantį garbės vainiką. Nereikia pamiršti, kad jis šį veikalą rašė po Liublino unijos, kai Lietuva jau buvo netekusi savo savarankiškumo, ir jis vis dėlto rašo ne Lenkijos, bet Lietuvos istoriją.

Žinodamas, kad Lietuvos istorijoje lemiančios reikšmės daugiausia turi Lietuvos didikai, A. Kojelavičius rašo įtakingiausių didikų: Radvilų, Chodkevičių, Sapiegų giminių istorijas, nušviečia jų nuveiktus darbus valstybės gerovei. Nemažai laiko A. Kojelavičius skyrė ir Lietuvos bajorų herbų tyrinėjimui. Herbas Kojelavičiaus laikais tebebuvo išlaikęs savo kilnią prasmę. Šie karaliaus įteikti pasižymėjimo ženklai, perduodami iš kartos į kartą, tarsi įpareigodavo jaunimą sekti kilniu savo protėvių pavyzdžiu. Šiuo klausimu A. Kojelavičius yra parašęs du storus tomus, nurodydamas skirtumą tarp lietuvių ir lenkų bajorų herbų. Iš istorinių A. Kojela-

vičiaus veikalų dar pažymėtinas jo „Pasakojimai apie atsitikimus Lietuvoje per kazokų karą".

Daugumą savo istorinių veikalų Kojelavičius paruošė spaudai mokytojaudamas Kražiuose, bet juos išleisti atsirado galimybė persikėlus į Vilnių.

Profesoriaudamas Vilniaus Akademijoje, o 1654-1655 metais būdamas jos rektoriumi, A. Kojelavičius dėsto filosofiją ir savo klausytojams paruošia „Aristotelio etikos vadovėlį"; jauniems teologams dėsto teologiją. 1666m. A. Kojelavičius perkeliamas į Varšuvą. Ten atsidavęs mokslui, literatūriniam darbui ir vienuolinėms pareigoms, praleidžia savo likusį gyvenimą. 1673m. paruošia spaudai paskutinį savo veikalą: „Pavyzdžiai ir perspėjimai, naudingi maldingam gyvenimui ir laimingai mirčiai". 1677m. spalio 6 d. kun. A. Kojelavičius apleido šį pasaulį.

Nelengva tinkamai įvertinti šią tokio plataus masto asmenybę, gyvenusią daugiau kaip prieš 300 metų. Tačiau galime teigti, kad jo gyvenimas buvo doriniu atžvilgiu sektinas pavyzdys.

Kaip kunigas, jis giliai jautė atsakomybę už jam patikėtų sielų išganymą ir tiek raštais, tiek gyvu žodžiu skubėjo atsiliepti į laikmečio keliamas aktualijas.

Įdomi A. Kojelavičiaus, kaip istoriko, pozicija. Bajorų kilmės,auklėtas lenkiškos kultūros įtakoje,kalbėjęs ir rašęs lenkiškai, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės unijos su Lenkija šalininkas, jis vis dėlto pasirodo esąs karštas Lietuvos patriotas. Rašydamas ne triumfuojančios Lenkijos, bet nuskriaustos Lietuvos istoriją, jis kartu parodo, kad Lietuva niekada nebuvo ir nėra Lenkijos valstybės dalis, bet sudaro visai atskirą tautą su savo aristokratija, bajorija ir liaudimi.

A. Kojelavičius iškilo kaip žmogus, puikiai supratęs savo pareigas Dievui ir žmonėms ir jas ištikimai visą gyvenimą vykdęs.

46. KANAUNINKAS KLEOPAS KOZMIANAS

(1841 - 1893)

Anykščiai didžiuojasi vyskupu A. Baranausku, Panemunėlis - kunigu J. Katele, o kupiškėnai turi teisę didžiuotis kanauninku Kleopu Kozmianu. Tai buvo tauri asmenybė, visa siela atsidavusi švietimui ir auklėjimui. Jo tautinė, bažnytinė ir labdaros veikla tiesiog stebina savo užmoju.

Kleopas Kozmianas gimė 1841m. Kupiškio parap., Šimonių km. Jo tėvai buvo neturtingi, bet darbštūs ir dori žmonės. Šeimoje augo 5 vaikai. Dėl lėšų stokos Kleopui buvo nelengva siekti mokslo. Pats besimokydamas, jis mokė kažkokio aukšto ruso valdininko vaikus. Aukštuosius mokslus baigė Petrapilio dvasinėje akademijoje. Pirmas šv. Mišias 1864m. atlaikęs Šimonyse, buvo paskirtas į Kupiškį, kur 3 metus vikaravo ir 26 metus, iki mirties, išbuvo klebonu.

Kunigui Kleopui, kaip ir kitiems to meto kunigams, teko darbuotis nelengvomis sąlygomis. Nepavykęs 1863m. sukilimas paliko skaudžius padarinius. 1866m. buvo uždraustos procesijos net šventoriuje. Be leidimo kunigai negalėjo išvykti už savo parapijos ribų. Pamokslus buvo galima sakyti tik iš caro valdžios patvirtinto vadovėlio. Bažnyčių remontuoti nebuvo galima, negavus valdžios sutikimo.

Tapęs Kupiškio bažnyčios kunigu, vėliau klebonu ir kanauninku, kun. Kozmianas nuoširdžiai atsidavė savo darbui. Jo pamokslai buvo gyvi, vaizdingi, giliai įstringą į paprastų žmonių širdį ir atmintį. Daugiausiai aiškindavo tikėjimo tiesas, kalbėdavo apie būdingiausias parapijos ydas. Tuo nesitenkindamas, po pamaldų dar aiškindavo šv. Istoriją, katekizmą, liturgiką, Bažnyčios istoriją. Nepaprastai uoliai klausydavo išpažinčių. Parapija buvo didelė. Advente, Gavėnioje susirinkdavo ypač daug žmonių, kurie nuo 2-3 val. nakties susirinkę laukdavo, kol bus atidaryta bažnyčia. Kunigai klausyti išpažinčių ateidavo apie 4 valandą. Kartą klebonas paprašė šeimininkę jį pažadinti anksti, gerokai prieš keturias. Jai pagailo ligoto kunigo. Nežadino. Už tai buvo išbarta: „Žmonės išvargs, reikia juos greičiau atleisti". Buvo dėmesingas visiems: ir seneliams, ir mažiems vaikams.

Norėdamas, kad pamaldos būtų kuo iškilmingesnės, kun. Kozmianas pasikvietė gerą vargonininką ir suorganizavo puikų bažnytinį chorą, geriausią vyskupijoje, kuris buvo kviečiamas ir į aplinkines bažnyčias.

Labai mėgdavo lankyti parapijiečius. Radęs gražiai besilinksminančius, pamokydavo rašto ir kt., o radęs netikusiai elgiantis - suklupdydavo kalbėti rožančių. Savotišku būdu kovodavo su mėgstančiais išgerti: iš nelabai girtų paimdavo kepurę ir liepdavo, kai išsiblaivys, ateiti pasiimti. Visiškai girtus pargabendavo į špitolę, paguldydavo, rytą pavalgydindavo ir išsiblaiviusį, prigrasinęs, kad daugiau nebegertų - paleisdavo. Su visais mėgdavo pabendrauti, pakalbėti, pavėžėti.

Parapija kanauninką vadino vargšų tėvu. Visa siela jis buvo atsidavęs vargo žmonėms. Liepdavo jam pranešti, kas ir kur serga. Važiuodamas pro šalį aplankydavo, paguosdavo, o prireikus sušelpdavo ir maistu. Penktadienis buvo skirtas išmaldų dalijimui. Jo meilė neaplenkdavo nė vieno, reikalingo pagalbos, nežiūrint, kokios jis būtų tautybės. Nuoširdus rūpinimasis žmonėmis nepaprastai iškėlė kanauninko autoritetą. Juo visi pasitikėjo. Susigindijęs žmonės jam pavesdavo išspręsti jų ginčą. Ne kartą net teisėjai siųsdavo žmones pas kleboną susitaikinti.Jo įtaką žmonėms labai gerai rodo toks įvykis.

Kartą per atlaidus vienas žydas apgavo pirkėją. Šis pakėlė triukšmą. Subėgo minia. Žydelis įbėgo į namus ir užsidarė. Įnirtusi minia,negalėdama išlaužti durų,ėmė ardyti mūrinę namo sieną. Tvarkos daryti atėjo urėdininkas, net ispravnikas su pristavu, tačiau nieko negalėjo padaryti. Minia, grasindama plytgaliais, tęsė savo darbą. Tada žydai prisiminė kanauninką ir nubėgo jo pakviesti. Kanauninkas, keliais žodžiais nuraminęs minią, pasibeldė į duris ir, pasiėmęs žydą, nusivedė jį į kleboniją. Minia neparodė jokio pasipriešinimo ar nepasitenkinimo. Tokia didžiulė kunigo įtaka žmonėms labai nepatiko valdžios atstovams, todėl netrukus, kai kun. Kozmianą vyskupas paskyrė kapitulos kanauninku, gubernatorius griežtai užprotestavo.

Kan. K. Kozmianas ypač pasižymėjo švietimo darbu, gražių tautinių tradicijų palaikymu ir net rūpinosi žmonių ekonominiais reikalais. Nežiūrint to, kad jis, kaip dauguma ano meto inteligentų, buvo auklėtas lenkiškoje kultūroje, savo dvasia jis buvo artimas liaudžiai.

Dirbdamas sunkiomis spaudos draudimo sąlygomis, kan. K. Kozmianas sugebėjo daugumą parapijiečių išmokyti skaityti ir rašyti. Jis buvo labai atsargus. Daugiausia veikdavo per kitus: duodavo jiems reikalingų knygų, nurodymų. Mokėdamas gerai sugyventi su rusų valdininkais, sužinodavo, kada ir kur bus daromos kratos ir įspėdavo žmones.

Išmintingai kanauninkas kovojo ir su mėginimu vaikus rusinti per mokyklas. Pastatydino valdžia Kupiškyje mokyklą ir, norėdama žmonių daugiau patraukti, nutarė iškilmingai ją pašventinti. Tai sužinojęs kanauninkas įspėjo, kad žmonės į tas iškilmes neitų, o jį patį ir kitus kunigus paprašė išvežti pas ligonius. Susirinko valdininkai, šiek tiek žmonių, bet kanauninko ir kitų kunigų - nėra. Sugrįžo tik vakare, kai visi išsiskirstė. Už tai jam buvo skirta nemaža pabauda, bet tai jo neišgąsdino. Savo parapijiečiams sakydavo: „Vyrai, mokėsite jūs pabaudas, mokėsiu aš, bet neleiskim vaikų rusinti". Labai rūpinosi gimtosios kalbos grynumu. Išgirdęs vartojant kokį nors barbarizmą, pamokydavo, pataisydavo, kaip reikia sakyti. Skatindavo palaikyti gražius tautinius papročius, dėvėti namų darbo drabužius. Labai mėgo liaudies dainas, jas užrašinėdavo ir mokydavo jaunimą dainuoti. Atvykęs į kaimą, būtinai apžiūrėdavo darželius. Gavęs naujų gėlių sėklų ir daigų, tuojau padalydavo parapijiečiams. Dalydavo žmonėms ir vaisinių medžių skiepų. Norėdamas padėti žmonėms ekonominiais klausimais, pasirūpino, kad Kupiškyje būtų įsteigtas bankas.

Kanauninkas mielai bendraudavo su inteligentais. Pas jį, Kupiškyje, viešėdavo kunigas A. Baranauskas. Jie kartu lankydavo kaimus, skaitydavo „Anykščių šilelį". Rėmė mokslą einančius jaunuolius. Kunigas K. Kozmianas buvo labai uolus, rūpestingas. Ne kartą jis kalbėdavo: „Parapijiečiai, keliais aš pas jus eičiau, kad tik jūs pasitaisytumėt".

Nuolatiniai rūpesčiai, įtemptas darbas paveikė jo sveikatą. Norėdamas pasigydyti, išvyko į Vokietiją. 1893m. rugsėjo 3 d. Bavarijos Vozishofene staiga mirė. Žinia apie jo mirtį nepaprastai paveikė kupiškėnus. Verkė visi: lietuviai ir žydai, turtingi ir vargšai. Net ir žydai žadėjo aukoti dideles sumas pinigų, kad jo palaikai būtų pergabenti į Tėvynę. Tačiau taip Apvaizdos buvo lemta, kad to didžio kunigo ir lietuvio palaikus priglaudė svetima žemė.

Liaudies poetai kupiškėnai buvo net raudą sudėję apie mylimą savo kleboną:

Pradėsim dainuot apie kanauninką,
Kupiškio kleboną, gerą pravadninką,
Nebėra tėvelio mūsų mylimiausio,
Visos parapijos piemenio brangiausio.

47. ELENA KLIMAITYTĖ

(1918 - 1944)

Vėlyvą 1944 metų rudenį Plokščių parapijiečius sujaudino baisi Klimaičių šeimos tragedija: tėvai ir jauniausia duktė Elenutė žuvo nuo užklydusių į sodybą kareivių kulkų. Elenutė žuvo didvyriškai gindama mergaitišką nekaltybę, tėvai - norėdami padėti dukrai.

Šakių apskrities, Lukšių valsčiaus Bizierių kaime buvo graži Klimaičių sodyba. Pasiturintys (24 ha žemės), darbštūs, pamaldūs Pranas ir Antanina Klimaičiai buvo visos apylinkės geradariai. Ypatinga meile vargšams, elgetoms pasižymėjo Klimaitienė, kuri juos gausiai šelpdavo, ir išlydėdavo. Samdiniai buvo tarsi savo šeimos nariai. Klimaičiai jais nuoširdžiai rūpinosi. Motina buvo garsi giesmininkė ir dainininkė. Abu tėvai labai mėgo jaunimą. Gavėnioje Klimaičių klojime vykdavo talkos. Susirinkę kaimo vyrai dirbdami giedodavo Gavėnios giesmes. Spalio mėnesį visa šeima bendrai kalbėdavo rožančių, gegužės mėn. - gegužines pamaldas. Klimaičių šeimoje augo 4 vaikai: dukterys Ona, Marytė ir Elenutė bei sūnus Viktoras. Tėvai labai mylėjo vaikus, bet jų nelepino, pratino dirbti visus ūkio darbus.

Jauniausioji duktė Elenutė gimė 1918m. gruodžio 8 d. Sulaukusi 5 metų amžiaus kartu su vyresnėmis sesutėmis pradėjo vaikščioti į pradinę mokyklą, kuri buvo įsikūrusi Bunzų kaime. Vėliau mokykla persikėlė į Bizierių kaimą. Elenutė mėgo mokytis, mokslas sekėsi, bet ji, kaip ir vyresnės sesutės, baigė tik keturis skyrius. Vėliau dar baigė namų ruošos kursus Prancuose. Ištekėjus seserims, Elenutė padėjo mamai šeimininkauti, dirbti visus namų ir ūkio darbus. Tai buvo labai linksma, nuoširdi mergaitė. Kaip ir mama, turėjo gražų balsą, giedojo Plokščių bažnytiniame chore, priklausė kaimo jaunimo sąjungai „Pavasaris". Labai gražiai sugyveno su tarnaite Antanina, kurią mylėjo kaip tikrą seserį, patikėdavo jai savo jaunos širdies troškimus, abejones. Taip kartą abi mergaitės besikalbėdamos ėmė svarstyti klausimą: ar tikrai yra Dievas, amžinybė. Juk su tikėjimu susiję tiek daug įvairių reikalavimų, kurie nelabai malonūs žmogaus prigimčiai.

Atėjo neramūs 1944 metai. Tik ką į Vakarus buvo pasistūmėjusi fronto linija. Lukšių valsčiuje apsistojo įvairūs kariniai daliniai. Vieno iš jų (lakūnų) štabas įsikūrė Girnių kaime. Vietiniai jauni vyrai buvo varomi kasti apkasų, todėl jie slapstydavosi. Slapstėsi ir Klimaičių Viktoras. Ieškodami pramogų, pas kaimo gyventojus dažnai apsilankydavo kariškiai.

Ypač buvo nejauku jaunoms mergaitėms, kurias varstydavo gašlūs žvilgsniai ir palydėdavo šlykščios replikos.

1944m. lapkričio 16 d. tėviškėje apsilankė Lukšiuose gyvenanti vyresnioji sesuo Marytė. Elenutė jai pasiguodė, kad prie jos kimba kareiviai ir ryžtingai pridėjo: „Gyva aš jiems nepasiduosiu".

Lapkričio 17-tąją vėlyvą popietę į Klimaičių sodybą atėjo du įkaušę kariškiai. Jie atsivarė Viktorą ir dar vieną jo draugą. Pamatę dvi jaunas mergaites - Elenutę ir Antaniną bei senus tėvus nusprendė, kad jiems nėra ko varžytis. Vienas ėmė šaudyti į ant sienų kabojusius šventus paveikslus, o kitas jam padavinėjo šovinius. Pasinaudoję tuo, kad į juos nebekreipia dėmesio, Viktoras ir jo draugas pabėgo manydami, kad kareiviai patriukšmavę išeis. Tačiau šie eiti nesiruošė. Pareikalavo atnešti jiems valgyti. Elenutei išėjus į virtuvę, vienas kariškis išsekė paskui ją ir ėmė tempti į tėvų miegamąjį. Mergaitė įsikibusi į stalą taip tvirtai laikėsi, kad ją atplėšiant, nuo rankų buvo nuplėšta oda. Nutempta į kambarį mergaitė iš visų jėgų gynėsi. Tada kareivis smogė jai šautuvo buože į galvą. Ištiško smegenys, tačiau ji dar išbėgo į koridorių ir ten suklupo. Tada užpuolikas paleido 2 šūvius jai į galvą ir vieną į vidurius. Tėvai tuo tarpu išbėgę į kiemą šaukėsi pagalbos. Jie buvo taip pat nušauti. Pavyko išbėgti pas kaimynus tik tarnaitei Antaninai. Nubėgusi ji papasakojo, kas atsitiko, ir vyrai išbėgo į Lukšius pranešti milicijai ir į Girnius - štabui. Kareiviai su šunimis netrukus surado nusikaltėlius. Po 3 mėnesius trukusio tardymo, nužudytųjų medicininės ekspertizės įvyko teismas Kuprių kaime, į kurį buvo sukviesti apylinkių gyventojai ir kariškiai. Nusikaltėliai buvo nuteisti: vienas sušaudyti, o kitas 10 metų laisvės atėmimo. Teismo nuosprendis buvo tuoj pat įvykdytas. Prieš tai nuteistasis turėjo pats išsikasti sau duobę.

Tuščiuose Klimaičių namuose apsigyveno jų buvusi tarnaitė Antanina. Po įvykusios Klimaičių šeimos tragedijos ji dažnai sapnuodavo Klimaitienę ir Elenutę, kurios jai patardavo, kaip tvarkyti ūkį. Vieną kartą sapne Elenutė kalbėjo: „Antosėle, tu prisimeni, kaip mes kalbėjomės: ar yra Dievas, ar yra amžinybė ... Taip, Antosėle, yra Dievas, yra amžinybė".

Klimaičiai palaidoti Plokščių kapinėse. Pastatytas jiems kuklus paminklas, kuriame iškalta moters galva, vaizduojanti skausmą. Įrašas: „Nepasiekti siekiai, nebaigę žydėti žiedai".

Medicininė ekspertizė nustatė, kad Elenutės ir motinos lavonai buvo išniekinti.

Kukli lietuvaitė Elena Klimaitytė neramiais pokario metais žuvo didvyriškai gindama savo mergaitišką nekaltybę. Išaugusi katalikiškoje šeimoje iki mirties liko ištikima savo idealams.

48. KRAŽIŲ DIDVYRIAI

(1893m.)

Kražiai - sena gyvenvietė, minima jau 1253m. Nuo 1528m Kražiai apskrities miestas, priklausęs Kauno gubernijai. Lietuviai didikai Chodkevičiai čia įsteigė jėzuitų kolegiją, apgyvendino seseris benediktines. Bažnyčios Kražiuose buvo dvi: parapijinė (medinė), kuri ne kartą nukentėjo nuo gaisrų (1475; 1638) ir jėzuitų bažnytėlė. 1641m. tribunolo narys Krizostomas Valadkevičius pastatė mūrinę bažnyčią seserims benediktinėms. 1872m. vienuolyne buvo 26 seserys. Parapiją sudarė apie 4.000 žmonių.

Rūpinantis Vilniaus generalgubernatoriui, caras Aleksandras III 1891m. gruodžio 12 d. išleido įsakymą uždaryti Kražių benediktinių bažnyčią. Kražiečiai rašė prašymus carui ir Vilniaus generalgubernatoriui, prašydami jiems palikti šią bažnyčią. Paskutinis prašymas buvo išsiųstas 1893m. rugsėjo 20 d. Vyskupas Paliulionis, 1892m. gavęs įsakymą išgabenti vienuoles į Kauną, kurį laiką delsė, rūpindamasis, kad įsakymas būtų pakeistas, bet pagaliau liepė jį įvykdyti. Nujaučiant, kad bažnyčia bus vis tiek uždaryta, buvo kreiptasi užtarimo pas Romos popiežių, Austrijos ir Vokietijos imperatorius, Anglijos ir Danijos karalius, Prancūzijos prezidentą. Kai tie prašymai nepadėjo, kražiečiai ryžosi patys ginti savo bažnyčią. Dieną ir naktį žmonės budėjo bažnyčioje melsdamiesi, giedodami šventas giesmes. Caro atsakymo nesulaukdami, žmonės būkštavo, kad bažnyčia nebūtų uždaryta. Policija daug kartų bandė žmones išvaikyti; valdžios įsakyti kunigai mėgino išnešti Švč. Sakramentą, bet žmonės neleido. Pasiryžo žūtbūt sulaukti caro atsakymo. Susirinkusi minia griežtai pareiškė neleisianti užplombuoti bažnyčios durų. Buvo suorganizuota nuolatinė vyrų sargyba. Pastebėję ką nors įtartina, jie imdavo skambinti didžiuoju varpu. Išgirdę jo balsą, žmonės, metę visus darbus, skubėdavo į bažnyčią.

Nei vietinei valstybinei, nei bažnytinei valdžiai nevykdant anksčiau minėto įsakymo, Kauno gubernatorius Klingenbergas pasiryžo asmeniškai tą reikalą baigti. Sutelkęs būrį žandarų ir telegrama iškvietęs 300 kazokų, jis 1893m. lapkričio 10 d. išvyko į Kražius. Atvykęs 3 val. ryto, rado bažnyčioje besimeldžiančius žmones. Norintį įeiti į bažnyčią gubernatorių pasitiko minia, kurios priekyje stovėjo vyras balta kamža su kry-

žiumi rankose. Kiti du vyrai laikė gėlėmis išpuoštus caro ir carienės portretus. Gubernatorius įsakė žmonėms išeiti iš bažnyčios ir pranešė, kokiu tikslu jis atvyko. Žmonės maldavo neuždaryti bažnyčios, kol bus gautas caro atsakymas. Į tai Klingenbergas atsakė, kad caras jau atsiuntęs neigiamą atsakymą. Miniai nenorint tuo patikėti, įsakė sargybiniams atimti kryžių ir paveikslus. Žmonėms juos stengiantis apginti, aplaužytas kryžius ir apiplėšyti paveikslai buvo atimti jėga. Nenorint žmonėms išeiti iš bažnyčios, gubernatorius pagrasino juos čia uždarysiąs. Žmonėms per šventorių pajudėjus iš bažnyčios vartų link, ant jų galvų pasipylė bizūnų ir plokščių kardų smūgiai. Vėliau policija puolė į bažnyčią ir ėmė mušti ten pasilikusias moteris. Prie šventoriaus vartų kilo muštynės tarp žmonių ir policijos. Žmonės svaidė pagalius ir akmenis, policija ėmė šaudyti, iš karto į viršų. Išvariusi žmones iš bažnyčios, užbarikadavo didžiąsias duris. Šventoriuje raiti siautėjo antstolis Hofmanas su keturiolika - penkiolika raitų sargybinių: mušė žmones, mindžiojo juos arkliais. Gubernatorius ir dalis pareigūnų liko bažnyčioje. Kiti - šventoriuje. Tarp jų buvo žandarų pulkininkas Žolkievičius, kapitonas Semionovas, 4 policijos puskarininkai. Matydami, kad jiems nepavyks sulaikyti minios, jie pasitraukė iš šventoriaus ir išvyko iš Kražių. Tai rodo, kad žandarų vyresnybė nepalaikė Klingenbergo žygio.

Žmonės pro nesaugomas šonines duris suėjo į bažnyčią ir pradėjo vesti derybas su gubernatoriumi. Šios derybos tęsėsi kelias valandas. Iš gubernatoriaus buvo reikalaujama, kad jis pasirašytų raštą: „Rusai kaip piktadariai naktį suėjo į bažnyčią ir kaip turkai ar mongolai išniekino ją". Gubernatorius atsikalbinėjo, įvairiais būdais delsė vykdyti keliamą reikalavimą, laukdamas iškviestų kazokų. Kazokai atvyko apie pusę aštuonių, išsklaidė minias ir išlaisvino gubernatorių su palyda. Gubernatorius įsakė kazokų viršininkui, su nuogu kardu rankose įjojusiam į bažnyčią: „Išvaikykite tą gaują". Buvo pradėta mušti žmones bizūnais, kardais ir trypti juos arkliais bažnyčioje. Dalis žmonių bandė gelbėtis bėgdami per Kražantę. Ledas buvo plonas. Jie įlūžo ir paskendo. Gubernatoriaus įsakymu buvo areštuoti sužeisti ir įtariami asmenys (apie 300 - 400). Išrengti žmonės buvo guldomi ant suolų ir plakami bizūnais. Pats gubernatorius skaičiavo kirčius. Taip buvo nuplakta 16 žmonių, kol iš Kauno atvykęs viceprokuroras plakimą sustabdė. Kazokai miestelyje plėšikavo, prievartavo mergaites ir moteris.

Kiek žmonių per šias skerdynes nužudyta, - kiek sužeista, - nežinoma. Bylos duomenimis, nužudyti 9, sužeisti 38, bet manoma, kad žuvo žymiai daugiau. Išprievartauta 12 mergaičių ir moterų.

Gandas apie Kražių įvykį pasiekė aukščiausias sferas. Netenka abejoti, kad caras norėjo apie Kražių įvykius žinoti tikrą tiesą. Todėl byla buvo perduota Vilniaus tribunolui.

Kražių bažnyčios gynėjų teismas prasidėjo beveik po metų Vilniuje ir buvo uždaras. Visuomenės pasipiktinimas valdžios veiksmais buvo toks didelis, jog kaltinamuosius nemokamai apsiėmė ginti žymiausi Rusijos advokatai: Andrejevskis, Žukovskis, Turčianinovas, kunigaikštis Chusovas, lenkas varšuvietis Kaminskij.

Suimtieji buvo kaltinami sukėlę iš anksto inteligentų suplanuotą ir lietuviškų laikraščių sukurstytą maištą. Advokatai, remdamiesi liudininkų parodymais, aiškino, kad dėl įvykių kalta pati administracija, užpuolusi besimeldžiančius nekaltus žmones. Jie net reikalavo bausti ne kaltinamuosius, o valdininkus, kad daugiau nebesauvaliautų ir nedarytų Rusijai gėdos prieš pasaulį. Advokatai pabrėžė, kad žmonės nesipriešino carui, tik laukė jo atsakymo į savo prašymus. Kilniai laikėsi liudininkai žandarai. Jie buvo atsargūs, nes reikėjo kai ką sakyti neigiamai apie aukštesniuosius valstybės atstovus, tačiau, gavę konkretų klausimą, atsakinėjo neišsisukinėdami. Jų vyresnieji: pulkininkas Žolkievičius ir kapitonas Semionovas savo valdiniams davė gražų tiesos gynimo pavyzdį. Gydytojai Landerbergis ir Levanovskis prisipažino, kad po Kražių įvykių suteikė medicininį patarnavimą kelioms dešimtims žmonių. Paklaustas, kas buvo sužeisti žmonės, gydytojas Landerbergis atsakė neklausęs jų pavardžių, be to, medicininė etika neleidžianti tenkinti tokio smalsumo. Į teismo pirmininko klausimą: „Kuo verčiatės ?"- viena suimtoji moteris atsakė: „Darbu ir malda".

Advokatas Andrejevskis atkreipė teismo dėmesį į istorijoje negirdėtą atvejį, kad liaudis, susidūrusi su vykdomąja valdžia, gintų savo teises tarpininkaujant monarcho portretui. Kalbėdamas apie liaudį, advokatas nurodė ją turėjus nepaprastą talismaną. Tas talismanas - gyvas, aistringas tikėjimas į Dievą.

„Tikėjimas jiems brangesnis už gyvybę. Tokio tikėjimo nerasi visame pasaulyje. Tai ne Levo Tolstojaus krikščioniškasis tikėjimas, tiesa, humaniškas, geraširdiškas ir patraukiantis kiekvieną apsišvietusį žmogų, bet iš esmės šaltas, bejausmis tikėjimas... Ne, tai gyvas tikėjimas gyvąjį Dievą".

1894m. rugsėjo 29 d. buvo suformuluotas teismo sprendimas ir išvados: 4 asmenys nubausti po 10 metų katorgos ir ištremti į Sibirą. 33 nubausti mažesnėmis bausmėmis.Paties teismo prašomas caras kražiečiams bausmes dovanojo. Palikti metus kalėti tik 4 vyrai, kurie buvo nubausti 10 metų katorgos. Tuo būdu administracija buvo visiškai sukompromituota.

Apie Kražių įvykius rašyti spaudoje Rusijoje buvo griežtai uždrausta. Užsienio spaudoje jie buvo plačiai aprašomi ir išgarsino kražiečių vardą.

Atimtoji bažnyčia 1908m. buvo grąžinta katalikams ir 1910m. naujai pašventinta.

Kražių įvykių reikšmė tautiniam judėjimui buvo nepaprastai didelė. Laiminga bylos baigtis paskatino dar drąsiau kovoti su priespauda. Į kovą įsitraukė vis platesni visuomenės sluoksniai. Ypač aiškus pasipriešinimas buvo mokyklose: mokiniai atsisakinėjo rusiškai kalbėti maldas, lankyti cerkvę ir panašiai.

49. PETRAS KRIAUČIŪNAS

(1850 - 1916)

Didis lietuvis, visą širdį atidavęs jaunimo auklėjimui ir tautinio atgimimo žadinimui Sūduvoje, Petras Kriaučiūnas yra gimęs 1850m. rugsėjo 16 d. Papečkių km., Kaupiškių vlsč. Vilkaviškio apskr., religingoje ir apsišvietusioje valstiečio šeimoje. Tėvų įdiegtas tikėjimas, pasireiškiantis įvairiomis pamaldumo formomis, liko per visą gyvenimą stipriausia jo atrama.

Vaikystėje Petrukas buvo piemenukas. Mokėsi Vištyčio pradinėje mokykloje, paskui Marijampolės apskrities mokykloje. Tuo metu Marijampolė buvo gerokai aplenkėjusi. Lenkinimo politika buvo vedama sistemingai. Ypač buvo kreipiamas dėmesys į būsimąją inteligentiją - moksleivius, atėjusius iš grynai lietuviškų kaimų. P. Kriaučiūnas nepasidavė lenkų vilionėms. 1866m. Marijampolės apskrities mokykla buvo reorganizuota į gimnaziją su dėstomąja rusų kalba. Buvo įvestos dvi savaitinės lietuvių kalbos pamokos; dėstė mokytojas Ulinskis, ypač pabrėždamas lietuvių kalbos senumą ir mokslinę vertę. Tai teigiamai veikė mokinius. Petras Kriaučiūnas, kaip anksčiau A. Baranauskas, iškėlė lietuvių kalbos tinkamumą reikšti subtiliausias mintis bei jausmus, lietuviškai padeklamuodamas J. Kochanovskio eiles mokslo metų pabaigos akte. Taip šioje gimnazijoje lietuvių kalba viešai suskambėjo pirmą kartą.

Iš tėvų paveldėtas religingumas sustiprėjo besimokant gimnazijoje. Ją baigęs, P. Kriaučiūnas 1871m. įstojo į Seinų kunigų seminariją, o vėliau - į Petrapilio dvasinę akademiją. Kadangi lenkiška kunigų seminarijos vadovybė, matydama lietuvišką Kriaučiūno nusistatymą, į akademiją jo nesiuntė, jis prisirašė prie Mogiliovo arkivyskupijos ir taip pateko į akademiją.

Akademijoje tuojau susidarė garsi lietuvių trijulė: kauniškis Kazimieras Jaunius, vilniškis Silvestras Gimžauskas ir sūduvis Petras Kriaučiūnas. Jie dar labiau pamilo savo gimtąją kalbą, suprato jos vertę bei reikšmę, įsijautė į spaudžiamos ir niekinamos lietuvių tautos dalią ir reikalą jai padėti. Grįžę į tėvynę, kiekvienas savaip darbavosi jos gerovei. Baigęs akademiją, Petras, kaip Mogiliovo arkivyskupijos stipendininkas, turėjo pasilikti dirbti Rusijoje. Tačiau jo širdis veržte veržėsi darbuotis Lietuvoje, Lietuvai. Todėl jis atsisakė kunigystės šventimų ir, pasiėmęs iš akademijos mokslo pažymėjimą bei gavęs metropolito atleidimą, išvyko į Lietuvą.

Čia jis 1881m. išlaiko egzaminus ir gauna gimnazijos mokytojo diplomą su teise dėstyti lotynų kalbą. Tais pačiais metais P. Kriaučiūnas paskiriamas Marijampolės gimnazijos lotynų kalbos mokytoju. Čia jis dėsto ir lietuvių, vokiečių bei graikų kalbas. Metinis atlyginimas daugiau kaip 1000 rublių. Pajamas panaudoja visuomeninei veiklai remti.

Marijampolės gimnazijoje bėga svarbiausios ir našiausios P. Kriaučiūno veiklos dienos. Jis tampa lietuviško atgimimo širdis. Jo lietuvių kalbos pamokos virsta patriotizmo mokykla, o butas - jaunimo susirinkimų sale. Čia aukštesniųjų klasių moksleiviai gaudavo Tilžėje leidžiamų lietuviškų raštų, čia skolindavosi pinigų. P. Kriaučiūnas taisydavo lietuviškų laikraščių kalbą („Aušros", „Varpo"), rėmė juos pinigais, platino.

Kriaučiūnas, siekdamas gaivinti tautinį lietuvių susipratimą, buvo labai plačiai užsimojęs, bet savo veiklos sistemos nepaliko; ją susistemino jo mokinys, vėliau buvęs Lietuvos prezidentas daktaras K. Grinius. Vienas tos sistemos punktas - „Laikykitės amžinai nusistovėjusių dorovės dėsnių: žmonių meilės, teisingumo, sąžiningumo, tolerancijos, darbštumo. Venkit įžeisti nuoširdžius kitų įsitikinimus, kilnius jausmus. Nekelkit tikybinių ginčų, nes jie kenkia geram sugyvenimui. Branginkit savo sveikatą, kad ilgiau galėtumėte tarnauti lietuvių tautos gerovei". Petras Kriaučiūnas šių dėsnių ištikimai laikėsi visą gyvenimą. Jam buvo svetimas bet koks partiškumas. Jis nuoširdžiai siekė visus sujungti, sutaikyti. Savo veikla Kriaučiūnas troško išauklėti stiprius lietuvius, stengėsi išugdyti lietuviškos inteligentijos kadrus, pajėgius užimti atsakingiausius postus. Ir tai jam pavyko. Apie 80 buvusių jo mokinių tapo profesoriais, vyskupais, ministrais, seimų nariais ar šiaip žymiais kultūros veikėjais.

Marijampolės gimnazija - lietuviško atgimimo židinys - nepatiko lenkams ir rusams. Buvo pradėta atleisti iš darbo susipratusius lietuvius mokytojus. P.Kriaučiūnas, pajutęs, kad ilgiau išsilaikyti nepavyks, 1887m. iš gimnazijos pasitraukė. Įsidarbino teismo raštinėje. 1889m. valdžia, matydama jo gabumus ir sąžiningumą, P. Kriaučiūną paskyrė teisėju Plokščiuose. Čia jį lanko studentai, kunigai, šviesuomenė iš visos Lietuvos. Atvyksta ir užsieniečiai mokslininkai. Vieni čia lankosi kalbos pasimokyti, kiti tautiniais klausimais pasitarti, pagaliau treti - pailsėti. Lenkai Plokščius praminė „litvomanų Meka".

Po 10 metų Petras Kriaučiūnas grįžo į Marijampolę. Imasi advokatūros, bet šis darbas jam nepatiko. „Skaudu žiūrėti, kaip dėl politikos, dėl prielankumo ar gražaus žodžio laužoma teisybė",- sakė jis. Bet ir čia jis stengėsi, kiek pajėgdamas, pasitarnauti savajai tautai. Varšuvos apygardos

mokslo globėjui jis pateikė platų memorandumą, įrodinėdamas lietuviškos spaudos reikalingumą. Reikia manyti, kad jo pastangos nebuvo veltui.

Pagaliau 1906m. P. Kriaučiūnui leidžiama Marijampolės gimnazijoje dėstyti lietuvių kalbą. Su jaunatvišku užsidegimu jis vėl skiepija tėvynės meilę mokinių širdyse.

Kilus Vokietijos - Rusijos karui ir frontui artėjant prie Marijampolės, P. Kriaučiūnas 1915m. vasarą vyksta į Jaroslavlį, kur renkasi iš Marijampolės perkeltos gimnazijos moksleiviai. Žiemą pradeda sirguliuoti, bet vis dar taupo jėgas savo pamėgtajam darbui. Per Kalėdų šventes paguldomas į ligoninę ir ten, aprūpintas šventais Sakramentais, 1916m. sausio 16 d. miršta. Visą savo turtą - kelis tūkstančius rublių, namus ir biblioteką Marijampolėje - testamentu palieka Lietuvos Mokslo Draugijai.

Petras Kriaučiūnas buvo gyvo žodžio meistras. Rašyti nemėgo ir beveik nerašė.Tačiau jo įkvėpti žodžiai rado gyvą atgarsį jo mokinių ir amžininkų širdyse.

Kuo buvo vyskupas Valančius žemaičiams, tuo suvalkiečiams - P. Kriaučiūnas.

50. PRELATAS MYKOLAS KRUPAVIČIUS

(1885 - 1970)

Ištikimas Katalikų Bažnyčios sūnus ir visuomenės veikėjas kun. Mykolas Krupavičius gimė 1885m. spalio 1 d. Balbieriškyje, augo Igliškėlyje (dabar Prienų raj.). Tėvai buvo neturtingi. Kaip nemaža ano meto žmonių, tėvas, palikęs šeimą Lietuvoje, ieškoti laimės išvyko į Ameriką. Ten jis netrukus mirė. Motinai buvo nelengva auginti keturis vaikus. Baigęs Kriaunių pradinę mokyklą, Mykolas įstojo į Veiverių mokytojų seminariją (1900), kur tėvo draugas išrūpino stipendiją. 1905m., baigęs mokytojų seminariją, M. Krupavičius buvo paskirtas mokytojauti Lomžoje, nes jauniems lietuviams mokytojo vietos Lietuvoje neduodavo. Tik po dvejų metų Mykolui pavyko grįžti į Lietuvą. Jis gavo mokytojo vietą Papilėje, bet už lietuvišką veiklą grėsė atleidimas iš darbo. Ir pats Mykolas tenorėjo atidirbti tik 4 metus už stipendiją, o paskui stoti į kunigų seminariją. Ištarnavo 3 metus ir 1908m. įstojo į Seinų kunigų seminariją. Čia rimtai ruošiasi kunigo pareigoms. Seminarijos vadovybė, nemėgusi jo, kaip lietuvio, siūlo iš seminarijos išstoti, bet klierikas Krupavičius, užtariamas vyskupo A. Karoso, seminariją baigė 1913m. ir buvo pasiųstas studijuoti Petrapilio dvasinėje akademijoje. Kunigu įšventintas 1914m. birželio 13 d.

Prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas palietė ir Petrapilio dvasinę akademiją. M. Krupavičius tuoj įsitraukė į pabėgėlių šalpos ir pastoracinį darbą Talino lietuvių tarpe. Be to, jam dar prisideda naujos belaisvių kapeliono pareigos. Taupydamas laiką, atsisako ruošti disertaciją ir, sėkmingai išlaikęs diplominius egzaminus, 1917m. išvyksta į Voronežą, lietuvių M. Yčo gimnazijos kapeliono pareigoms. Tuo pat metu dirbdamas krikščionių demokratų partijos centro komitete išvystė gyvą ir plačią veiklą, už kurią Voronežo revoliucinis tribunolas jį nuteisė mirties bausme. Palikus pradėtą darbą, teko grįžti į Lietuvą.

1918m. kun. M. Krupavičius buvo išrinktas Krikščionių demokratų partijos centro komiteto pirmininku. Jis buvo Apvaizdos siųstas vyras, kuris Lietuvos savarankiško valstybingumo kelią nukreipė krikščioniškosios demokratijos linkme.

Pirmiausia buvo susirūpinta teisingesniu turtų padalijimu - Žemės reforma. Čia pagrindinį vaidmenį, tiek pravedant žemės reformos įstatymą seime, tiek jį realizuojant, būdamas žemės ūkio ministru, atliko kun.

M. Krupavičius. Labai rūpestingai paruoštas, atremtas į krikščioniškąjį mokslą apie žemės nuosavybę, Žemės reformos projektas susilaukė didelio susidomėjimo ir užsienyje. Jis turėjo istorinės reikšmės Lietuvai sprendžiant socialinį klausimą. Seimų laikais kun. Krupavičius iškilo kaip pirmaeilis parlamentinis kalbėtojas. Nelengva buvo išlaikyti partijos vado orumą, nenusileisti iki vulgarių išpuolių, kurie buvo būdingi kai kuriems kitų partijų lyderiams. Tačiau kun. Krupavičius, savo dvasią formavęs pagal giliausius krikščionybės postulatus, laikėsi tokioje aukštumoje, kad galėjo savo priešininkus, su kuriais kovojo, gerbti taip, kaip savo bičiulius. Jo atsakymai būdavo santūrūs, neužgaulūs, dažnai nuspalvinti humoru.

1926m. po valstybinio perversmo, kun. M. Krupavičius išvyksta į Prancūziją pagilinti sociologijos žinių Lilio, o paskui Tulūzos universitetuose. 1930m. Tulūzoje jį aplankė „Ateities" žurnalo korespondentas. Pokalbyje su juo labai gražiai atsiskleidžia kun. M. Krupavičiaus, kaip drausmingo katalikų kunigo, nusistatymas. Klausiamas, ką mano veikti grįžęs į Lietuvą, kun. Krupavičius atsako: „Ką dirbsiu sugrįžęs, - nežinau ir tuo nesirūpinu. Yra kas tuo rūpinasi. Dar pernai parašiau vyskupijos kurijai, kad atsisakau nuo savo senojo darbo, savaime taip pat prašydamas kitą darbą man skirti. Kaip mano prašymą vyskupas išspręs - nežinau. Baigęs akademiją, neprieštaraudamas važiavau ir jo įsakytą darbą dirbau ligi paskutinių laikų. Ir dabar dirbsiu tai, ką jis įsakys: lieps grįžti į senąjį darbą - grįšiu, skirs zakristijonu - eisiu zakristijono pareigas". („Ateitis", 1930, Nr.1, psl. 39).

Grįžęs į Lietuvą,kun. M.Krupavičius visų nuostabai buvo paskirtas į Garliavą antruoju vikaru. Buvęs ministras - vikaru. Kunigai stebėjo, ar sutiks Krupavičius su tokiu paskyrimu. O jis, be ginčų ir sensacijų, tyliai pradėjo eiti vikaro pareigas. Visi kunigai buvo nustebinti tokia kunigiška Krupavičiaus dvasia.

Netrukus kun. Krupavičius skiriamas Vilkaviškio kunigų seminarijos profesoriumi, o vėliau į Suvalkų Kalvariją klebonu dekanu.

Klebonaudamas Kalvarijoje, kun. Krupavičius pasirūpino vaikais ir seneliais, įkurdamas vaikų darželį ir senelių prieglaudą bei įsteigė dvi - Mindaugų ir Akmenynės - parapijas.

Paminėtini du kun. Krupavičiaus memorandumai: vienas tarybinei vyriausybei, kurį parengti jam pavedė episkopatas ir antras - vokiečių generaliniam komisarui Kaune, kuriame buvo užtariami lenkai, žydai, tiesiog pasakoma, kad vokiečiai vykdo Lietuvos kolonizaciją dar karui nepasibai-

gus. Dėl to memorandumo 1942m. kun. Krupavičius buvo gestapo suimtas ir per Tilžės bei Eitkūnų kalėjimus internuotas karmelitų vienuolyne Regensburge, iš kurio jį išlaisvino amerikiečių kariuomenė 1945m. Apsigyvenęs Wuerzburge, tais pačiais metais buvo išrinktas Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo komiteto (VLIK) pirmininku. 1948m. kun. M. Krupavičius pakeltas prelatu. 1950m. birželio 15 d. konferencijoje išrinktas pasaulio Lietuvių krikščionių demokratų sąjungos pirmininku ligi gyvos galvos. Atsistatydinęs iš VLIK'o pirmininko pareigų, 1955m. buvo išrinktas Tautos Fondo valdytoju, bet dėl formalių kliūčių tų pareigų nėjo. 1951 - 1956 metais buvo Centrinės Europos Krikščionių demokratų unijos įgaliotinis Vokietijoje. 1957m. apsigyveno JAV.

Būdamas Vokietijoje ir JAV, kun. Krupavičius visas jėgas skyrė Dievo ir žmonių tarnybai. Jis buvo puikus oratorius ir savito braižo žurnalistas. Pradėjo bendradarbiauti laikraščiuose dar tebesimokydamas mokytojų seminarijoje. Parašė įvairaus pobūdžio didesnės ir mažesnės apimties knygų. Paskutinis jo kapitalinis veikalas, tarsi viso jo gyvenimo sintezė, „Kunigas Dievo ir žmonių tarnyboje" (1962).

Mirė 1970m. gruodžio 14 d. Palaidotas Čikagoje, šv. Kazimiero kapinėse.

Prel. Krupavičius - nuostabaus harmoningumo asmenybė. Jo žodžiai, mintys visiškai atitiko jo vidinį pasaulį. Kan. St. Kiškis, kuris dar būdamas jaunas kunigas žavėjosi kun. Krupavičiumi, sako: „Krupavičių vertinu ne tik kaip žymiausią katalikų veikėją, bet ir kaip pavyzdingą kunigą".

Tam pačiam „Ateities" korespondentui kun. Krupavičius buvo kalbėjęs apie ateitininkų uždavinius. „Viso darbo pamatan pasidėkit Katalikų Bažnyčios mokslą. Jis duoda į visus gyvenimo klausimus pilnus atsakymus... Eikit darniai išsirikiavus, koja kojon su episkopatu, kaipo savo vadais, priešakyje. To nori Bažnyčia. To reikalauja drausmė ir tikslumas". („Ateitis", 1930, Nr.1, psl. 39).

„Kiekvienose šv. Mišiose prašiau Dievą Tėvynei laisvės ir pasilikti lietuviams tvirtais, ištvermingais ir kovingais patriotais, katalikams - katalikais. To maldausiu Dievą ir toj vietoj, kurią man paskirs Dangiškasis Teisėjas. Ypatingai karštai maldausiu Dievą, kad jis padėtų išaugti jaunimui sąmoningais ir kovingais patriotais". (Iš prel. M. Krupavičiaus testamento).

51. VYSKUPAS JUOZAPAS KUKTA

(1873 - 1942)

Vyskupas Juozapas Kukta gimė 1873m. vasario 3 d. Trakinių km., Kurklių vlsč., Ukmergės apskr. Jo tėvai buvo didelio Trakinių kaimo pasiturintys ūkininkai.

Vaikystę Juozapas praleido labai gražioje ir nuotaikingoje Aukštaitijos kaimo aplinkoje. Pasimokęs kiek namuose, Juozapas išvyko į Vilnių, kur tuo metu jau gyveno jo dėdė Martynas Kukta, žinomas kultūrininkas ir vienas iš pirmųjų lietuvių spaustuvininkų. Gimnazijoje kelių klasių kursą Juozapas išėjo mokydamasis privačiai, paskui įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Ją baigęs, 1895m. išvyko studijuoti į Petrapilio dvasinę akademiją. 1899m. įsigijo teologijos magistro laipsnį. Studijuodamas akademijoje, artimai susidraugavo su kun. J. Matulaičiu, būsimu arkivyskupu, palaimintuoju. Abu pasižymėjo kaip gabiausi studentai. Kunigu įšventintas 1899m. gruodžio 31 d. Pirmoji jo pastoracinio darbo vieta buvo Vilniaus Švč. Trejybės - Aušros Vartų parapija. 1901m., gavus lietuviams šv. Mikalojaus bažnyčią, kun. J. Kukta buvo paskirtas jos rektoriumi. Nuo 1902 iki 1909 metų jis kapelionavo komercinėj mokykloj ir dirbo vyskupijos kurijoj. 1906 - 1908 metais dėstė Vilniaus kunigų seminarijoje lietuvių kalbą. Kai 1908m. Vilniaus vyskupijos administratorius K. Michalkevičius perkėlė kun. Kraujalį iš Vilniaus Visų Šventųjų parapijos į Gardiną, kun. J. Kukta buvo paskirtas Visų Šventųjų parapijos klebonu. Prie Vilniaus lietuvių dviklasės mokyklos buvo suorganizuoti vakariniai kursai paaugusioms mergaitėms. 1908m. tų kursų palaikymo naštą nešė vienas kun. Kukta. Kad naudingi lietuvaitėms kursai veiktų ir toliau, kun. Kuktos iniciatyva kursų klausimas buvo iškeltas Vilniaus vyskupijos suvažiavime 1909m. spalio 11 d. Suvažiavime dalyvavusieji 60 lietuvių kunigų pritarė ir įsipareigojo paremti kursų išlaikymą. 1909m. kun. J. Kukta buvo išrinktas į Vilniaus vyskupijos kunigų komisiją, kurios tikslas buvo tirti ir spręsti nesusipratimus, kilusius tautiškai mišriose parapijose, dėl kalbos vartojimo bažnyčiose. Kitais metais gruodžio 15 d. jis, kartu su kitais komisijos nariais buvo nuvykęs į Rodūnę, ištyrė vietoje lietuvių - lenkų ginčą ir savo išvadas pateikė vyskupijos kurijai. Tačiau ši, nepaisydama komisijos pateiktų duomenų, panaikino Rodūnios bažnyčioje pamaldas lietuvių kalba, nors parapijoje buvo apie 5.000 lietuvių.

Vyskupas E. Roppas, įvertindamas kun. J. Kuktos nuopelnus, 1917m. pakėlė jį kanauninku. Pastoracinį darbą ir tarnybą kurijoj J. Kukta atlikdavo su dideliu atsidėjimu, meile ir išmintimi. Vilniečiai jį vadino „Šventasis Kukta". Jis buvo ramaus būdo, visad giedrios nuotaikos, simpatiškos išvaizdos, kuklus, sugebąs susivaldyti. Mokėjo su visais gražiai sugyventi ir turėjo daug draugų. Ilgą laiką gyvendamas Vilniuje ir dirbdamas kurijoj, gerai pažino vyskupą, žmones ir jų reikalus.

Kan. J. Kukta buvo uolus lietuviškųjų reikalų gynėjas Vilniuje. Karo metu daug dirbo Lietuvių draugijos dėl karo nukentėjusiems šelpti centro komitete, buvo to komiteto vicepirmininkas ir laikinojo Vilniaus Komiteto narys. 1916m. liepos 10 d. kun. J. Kukta kartu su kitais 14 žymių lietuvių pasirašė memorialą Vokietijos kancleriui. Tame memoriale buvo protestuojama prieš lenkų pastangas Lietuvą prijungti prie Lenkijos ir ginamos lietuvių teisės turėti savo nepriklausomą valstybę. Už pasirašymą po memorialu vyskupijos administratorius prel. K. Michalkevičius kun. K. Kuktą nubaudė ir atleido iš pareigų.

Atvykus į Vilnių vyskupui Jurgiui Matulaičiui, kan. J.Kukta tapo jo artimiausiu patarėju. Vyskupas J. Matulaitis jį labai vertino ir juo pasitikėjo. 1922m. sausio mėn. kan. J. Kukta buvo lenkų suimtas ir uždarytas Lukiškių kalėjime. Jo bute buvo padaryta krata. Kalėjime buvo tardytas ir kaltintas, kad priklausęs devynių asmenų komitetui, turėjusiam ruošti Vilniaus krašte sukilimą prieš lenkus. Vasario 6 d. kan. J. Kukta su 19 lietuvių ir 13 gudų iš Lukiškių kalėjimo buvo nugabenti į Vilniaus geležinkelio stotį ir išsiųsti į Lietuvą. Vilniuje J. Kukta išgyveno 37 metus. Per tą laiką jis augte suaugo su Vilniumi, visa siela įsitraukė į vilniečių kultūrinį ir religinį gyvenimą. Dalyvavo beveik visose lietuviškose organizacijose būdamas jose judinančioji jėga, atstovavo ir gynė lietuvių reikalus. Vilniuje J. Kukta reiškėsi kaip uolus, pareigingas kunigas ir visuomenininkas.

Kada apaštališkasis vizitatorius Achilles Ratti, būsimas popiežius Pijus XI, 1920m. kovo 18 d. važiavo per Lietuvą į arkivyskupo Ant. Springovičiaus konsekraciją Rygoje, iš Vilniaus jį lydėjo vizitatoriaus padėjėjas E. Pellegrinetti ir kan. J. Kukta. Jie visi trys kovo 18 dieną buvo sustoję Kaišiadoryse ir viešėjo klebonijoje, apžiūrėjo statomą bažnyčią. Klebonas A. Varnas pasiūlė jiems pasirašyti svečių garbės knygoje, tada nė nenujausdamas, kad po kelerių metų vienas jų bus popiežius, o antras - jo vyskupas. Svečiai knygoje įrašė: „Die 18 marti anno 1920 Achilles Ratti, archiepiscopus Naupactantis, nuntius Apostolicus, Ermenegildus Pellegrinitti, Auditor Apostolicus, Canonicus Josephus Kukta concomitavit".

1922m. kovo 3 d. vyskupas J. Matulaitis pavedė kan. J. Kuktai valdyti Lietuvos pusėj esančią Vilniaus vyskupijos dalį - 5 dekanatus su 63 bažnyčiomis, 82 kunigais ir 215 000 tikinčiųjų, o 1925m. popiežius Pijus XI paskyrė kan. J. Kuktą tos Vilniaus vyskupijos dalies apaštališkuoju administratorium. Tuo metu Lenkija ruošėsi pasirašyti konkordatą su Vatikanu. Lietuviams labai rūpėjo, kad Vilniaus vyskupija nebūtų priskirta prie Lenkijos. Tam tikslui buvo sudaryta delegacija, į kurią įėjo kan. J. Kukta, kun. J. Staugaitis, kun.B. Čėsnys, prof. St. Šalkauskis, ir 1924m. gruodžio mėn. pasiųsta į Romą. Nors delegacija gavo specialią audienciją, bet jai nepavyko išdėstyti popiežiui Pijui XI rūpimo Vilniaus vyskupijos klausimo. Kuriant Lietuvos bažnytinę provinciją, kan. J. Kukta buvo pasiūlytas Apaštalų Sostui kandidatu į Kaišiadorių vyskupus. Popiežius 1926m. balandžio 5d. jo kandidatūrą patvirtino.

Vyskupu kan. J. Kukta koncekruotas 1926m. gegužės 1 d. Konsekracijos apeigas atliko arkivyskupas Jurgis Matulaitis, asistuojamas vyskupų: Juozo Skvirecko ir Pranciškaus Karevičiaus. Gegužės 24 d. naujasis vyskupas pradėjo valdyti vyskupiją. Kai kurios Kaišiadorių vyskupijos parapijos, anksčiau priklausiusios Vilniaus vyskupijai, trukdant rusų valdžiai, nebuvo vyskupo lankytos vienos 70, kitos 35, dar kitos 20 metų. Vyskupas Kukta tuojau pradėjo lankyti parapijas, suorganizavo vyskupijos administracinį aparatą. Apaštalų Sostui 1927m. lapkričio 11 d. įsteigus Kaišiadorių katedros kapitulą, vysk. J. Kukta sudarė jos sudėtį, parinkdamas jai tinkamiausius kunigus. Jis pastatydino vyskupijos rūmus ir užbaigė katedros statybą. Parapijose, kur lenkuojantieji nepagrįstai reikalaudavo, kad pamokslai būtų sakomi lenkų kalba, vysk. J. Kukta mokėjo ramiai ir gražiai tą reikalą sutvarkyti. Jis paliepdavo klebonams lietuviškai pamokslą sakyti per sumą, o lenkiškai, bet lygiai tą patį, po sumos. Lenkuojantiems greit įgrįsdavo du kartus klausyti tą patį pamokslą ir jie po sumos nebepasilikdavo bažnyčioje. Nesant klausytojų, žinoma, nebuvo reikalo sakyti pamokslo lenkiškai.

Vyskupas J. Kukta Kaišiadorių vyskupiją valdė 16 metų. Per tą laiką paskelbė savo tikintiesiems 17 ganytojiškų laiškų tikėjimo, dorovės, auklėjimo, socialiniais bei visuomeniniais klausimais. 1932m. rugpjūčio 5 d. jis kartu su kitais vyskupais pasirašė Lietuvos Katalikų Universiteto įkūrimo aktą. 1936m. gegužės 11-12 d. sušaukė diecezinį sinodą Kaišiadoryse.

1941m. jis ir vyskupas V. Borisevičius buvo nuvykę pas N. G. Pozdniakovą bei M. Gedvilą ir įteikė jiems visų Lietuvos vyskupų vardu memo-

randumą, kuriame buvo pasisakyta prieš komunistinės vyriausybės prasižengimus Lietuvos konstitucijai ir Bažnyčios teisėms.

Vokiečių okupacijos metais J. Kuktos jėgas pakirto liga. Medicina nebeįstengė grąžinti jam sveikatos. Kiek pasirgęs, mirė Kaunę 1942m. birželio 16 d. Palaidotas Kaišiadoryse.

Nors dėl daugybės pastoracinių ir visuomeninių darbų, nei anksčiau kunigaudamas, nei vėliau vyskupo pareigas eidamas, vysk. J. Kukta negalėjo atsidėti mokslui, tačiau jis buvo labai artimas ir palankus mokslo srityje dirbantiems, rėmė jų pastangas, džiaugėsi pasiektais laimėjimais. Ypatingą palankumą ir simpatijas rodė jis Lietuvos Katalikų Mokslo Akademijai.

52. DAKTARAS VINCAS KUDIRKA

(1858 - 1899)

Didžiulį darbą, žadindamas tautinį sąmoningumą, atliko daktaras Vincas Kudirka. Jis gimė 1858m. gruodžio 31 d. Paežerių km., Vilkaviškio apsk. Mokydamasis Marijampolės gimnazijoje, V. Kudirka gerokai sulenkėjo. Tėvų raginamas, buvo įstojęs į Seinų kunigų seminariją, bet porą metų ten pasimokęs, buvo atleistas kaip neturintis pašaukimo ir toliau tęsė mokslą gimnazijoje, kurią baigė 1881m. Tais pačiais metais įstojo į Varšuvos universitetą. Vienerius metus studijavo filosofiją, o paskui perėjo į medicinos fakultetą. Atostogoms grįždamas į Lietuvą, V. Kudirka girdėjo apie sumanymą leisti lietuvišką laikraštį, bet tai jam atrodė „vaikų žaidimas".

1883m. V. Kudirkai pateko pirmasis J. Basanavičiaus redaguojamos „Aušros" numeris. Tai jį tiesiog sukrėtė. Pasijuto esąs lietuvis, jautėsi kaltas, kad iki šiol nebuvo nieko nuveikęs savo tėvynės labui, gėdijosi lietuvių kalbos. 1885m. savo pirmąjį rašinėlį V. Kudirka pasiuntė tai pačiai „Aušrai", o šiai sustojus eiti, kartu su kitais Varšuvos lietuviais inteligentais įkūrė nelegalią draugiją „Lietuva" (1888) ir rūpinosi leisti naują lietuvišką laikraštį.

Kiek anksčiau, 1885m., už politinę veiklą V.Kudirka buvo išmestas iš universiteto ir kalintas. Tik 1887m. jam pavyko gauti leidimą baigti studijas. Universitetą baigė 1889m.

1899m. pasirodė „Varpas", leidžiamas Mažojoje Lietuvoje. Į redakcinę kolegiją įėjo: J. Adomaitis - Šernas, J. Gaidys - Gaidamavičius ir V. Kudirka. Visą organizacinį darbą pasiėmė „Lietuvos" d-jos sekretorius V. Kudirka. Prie „Varpo" susibūrusi inteligentija (varpininkai) pradėjo leisti ir kitus leidinius, skirtus lietuvių valstiečiai: „Ūkininką" (1890) ir „Naujienas" (1901). „Varpo" ir kitų leidinių redaktoriams talkino Jelgavoje veikusi (1890 - 1995) literatūriškoji komisija. Ji ne tik padėjo norminti lietuvių literatūrinę kalbą, bet svarstė ir „abejotinos tendencijos" raštus. Komisija buvo sudaryta V. Kudirkos iniciatyva, bet jai vadovavo J. Jablonskis.

Telkdamas lietuvius inteligentus apie „Varpą", V. Kudirka vadovavosi tautos vienybės idėja. Tėvynės vardu jis kvietė net priešingiausias partijas užmiršti savitarpio nesusipratimus, asmeniškumus. V. Kudirka norėjo

visą tautą įtraukti į nacionalinį judėjimą, sutelkti jėgas, kurios galėtų priešintis caro valdžios priespaudai ir polonizacijai. Todėl prie „Varpo" telkėsi įvairių krypčių lietuviai veikėjai, kurių tarpe daugiausia buvo nuosaikiųjų liberalų. Visų varpininkų pažiūrose buvo daugiau ar mažiau ryškios demokratinės tendencijos.

Baigęs Varšuvos universitetą, V. Kudirka 1890 - 1894 metais dirbo gydytoju Šakiuose. Čia jis pagarsėjo ne tik kaip geras gydytojas, bet ir kaip jautrios širdies žmogus. Jis nuoširdžiai rūpinosi ligoniais, vargingesniems duodavo ir vaistų, nieko neimdavo už gydymą. Gyveno labai kukliame bute, nors pats jau sirgo džiova. 1894 - 1896 metais gydėsi Kryme ir Adrijos pajūryje. Ten būdamas, tvarkė savo rankraščius, rūpinosi, kad nenustotų ėjęs „Varpas". 1896m. vasarą, atostogaudamas Plokščiuose pas P. Kriaučiūną, V. Kudirka buvo areštuotas. Liga progresavo, todėl Kalvarijos kalėjime jis išbuvo tik porą mėnesių. Paleistas iš kalėjimo, apsigyveno Naumiestyje, kur 1899m. lapkričio 16 d. mirė. Palaidotas Naumiesčio (dabar Kudirkos Naumiestis) kapinėse.

Didžiąją dalį savo grožinės kūrybos, publicistikos ir kritikos (V. Kapso ir kt. slapyvardžiais) V. Kudirka paskelbė „Varpe". 1906m. buvo išleisti jo Raštai (6 tomai).

Reikšmingiausia kūrybinio palikimo dalis - grožinė literatūra. Poezijoje (rinkinys „Laisvos valandos", 1899) vyrauja pilietinė tematika, publicistiniai elementai. Žadinama tautinė savimonė, smerkiamas politinis despotizmas. Satyriniuose apsakymuose išjuokiami caro valdininkai, alegoriškai vaizduojama sunki Lietuvos padėtis carizmo priespaudoje, smerkiamas lietuviškos spaudos draudimas. Apsakymų stiliui būdinga hiperbolės, šaržai, groteskos, kontrastai. Jo publicistika pasižymi šmaikščiu, kandžiu stiliumi, beletristikos elementais. V. Kudirka pasižymėjo kritiko talentu. Per 10 metų (1889 - 1898) jis išspausdino 34 kritikos straipsnius. Gyvenimo tikrovės atspindėjimo gilumas ir teisingumas jam yra kūrinio vertės kriterijus. V. Kudirka didelį dėmesį kreipė ir į meninę literatūros kūrinių pusę, aštriai kritikavo autorius už nepaisymą elementariausių literatūros teorijos dėsnių, kalbos taisyklių ir, nurodydamas trūkumus, reikalavo, kad rašytojai keltų kūrybinį meistriškumą. Pasisakęs prieš netikusį eiliavimą, nesilaikant jokių eilėdaros taisyklių, V. Kudirka rašė: „Skaitant tokias eiles atrodo, kad žmogui kas tampo gyslas į visas puses" („Varpas", 1898, Nr.6, psl. 93).

Kudirkos literatūrinė kritika pasižymi aukštu profesiniu lygiu, stipria argumentacija, gilia analize ir iš jos plaukiančių teiginių ir tezių pagrįstu-

mu, logiškumu ir gilumu. Be to, V. Kudirkos straipsniai išsiskyrė iš kitų to laiko kritikų darbų ir savo aštriu stiliumi, turtinga ir sklandžia kalba ir ypač savo konstrukcinėmis ypatybėmis, išradingumu ir savitumu. Visa tai rodo savitą V. Kudirkos, kaip kritiko, braižą. Jo raštai, tiek turinio, tiek formos atžvilgiu vieni geriausių visoje XIX a. pabaigos lietuvių literatūros kritikoje.

V. Kudirka buvo taurus, aukštos moralės humanistas, be galo jautrus žmogaus skriaudai. Šios jo asmens savybės, o, be to, gilus gyvenimo pažinimas, neteisybės pajutimas nulėmė tai, kad jis atspindėjo gyvenimo tikrovę, išreikšdamas liaudies troškimus.Siekdamas pakelti tautos švietimą, kultūrą, skatindamas pasipriešinimą carizmui, išreikšdamas liaudies troškimus, jos išsivadavimo iš nacionalinio pavergimo viltį, V. Kudirka vadovavosi liberalinėmis pažiūromis. Taip jis siekė visų tautos jėgų konsolidacijos.

V. Kapsukas piktinosi, kad „netikėliai" varpininkai nėra principingi, nuolaidžiauja kunigams. Iš tiesų, pradžioje suformuluota „Varpo" programa, kurioje buvo žadama neliesti tikėjimo dalykų, buvo priimtina dvasininkams. Uoliai jie rėmė „Varpą" ir jame bendradarbiavo. Bet kai buvo išspausdintas V. Kudirkos straipsnis, lenkų liberalų pavyzdžiu smerkiantis popiežiaus Leono XIII encikliką, kunigai, aišku, nebegalėjo jam pritarti. Vėliau „Varpe" pasirodydavo ir daugiau straipsnių, nesuderinamų su katalikiška pasaulėžiūra. Kad V. Kudirkai nesvetimos buvo laisvamaniškos pažiūros, liudija jo visa laikysena. Nepritapo jis ir prie socialistų. Anot V. Kapsuko, socializmo idėjos nuo jo atšokdavo kaip žirniai nuo sienos.

Tautinis atgimimas buvo tas idealas, kuriam jis ištikimai tarnavo visą gyvenimą. Prof. Pr. Būčys V. Kudirką vertino kaip pozityvistą ir idealistą, mokėjusį pasišvęsti aukštesniems idealams.

Be originalių kūrinių, V. Kudirka yra palikęs nemažai vertimų iš lenkų, vokiečių ir anglų kalbų. Jis yra žymiausias XIX a. pabaigos lietuvių vertėjas. Išvertė D. Bairono „Kainą" (1903), F. Šilerio „Orleano mergelę" ir „Vilių Telį" (1899), A. Mickevičiaus „Vėlinių" III d. (1900), J. Slovackio „Mindaugą" (1900), I. Krylovo pasakėčių ir kt. V. Kudirka domėjosi ir rinko lietuvių tautosaką, parengė ir išleido liaudies dainų rinkinį „Kanklės" - 2 d. (1895 - 1899). Sukomponavo pjesių smuikui ir fortepijonui.

Savo veikla V. Kudirka įnešė labai žymų indėlį į tautinį lietuvių judėjimą XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje.

53. PRELATAS PROFESORIUS PRANAS KURAITIS

(1883 - 1964)

Lietuvos mokslininkų filosofų tarpe žymią vietą užima prelatas profesorius Pranas Kuraitis. Jis gimė 1883m. liepos 4 d. Pavaisijų km., Naumiesčio parap., Šakių apskr. Mokėsi Naumiestyje, vėliau Marijampolės gimnazijoje ir Seinų kunigų seminarijoje. Kunigu įšventintas 1907m. sausio 5 d. Toliau studijavo Petrapilio dvasinėje akademijoje, kurią baigė 1909m. teologijos magistro laipsniu. Filosofiją studijavo užsienyje: Liuveno (Belgija) ir Miunsterio (Vokietija) universitetuose. 1911m. jam buvo suteiktas filosofijos daktaro laipsnis. Jo filosofinėms pažiūroms susiformuoti turėjo įtakos Aristotelis ir šv. Tomas Akvinietis bei naujesnių laikų mokslininkai L. Noelis (L. Noel), S. Depliažas (S. Doploige).

P. Kuraitis 1922 - 1940 metais dėstė filosofiją Kauno universitete. 1929 - 1937 metais jis Teologijos - filosofijos fakulteto dekanas. Aktyviai dalyvauja įvairių organizacijų: ateitininkų, Katalikų Veikimo Centro ir kt. veikloje. Redagavo žurnalus: „Vadovas" (nuo 1912m. pabaigos), „Tiesos kelias" (1925 - 1940). Bendradarbiavo filosofiniame žurnale „Logos". Jam redaguojant „Vadovą", 1914m. vasario 24 d. popiežius šv. Pijus X šio žurnalo redakcijai, bendradarbiams ir skaitytojams suteikė apaštališką palaiminimą. Profesorius P. Kuraitis pirmasis parašė lietuviškai fundamentalius darbus iš neotomistinės filosofijos: „Pagrindiniai gnoseologijos klausimai" (1930) ir „Ontologiją" 2 tomai (1931 - 1933). Iš tomizmo pozicijų tyrinėjo ir vertino I. Kanto ir G. Hėgelio filosofiją. Tarybiniais metais P. Kuraitis dėstė Kauno kunigų seminarijoje. Mirė 1964m. gruodžio 18 d. Kaune.

Profesorius P. Kuraitis domėjosi ne tik grynąja filosofija, bet ypač didelį dėmesį kreipė į jos praktinį vaidmenį formuojant tautos gyvenimą. Jo nuomone, filosofų, besivadovaujančių filosofine sistema, paremta ne subjektyviais samprotavimais, bet realiais faktais ir kritiško proto reikalavimais, uždavinys plačiau išryškinti tautos pašaukimą ir jos kultūrinius uždavinius, atsižvelgiant į ypatingą mūsų tautos padėtį ir jos psichologines ypatybes. Apie tai jis kalba savo straipsnyje „Tauta ir jos filosofija". Giliai analizuojamas tautiškumo, patriotizmo ryšys su krikščionybe studi-

joje „Nacionalizmas krikščioniškosios doktrinos šviesoje". Šiame straipsnyje išdėstyti teiginiai nepaprastai aktualūs ir šiandien. Pavyzdžiui, baigdamas savo samprotavimus šiuo klausimu, profesorius rašo: „Negana tik nusimanyti, kad esi lietuvis, reikia, kad būtum doroviškai švarus, religiškai susipratęs, suprantąs didelę valstybės vertę, jos uždavinius, jos funkcijas, jos kompetencijos ribas. Kad tautos organizmas būtų sveikas, kad jis tobulėtų visa visuma, reikia, kad visą tautą sudarantieji elementai būtų sveiki, vienas kito nepažeisdami, vienas su kitu susiderinę (...). Tą tikrą, pilnutinį patriotizmą, tą tikrai nesužeistą tautiškumą mes privalome reikšti savo gyvenimo darbuose ir visomis išgalėmis kelti mūsų tautiečiuose. Tuo būdu būsime tvarkoje ir su tikrai suprastais tautybės reikalais, ir su krikščionybės mokslo reikalavimais, atliksime tinkamai savo pareigas Dievui ir Tėvynei". (LKMA Suv. darbai, II t. psl. 322 - 323, 1936).

Apie Tėvynės meilę, kaip krikščionišką dorybę, P. Kuraitis rašė dar 1913m. Jo nuomone, pagrindinė taisyklė, sprendžiant tautinius klausimus, turėtų būti: „Kito nenorėk, o savo neapleisk". Be to, profesorius pastebi: „Mylint savo kraštą, negalima, žinoma, niekinti kitų tautų. Kaip asmeninis, taip ir tautinis egoizmas yra pasmerktinas". („Vadovas", Nr. 55, 1913, psl. 315).

Daug dėmesio profesorius skiria dorovės ir kultūros klausimų ryšio su krikščioniškąja religija nagrinėjimui. Ir tai neatsitiktinai, nes dvasinė, dorovinė kultūra yra viena iš pagrindinių tautos egzistencijos garantijų. „Dėl to fakto, kad mūsų tauta gyvena apsupta iš kelių pusių gausingų ir galingų kaimynų, mums reikia pirmoje vietoje stiprėti, kiek galima daugiau, dvasinės kultūros srityje" (LKMA Suv. darbai, III t., 1939).

Tačiau pakankamai rimtų ir argumentuotų paskatų, kodėl žmogus turi dorai elgtis, tenka ieškoti ne pačiame žmoguje, kaip daro nepriklausomos doros šalininkai, bet remiantis Dievo nustatyta moraline tvarka. „Tik pripažįstant Dievą doros pamatu, galima, kaip reikia, išaiškinti, kodėl yra absoliutiškas, dorinės vertybės žvilgsniu, skirtumas tarp blogų ir gerų darbų" („Vadovas", Nr. 53, psl. 86, 1913).

Analizuodamas įvairias kultūrinio gyvenimo apraiškas, profesorius pabrėžia, kad dorinė - religinė kultūra yra tiesioginėje Bažnyčios kompetencijoje. Jeigu pastebima šalia Bažnyčios dar egzistuojant kokį nors dorinį gyvenimą, tai jo priežasties reikia ieškoti Bažnyčioje, patikimai saugančioje ir prigimtinį įstatymą, ir Apreiškimą. „Ir net ten, kur jau netikima nė į jokias krikščioniškas dogmas, dar vis daro savo įtaką religiniai ir doriniai krikščionybės giliai žmonijoje įskiepyti principai, kaip, nelyginant, užge-

susių žvaigždžių šviesa dar ilgai atsiliepia ant kitų dangaus erdvėse kūnų". „Arkliai dar traukia mūsų vežimą, nors vežėjo jau nėra", taip sako vienas prancūzas mokslininkas apie daugelį šių laikų be religijos žmonių" („Vadovas", Nr.72, psl. 231, 1914).

Apibūdindamas profesorių P. Kuraitį, kun. Br. Bulika rašė: „Kuraičiui svarbiausia buvo - Tiesa. O tiesa yra tai, kas aiškiai pasako, kas yra, kaip yra, iš kur yra, ir kam yra (...). Be Tiesos gyvenant, ateina melas, apgaulė ir naktis. Pražūtis yra beprasmė kančia. Beprasmybė ir žiaurumas. Baisus kryžius be išganančio Kristaus(...). Tiesa yra Tiesa. Ir gyvenimui teisingam Jos kaip pamatų, kaip duonos ir kaip vyno reikia. Jos ieškant - tegul nebus gaila visų proto ir valios pastangų, ir tikėjimo malonės(...). Tiesa yra Tiesa. Ji viena gali šviesti ir vesti. Pastatyti tvirtai ant kojų. Neišverčiamai ir nepaklupdomai. Įprasminti ir tai, kas mus beprasmybe ar blogiu uždengia. Tiesa yra Tiesa. Ir Kuraitis visą gyvenimą jos ieškojo. Jai pašventė visą savo gyvenimą, ja gėrėjosi ir giliai džiaugėsi".

54. PRELATAS JUOZAS LAUKAITIS

(1873 - 1952)

Uolus Bažnyčios ir visuomenės veikėjas prelatas Juozas Laukaitis gimė 1873m. vasario 3 d. Giniūnų km., Prienų parap. Jo tėvai buvo bajorai. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, o vėliau Seinų kunigų seminarijoje. Studijavo Petrapilio dvasinėje akademijoje ir 1897m. birželio 24 d. įšventintas kunigu. Jam buvo suteiktas teologijos magistro laipsnis. Ilgus metus kun. J. Laukaitis buvo Seinų vyskupo A. Baranausko kapelionas ir sekretorius, įprato gerai tvarkyti kanceliarinius reikalus. Mirus vysk. A. Baranauskui, kun. J. Laukaitis ligi 1910m. profesoriavo Seinų kunigų seminarijoje. Dėstė gamtos mokslus, homiletiką ir lietuvių k. bei literatūrą. Siekė sudominti klierikus ir paskatinti juos mokytis gyvos, šnekamosios lietuvių kalbos. Šalia profesoriavimo, kun. J. Laukaitis uoliai dirbo ir visuomeninį darbą.

Atgavus spaudą, kun. J. Laukaitis su kun. V. Dvaranausku, kun. J. Narijausku ir kt. ėmėsi organizuoti lietuviškų knygų ir laikraščių leidybą. Kun. J. Laukaičiui buvo pavesta suorganizuoti spaustuvę. Nupirktos moderniškos vokiškos spausdinimo mašinos, įvairūs šriftai. Suorganizuota redakcija, ekspedicija, administracija, sutelkti spaustuvės darbams prityrę darbininkai. Trūkstant lietuvių, sugebančių dirbti tokį darbą, daugiausia įdarbinti lenkai varšuviečiai, kurie buvo gana draugiški lietuviams. Spaustuvės įrengimas kainavo 15.000 rublių. Ji pradžioje įsikūrė Seinų vyskupijos kurijos patalpose. Seinų vyskupijos valdytojas prelatas Juozapas Antanavičius kiek galėdamas rėmė sumanymą leisti lietuviškus laikraščius savoje spaustuvėje. Tam ir pats skyrė nemažą sumą ir kitus vyskupijos kunigus lietuvius ragino remti spaustuvę. Pirmajam „Šaltinio" numeriui prel. J. Antanavičius parašė vedamąjį straipsnį „Į darbą", kuriame ragino brolius lietuvius šviesti protą ir dorinti širdį. Kai kun. J. Laukaitis jam atnešė pirmąjį „Šaltinio" numerį, prelatas vos ne su ašaromis jį sveikino už šį žygdarbį. Išvykus kun. K. Prapuoleniui, kurį laiką „Šaltinį" redagavo arba dirbo jo redakcijoje kun. J. Laukaitis. Laikraščio tiražas sparčiai augo, ir prasidedant Pirmajam pasauliniam karui (1914), pasiekė 15.000 egzempliorių. Tai buvo didžiausias laikraščio tiražas tuo metu ne tik Užnemunėje, bet ir visoje Lietuvoje. 1909m. liepos 13 d. „Šaltinio" redakcijos iniciatyva buvo sukviestas pirmasis lietuvių kalbininkų pasitarimas,

kurio tikslas buvo nustatyti lietuviškus liturginius terminus. Jame dalyvavo J. Jablonskis, K. Būga, J. Šlapelis, J. Balčikonis ir kun. J. Laukaitis.

Ta pati institucija, Laukaitis ir bendrovė, leido žurnalą „Vadovas", skirtą lietuvių dvasininkams. Oficialus jo leidėjas buvo kun. K. Prapuolenis, redaktorius kun. J. Laukaitis. Pirmasis „Vadovo" numeris pasirodė 1908m. Netrukus jo redagavimą perėmė kun. J. Staugaitis. Taip pat ši bendrovė 1909 - 1914 metais leido „Spindulį", skirtą Vilniaus krašto liaudžiai.

Prasidėjus lenkiškajai reakcijai Seinų kurijoje, kun. J. Laukaitis turėjo apleisti Seinus. 1910m. jis buvo paskirtas Leipalingio klebonu. 1912m. buvo išrinktas į IV Valstybės Dūmą kaip Suvalkų gubernijos lietuvių frakcijos atstovas. Ten dirbdamas, susipažino ir susidraugavo su rusų aristokratija. Karo metus praleido Rusijoje, rūpindamasis karo pabėgėlių šalpa ir taip pat dalyvaudamas politiniame gyvenime. Pasibaigus pirmajam pasauliniam karui, grįžo į Lietuvą. Apsistojo Suvalkų Kalvarijoje. Ten suremontavo cerkvę ir ją pavertė katalikų bažnyčia. Vėliau, Seinų vyskupu tapus Antanui Karosui, kun. J. Laukaitis grįžo dirbti į kuriją. Lenkams okupavus Seinus, jis perkėlė kuriją į Marijampolę. 1922m. kun. J. Laukaitis lankėsi JAV, kur rinko aukas nuo karo nukentėjusiems lenkų pasienyje sušelpti. Jam buvo suteiktas kanauninko, o vėliau, 1927m., - prelato titulas.

Įsteigus Lietuvos bažnytinę provinciją ir Vilkaviškio vyskupijos kurijai persikėlus į Vilkaviškį, prel. J. Laukaitis buvo paskirtas oficiolu (vedėju) bei inteligentų bažnyčios (buvusios pravoslavų cerkvės) rektoriumi. Jis gražiai sutarė su vyskupu A. Karosu: ką vienas blaiviai apsvarstęs suplanuodavo ar nuspręsdavo, kitas negailėdavo jėgų įgyvendinti. Bendraudamas su bažnytine vadovybe, prel. J. Laukaitis būdavo sūniškai klusnus. Šiek tiek sunkiau sekėsi sutarti su vyskupu M. Reiniu, kuris buvo krikščionis demokratas, o prel. Laukaitis - tautininkas. Kai vysk. M. Reinys kartą išsireiškė: „Nesuprantu, kaip kunigas gali būti ne krikščionis demokratas", prelatas atkirto: „Ekscelencija, aš pirmasis „Ne". Mirus Seirijų klebonui Grajauskui, prel. J. Laukaitis buvo paskirtas į jo vietą. Ten darbuodamasis, sutvarkė šventorių, įrengė vargonus, naujus šoninius altorius. Išleido knygą „Dovydo psalmės" ir naują leidimą „Graudžių verksmų". Po kurio laiko atsisakęs klebonavimo, prel. J. Laukaitis Seirijuose pasiliko altaristos titulu. 1936m. jis buvo išrinktas atstovu į Seimą ir juo išbuvo iki 1940m. birželio vidurio. Dirbdamas Seime, stengėsi sutaikyti tuometinį režimą su katalikais. 1947m. prel. J. Laukaitis Seirijuose buvo

areštuotas, apkaltintas, kad lankė ligonį nepranešęs valdžiai.Kalintas Kauno ir Vilniaus (Lukiškių) kalėjimuose. Nubaustas 15 metų laisvės atėmimo. Mirė Vladimiro kalėjime 1952m. rugpjūčio 15 d.

Prelatas J. Laukaitis buvo žymi ir įtakinga asmenybė vyskupijos ir visuomenės gyvenime. Jį apibūdindamas vienas Petrapilio gydytojas išsireiškė: „Tai tipiškas sangvinikas. Jo normalus pulsas būdavo 80 - 90, o temperatūra 37 laipsniai". Geraširdis, nekerštingas, bet labai ūmus. Be galo didelis patriotas, bet dėl karšto temperamento ne visada gyvenimiškas, todėl daug kas jūo būdavo nepatenkinti. Labai dosnus, net išlaidus. Šią jo savybę dr. P. Aleksa taip recenzavo: „Kad jis būtų finansų ministru, tai visi būtų laimingi, kol kasoj būtų bent centas, o paskui - nei sau, nei kitam".

Turėjo puikią iškalbą. Kalbėjo įtaigiai, nuosaikiai, buvo geras pamokslininkas. Tačiau privačiuose pokalbiuose greitai įsiveldavo į ginčus. Didelis eruditas, sugebąs kiekvienu momentu rasti tinkamą žodį. Geras lietuvių kalbos žinovas, turėjo nemažą įtaką šiuo klausimu ir vysk. Baranauskui, kartais pasiūlydamas savo sudarytus terminus. Vyskupas Baranauskas savo kapelioną gerokai pabardavo, bet taip pat ir nuoširdžiai mylėjo. Kartą, visai nebetekęs kantrybės vyskupas, pasakė: „Kai reikės, aš pats tave išvysiu". Išvyti neteko...

1902m. lapkričio 13 d. vakare, pabaigęs rekolekcijas, vyskupas A. Baranauskas kalbėjosi su savo kapelionu. Jis teiravosi, kas galėtų pabaigti jo pradėtą šv. Rašto vertimą į lietuvių kalbą. Kun. J. Laukaitis, ramindamas savo vyskupą, pasakė, kad jo šviesybė vyskupas šiandien turi tiek metų (68), kiek Leonas XIII užimdamas popiežiaus sostą, o dabar netrukus švęs savo popiežiavimo 25 metų jubiliejų. Vyskupas atsakė: „Quod licet Iovi, non licet bovi" („Kas leidžiama Jupiteriui, neleidžiama jaučiui"). Nuėjęs į savo kambarį, vyskupas A. Baranauskas po dviejų valandų mirė.

Nežiūrint savo umaus būdo, prel. J. Laukaitis buvo drausmingas kunigas. Niekuomet nekritikuodavo net vysk. M. Reinio patvarkymų, nors jų ideologinės pažiūros skyrėsi.

55. GARBĖS KANAUNINKAS AUGUSTINAS LIEPINIS

(1896 - 1977)

Panevėžio vyskupijos garbės kanauninkas,nenuilstantis plunksnos darbininkas Augustinas Liepinis gimė 1896m. spalio 21 d. Latvijoje (Kurše), Zilgailių vienkiemyje, Neretos vlsč., Jaunjelgavos apskr. (dabar Jekabpilio raj.). Jo tėvai Jonas Liepinis ir Elzbieta Tauterytė buvo lietuviai katalikai ūkininkai. Jie turėjo 80 ha žemės. Augino 4 sūnus, o dar trys mirė maži. Augustinas buvo jauniausias. Tėvas mirė jaunas, nesulaukęs nė 34 metų amžiaus, kai Augustinui buvo vos vieneri metai.

Paūgėjusį Augustiną motina išmokė poterių, o vyresnieji broliai - skaityti ir rašyti lietuviškai. Brolių padedamas Augustinas išsimokė katekizmą, ir Suvainiškio klebonas kun. Karolis Perekšlis jį prileido pirmos išpažinties ir šv.Komunijos.

1908m. Suvainiškyje buvo atidaryta lietuviška pradžios mokykla, kurią tų pačių metų rudenį pradėjo lankyti ir Augustinas. 1909 - 1911 metais jis mokėsi Neretos latviškoje mokykloje. Šios mokyklos vedėjas kartu buvo ir liuteronų kirchės kesteris (vargonininkas). Mokykloje buvo mokoma 3 - jų kalbų: latvių, rusų ir vokiečių. Gyventi teko mokyklos bendrabutyje. Čia gyvendamas, Augustinas išmoko tvarkingumo. Tai jam labai pravertė tolimesniame gyvenime. Atostogų metu Augustinas ne tik žaisdavo su piemenimis, bet jiems kai ką paskaitydavo iš lietuviškos istorijos, mokydavo rašyti.

Baigęs Neretos kesterių mokyklą, Augustinas 1911m. rudenį įstojo Rygoje į Aleksandro Karti įsteigtą ir vadovaujamą privačią progimnaziją, kurioje 1914m. baigė 4 klases, visą laiką būdamas stropus ir pavyzdingas mokinys.

Mokantis Neretoje ir Rygoje, Augustinui teko būti tikybiniu ir tautiniu atžvilgiu svetimoje aplinkoje, todėl motina ir broliai, ypač vyriausias brolis Jonas, jam primindavo ir įspėdavo, kad nenutoltų nuo katalikų tikėjimo, neužmirštų lietuvių kalbos, neišsižadėtų lietuviškų papročių.

Baigęs progimnaziją, Augustinas norėjo įstoti į Rygos gimnaziją, tačiau jis jau buvo vyresnio amžiaus ir negalėjo būti ten priimtas. Tada jis apsisprendė stoti į Kauno kunigų seminariją. Jam nepavyko išlaikyti šv.

Istorijos egzamino. Tai nenuostabu, nes jo lankytose mokyklose nebuvo katalikų tikybos pamokų nei kapeliono. Per vasarą pasimokęs šv. Istorijos, Augustinas į seminariją buvo priimtas.

1914 - 1915 mokslo metai seminarijoje prasidėjo Vašukėnuose (Brazdžiaus dvaro rūmuose, Troškūnų parapijoje), nes prasidėjus pirmajam pasauliniam karui, seminarija čia buvo perkelta. Kitais (1915 - 1916) mokslo metais seminarija visai neveikė, ir klierikas Augustinas tuos metus praleido Zilgailiuose. Čia jis tėvų namuose žiemą atidarė mažą lietuvišką mokyklėlę, į kurią susirinkdavo 15 - 18 vaikų, nes lietuviška mokykla Suvainiškyje nebeveikė. Po vienerių metų pertraukos jis vėl išvyko tęsti mokslo į Kauną. Po kiek laiko jį vėl teko nutraukti, nes tėviškė nuo Kauno buvo atskirta fronto linijos, ir, grįžęs Kalėdų atostogoms, dėl karo veiksmų nebegalėjo nuvykti į seminariją. Pagaliau, 1921m. pavasarį baigęs seminariją, A. Liepinis 1921m. gegužės 5 d. Žemaičių vyskupo Pr. Karevičiaus buvo įšventintas kunigu ir paskirtas Rokiškio vikaru.

Kun. A. Liepiniui vikarauti teko neilgai. 1922m. įsisteigus Lietuvos universitetui, jis įstojo į Teologijos - filosofijos fakultetą. 1926m. baigęs universitetą, gavo diplomą, kuriame buvo nurodyta, kad jo pagrindinės studijuotos šakos buvo pedagogika - psichologija ir antraeilės - filosofijų sistemos bei sociologija.

Baigęs studijas, kun. A. Liepinis grįžo į Rokiškį. Jis buvo paskirtas valstybinės gimnazijos kapelionu ir šv. Augustino bažnyčios administratoriumi.

1926m. įsteigus Lietuvos bažnytinę provinciją, Panevėžio vyskupas K. Paltarokas kun. A. Liepinį paskyrė Panevėžio šv. Stanislovo bažnyčios (vėliau pakeltos katedra) vikaru. Po pusmečio jis buvo paskirtas antruoju kurijos notaru, o kiek vėliau, atleistas iš vikaro pareigų, perėmė visas notaro pareigas, kurias stropiai ėjo iki 1940m. birželio pabaigos.

Nuo 1927m. balandžio mėn. kun. A. Liepinis pradėjo redaguoti „Panevėžio balsą", kurį nuo 1924m. leido indiferentiška „Žodžio" bendrovė. Vos atvykęs į Panevėžį, kun. A. Liepinis savo gausiais straipsniais ir padėdamas redaguoti rėmė šį laikraštį, kol visiškai jis perėjo į katalikų rankas. Iš pradžių laikraštis buvo spausdinamas Šiauliuose, o 1931m. Katalikų Veikimo Centrui įsigijus nuosavą „Bangos" spaustuvę, kun. A. Liepinis tapo šios spaustuvės vedėju. „Bangos" spaustuvėje buvo spausdinamas ne tik „Panevėžio Balsas" (vėliau pasivadinęs „Panevėžio Garsu"), bet ir kitos religinio turinio brošiūros, vyskupo ganytojiniai laiškai. Savaitraščio

„Panevėžio Garsas" leidėju ir redaktorium kun. A. Liepinis buvo iki pat laikraščio uždarymo (1940 m.).

1927m. kun. A. Liepinis buvo paskirtas mokytojų seminarijos kapelionu (kartu su kun. J. Žitkevičium). Nuo 1929m. - Panevėžio popietinės gimnazijos kapelionas (kartu su kun. J. Ruškiu). 1931m. rugsėjo pradžioje kun. A. Liepinis visai atsisakė kapeliono pareigų, kad galėtų daugiau atsidėti kitiems darbams. Jis dabar buvo kurijos notaras, „Panevėžio Balso" redaktorius, „Bangos" spaustuvės vedėjas ir ateitininkų sendraugių organizatorius.

1940m. birželio mėn. išleidus paskutinį „Panevėžio garso" numerį, kun. A. Liepinis išvyko iš Panevėžio ir kurį laiką gyveno pas draugus ir gimines. 1941m. gegužės mėn. vysk. K. Paltarokas jį paskyrė Panemunio klebonu. Čia jis praleido beveik pusę savo ilgo amžiaus ir žymiai daugiau negu pusę savo kunigavimo: klebonavo 35 metus. Sulaukęs 80 metų amžiaus, atsisakė klebono pareigų, bet pasiliko Panemunyje. Vysk. R. Krikščiūnas jam paliko klebono jurisdikciją, kad prireikus galėtų patarnauti tikintiesiems. Gyveno labai kukliai, išsinuomojęs vieną kambarį, pasitenkindamas būtiniausiais dalykais. Visą gyvenimą neturėjo tarnaitės, pats mokėjo puikiai pasigaminti valgį. Sugebėjo labai gražiai tvarkytis. Buvo nepaprastai darbštus. Mirė 1977m. spalio 13 d. Palaidotas Rygoje Sarkandaugavos kapinėse šalia motinos ir brolio Antano.

Kun. A. Liepinis pradėjo rašyti besimokydamas Neretės kesterių mokykloje (apie 1910 metus). Nuo to laiko per visą gyvenimą nesiskyrė su plunksna. Nuo studijų Kauno kunigų seminarijoje ir Teologijos - filosofijos fakultete laikų iki pat 1940m. jo straipsnių, straipsnelių, korespondencijų, žinučių galima rasti bene visuose lietuvių katalikų laikraščiuose. Rašė jis į „Tėvynės Sargą", „Žvaigždę", „Pavasarį", „Vienybę", „Sargybą", „Laisvę", „Ūkininką", „Šaltinį", „Rytą", „Ateitį", „Tiesos kelią", „XX amžių", „Rygos Balsą", vėliau tapusį „Lietuvių Balsu" ir kt. Daugiausia kun. A. Liepinio korespondencijų išspausdinta jo redaguotame „Panevėžio Balse".

Su redaktoriaus darbu kun. A. Liepinis buvo gerai susipažinęs studijuodamas Kaune. Tada jis, dar Lietuvos universiteto studentas, faktiškai redagavo „Vienybę" ir už redaktorių tvarkė „Tiesos Kelią".

Be šių gausių rašinių periodinėje spaudoje, kun. A. Liepinis parašė ar išvertė daug religinio turinio knygų. Jis buvo pasiryžęs kasmet paruošti bei išleisti po vieną knygą, originalią ar verstą. Šį pasiryžimą sėkmingai

vykdė iki 1940m. Žymiausi jo originalūs veikalai: A. Liepinis, „Katekezės" I ir II dalys 1929, III dalis - 1930; A. Liepinis, „Kitų pėdomis" I t. - 1933, II t. - 1937; III t. - 1939; Byras, „Kelią faktams" 1933. Žymesni vertimai: Alb. Stolzas, „Šventoji Elzbieta". Vertė Byras, 1922. M. Moskas „Dievo akivaizdoje" iš 7-os laidos vertė Byras. 1922 Bartmann „Marija tikėjimo ir maldingumo šviesoje"; M. Meschler, „Šv. Aloyzo gyvenimas". Sulietuvino Byras. 1926 ir kt.

Pasirašinėdavo pavarde arba įvairiais slapyvardžiais. Dažniausiai vartojamas slapyvardis Byras.

Daug jo verstų ir paties parašytų knygų yra likę rankraščiuose. Daug jų autorius pats sunaikino. Daug sudegė gaisrų metu, kurie net 3 kartus nusiaubė jo butą.

Už parašytus ir be paliovos rašomus raštus, skleidžiančius krikščioniškąją kultūrą bei doktriną, už stropų darbą, pagirtinai atliekamas pareigas kurijoje 1940m. sausio 31 d. vysk. K. Paltarokas suteikė kun. A. Liepiniui garbės kanauninko titulą.

56. KUNIGAS ALFONSAS LIPNIŪNAS - LIPNICKAS

(1905 - 1945)

Kunigas Alfonsas Lipniūnas - Lipnickas gimė 1905m. kovo 12 d. Panevėžio apskr., Pumpėnų vlsč., Talkonių km. valstiečių šeimoje. Tėvai Dionyzas Lipnickas ir Konstancija Merkelytė išaugino gausią šeimą (10 vaikų), kurioje Alfonsas buvo septintas vaikas. Vaikystė prabėgo ganant gyvulius. 12 metų amžiaus Alfonsas pradėjo lankyti Pumpėnų pradinę mokyklą, o po dvejų metų (1919) įstojo į Panevėžio gimnazijos trečią klasę. Besimokydamas pradinėje mokykloje, Alfonsas mokė kaimynų vaikus, o vėliau, per šešerius metus gimnazijoje, paruošė daugiau kaip šimtą mokinių, taip užsidirbdamas lėšų pragyvenimui ir mokslui. Gimnazijoje praleisti metai Alfonsą labai subrandino: jis išmoko branginti laiką, bendrauti su žmonėmis. Čia susiformavo gražiausi jo charakterio bruožai: darbštumas, pareigingumas, nuoširdumas.

1925m. Alfonsas baigė gimnaziją ir tų pačių metų rudenį įstojo į Kauno kunigų seminariją. Ir čia jis dirba nepaprastai daug. Daug skaito, gyvai domisi jaunimo katalikiškų organizacijų veikla. Atostogas praleidžia mokydamas pataisininkus ir dirbdamas organizacinį darbą, skaitydamas paskaitas kaimo jaunimui - pavasarininkams.

Ypač intensyviai dirbo paskutinius du metus. Be tiesioginių studijų, dar klauso laisvai pasirinktą specialų kursą, vadovauja kelioms organizacijoms ir sekcijoms, rašo straipsnius. Labai rimtai ir atsakingai ruošiasi kunigiškajai tarnybai. Prieš kunigystės šventimus 1930m. atlieka rekolekcijas, kurių metu susidaro išsamų gyvenimo planą, „kad neatvėstų ugninga, pasiryžimų kupina dvasia ir kad sėkmingiausias būtų apaštalavimas" (Kun. A. Lipniūno dienoraštis „Gyvenimo pastabėlės", 1930 06 12). Šiame plane labai svarbią vietą užima vidinio gyvenimo ugdymas. „Nes negalima kitam duoti to, ko pats neturi" (Ten pat).

1930m. birželio 14 d. iš Kauno arkivyskupo Juozapo Skvirecko rankų Alfonsas gauna kunigystės šventimus, o liepos 6 d. atlaiko pirmąsias šv. Mišias gimtoje Pumpėnų parapijoje. Netrukus paskiriamas Panevėžio vyskupijos jaunimo direktoriumi ir Panevėžio katedros vikaru. Šios pareigos visiškai atitiko kun. Alfonso asmenines savybes. Savo prigimtimi jis

buvo visuomeniškas, entuziastas, optimistas, ugningas apaštalas. Nebuvo jokio žymesnio ateitininkų, pavasarininkų susirinkimo, kur jis nebūtų atsilankęs. To laikotarpio jo dienoraštis primena darbo kalendorių, kuriame tiksliai fiksuojama, kas atlikta. Kun. Alfonsas visur laukiamas paskaitininkas, nuoširdus pašnekovas, išmintingas patarėjas. Valdžiai uždraudus moksleiviškas ateitininkų organizacijas, kun. Lipniūnas dirba su moksleiviais slapta, nepaisydamas grasinimų ir piniginių baudų.

Daug dirbdamas su jaunimu, kun. Lipniūnas nuosekliai gilina ir savo žinias: baigia Vytauto Didžiojo Universitete Teologijos - filosofijos fakultetą ir 1932m. tas pats universitetas jam suteikia teologijos licenciato laipsnį.

1932m. kun. Lipniūnas kartu su kitais lietuviais kunigais ir pasauliečiais dalyvauja XXXI Tarptautiniame Eucharistiniame kongrese Dubline (Airija). Nuoširdus airių tautos tikėjimas, ištikimybė Apaštalų Sostui jaunam kunigui padaro gilų įspūdį. Savo išgyvenimais jis pasidalija knygoje „Penkių valstybių sostinėse". Kitais metais lankosi JAV, kur atveža pavasarininkų - vyčių vienybės aktą. 1935 - 1939 metais Prancūzijoje Lilio universitete studijuoja sociologiją, o Paryžiaus katalikų institute gilinasi į Katalikų Akcijos problemas, nagrinėja veikimo metodus. Grįžęs į Lietuvą, 1939m. pavasarį paskiriamas lektoriumi Panevėžio pedagoginiame institute, o šiam persikėlus į Vilnių, ten išvyksta ir kun. Lipniūnas. 1940m. Vilniuje atidarius lietuviškąjį universitetą, šv. Jono bažnyčioje buvo įvesta šv. Mišios ir pamokslas studentams. Jas laikyti ir pamokslus sakyti buvo pavesta kun. A. Lipniūnui. Sakydavo pamokslus ir Aušros Vartuose. Netrukus visas miestas kalbėjo apie jo pamokslus, o kai kas jį lygino su garsiuoju pamokslininku Petru Skarga, 1574 - 1584 metais buvusiu Vilniaus jėzuitų kolegijos, vėliau akademijos, rektorium. Nuo 1942m. kun. A. Lipniūnas dėsto sociologiją ir pastoracinę teologiją Vilniaus lietuviškoje kunigų seminarijoje ir eina Vilniaus universiteto kapeliono pareigas. Vokiečių okupacijos metais kun. A. Lipniūnas įvairiais būdais remia moksleivius ir studentus: organizuoja savišalpą, stiprina jų dvasią. 1943m. kovo 17 d. jis buvo areštuotas kartu su kitais įtakingiausiais lietuviais inteligentais ir po kurio laiko pateko į Štuthofo koncentracijos stovyklą. Kalinių čia laukė nežmoniškas gyvenimas: sunkus, alinantis darbas, nuolatinis tyčiojimasis ir mirties pavojus.

Lietuviai kunigai (A. Lipniūnas ir St. Yla) į šį baisųjį „mirties fabriką" įžengė kupini nuoširdaus pasitikėjimo: „Dieve, Tu siuntei mus čia, Tu

stiprinsi" (St. Yla). Iš tikrųjų ir šiomis sąlygomis jie tarnauja savo broliams, lietuviams ir kitataučiams.

Kun. Lipniūnas nuoširdžiai atsideda ligonių šelpimui. Ypač jis globoja ir rūpinasi jaunu estų protestantų pastoriumi Tamaru. Atsiradus galimybei, kun. Lipniūnas Štuthofe nepaprastai daug skaito ir studijuoja, nekreipdamas dėmesio į įkyriai kamavusią migreną. Taip pat kartu su kun. St. Yla rūpinasi palaikyti gyvą religinį gyvenimą, laiko šv. Mišias, klauso išpažinčių.

1945m. sausio 25 d., artėjant frontui, buvo pradėta Štuthofo koncentracijos stovyklos evakuacija. Nepaprastai išvargęs, pirmomis kelionės dienomis išdalijęs sutaupytą maistą alkaniems draugams, kun. Lipniūnas ir dar keli lietuviai pasiekė Pucką (Lenkija). Čia jie pasiliko, nes prižiūrėtojai, skubėdami pasitraukti, nebuvo tokie akylūs. Sergantį dėmėtąja šiltine ir plaučių uždegimu kun. Lipniūną vargais negalais pavyko patalpinti į perpildytą ligoninę, tačiau jau buvo per vėlu. Iš kun. St. Ylos rankų gavęs išrišimą (atlikti išpažintį, priimti šv. Komuniją jau nebepajėgė), kun. Alfonsas tyliai užgeso, palikdamas neįgyvendintus sumanymus ir į jį dedamas viltis. Mirė 1945m. kovo 28 d. Palaidotas Pucko kapinėse.

Apie kun. A. Lipniūną trumpai būtų galima pasakyti: „Didi siela mažame kūne". Didi savo užmojų platumu, išgyvenimų gilumu, nuoširdžiu pamaldumu, jautrumu kitų vargams. Visuomet judrus, skaidrios kūdikiškos dvasios, labai plačių užmojų, bet nepaviršutiniškas, nepaprastai darbštus. Aiški, tiesi, konkreti kalba, sugebėjimas daryti nuostabiai tikslius apibendrinimus ir išvadas, parodė, kad jis ne tik visuomenininkas, bet ir mokslo žmogus. Jo svarstymai, samprotavimai, išvados buvo atremti į Bažnyčios mokymą. Savo pokalbiuose jis liesdavo įvairius bažnytinio gyvenimo klausimus, analizavo katalikiškųjų organizacijų veiklos metodus, įvairių reformų reikalą, vyrų ir moterų vienuolijų vaidmenį, klierikų auklėjimą seminarijoje. Labai gyvai svarstė, koks turėtų būti pastoracijos institutas, su kuriuo jis siejo svarbiausius bažnytinio gyvenimo Lietuvoje uždavinius. Buvo labai savikritiškas, nevengė mokytis iš labiau patyrusių ar atitinkamoje srityje išsilavinusių draugų.

Kun. Alfonsas buvo labai švelnios ir jautrios prigimties, todėl labiau negu kiti turėjo išgyventi baisų nužmogėjimo procesą, kurį matė apie save. Nežiūrint to, jis niekuomet nepamiršdavo priminti draugams, kad visada elgtųsi švelniai, teisingai. Būdamas labai kuklus ir drovus, sugebėdavo nepaprastai argumentuotai ginti tiesą, niekuomet nenusileisdavo principiniuose klausimuose.

Kun. A. Lipniūnas buvo ne tik veiklos, bet ir gilaus dvasinio gyvenimo žmogus. Maldoje, mąstyme jis sėmėsi jėgų savo šventai kunigiškai tarnybai, meilės žmonėms, kuriems skubėjo padėti sielos ir kūno reikaluose. Su nuoširdžiu užsidegimu jis kvietė savo klausytojus ir penitentus nuolatos gyventi pašvenčiamoje Dievo malonėje. Su kupinu vilties optimizmu jis žvelgia ne tik į save, bet ir į tautos ateitį: „Mes matysime prisikėlusią Lietuvą Dievo malonėje, prisikėlusias visas širdis meilėje" (Kun. A. Lipniūnas „Lauko lelijos"). Meilė jį skatina žvelgti toliau, plačiau, ir jis užrašo šiuos beveik pranašiškus žodžius: „Istorija lėmė ir lemia Lietuvai būti rusų kaimynais, o geras kaimynas negali nepagelbėti savo klaidžiojantiems broliams. Išmuš valanda, kada Rusijos durys atsidarys apaštalams, ir ar Lietuva galės tada pasinaudoti proga ir pirmoji ištiesti pagalbos ranką dvasinio peno trokštantiems rusams? Laikas jau dabar susimąstyti ir tinkamai tam rengtis" (Kun. A. Lipniūnas, „Penkių valstybių sostinėse", 1933).

Tinkamai įvertinęs nuostabiai turtingą kun. A. Lipniūno asmenybę, vysk. K. Paltarokas buvo numatęs padaryti jį savo padėjėju, bet areštas sutrukdė realizuoti šį sumanymą.

O pats kun. A. Lipniūnas rekolekcijų dienomis rašė: „Jėzau mano, Tu žinai, kad aš nieko sau gyvenime iš žmonių nelaukiu (...). Dievuliau, jei tokia Tavo valia, duok, kad mano garbė žmonėse visiškai išnyktų, ir kad daugiau netrokščiau, kaip būti silpnu padarėliu, Tavo garbę žemėje skleidžiančiu" (A. Lipniūnas, „Gyvenimo pastabėlės", 1935 06 24-27 d.).

1989m. artimųjų rūpesčiu kun. A. Lipniūno palaikai buvo perkelti į Lietuvą ir palaidoti Panevėžio katedros šventoriuje 1989m. rugsėjo 12 d.

57. PROFESORIUS DR. ANTANAS MACEINA

(1908 - 1987)

Žymus katalikų filosofas, prof. St. Šalkauskio mokinys Antanas Maceina gimė 1908m. sausio 27 d. Bagrėnų km., Ašmintos vlsč., Marijampolės apskr. (dabar Prienų raj.). 1924m. baigęs Prienų „Žiburio" gimnazijoje 5-ias klases, stojo į Vilkaviškio kunigų seminariją. 1928 - 1932 metais Vytauto Didžiojo universitete, Teologijos-filosofijos fakultete studijavo filosofiją ir pedagogiką. 1930m. pirmininkavo ateitininkų meno draugijai „Šatrija"; 1930 - 1931 metais redagavo „Ateitį" ir išvertė daug žymaus pedagogo T. Totho knygų jaunimui. 1932 - 1935 metais studijavo Liuveno, Fribūro, Strasbūro ir Briuselio universitetuose filosofiją ir pedagogiką. Baigęs mokslus ir gavęs filosofijos mokslų daktaro laipsnį (1934), dėstė Kauno universitete 1935 - 1940 ir 1941 - 1943 metais. 1944 metais pasitraukė į Vakarus. Ten taip pat profesoriavo Fribūro (1956 - 1959) ir Miunsterio (1959 - 1970) universitetuose. Mirė 1987m. sausio 27 d., sulaukęs 79 m. amžiaus.

Prof. A. Maceina 15 metų tėvynėje ir apie 40 metų išeivijoje puoselėjo katalikų filosofinę mintį gyvu žodžiu ir raštais. Vienas pirmųjų svarbesnių jo veikalų „Tautinis auklėjimas" išleistas 1934m. 1936 - 1940 metais išspausdinti: „Kultūros filosofijos įvadas", „Socialinis teisingumas", „Buržuazijos žlugimas". Brandžia filosofine mintimi, svarstomų problemų aktualumu pasižymi išeivijoje parašyti veikalai: „Didysis inkvizitorius", „Jobo drama", „Niekšybės paslaptis", „Saulės giesmė", „Didžioji Padėjėja", „Dievo Avinėlis", „Didieji dabarties klausimai", „Ora et labora". Ten pat išleisti ir vadovėliai: „Religijos filosofija" (I d. 1976) ir „Filosofijos kilmė ir prasmė " (1978).

Filosofas, giliai analizuodamas kiekvieną žmogų jaudinančias būties, kančios, mirties ir amžinybės problemas, nušviečia jas Evangelijos šviesa. Jam ypač krito į akis du tarsi nesuderinami dalykai, lemiantys žmogaus būties tragiškumą: neišvengiamas mirties faktas ir nenuslopinamas žmogaus veržimasis būti, ir troškimas kiek galima ilgiau čia pabūti; ieškoma priemonių, kuriami planai, kaip neišnykti. Vienas būdas - individualus, biologinis - tai galimybė gyventi vaikuose, vaikaičiuose; antras būdas - visuomeninis, istorinis - tai žmogaus išlikimas jo veikaluose, tame, kuo jis prisideda prie savo tautos išlikimo, jos istorijos. Šį klausimą prof. A. Maceina paliečia vienoje paskutiniųjų savo studijų „Asmuo ir istorija". Tačiau nė vienas iš šių būdų neduoda galimybės išsaugoti tai, kas žmoguje yra asmeniškiausia. Žmogaus, kaip asmens, išnykimas prieštarauja būties logikai, o Kristaus asmuo ir Evangelija nurodo asmenybės perspektyvą.

Mirtis yra kraštutinė (ribinė) situacija, kai žmogus ypač pajunta savo ribotumą, suvokia, kad paties savęs jam negana, kad išliktų ir būtų laimingas. Ypač iškyla reikalas atsiverti Amžinajai Būčiai. Nuo to, kaip žmogus pasielgia šiuo lemtingu momentu: atsiveria ar užsispiria savo ribotume,- priklauso jo gyvenimo tąsa.

Visu ryškumu prof. A. Maceinos veikaluose suspindinti atperkančioji Dievo - Žmogaus misija, atremta į Velykinę paslaptį: „Kristus yra mūsų gelbėtojas ne tuo, kad mirė, bet kad mirė ir prisikėlė" (A. Maceina, „Saulės giesmė", psl. 430).

Vienoje iš paskutiniųjų savo studijų „Religijos ir tautos dialektika" A. Maceina paliečia labai opų klausimą: tautiškumo ir religijos santykį. Jis įspėja, kad čia galimi du kraštutinumai, kuriems atsirasti susidaro palankios sąlygos, kai tauta išgyvena kokį nors pakilimą ar, priešingai, - nelaimes. Vienas iš šių kraštutinumų tai „mesijanizmas", kai tauta savo siekius paverčia religiniais siekiais, įtikėjusi, kad jos pašaukimas atversti visą pasaulį. Kitas kraštutinumas, kai su nutautėjimu bandoma kovoti ne ugdant tautinę sąmonę, bet remiantis religija kaip priemone. Aiškiai ir kategoriškai profesorius teigia: „Religija yra tikslas savyje ir todėl aukščiausia vertybė; tad ji niekad negali būti palenkta kam nors ir tuo paversta priemone. Kas skelbia bei vykdo krikščionybę kaip tautos išlaikymą, nesuvokia krikščionybės esmės (...). Tiek tautos triumfas, tiek tautos nelaimė jaukia sampratas bei pergyvenimus. Todėl tokių tarpsnių metu ypač reikia būti apdairiems, kad nesukeistume vertybių ir nepatektume į dvasinę maišatį. Religijos ir tautos dialektika kaip tik ir mėgina aštrinti mūsų žvilgsnį į šias dvi žmogiškojo būvio pagrindines plotmes. Nes šios dialektikos neregint lengva neišlaikyti saiko, vertinant religijos ir tautos santykį istorijos eigoje ar sprendžiant apie konkrečius tautos ar jos institucijų atvejus" (A. Maceina, „Religijos ir tautos dialektika" LKMA XI t., 1979).

Ieškodamas tinkamesnės išraiškos formos, A. Maceina naudojasi ir poezija. Jo poezijai, pasirašomai A. Jasmanto slapyvardžiu, būdingas gilus filosofinis turinys ir nepaprastai grakšti, vaizdi poetinė forma. Puikiai parinkti rimai ir ritmai sustiprina perteikiamą mintį, padaro ją įtaigesne. A. Maceinos (A. Jasmanto) kūriniams būdingas nuoširdus, šiltas, kupinas pasitikėjimo mylinčia Apvaizda tonas. Ir šiuo pažiūriu pažvelgus į opiausias būties egzistencijos problemas, jos nušvinta nauja, skaidria amžinybės šviesa. Poezijos rinkinys „Gruodas" išleistas 1963m. JAV.

Tiek filosofine, tiek poetine forma parašyti A. Maceinos kūriniai ypač mėgiami ir studijuojami jaunimo ir, reikia manyti, suvaidins nemažą vaidmenį katalikiškai auklėjant jaunąją kartą.

58. KUNIGAS ANTANAS MACKEVIČIUS

(1828 - 1863)

XIX-jo amžiaus lietuvių tautos išsivaduojamasis judėjimas įrašė į istorijos knygą daug šviesių asmenybių. Tarp jų aukso raidėmis įrašytas ir kun. Antano Mackevičiaus vardas. Jis sugebėjo savo asmenyje suderinti kunigą ir pilietį, Dievo tarną ir kovotoją už žmogaus teises ir tėvynės laisvę.

Gimė A. Mackevičius 1828m. birželio 14 d. Raseinių apskr. (dabar Kelmės raj.), Tytuvėnų vlsč., Morkių km., bajorų Tado ir Onos Vaišvilaitės, Mackevičių šeimoje. Būdamas 12 metų, pėsčias išėjo į Vilnių mokytis. Vilniuje įstojo į gimnaziją. Po 6-rių metų (1846) taip pat pėsčias iškeliavo į Kijevą, kur įstojo į universitetą, tačiau, jo nebaigęs, grįžo 1849m. į Lietuvą ir 1850m. liepos 28 d. įstojo į Varnių kunigų seminariją.

Paaiškinimą dėl tokio savo apsisprendimo vėliau pateikė pats A. Mackevičius: „Kunigo pareigų aš ėmiausi, norėdamas prieiti prie savo liaudies ir turėti daugiau jos pasitikėjimo". 1853m. A. Mackevičius baigė seminariją ir gavo paskyrimą į Krekenavą vikaru. 1855m. vyskupo M. Valančiaus raštu perkeliamas į Kriklėnus filialistu. Dar už poros mėnesių vysk. M. Valančius pasirašė naują raštą, kuriame, be kita ko, rašoma: „Dėl man žinomų priežasčių kun. Antaną Mackevičių, paskirtą filialistu į Kriklėnus, aš pasiunčiu tokioms pat pareigoms į Paberžį".

Čia jis išdirbo iki 1863m. kovo 8 d. Tą dieną, perskaitęs iš bažnyčios sakyklos sukilimo manifestą, su 250 vyrų įsiliejo į sukilėlių gretas, pirmasis iškeldamas sukilimo vėliavą prieš carinės Rusijos pavergėjus Kauno gubernijoje. Pirmąjį kovinį krikštą A. Mackevičiaus dalgininkai (jo būrys daugiausia buvo ginkluotas ištiesintais dalgiais) gavo 1863m. kovo 15 d. ties Migėnais (Šiaulių apskr.). Balandžio mėnesį A. Mackevičiaus būrys susijungė su pagrindinėmis Lietuvos sukilėlių jėgomis. Sukilėlių kariuomenei vadovavęs Zigmas Sierakauskas suskirstė visą kariuomenę į 9 batalionus. 4 - to bataliono vadu buvo paskirtas A. Mackevičius.

Po Lietuvos sukilėlių pralaimėjimo Gudiškėse (netoli Biržų) 1863m. gegužės 7-9 d., A. Mackevičius faktiškai tapo sukilimo vadu Kauno gubernijoje. Lapkričio pradžioje Lietuvos revoliucinė vyriausybė jam suteikė Kauno vaivadijos ginkluotų pajėgų organizatoriaus mandatą, kartu pa-

skirdama karinio viršininko vietininku Kauno vaivadijoje. Po skaudaus sukilėlių pralaimėjimo ties Biržais A. Mackevičius sugebėjo vėl sutelkti jėgas ir išlaikyti sukilėlių būrių karinį aktyvumą. Iš viso 1863m. birželio - gruodžio mėnesiais įvairiose Kauno gubernijos vietose užregistruota virš 90 ginkluotų susirėmimų su carine kariuomene. A. Mackevičiaus būriai drauge su kitais sukilėlių būriais kovėsi su carinės kariuomenės daliniais Šilalės, Rietavo, Tverų, Tytuvėnų, Šiluvos, Krakių, Josvainių, Pumpėnų, Vilkijos valsčiuose.

Nežiūrint A. Mackevičiaus sumanumo, sukilėlių karingumo, sukilimas 1863m. antroje pusėje ėmė silpti - jėgos buvo per daug nelygios: carinė vyriausybė metė geriausią šimtatūkstantinę armiją prieš menkai ginkluotus sukilėlius.

1863m. lapkričio 26 d. Lebeckų kaimo apylinkėse (Vilkijos valsčiuje, netoli Josvainių) sukilėliai patyrė skaudų pralaimėjimą. Žiauriose kautynėse žuvo apie 30 sukilėlių ir būrių vadai: Jasinskas, Šulcas. A. Mackevičius buvo sužeistas į kaklą. Tai buvo paskutinis A. Mackevičiaus vadovaujamas sukilėlių mūšis su caro kariuomenės daliniais.

Net tokioje, atrodo, beviltiškoje situacijoje A. Mackevičius nepalūžo ir nenuleido rankų. Jis ryžosi ieškoti ryšių su sukilimo centrais, kad būtų galima aptarti tolimesnės kovos už liaudies ir Tėvynės laisvę perspektyvą. Šiuos planus įgyvendinti nebuvo lemta. 1863m. gruodžio 17 d. A. Mackevičius, ieškodamas galimybių persikelti per Nemuną, ties Vilkija buvo štabo kapitono Ozerskio kareivių suimtas ir atgabentas į Kauną.

Tardomas A. Mackevičius nieko neišdavė. Visą nepavykusio sukilimo atsakomybę prisiėmė sau, o kad sukilimas apskritai įvyko, - apkaltino caro despotišką priespaudą gerai, garbingai ir religingai lietuvių tautai.

1863m. gruodžio 24 d. laikinasis lauko auditoriatas (karo lauko teismas) įvykdė teismo procedūrą ir paskelbė nuosprendį, kurio pabaigoje skelbiama: „Laikinasis lauko auditoriatas pripažino kaltinamąjį kunigą A. Mackevičių kaltu tuo, kad jis veiksmingiausiai dalyvavo maište, be to, dar iki sukilimo pradžios skleidė liaudyje revoliucines idėjas ir paskui pirmas pakėlė sukilimo vėliavą Lietuvoje ir sudaręs gaują, pasidarė vadu, perėjo įvairias Kauno gubernijos vietas, kovėsi su kariuomene, keldamas vietinius gyventojus į maištą (...) pagaliau visomis priemonėmis padėjo sukilimo veiksmingumui".

A. Mackevičius buvo priskirtas I nusikaltėlių kategorijai ir pasmerktas mirti pakariant. Gruodžio 26 d. Vilniaus generalgubernatorius M. N. Mu-

ravjovas - Korikas patvirtino nuosprendį, kuris po 2-jų dienų, gruodžio 28 d., apie 11 val. ryto buvo įvykdytas Kaune, aikštėje prie Ukmergės plento.

A. Mackevičiaus vaidmuo 1863 - 1864 metų sukilime labai didelis, o suvokti šio žmogaus, gyvenimą ir gyvybę atidavusio kovai už savo tautos laisvę, taurumą bei pasišventimą padeda jo paties žodžiai, parašyti kalėjime prieš pat mirtį: „Mano siekimas - grąžinti savo lietuvių tautai žmonijos teises, kurias sunaikino rusų valdžia, valdininkai ir ponai. Mano veiksmams vadovavo teisybės ir savo tautos meilė (...). Sukilimas nutrūko su manimi ne dėl to, kad aš būčiau didis karys, bet dėl to, kad liaudis tiki ir pažįsta mane, todėl aš ją galėjau sukelti. Nors aš ir suimtas, nors sukilimas tuo sustabdytas, bet jeigu vyriausybė nepakeis administracijos veikimo būdo, jei nesiliaus plėšusi gyventojus ir liejusi kerštą, atsiras kitas Mackevičius, ir ko aš nepadariau - sugebės pabaigti".

59. PRELATAS JONAS MAČIULIS - MAIRONIS

(1862 - 1932)

Garsusis tautos atgimimo dainius, poetas Jonas Mačiulis - Maironis gimė 1862m. lapkričio 2 d. Pasandravio dv., Betygalos valsč., Raseinių apskr. Jo tėvai buvo pasiturintys ūkininkai. Lietuviškai skaityti ir rašyti Jonukas išmoko namuose. Šiek tiek pasimokęs, 1873m. įstojo į Kauno gimnazijos parengiamąją klasę. Čia mokydamasis, pasižymėjo matematiniais sugebėjimais, o vyresnėse klasėse ypač susidomėjo literatūra ir istorija. Kauno gimnazija buvo rusinimo ir pravoslavinimo židinys, tačiau Jonas, būdamas geras ir drausmingas mokinys, liko ištikimas lietuviškumo ir katališkumo pradams, kurie buvo įdiegti šeimoje.

1883m., baigęs gimnaziją, J. Mačiulis įstojo į Kijevo universitetą, norėdamas studijuoti literatūrą, bet po pusės metų iš universiteto išstojo ir 1884m. padavė pareiškimą į Kauno kunigų seminariją.

Mokydamasis seminarijoje, laisvalaikiu gilinasi į literatūrą, Lietuvos praeitį, bendradarbiauja Prūsuose leidžiamoje lietuviškoje spaudoje. Dar neišspausdinti J. Mačiulio eilėraščiai plito seminarijos draugų tarpe. 1886m. parašo „Apsakymus apie Lietuvos praeigą" (išleisti 1891m.). J. Mačiulio kūrinius spausdino „Aušra", „Šviesa". Daug seminarijos laikų poezijos pateko į liaudį ir tapo anoniminėmis laudies dainomis.1888m., gavęs stipendiją, J.Mačiulis išvyksta tęsti mokslo Petrapilio dvasinėje akademijoje. Čia atvykęs, suburia akademijoje besimokančius lietuvius į kultūrinį vienetą, kovojantį už lietuvių kalbos teises. Mokydamasis akademijoje, J. Mačiulis galutinai susiformuoja kaip žmogus ir kaip poetas. Akademiją baigė 1892m. teologijos magistro laipsniu. Grįžęs į Kauną, dėsto kunigų seminarijoje (1892 - 1894). Daug laiko ir jėgų atiduoda pedagoginiam darbui, tačiau intensyviai užsiima ir kūryba.

1895m. pasirodė Tilžėje išspausdinti „Pavasario balsai" ir poema „Tarp skausmų į garbę", kuri 1907m. buvo išleista pakartotinai, papildyta ir pataisyta, „Jaunosios Lietuvos" pavadinimu.

1894m. J. Mačiulis persikelia į Petrapilio dvasinę akademiją. Dėsto dogminę ir moralinę teologiją, eina prefekto, dvasios tėvo, o vėliau ir akademijos inspektoriaus pareigas. Stengiasi būti vienodas visų tautybių

studentams, bet lietuviams turbūt norėdamas, kad jie neapsileistų moksle, yra ypač reiklus ir griežtas. Toliau gilinasi į Bažnyčios istoriją ir teologiją. 1903m. už darbą „Paskaitos apie teisingumą ir teisę" gauna teologijos daktaro laipsnį. Būdamas Petrapilyje, J. Mačiulis dalyvauja „Labdaringos lietuvių ir žemaičių draugystės" (įsikūrusios 1892) veikloje ir ypač rūpinasi lietuviškos spaudos atgavimo reikalu. Nuo jaunystės J. Mačiulis domėjosi sociologija. Inspektoriaudamas Petrapilyje, rūpinosi steigti sociologijos katedrą. Rašė straipsnius socialiniais klausimais, remdamasis krikščioniškąja doktrina. Kaip kunigui, jam ypač artimos ir brangios etinės problemos. Jo tvirtu įsitikinimu, „tikėjimas ir etika rišasi tarp savęs neišvengiamu mazgu..." Iki amžiaus pabaigos J. Mačiulis - Maironis liko ištikimas ir Lietuvos istorijos studijoms, vis išleisdamas pataisytą ir pertvarkytą savo „Lietuvos istoriją". Parašė ir „Trumpą visuomenės literatūros istoriją", kuria naudojosi kaip vadovėliu dėstydamas kunigų seminarijoje.

1902m. grįžęs į Kauną, Maironis iki pat gyvenimo pabaigos ėjo seminarijos rektoriaus pareigas. Įsisteigus Lietuvos Universitetui, Maironis kurį laiką buvo Teologijos - filosofijos fakulteto dekanu, o vėliau, iki pat mirties, Moralinės teologijos katedros vedėju. 1922m. išrinktas garbės profesoriumi.

1903m. Maironis tapo Mogiliovo vyskupijos garbės kanauninku, o 1907m. - Žemaičių kapitulos kanauninku, 1911m. - prelatu.

Maironis buvo pareigingas žmogus, drausmingas ir punktualus, mėgo fizinį darbą. Labai mėgo gamtą, nuoširdžiai ja žavėdavosi. Nuoširdi gamtos ir Tėvynės meilė išsiliedavo nuostabiomis eilėmis, kurios jam pelnė visuotinę pagarbą ir pripažinimą.

Viešajame gyvenime poetas buvo labai santūrus ir užsidaręs. Artimesnių žmonių tarpe - gyvas ir sąmojingas. Niekada nesiskųsdavo savo sveikata. Visada jautėsi sveikas ir darbingas. Šiek tiek buvo sunegalavęs 1927 - 1928 metais. Tada gydėsi Vokietijoje. 1932m. vasarą buvo nuvykęs vasaroti į Tytuvėnus. Pasijutęs blogiau, nutarė grįžti į Kauną. Mirė ligoninėje 1932m. birželio 22 d. Palaidotas prie Kauno katedros.

Maironio kūrybinį palikimą sudaro 5 tomai. Tai poezija, poemos, dramos, įvairūs straipsniai.

Ankstyvajai Maironio poezijai dar būdingas detalizavimas, išskaičiavimas, aprašymas, kuriuo pasižymėjo aušrininkų ir kitų vėlesniųjų poetų kūriniai.

1892m. poezija jau suskamba visai kitaip. Tai jau „Pavasario balsų" Maironis. Jo kūriniuose dažnai susilieja gili mintis, poetinis vaizdas ir skambi, grakšti eilėraščio forma.

Nuoširdžia tėvynės meile, susirūpinimu jos ateitimi persunkti posmai įkvepia ir skatina aukotis, dirbti tos geresnės, šviesesnės ateities kūrimui. Maironis siekia ugdyti gražiausią savo meto inteligentijos bruožą - nesavanaudišką tarnavimą liaudžiai. 1909m. išspausdintoje poemoje „Raseinių Magdė" Maironis kviečia branginti saviškas lietuviškas kultūrines tradicijas, lengvabūdiškai nesivaikyti svetimų madų ir papročių. Poema „Mūsų vargai" - tai savotiška 1906 - 1920 metų Lietuvos visuomeninio gyvenimo kronika. Maironio kūrybiniame palikime randame ir kelias satyras, kuriose rūsčiai kreipiamasi į paniekinusius jaunystės idealus, prisitaikėlius. Maironis bandė jėgas ir dramaturgijoje. Ypač jam artima istorinė tematika. Žavėdamasis Vytauto asmeniu, Maironis parašo net 3 dramas: „Kęstučio mirtis", „Vytautas pas kryžiuočius" ir „Didysis Vytautas - Karalius". Senosios Lietuvos gyvenimo vaizdai piešiami librete „Nelaimingos Dangutės vestuvės". Jaunystėje parašytas libretas „Kame išganymas" buvo išleistas kartu su „Pavasario balsais".

Maironio įtakoje formavosi ištisa karta jaunų poetų: vieni juo žavėjosi ir sekė, kiti su juo polemizavo, bet niekas negalėjo likti jam abejingas. Maironis buvo atgimstančios Lietuvos poetas, pranašas, Dievo ir Tėvynės meilės puoselėtojas. Daugelis jo eilėraščių tapo populiariomis, uždegančiomis dainomis.

60. MARO METŲ ARTIMO MEILĖS DIDVYRIAI

(XVIIa. ir XVIIIa.)

Sunkios gyvenimo sąlygos sudaro progos pasireikšti tikram didvyriškumui. Jei nebūtų kovų, nebūtų ir didvyrių. Tamsią naktį žvaigždės skaisčiau žiba. Dienos metu jų nematyti. Kritiškomis gyvenimo sąlygomis taip pat turi progos pasireikšti žmogaus viduje susikaupusio dvasinio gyvenimo kilnumas, atsiskleidžiantis artimo meilės darbais, net aukojant savo gyvybę už artimą. „Nėra didesnės meilės, kaip gyvybę už draugus atiduoti" (Jn 15,15).

Lietuvai nepaprastai daug vargo atnešė ir nemažai aukų pareikalavo karai ir maro epidemijos. Karas su Švedija prasidėjo 1600m., švedų karaliui Karoliui užpuolus Estiją ir ją užėmus. Tas karas su pertraukomis tęsėsi iki 1712m. 1618 - 1648 metais Vidurinėje Europoje vyko žiaurus Trisdešimties metų karas. Karų metu paprastai kildavo baisios epidemijos. Tuo metu maras pasiekė ir Lietuvą. Dar labiau jis išplito 1652 - 1655 metais ir pareikalavo nemažai aukų. Žmonės, viską metę, slapstėsi miškuose. Dalis dvasiškių pasidavė panikai ir, palikę savo ganomuosius, stengėsi gelbėtis nuo gresiančio pavojaus. Tačiau nemažai buvo ir tokių, kurie skubėjo į pagalbą mirštantiems, gerai suprasdami, kad jų gyvybei gresia pavojus. Ir daugelis iš tikro mirė kaip artimo meilės aukos. Ypač karžygišką artimo meile šiuo metu pasižymėjo daug kunigų, ypač vienuoliai jėzuitai ir rokitai. Daugelio jų nežinomi nei vardai, nei pavardės. Tik apie vieną kitą yra likę istoriniai duomenys.

Aptarnaudami maru sergančius ligonius, Vilniuje mirė šie jėzuitai, tėvai ir broliai:

Tėvas Donieckis Stanislovas, 1630m.

Tėvas Giedraitis Jurgis, 1635m.

Brolis Galinskis Jokūbas, 1635m.

Brolis Gžegoževičius Stanislovas, 1630m.

Tėvas Hepneris Urbonas, 1630m.

Tėvas Kihn Jonas prūsas, 1635m.

Tėvas Kluchovskis Petras, 1625m.

Brolis Načinskis Jonas vengras, 1653m.

Tėvas Pielaškevičius Jokūbas, dirbęs prie šv. Kazimiero bažnyčios 1625m.

Tėvas Požeckis Tomas, 1635m.

Tėvas Razenhovskis Gabrielius, 1625m.

Tėvas Radzikovskis Lukas, 1625m.

Tėvas Sobotkevičius Motiejus, 1635m.

Brolis Spirau Jonas, 1625m.

Brolis Simonavičius Steponas, dirbęs prie šv. Kazimiero bažnyčios 1630m.

(Lituanicarum sociatatis Jesu historiarum Mars. I Rostowski St.,Vilnius 1769, p.473 - 474).

Nauji švedų antpuoliai Lietuvoje prasidėjo 1701m., tačiau jau nuo 1696m. Lietuvoje vyko vidaus karai, trukę net 21 metus. Visą tą laiką buvo plėšiami ir naikinami dvarai, kaimai ir miestai. Prasidėjus karams su švedais, kraštą naikino saksų, švedų, rusų ponų samdytos kariuomenės, iš kurių susidarė plėšikų būriai. Kaimai ir dvarai buvo sudeginti. Daug kur po karo sodybų vietose tebuvo tik krūmai.

Prie tų visų nelaimių dar prisidėjo 1708 - 1711 metais siautęs baisus maras ir kitokios epidemijos. Gyventojai bėgo į kitus kraštus, kur tikėjosi išlikti gyvi, o likusieji, ypač miestuose, mirė šimtais ir tūkstančiais. Tuo metu nuo ligų, bado ir karo išmirė trečdalis Lietuvos gyventojų.

Patys sunkieji laikai prasidėjo 1706m. Kaip tyčia 1706 - 1708 metai buvo labai nederlingi, o 1708 - 1709 metų žiema - labai šalta. Karo baisenybių išvaikyti gyventojai, ypač kaimiečiai, pasislėpę miškuose, mirė nuo šalčio ir bado.

1708m. prasidėjo baisus maras, siautęs iki 1711m. Daugelis gyventojų nuo bado ir maro bėgo į Prūsus ir kitur, tikėdamiesi rasti geresnes sąlygas.

Minios žmonių suplūdo į Vilnių, kur tikėjosi gauti duonos. Tai dar pasunkino miesto būklę. Neturėdami maisto, žmonės valgė šunis, kates, gaudė žiurkes, o galvijų ir arklių sunku buvo ir besurasti. Duonos atvežtavo iš Volynės. Bet karo sąlygomis sunku buvo pakankamai jos iš ten atgabenti. Atsirado ir žmogėdrų. Palei Vilnių buvo sugauti 8 plėšikai, kurie, nužudę ir suvalgę savo žmonas bei vaikus, užpuldavo ir žudydavo praeivius, suvalgydami jų lavonus. Mieste kasdien nuo maro ir bado mir-

davo dešimtys ir šimtai žmonių. Jų lavonų buvo pilna gatvėse, šventoriuose, pakelėse ir ant rūmų laiptų. Sunku buvo aprūpinti Sakramentais mirštančius ir juos laidoti.

Maras siautė kartu su raupais, dizenterija, plaučių uždegimu ir kitokiomis ligomis. 1710m. vien tik Vilniuje mirė apie 20.000 krikščionių, 4000 žydų. Maras pasiekė ir Mažąją Lietuvą. Klaipėdoje 1710m. mirė 1883 žmonės, Mažojoje Lietuvoje - apie 150.000. Žemaitijoje išmirė 2/3 gyventojų. Kaimuose, kur buvo 100 sodybų, beliko 2 - 3, o kai kur visai neliko. Alytaus ekonomija liko be gyventojų.

Mirusiuosius daugiausia laidojo šv. Roko vienuoliai eremitai, kurių dauguma irgi buvo išbėgioję.

Yra likę žinių apie vieną vienuolį, kuris kasdien palaidodavo po keletą dešimčių lavonų. Vieną kartą, jam vežant laidoti 60 - 70 gatvėse surinktų lavonų, švedų kareiviai atėmė jo arklį. Bet netrukus gyventojai parūpino jam kitą. Nuo 1708m. liepos mėnesio iki 1709m. Velykų jis palaidojo 22.862 lavonus.

Kiek ir kokie kunigai bei vienuoliai šiuo metu mirė kaip artimo meilės aukos Vilniuje ir kituose miestuose, tuo tarpu duomenų neturime.

Jeigu jų, mirusių iki 1710m., buvo nemažas skaičius, reikia manyti, kad taip plačiai išplitus maro epidemijai, jų buvo dar daugiau.

Kunigus - maro aukas Žemaitijoje mini vysk. M. Valančius savo knygoje „Žemaičių Vyskupystė". Jis rašo: „Kilus marams, vieni kunigai, nenorėdami dar mirti, pametę savo bažnyčias, kaip ir visi žmonės, slapstėsi miškuose, o kiti uždegti artimo meile, pačią mirtį palaikę už nieką, vaikščiojo nuo sodybos iki sodybos, iš buto į butą, dalydami šventus Sakramentus mirštantiems ir gelbėdami jų sielas, žūnant kūnams. Šie minimi dievobaimingi vyrai, įsigalėjus marui, beveik visi dideliuose skausmuose išmirė. Kai kuriuos noriu čia paminėti, kad skaitydami gyvieji drąsiau teiktų pagalbą mirštantiems ir tokiam laikmečiui atėjus. Neturtingi katalikai, gyvenantys Tilžėje, labai norėjo turėti savo kunigą, bet niekur negalėjo jo gauti, nes ten nebuvo kunigui ko valgyti. XVII amž. besibaigiant, Varnių kanauninkas, o Kražių klebonas Stanislovas Siemaška, vieną sykį nuvažiavęs į Prūsus, pagailėjo Tilžės katalikų ir tiek jiems davė pinigų, kiek reikia vienam kunigui išmaitinti. Nuo to laiko Kražių jėzuitai vieną savo kunigą visuomet laikė Tilžėje. Žemaitis jėzuitas Laurynas Skritulskis, 1710m. pradžioje pasiųstas iš Kražių į Tilžę, bedalydamas sergantiems žmonėms Sakramentus balandžio 16 d. mirė. Kražių jėzuitai, sužinoję apie Skrituls-

kio mirtį, į Tilžę važiuoti įsakė Karoliui Daukantui, gimusiam Betygalos parapijoje. Jis, nors ir žinodamas, kad ten mirs, vis tiek skubėjo gelbėti sielas nuo maro. Taip, pusantro mėnesio važinėjant po sodybas, pačiam prikibo maras ir 1710m. birželio 1 d. mirė. Kunigas Steponas Šimorauskas, žemaitis, dailės mokslų ir teologijos daktaras, dešimt metų Vilniuje kitus bemokydamas pažinojo Vilniaus vyskupą Bžostovskį. Vėliau, perkeltas į Kražius, o iš čia į Tilžę, pasimatė su Tartu vyskupu nuo maro bebėgančiu. Pagaliau 1710m. rugsėjo 7 d. mirė nuo maro.

Kunigas Petras Rupševičius, žemaitis, teologijos daktaras, nuo 1704 iki 1710 metų mokė Kražiuose vaikus, po to išvažiavo į Tilžę mirštančių gelbėti. Bet neilgai jam teko kitiems tarnauti: rugpjūčio 10 dieną, grįždamas iš ligonių, staiga pats susirgo ir netoli Tilžės laukuose mirė.

Laurynas Šalkauskis, senis 60 metų amžiaus, Petras Šileika, ne vienam kare su lenkais buvęs, Mykolas Pluševskis ir Mykolas Kuncevičius, visi 4 kunigai jėzuitai susirgo maru ir, aplankyti vieno kunigo į miškus bėgančio, 1710m. prie Kražių Greitiškių dvarelyje mirė. Kūnai jų guli palaidoti Kražiuose prie mūrinės jėzuitų bažnyčios.

Kunigas Vilhelmas Burskis, lietuvis, 1662m. įstojęs į jėzuitus, buvo rektorium Pašiaušės, vėliau 10 metų skelbė Dievo žodį Varnių katedros bažnyčioje. Maro metais, vieniems kunigams išmirus, kitiems išsislapsčius, be jokios baimės vaikščiojo po sodybas ne vien Varnių, bet ir kitų parapijų. Pagaliau, nusiuntęs pas Dievą kelis tūkstančius sielų, pats susirgo maru. Jausdamas artėjančią mirtį, nusiuntė laišką į Kražius, kad atsiųstų vieną jėzuitą į Varnius. Iš jo rankų priėmęs Švč. Sakramentą, 1710m. liepos 22 d. mirė. Atvykęs jėzuitas jo kūną be jokių iškilmių palaidojo katedros kapuose.

Albertas Griškevičius ir gimė, ir mirė Žemaitijoje. Kražiuose baigęs mokslus, 1684m. tapo jėzuitu. Įšventintas į kunigus keletą metų Kražiuose pats mokė vaikus. Vėliau 3 metus gyveno Šeduvoje. Čia švedai jį sugavę žiauriai sumušė. 1710m., vadovybės siunčiamas, išvažiavo į Tilžę, kur nuo birželio 1d. iki liepos 18d. aprūpino šv. Sakramentais 250 maru sergančių ligonių ir pats susirgo. Keletą dienų pasirgęs, labai nusilpęs ir matydamas, kad nieko nepajėgia, parvyko į Kražius ir įsikūrė vienoj trobelėj, kadangi jėzuitai, bijodami, kad neužkrėstų maru, į sveikųjų draugystę neįsileido. Begyvendamas miestelyje, uoliai lankė ligonius, maru sergančius.

Pagaliau, susirgęs antrą kartą maru, rugpjūčio 25 d. dideliuose skausmuose atidavė sielą Dievui.

Aleksandras Kaštela, 1663m. tapęs jėzuitu, 1710m. būdamas Kražių vienuolyno viršininko padėjėju, sušelpė daug badaujančių žmonių, maitino juos. Tuo nelaimingu laikotarpiu vienuoliai, kad neužsikrėstų maru, gyveno ne vienuolyne, bet Greitiškėse, apsistatę sargyba, kuri nei vieno žmogaus į dvarelį neleido. 1710m. maras pasirinko kunigo Kaštelos prietelį, prelatą arkidiakoną (kurio pavardė nežinoma), kurio kūną varniškiai atvežė į Kražius, palaidojo jėzuitų bažnyčios rūsyje. Praėjus marui ir vienuoliams sugrįžus į vienuolynus, kun. Kaštela ėjo pažiūrėti arkidiakono kūno ir nuo kvapo susirgo maru, nors pats net nepagalvodamas ramiai vakare atsigulė. Bet naktį, smarkiai susirgęs ir supratęs greit mirsiąs, pradėjo šauktis kunigo. Atėjęs kunigas, nedrįso įeiti į kambarį, už durų stovėdamas išklausė nuodėmių ir davė išrišimą. O ligonis, nesulaukęs dienos, numirė.

Mikalojus Klimavičius, jėzuitas, beveik visą savo amžių pragyvenęs Kražiuose, vienuolyne ūkininkaudamas, arba būdamas taip vadinamu prokuratoriumi, 1710m. Gilvičių dvarelyje, visiems žmonėms išmirus, pats ganė gyvulius ir daugelį badaujančių žmonių pienu maitino. Nuo žmonių, ateinančių maitintis, susirgo maru, labai vėmė ir galvojo mirsiąs, tačiau tą kartą pagerėjo, bet vėliau liga išsekdino kūną, susilpnino protą ir 1714m. mirė.

Panašiai kelis kartus maru sirgo kunigas Petras Gierikas, kuris 1715m. Kražiuose mirė.

Tuo metu turėjo išmirti ir daugiau kunigų bei vienuolių, tačiau šiandieną apie juos nieko nežinoma.

Šie faktai liudija, koks buvo gilus tikėjimas ir kaip buvo išugdyta to meto kunigų ir ypač vienuolių artimo meilė, kad tiek daug jų, kurių tik dalelė mums žinomi, paaukojo savo gyvybę už artimą. Juk jie tikri, sąmoningi artimo meilės kankiniai.

61. TĖVAS PRANCIŠKUS MASILIONIS SJ

(1902 - 1980)

Uolus Bažnyčios darbininkas, Jėzaus draugijos narys tėvas Pranciškus Masilionis, gimė 1902m. vasario 26 d. Pažosų km., Joniškėlio parap. Tėvai buvo pamaldūs, darbštūs ūkininkai, išauginę 3 sūnus ir 6 dukteris.

Pradžios mokslą Pr. Masilionis įsigijo Pušaloto ir Joniškėlio pradinėse mokyklose. Vėliau mokėsi Panevėžio realinėje mokykloje. 1922 - 1923 metais studijavo Kauno Universitete Teologijos - filosofijos fakultete filosofiją, o nuo 1923m. pradėjo mokytis Kauno kunigų seminarijoje. 1927m. vyskupas K. Paltarokas jį įšventino kunigu.

Tapęs kunigu, Pr. Masilionis vikaravo Panevėžio katedroje, dirbo kurijos kancleriu bei Panevėžio amatų ir ruošos mergaičių mokyklos kapelionu.

1929m. kun. Pr. Masilionis įstojo į Jėzuitų ordiną ir buvo pasiųstas tęsti studijas užsienyje Insbruke (Austrija). Grįžęs iš užsienio, dirbo Šiaulių šv. Ignaco bažnyčioje. 1949m., uždarius šią jėzuitų bažnyčią ir vienuolyną, paskiriamas Karsakiškio parapijos administratoriumi. Po 3 metų perkeltas į Palevėnės parapiją. Sudegus Palevėnės bažnyčiai, jos klebonui teko padėti daug pastangų, kol buvo gautas leidimas apdengti bažnyčios stogą. Dirbdamas labai sunkiomis sąlygomis, T. Masiulionis susirgo plaučių džiova, bet bažnyčią atstatė. Kurį laiką dirbo altarista Saločiuose, Vyžuonių parapijoje. 1969m. skiriamas Kriklėnų parapijos administratoriumi. 1977m. dirba klebonu Sidabravo ir Dapšionių parapijose. Būdamas 78 m. amžiaus, ėmėsi remontuoti Sidabravo bažnyčią. Varginamas sunkių ligų nesiliovė dirbęs, kol 1980m. po sunkaus priepuolio paguldytas Šiaulių ligoninėje 1980m. spalio 14 d. mirė. Tėvas Masilionis apie mirtį mėgdavo kalbėti kaip apie naują rytą ir mirė rytą, saulei tekant. Spalio 17 d. laidotuvių pamaldose dalyvavo vyskupai Julijonas Steponavičius ir Vincentas Sladkevičius, 135 kunigai. Nepaliko jokio turto, bet paliko švento gyvenimo pavyzdį ir meile alsuojančias knygas dvasinio gyvenimo klausimais bei eilėraščių rinkinį „Jaunoms širdims".

Tėvas Pr. Masilionis pasižymėjo ramumu ir giedrumu. Nuo pat jaunystės jį žavėjo pasiaukojimas Dievui. Ypač mylėjo Eucharistinį Jėzų. Dirbdamas parapijose, ypač ugdė sakramentinę praktiką, dažną išpažintį ir kasdienę šv. Komuniją. Buvo labai kuklus. Nemėgdavo kalbėti apie savo atliktus darbus, savo talentus, nors jų iš Dievo buvo gavęs nemažai: nuostabią atmintį, iškalbą, gabumą mokslui, poezijai. Mokėjo lotynų, vokiečių, prancūzų kalbas. Ramiai, su šypsena priimdavo nuoskaudas, raginda-

mas maldoje prisiminti tuos, iš kurių tenka patirti daugiausia nemalonumų.

Meilė Dievui ir žmonėms T. Masilionio gyvenime pasireikšdavo uolumu apaštalaujant. Apaštalauti skatindavo ir kitus, ragindamas tam panaudoti kiekvieną progą; kad ir trumpą susitikimą, apsilankymą, kelionę. Mielai leisdavosi į tolimas keliones, kad galėtų sustiprinti, padėti susiorientuoti jauniems konfratrams. Tai buvo kunigų Eucharistinio sąjūdžio pradžia. Apaštalavimu T. Masilionis stengėsi apimti plačias mases. Gerai suprasdamas, kad rimta pagalba kunigams šiame darbe yra seserys vienuolės, įkūrė seserų kongregaciją, pritaikytą šių dienų reikalavimams ir dvasiai. Jis vienas iš pirmųjų suprato, kad būtina sujungti pastangas, todėl žodžiais ir raštais kėlė mintį, kad seserys, neprarasdamos savo specifinių bruožų, jungtųsi į federacijas sėkmingesniam apaštalavimui. Po Vatikano II susirinkimo Bažnyčiai įteisinus šią akciją, pasitvirtino T. Masilionio įžvalgumas. T. Masilionis daug kur vesdavo rekolekcijas. Prel. Elertas, vienas žymiausių lenkų kunigų, išklausęs jo vestas rekolekcijas Vilniaus kunigams, jas taip charakterizavo: „Pas mus į Vilnių prieškariniais laikais atvykdavo rekolekcijų vesti iš Krokuvos ir iš Varšuvos... bet šis pranoko visus".

Viena iš priemonių sėkmingam apaštalavimui T. Masilionis laikė vadų sistemą, išsiugdant elitą iš pačių būrelių narių tarpo ir veikiant per jį. Tuo metodu jis dirbo Šiaulių šv. Ignaco bažnyčioje su moksleiviais. Išsiugdyti vadai, kuriems vadovavo pats tėvas, daugybę vaikų įpratino aktyviai lankyti bažnyčią, dažnai priimti sakramentus. Su būrelių vadais buvo dirbama atskirai, stengiamasi juos uždegti šventu uolumu, entuziazmu. Tėvas su jais tardavosi, jiems organizuodavo paskaitas, šventes, bendras Komunijas, išvykas į gamtą. Vienas inteligentas, buvęs būrelio vadas, tvirtina: „Tai, ką jis jaunystėje įdiegė į širdį, išsaugojau iki šiol, nežiūrint įvairiausių sukrėtimų. Ligi mirties aš nuolatos jį aplankydavau, kad sustiprėčiau dvasia".

Tėvas P. Masilionis buvo vidutinio ūgio, netaisyklingų veido bruožų, bet, nežiūrint to, jo veidas švietė, skleidė kažkokią šilumą, gerumą. Su juo kalbantis nejučiomis ateidavo mintis: žmogaus veidas - sielos veidrodis.

Iš prigimties T. Masilionis turėjo melancholiško būdo bruožų, jautrią skrupulingą sąžinę. Tačiau nuosekliai ugdydamas savo charakterį, paklusdamas dvasios vadui, įveikė negatyvius savo charakterio bruožus. Jis tapo reto optimizmo žmogumi. Liko kuklus, bet drąsiai besiimąs didžių darbų. Net rimtas konferencijas nuspalvindavo humoru. Panevėžio vyskupijos vysk. K. Paltarokas, kurio vyskupijoje jis darbavosi, apie jį taip yra pasakęs: „Tėvas Masilionis yra retas žmogus, didelis, brangus žmogus".

62. PALAIMINTASIS ARKIVYSKUPAS JURGIS MATULAITIS - MATULEVIČIUS MIC

(1871 - 1927)

Šventųjų garbę pasiekęs Bažnyčios ir tautos sūnus arkivyskupas Jurgis Matulaitis - Matulevičius gimė 1871m. balandžio 13 d. Lūginės km., netoli Marijampolės. Jis buvo jauniausias - aštuntas vaikas šeimoje. Tėvai buvo labai religingi, malonūs, sugyvenami žmonės.

Dešimtmetis Jurgutis jau visiškas našlaitis. Jį priglaudžia vyriausias brolis Jonas, paveldėjęs tėvų ūkį. Paskendęs šeimos ir ūkio rūpesčiuose, mažai tesirūpino broliuku. Jurgutis lanko Marijampolės pradžios mokyklą ir kiek galėdamas darbuojasi namuose. Vasaros atostogų grįžęs brolis Andrius, Maskvos universiteto studentas, paruošia Jurgutį, ir jis 1882m. rudenį sėkmingai išlaiko egzaminus į pirmąją gimnazijos klasę. Į gimnaziją (Marijampolėje) vaikščiodavo pėsčias, o namuose ardavo, šienaudavo, prižiūrėdavo gyvulius. Šaltis ir drėgmė ilgainiui pakirto jo jėgas. Susirgo kaulų džiova, kuri jį kamavo visą gyvenimą. Penktoje klasėje atsivėrė žaizda. Vaikščioti galėjo tik lazdomis pasiramsčiuodamas. Jurgis ramus, protingas, pamaldus ir rimtas. Mokslas sekėsi gerai, bet vis blogėjo sveikata. Atrodė, kad ji taps rimta kiūtimi įgyvendinti seną troškimą: tapti kunigu. Tačiau Apvaizda budi. 1889m. iš Lenkijos atvykęs Jurgio pusbrolis, Kelcų gimnazijos mokytojas, susidomėjo juo ir grįždamas Jurgį pasiima su savimi. Šis netrukus tampa vienu geriausiu mokiniu ir, baigęs gimnaziją, įstoja į Kelcų kunigų seminariją, o ją panaikinus, tęsia mokslus Varšuvos kunigų seminarijoje. Seminarijos vadovybė, pastebėjusi, kad jaunasis klierikas ne tik gabus, bet ir gilios dvasios, pasiunčia jį toliau mokytis į Petrapilio dvasinę akademiją. Ją Jurgis baigia gaudamas aukso medalį ir magistro laipsnį. 1898m. buvo įšventintas kunigu ir paskirtas vikaru Kelcų vyskupijoje. Čia atsinaujina liga, kuri jį seniai vargino. Kun. Jurgis priverstas skolintis pinigų ir vykti gydytis į Vokietiją, o vėliau į Šveicariją. Nepaisydamas silpnos sveikatos, jis įstoja į Fribūro universitetą ir baigia jį 1902m. teologijos daktaro laipsniu.

Grįžęs į savo vyskupiją, kun. J. Matulaitis paskiriamas vikaru kaime, o vėliau profesoriumi kunigų seminarijoje. Ir vėl pašlyja sveikata. Gydymas

užsitęsia, be to, trūksta lėšų gydytis. Kun. Jurgio sveikata vis blogėja. Jis ruošiasi mirčiai, bet Dievo planai kiti.

Apie sunkiai sergantį jauną išsilavinusį kunigą sužino grafaitė Platerytė, kuri globojo mergaičių gimnaziją ir buvo žinoma labdaros darbais. Ji pasirūpina vaistais, apmoka gydytojams ir taip išgelbsti jį nuo mirties. Kurį laiką kun. Jurgis mokytojauja mergaičių gimnazijoje, vėliau imasi darbo Varšuvos darbininkų tarpe, suburdamas juos į katalikišką sąjungą, tapdamas jų tėvu ir vadu. 1907m. kun. J. Matulaitis pakviečiamas profesoriauti į Petrapilio dvasinę akademiją, o kiek vėliau tapo šios mokslo įstaigos vicerektorium.

Profesoriaudamas Petrapilyje, kun. J. Matulaitis pradeda įgyvendinti savo seną svajonę: atnaujinti beišmirštančią marijonų vienuoliją, kurios centras nuo seno buvo Marijampolėje. 1909m., nuvykęs į Romą, gavo leidimą padaryti vienuoliškus įžadus be naujokyno. Paruošia naujus marijonų vienuolijos įstatus, kuriuos Šventasis Sostas 1910m. patvirtina. 1911m., mirus paskutiniam marijonų vienuolijos generolui kun. V. Senkui, kun. J. Matulaitis tampa pirmuoju atnaujintos vienuolijos generolu. Surinkęs būrį draugų, įkuria slaptą naujokyną ir, atsisakęs darbo Petrapilio dvasinėje akademijoje, su savo naujokynu išvyksta į Šveicariją. 1913m. jis padarė pradžią marijonų veiklai Jungtinėse Amerikos Valstijose, o pirmojo pasaulinio karo metu atgaivino beišmirštančią ir lenkų marijonų vienuoliją.

1918m. kun. J.Matulaitis grįžta į Lietuvą ir Marijampolėje pradeda viešą marijonų veiklą, o taip pat įsteigia Nekaltai Pradėtosios Marijos (Vargdienių seselių) vienuoliją ir Eucharistinio Jėzaus tarnaičių kongregaciją, tačiau jau tų pačių metų rudenį atitraukiamas nuo savo didelių planų. Gruodžio 1 d. Kaune įšventinamas vyskupu ir paskiriamas valdyti Vilniaus vyskupiją. Čia jis išbuvo 7 metus pačiose sunkiausiose sąlygose, todėl dažnai vadinamas vyskupu kankiniu.

1925m. atsisako iš Vilniaus vyskupo pareigų, nuvyksta į Romą, norėdamas atsidėti vien savo vienuolijų reikalams, tačiau popiežius Pijus XI jį pasiunčia į Lietuvą tvarkyti Bažnyčios reikalų, paveda jam įkurti Lietuvos Bažnytinę Provinciją, paskirti vyskupus penkioms vyskupijoms, parengti Lietuvos sutartį su Vatikanu. Jam suteikiamas arkivyskupo titulas ir apaštalinio vizitatoriaus įgaliojimai.

1926m. arkiv. J. Matulaitis dar kartą aplanko Jungtines Amerikos Valstijas, dalyvauja Čikagoje Eucharistiniame Kongrese, sustiprina sa-

vuosius marijonus ir aplanko lietuvių parapijas. Grįžęs į Lietuvą, netrukus suserga, operuojamas ir 1927m. sausio 27 d. miršta.

Toks išorinis šio žmogaus gyvenimo kelias, o kuo jis gyveno savo viduje, kokios jo mintys, troškimai?

1910m. kun. J. Matulaitis rašė savo dienoraštyje: „Kristaus gyvenimo tikslas turi tapti mano gyvenimo tikslu, jei iš tikrųjų noriu eiti šventųjų pėdomis". Jis troško būti šventuoju. Jo šūkis buvo: „Visame kame Dievo ieškoti, viską dėl didesnės Dievo garbės daryti, į viską Dievo Dvasią įnešti ir viską ja perimti".

Kitas jo šūkis buvo: „Kristui ir Bažnyčiai". Jis rašė: „Kiekvienas iš mūsų turi laisvu noru, visiškai savęs išsižadėjęs, pilnai atsiduoti ir pasišvęsti Bažnyčiai".

Po Dievo ir Bažnyčios meilės arkivysk. J. Matulaičio meilė krypo į žmogų. Jis susidūrė su įvairių tautų žmonėmis, bet jam, kaip šv. Pauliui, nebuvo nei graiko, nei žydo. Jis tarnavo lygiai visiems: Šveicarijoje - vokiečiams, Petrapilyje - rusams. Jis iškilo virš savo tautos.

J. Matulaičiui tiko prancūzų rašytojo Henry Cheon žodžiai: „Didžiausia širdis yra šventojo širdis, nes joje telpa ne tik Dievas, bet ir visi žmonės".

Kam teko su juo bendrauti, matė, kad turi reikalo su neeiliniu žmogumi, nors jis buvo toks paprastas ir mielas. Žmonės tikėjosi, kad jis įkvėps jiems kažkokio gėrio, palaimos, juos pakels, paguos, sustiprins.

Tas tikėjimas dar labiau sustiprėjo po jo mirties. Žmonės kalbėjo, kad jis buvo šventas, dėl to daug kas į jį meldėsi ir buvo išklausytas.

Beatifikacijos byla pradėta 1953m. Romoje. 1959m. jam pripažintas Dievo Tarno titulas. 1971m. byla perkelta į aukštesnę, popiežinę instanciją. 1987m. birželio 28 d. įvyko beatifikacijos iškilmės Romoje ir Vilniuje. 1987m. liepos 12 d. su ypatingomis iškilmėmis dalyvaujant Lietuvos vyskupams, kunigams ir didžiulei miniai tikinčiųjų buvo pašventinta Palaimintojo arkiv. J. Matulaičio garbei skirta koplyčia Marijampolės parapijos bažnyčioje, kurioje jo karstas patalpintas virš altoriaus.

63. ARKIVYSKUPAS TEOFILIUS MATULIONIS

(1873 - 1962)

Taurus ganytojas arkivyskupas Teofilius Matulionis gimė 1873m. birželio 22 d. Ukmergės apskr. Alantos vlsč., Kudoriškių vienkiemyje. Tėvai buvo pasiturintys ūkininkai. Mirus motinai, vos 28 m. amžiaus, liko 3 našlaičiai, jų tarpe ir būsimasis arkivyskupas. Namuose pramoko skaityti lenkiškai ir lietuviškai. Toliau mokėsi Antalieptėje, o nuo 1887m., - Daugpilio realinėje gimnazijoje. Ją baigęs 1891m., aštuoniolikmetis jaunuolis įstojo į Petrapilio kunigų seminariją. Kunigu įšventintas tik 1900m. kovo 4 d., nes, suabejojęs pašaukimu, iš seminarijos buvo išstojęs ir vėl priimtas tik po 3 metų.

1901m. kun. Teofilius Matulionis paskiriamas vikaru į Varklaunus, bet netrukus perima klebono pareigas Bikovo parapijoje (Latgalija). Vietinė aristokratija nelabai palankiai priėmė jaunąjį kleboną, bet Bikove jis vis dėlto išklebonavo 9 metus. Nepakluses caro valdžios išleistam įstatymui, draudžiančiam krikštyti kūdikį katalikų kunigui, jei vienas iš tėvų yra katalikas, o kitas pravoslavas, kun. T. Matulionis buvo atleistas iš klebono pareigų ir turėjo atlikti bausmę Petrapilyje prie šv. Kotrynos bažnyčios, kur buvo skiriami kuo nors nusikaltę kunigai. Bausmės metu kun. T. Matulionis aptarnavo už Nevos Vartų esančią darbininkišką parapiją, kurią sudarė lietuviai, lenkai ir latviai tikintieji. Atlikus bausmę, metropolijos valdytojas prel. Denisevičius jam pasiūlė pasirinkti: grįžti į Bikovą ar eiti dekanu į Ludzą. Nuolankus ir kuklus kunigas visiškai atsidavė valdytojo nuožiūrai ir buvo paliktas parapijoje už Nevos Vartų, kur buvo statoma nauja bažnyčia Švč. Jėzaus Širdies garbei. Ten išklebonavo iki 1923 metų, mylimas ir gerbiamas savo parapijiečių, uoliai dirbdamas pastoracinį darbą.

Po spalio revoliucijos valdžią paėmus komunistams, kunigų pastoracinis darbas įvairiais būdais buvo trukdomas. 1923m. kun. T. Matulionis kartu su vyskupu Ciepliaku ir 15 kitų Petrapilio kunigų buvo nuteistas 3 metus kalėti. Buvo kalinamas Maskvos kalėjime. Atlikęs bausmę, atsiradus galimybei, vyskupas ir lenkai kunigai išvyko į Lenkiją, o kun. T. Matulionis ir kiti lietuviai kunigai toliau dirbo pastoracinį darbą Petrapilyje.

1928m. gruodžio 8 d. popiežius Pijus XI kun. T. Matulionį paskyrė tituliniu Matregos vysk. ir Mogiliovo arkivyskupijos apaštalinio administ-

ratoriaus vysk. A. Maleckio pagalbininku. Popiežiaus raštas Rusiją pasiekė 1929m. pradžioje. 1929m. vasario 8 d. kun. T. Matulionis slapta buvo konsekruotas vyskupu. Jį konsekravo vyskupas A. Maleckis tik prie dviejų liudininkų. Tais pačiais metais vysk. T. Matulionis vėl buvo areštuotas. Griežtai atsisakius bendradarbiauti su saugumu, jis buvo 10 metų ištremtas į Solovkų salas (Baltojoje jūroje), kur jau buvo 34 kunigai. Kunigai kaliniai jį paskyrė savo komunos vedėju. Valdžiai išaiškinus šią komuną, vysk. T. Matulionis buvo išsiųstas priverstiniams darbams. Nepaprastai sunkus miškų kirtimo darbas, šaltis, drėgmė ir blogas maistas pakirto jo sveikatą. Iš Solovkų atvežtas į Petrapilio kalėjimą ir kurį laiką laikytas vienutėje, taikant griežčiausią režimą. Po kiek laiko perkeltas į koncentracijos stovyklą. Visiškai nusilpęs, buvo atvežtas į Maskvą ir paguldytas ligoninėje, nes sveikata buvo smarkiai pašlijusi. Lietuvos ir Sovietų Sąjungos vyriausybėms susitarus pasikeisti kaliniais, vysk. T. Matulionis kartu su kitais 15 kalinių, kurių tarpe buvo 10 kunigų, 1933m. spalio 19 d. buvo išleistas iš kalėjimo ir grįžo į Lietuvą. Grįžtantiems kaliniams peržengus Rusijos sieną, juos sutiko latvių vysk. J. Rancans, kuris, juos pasveikinęs, ant T. Matulionio galvos uždėjo pjusę. Tik tada paaiškėjo paslaptis, kad T. Matulionis yra vyskupas.

1934m. vysk. T. Matulionis lankėsi Amerikos lietuvių parapijose, sakė pamokslus, stiprinančius religinę ir tautinę dvasią. 1936m. nuvyko į Romą padėkoti popiežiui Pijui XI už jo paskyrimą vyskupu ir nuoširdų palankumą, rodomą Rusijos krikščionims. Audiencijos metu popiežius, pabučiavęs vysk. T. Matulionį, pasakė: „Garbė lietuvių tautai, kuri davė tokį didvyrį". Grįžęs 1937m. į Lietuvą, apsigyveno Kaune prie seserų benediktinių bažnyčios, buvo jų kapelionu ir šv. Mikalojaus bažnyčios globėju, talkino Kauno arkivyskupui metropolitui J. Skvireckui įvairiuose pastoraciniuose darbuose. Nuo 1938m. jis ėjo oficiolo pareigas Kauno metropolijos kurijoje,vadovavo Lietuvos dvasininkų sąjungai misijoms remti, buvo Kauno kunigų seminarijos nuodėmklausis. 1940m. paskirtas vyriausiu Lietuvos kariuomenės kapelionu.

1943m. mirus Kaišiadorių vyskupui J. Kuktai, vysk. T. Matulionis paskiriamas Kaišiadorių vyskupijos ordinaru. Tikintieji ir kunigai tuo paskyrimu labai džiaugėsi, o kai kas net pavydėjo: „Menkiausia vyskupija, o gauna tokį vyskupą". Eidamas savo pareigas, vysk. Matulionis gynė Bažnyčios teises prieš vokiečių okupacinę valdžią ir vos nebuvo ištremtas į Vokietiją. Artėjant frontui, jis liko savo vietoje. Jo iniciatyva Ukmergėje buvo organizuota Lietuvos vyskupų ir vyskupijų valdytojų konferencija, kurios metu buvo nuspręsta moksleivijai tikybos pamokas dėstyti bažnyčiose.

1946m. vysk. Matulionis buvo iškviestas pas Lietuvos TSR Komisarų Tarybos pirmininką M. Gedvilą. Jo buvo prašoma kreiptis raštu į partizanus, kad jie paklustų vyriausybei ir padėtų ginklus. Vyskupas atsakė, kad tai ne jo kompetencija. Vėliau išsamiame memorandume išanalizavo Bažnyčios ir valstybės santykius, pabrėždamas, kad Katalikų Bažnyčia sugyvena su visomis valdymo formomis, jei jos netrukdo atlikti Kristaus skirtos misijos, tačiau niekada nesutiks būti pasaulinės valdžios įrankiu. Tais pačiais metais vysk. Matulionis ir prel. J. Labukas buvo areštuoti. Vysk. Matulionis 1948m. buvo patalpintas Vladimiro kalėjime, kur išbuvo iki 1954m. gegužės 28 d. Iš ten, atlikęs bausmę, išvežamas į Mordovijos invalidų namus. Ten išbuvo iki 1956m. Pagaliau iškankintas ir paliegęs gavo leidimą grįžti į Lietuvą. Apsigyveno Birštone, savo vyskupijos valdymą laikinai palikęs kan. J. Stankevičiui, nes valdžia jam neleido valdyti savo diecezijos. Čia būdamas, 1957m. gruodžio 25 d. pakonsekravo kun. Vincentą Sladkevičių Kaišiadorių vyskupijos vyskupu pagalbininku. Tačiau komunistinė valdžia ir jam neleido valdyti vyskupijos. Tada vysk. T. Matulionis apsigyveno Šeduvoje, kur 1962m. rugpjūčio 20 d. mirė. Palaidotas Kaišiadorių katedros požemyje.

Arkivyskupas Teofilius neturėjo mokslinių laipsnių, nestudijavo storų tomų. Sakyklą jis užleidžia iškalbingesniems. Tačiau visi, kam tekdavo su juo bendrauti, žavėjosi kažkokiu nepaprastu jo asmenybės patrauklumu. Nuoširdus palankumas, paprastumas ir gerumas, su kuriuo jis sutikdavo savo lankytojus, pasakydavo daugiau negu žodžiai. Sunku suprasti, kad žmogus, tiek daug iškentėjęs, iki žilos senatvės dėvėjęs kalinio drabužį, neturi nei nelaimių, nei priešų. Jis sugebėdavo rasti šiltą žodį net savo tardytojams, teisėjams ir kalėjimų viršininkams. Jį jaudino vienas rūpestis: ką daryti, kad Kristus galėtų įžengti į Rusiją. Tai gerojo ganytojo rūpestis. Nuoširdžiai gerbė ir mylėjo kunigus, stengėsi juos sustiprinti. Jo žodžiuose, elgesyje niekada nesijautė egoistiško „aš", o tik kalbanti ir veikianti apaštalo dvasia. Kukliame paprastume slėpėsi didybė žmogaus, kitus mylėjusio labiau negu save.

Nedaug tėra žmonių, apie kuriuos būtų tokia vieninga opinija: tai šventasis. Vyskupui Teofiliui ši charakteristika pagrįstai taikoma.

Vyskupas J. M. Amodzu O. P. (Šveicarija) po vysk. Matulionio mirties rašė: „Gerasis ganytojas apvainikavo savo gražų gyvenimą, atiduodamas gyvybę už ganomuosius".

64. OSKARAS MILAŠIUS

(1877 - 1939)

Pasaulinio garso prancūzų poetas, save laikantis lietuviu, Oskaras Milašius (Milosz) yra gimęs 1877m. gegužės 28 d. Mogiliovo gubernijoje, Čerijoje (dabar Baltarusijos resp., Vitebsko srit., Čašnikų raj.). Manoma, kad Čerijos dvaras buvo Sapiegų giminės tėvonija. 1802m. jį nupirko Juozapas Milašius. Tai davė pradžią baltarusiškajai Milašių giminės šakai. Milašiams dar priklausė Lukomlės, Drujos ir Gorodzėjos dvarai Mogiliovo, Vitebsko ir Minsko gubernijose. Vyresnioji Milašių šaka Lietuvoj įsikūrusi nuo XIII amžiaus Labūnavos, Serbinų ir Anuševičių dvaruose (dabartiniame Kėdainių raj.). Tai lietuviškoji šaka. Seni šios šakos dokumentai liudija, kad Milašiai kilę iš Loznicos serbų valdovų giminės.

Poeto tėvas Vladislovas Milašius buvo vedęs jauną pasikrikštijusią žydaitę Rozaliją Mariją Rozental, garbingos, bet neturtingos šeimos dukterį. Vladislovas Milašius buvo išdidus, ūmaus charakterio žmogus. Oskaras jam buvo dėkingas, kad įskiepijo pagarbą lietuviškajai savo giminės kilmei, todėl jis pasirinko šį kraštą savo tėvyne.

Vaikystėje Oskarėlis jautėsi labai vienišas. Tėvo ir motinos vengdavo dėl savotiškų, ekscentriškų charakterių. Vieninteliai jo draugai buvo prancūzė auklėtoja (guvernantė) Marja Vild, auklėtojas Stanislovas Dobašinskis ir nedaug už jį vyresnė vietos seniūno dukrelė Ksenija Nikiforovna Minovič.

1899m. Milašių šeima persikėlė į Paryžių. Oskaras mokėsi Žonsono de Saji (Jansosn de Sailly) licėjuje, o jį baigęs studijavo Rytų civilizacijas vadovaujamas žymaus asirologo Eženo Ledreno (Eugene Lodraine).

Pirmasis O. Milašiaus prancūziškų eilėraščių rinkinys „Poeme de Desadences" pasirodė 1899m. Jį palankiai sutiko poetai Žannas Lozanas (Lozzain Jean), Paulius Fortas (Fort), Gustavas ir kiti. Jie kvietė kritikus ir literatus atkreipti dėmesį į jauną ir talentingą poetą. Vėlesnieji jo rinkiniai - „L'Amcrieuse Initiation", „Sept Solitydes", „Les Elemen" - užtikrino jam garbingą vietą tarp žymiausių prancūzų poetų.

1914m. Karle Lazondo (Carlos Laizond) teatras (Theatre Idealiste) pastatė Milašiaus misteriją „Miguel Monara"; biblinę tragediją „Mephiboseth" 1919m. sausio mėn. suvaidino Odeono teatras.

1917m. Milašius išleido veikalą „Epire a storge". Jis laikomas kertiniu Milašiaus filosofijos akmeniu. 1925m. - „Poemes des Arcanes" ir 1928m. egzegetinę jo dalį. Tai Milašiaus minčių viršūnė. Čia jis stengiasi į darnią sintezę suvesti religiją, dogmą, moralę, filosofiją, „Mokslas ir religija, - sako jis, - teka iš vieno šaltinio; ką sako dogma ir apreiškimas, tolyn žengdamas mokslas tai nušviečia ir patvirtina".

Ši tiesa Oskarui Milašiui paaiškėjo tik po ilgų, skausmingų filosofinių apmąstymų. Negavęs tinkamo išauklėjimo tėvų namuose, gyvendamas ištaigingai, Oskaras pasidavė pabudusioms aistroms. Bet toks gyvenimas jo nepatenkino. „Aš aptarnavau Venerą su įsiutimu, paskui su suktumu ir pasibjaurėjimu",- sako jis vėliau. Atėjo valanda, kai jis protu suprato katalikų religijos praktinę reikšmę. Dėl moralinės evoliucijos Oskaras buvo labai dėkingas savo nuodėmklausiui bei dvasios vadovui kunigui Klavei de Otuola. Jis su panieka meta dorovinį purvą ir tampa tikrai maldingu asketu. Jis ieškojo ir rado Dievą, ieškojo gyvenimo prasmės ir ją rado. O buvo metas, kai po eilinio susikirtimo su tėvu Oskaras, depresijos apimtas, net bandė nusižudyti...

1916m. O. Milašius pradėjo dirbti diplomatiniu redaktorium Spaudos Rūmų tyrimų biure, priklausančiame užsienio reikalų ministerijai. Čia sužinojo apie lietuvių išsilaisvinimo judėjimą ir apsisprendė esąs lietuvis. Šį apsisprendimą deklaravo dviejose paskaitose. Jos išleistos atskiromis brošiūromis. Tai buvo staigmena jo draugams prancūzams.

Pats karštai pamilęs savo protėvių žemę, Milašius pasistengė, kad ir kiti ją suprastų ir pamiltų. „Ateikite, aš nuvesiu jus į keistą šalį, šlamėsio kupiną, miglotą... Čia visi daiktai turi savo spalvas, prisiminimais pridengtas. Samaninis miškų kvapas mus supa... Tai Lietuva. Gedimino ir Jogailos žemė. Blyški šviesa liejasi ant lygumų. Migla gula ant miškų. Tyras linų kvapas upėmis pasrūva laukais... O lapkrity šunys - sargai - pradeda nesibaigiantį pokalbį su vilkais, senose giriose padykusiais..." - rašė jis.

1928m. išleista nedidelė knygutė, lietuviškų dainų vertimas į prancūzų kalbą. Savo vertimo įvade autorius poetas labai vertina mūsų tautosaką: „Lietuvių liaudies poezija nusipelnė garbingą vietą Europos folklore". Į prancūzų kalbą Milašius vertė ir lietuvių pasakas. Jo vertimai žavi aukšta kalbos kultūra, puikiu tautos dvasios perteikimu. Šis didysis prancūzų poetas, tolimas serbų kunigaikščių ainis, lietuviškas ir originalioje savo kūryboje ne forma, o esme.

Apsisprendęs už Lietuvą, jis su didžiu pasiaukojimu ima ginti jos reikalus. 1919m., redaktoriaus teisėmis įėjęs į Lietuvos delegaciją taikos konferencijoje, Oskaras Milašius paskirtas pirmuoju Lietuvos atstovu Prancūzijoje. Jis sąžiningai tarnavo intelektualinės savo tėvynės Prancūzijos ir savo senolių krašto interesams. Ženevoje kalbėjo iš Tautų sąjungos tribūnos, gindamas savo krašto teises. Tačiau politikas jis nebuvo. Buvo poetas ir toks pasiliko. 1925m. atsisakė atstovo pareigų, pasilikdamas atstovybės patarėju ir diplomatiniu redaktoriumi iki 1938m. kovo 1 dienos.

Oskaro Milašiaus gyvenimą lydėjo vienatvė ir kančia. Paskutiniaisiais gyvenimo metais jis beveik pasitraukė iš žmonių tarpo į Fontaneblį. Ten lesindavo šimtus paukščių, o šie drąsiai tūpdavo jam ant rankų, skrybėlės, rodė savo meilę. Bendradarbiai nenujautė, kad jis kenčia neapsakomus fizinius skausmus. Jį labai vargino simpatinio nervo uždegimas. Užėjus priepuoliui, poetas kartais dvi savaites išgulėdavo be maisto, tik morfijaus injekcijų raminamas. Taip vargingai artinosi prie amžinosios tėvynės vartų. Mirė 1939m. kovo 2 d. Prancūzai rašytojai negailėjo gražiausių žodžių, vadino jį vienu iš didžiausiųjų Prancūzijos poetu. Jo raštai išleisti 11 tomų.

Labai nuostabus buvo Oskaro Milašiaus vidinis gyvenimas. Jis pasiekė mistikos sritį. Jau 1914m. jo gyvenime ėmė reikštis vizijos. Tai jį nustebino, net išgąsdino. Dievas davė jam išmintingą dvasios vadą, kuris jį suprato. Aiškiaregystė ypač sustiprėjo nuo 1926m. Milašius labai tiksliai nupasakojo savo draugams, kas laukia Europos ir viso pasaulio. Dalis šių pranašysčių jau išsipildė. Po vizijų Milašius būdavo lygiai toks pat - šviesaus proto, paslaugus ir pareigingas. Daug melsdavosi, dažnai priimdavo šv. Komuniją. Gyvenimo pabaigoj išleido nedidelę knygelę, iššifruodamas šventojo Jono apreiškimą (Apokalipsę) ir nusiuntė popiežiui Pijui XI. Šis per Vatikano valstybės sekretorių padėkojo autoriui ir jį palaimino.

Turbūt didžiausią pagyrimą O. Milašiui pasakė vienas artimas jo bičiulis rašytojas: „Jeigu man reikės stoti po mirties prieš Aukščiausiąjį Teisėją, tai Jam pasakysiu, kad buvau Oskaro Milašiaus draugas".

65. KUNIGAS ANTANAS MILUKAS

(1871 - 1943)

Vienas iš uoliausių Amerikos lietuvių veikėjų, besirūpinantis savo tautiečių švietimu ir auklėjimu, buvo kunigas Antanas Milukas. Jis gimė 1871m. birželio 13 d. Šeštokuose (Lazdijų raj.) Mokėsi Marijampolės gimnazijoje ir Seinų kunigų seminarijoje. Būdamas klieriku, gyvai įsitraukė į tautinį atgimimo sąjūdį, bendradarbiavo lietuviškuose laikraščiuose „Varpas" ir „Ūkininkas". Dėl to buvo pašalintas iš seminarijos ir 1892m. emigravo į Jungtines Amerikos Valstijas. Čia atvykęs, tuoj pat įsitraukia į pamėgtą literatūrinį darbą, redaguoja „Vienybę lietuvininkų" (1892 - 1893). Pastebėjęs, kad nemaža dalis lietuvių, atvykusių į Ameriką, nemoka skaityti, A. Milukas organizavo vysk. M. Valančiaus skaitančių draugiją, kurios tikslas buvo lietuvius išmokyti skaityti. Šios draugijos ir vakarinių kursų dėka daug lietuvių pramoko skaityti ir prasilavino. Tuo pačiu metu A. Milukas tęsė atitinkamas studijas ir 1896m. buvo įšventintas kunigu.

Iš jaunystės pamėgęs literatūrinį darbą, kun. A. Milukas rūpinosi kuo geriausiu katalikiškos spaudos organizavimu. Jį labai sudomino Šveicarijoje veikianti šv. Pauliaus spaudos apaštalavimo draugija, su kurios veikla susipažino 1901m. atvykęs studijuoti Fribūro universitete. Šiai draugijai priklausė seserys vienuolės, kurios dirbo spaustuvėje. Kun. A. Milukui kilo mintis: ar nebūtų galima įsteigti panašią lietuvaičių seserų draugiją, kuri rūpintųsi lietuviška katalikiška spauda ir mokytų lietuvių vaikus Amerikoje. Šis sumanymas buvo rimtai aptartas su kitais Fribūre studijuojančiais lietuviais kunigais: palaimintuoju Jurgiu Matulaičiu, Jonu Totoraičiu, Jonu Naujoku, Antanu Jusaičiu, Antanu Civinsku ir Motiejumi Gustaičiu.

1902m. „Žvaigždės" 33 nr. buvo išspausdintas kun. A. Miluko straipsnis „Naujas užmanymas", kuriame buvo išdėstytas planas įsteigti lietuvaičių seserų kongregaciją švietimo ir spaudos apaštalavimo tikslams. Jo kreipimasis rado palankų atgarsį išeivijoje. Ypač uoliai parėmė kun. A. Miluko sumanymą „Tėvynės sargas", kurio 1902m. 6 nr. buvo išspausdintas atsišaukimas į visus lietuvius, kunigus ir pasauliečius, raginantis paremti tokį naudingą sumanymą. Ypač buvo kreipiamasi į doras, darbščias, sveikas ir pamaldžias bei šiek tiek išsilavinusias mergaites, kurios jaustų

pašaukimą pasišvęsti savo brolių tarnybai. Straipsnį „Naujas užmanymas" kun. A. Milukas nusiuntė Kazimierai Kaupaitei, žymaus veikėjo kun. A. Kaupo seseriai, su kuria jis buvo pažįstamas. Ji labai gyvai atsiliepė į šį sumanymą ir tuoj pat išvyko į Šveicariją ruoštis šiam darbui.

Praktiškai vykdant šį sumanymą, susidurta su nemažai kliūčių. Nebuvo reikiamų kandidačių, nebuvo aišku, kas apsiims jas paruošti ir išauklėti. Amerikos lietuvių visuomenė buvo abejinga, nesuprato švietimo reikšmės ir todėl nesiskubino suteikti materialinę paramą steigiamai vienuolijai. Atrodė, kad tokiam geram sumanymui lemta žūti. Tačiau sutikus naujos kongregacijos steigimo reikalais rūpintis kun. A. Miluko gerai pažįstamam, tik ką į Ameriką atvykusiam kun. Antanui Staniukynui, darbai pajudėjo į priekį.

1907m. gruodžio 26 d. buvo pašventinta pirmoji Amerikoje lietuvaičių, šv. Kazimiero seserų vienuolių vedama mokykla Mont Karmelyje, kur klebonu buvo kun. A. Staniukynas. Rūpestingas Harisburgo vyskupas Šanachanas, kurio vyskupijoje buvo Mont Karmelis, pašventino mokyklos patalpas ir savo prakalboje kvietė, kad kiekvienas lietuvis brangintų savo tikėjimą, stengtųsi jį išlaikyti ir nenutautėti. Prisipažino, kad jam yra malonu dalyvauti šiose iškilmėse ir, kad šiandien pats jaučiasi lietuviu. Be abejo, kad šie vyskupo žodžiai buvo malonūs visiems lietuviams kunigams, kurių tarpe buvo ir kun. A. Milukas, nemažai prisidėjęs, kad šis sumanymas būtų realizuotas.

Gyvendamas Amerikoje, kun. A. Milukas leido ir redagavo „Garsą Amerikos lietuvių" (1897 - 1898), „Dirvą", „Dirvą - žinyną" (1898 - 1906), „Tėvynės sargą" (1901 - 1902); (1901 su Vaižgantu), „Žvaigždę" (1903 - 1904). Išleido nemažai įvairių lietuvių autorių knygų: „Lietuvišką albumą", 3 t. (1898 - 1900), „Amerikos lietuvių kroniką" (1931), „Amerikos lietuviai profesionalai ir kronika", 2 t. (1931) ir kt. J. Basanavičiaus pasakų rinkinį (1898), K. Donelaičio raštus (1897), Šimtakojo J. Čapliko „Trakiečių Dzūkų dainos" (1899), J. Pabrėžos „Botanika" (1900), V. Pietario „Algimantas" (1904 - 1905), P. Vaičaičio eilėraščių rinkinį (1912), kunigų A. Tatarės ir J. Balvočiaus - Geručio parašytas knygeles: "Pamokslai gražių žmonių„ (1900) ir „Jonukas Karklynas eina Lietuvos pažiūrėtų" (1903).

Kun. A. Milukas surinko daug vertingos istorinės ir dokumentinės medžiagos.

Mirė kun. A. Milukas 1943m. kovo 19 d. Niujorke JAV.

66. KUNIGAS JUOZAPAS MONTVILA

(1885 - 1912)

Dievo ir artimo meilės auka kunigas Juozapas Montvila gimė 1885m. sausio 3 d. Marijampolės parap., Gudelių km. Jo senelis Martynas Karolevičius buvo šviesus žmogus, sąmoningas lietuvis. Jis skaitydavo ir platindavo caro draudžiamas lietuviškas knygas ir, eidamas per kaimus, slapta mokė vaikus lietuviškai; aiškino tikėjimo tiesas. Senelis patarė ir savo žentui Kaziui Montvilai leisti vaikus į mokslą. Senelė Karolevičienė buvo taip pat pamaldi moteris. Porą metų pagyvenusi Gudelių km., Montvilų šeima kartu su uošviais, persikėlė į Nendriniškių km., toje pačioje Marijampolės parapijoje.

Kaip ir kiti vaikai, Montvilų Juozukas ganė žąsis ir avis, mokėsi skaityti lietuviškai. Turėdamas 7 metus amžiaus, paruoštas senelio Karolevičiaus, priėmė Pirmąją šv. Komuniją. Pradžios mokyklą lankė pas mokytoją Endziulaitį. Mokėsi gerai, buvo ramus, stropus. Baigęs pradžios mokyklą, Juozukas įstojo į Marijampolės gimnaziją, kuri išugdė Lietuvai daug garsių vyrų. Mokydamasis gimnazijoje, Juozukas niekada neapleido ryto ir vakaro maldos, sekmadieniais ir šventadieniais dalyvaudavo šv. Mišiose.

1903m. rugsėjo 15 d. Juozas Montvila įstoja į Seinų kunigų seminariją. Jis buvo vidutinio ūgio, smulkaus veido, aiškiomis mėlynomis akimis, draugiškas, malonus, pamaldus, doras jaunuolis. Būdamas klieriku, sąžiningai laikėsi regulos. Susipažinęs su filosofijos ir teologijos programa ir dvasiškių gyvenimo drausme, pradėjo abejoti, ar jam užteks fizinių ir dvasinių jėgų išsilaikyti kunigiškojo pašaukimo aukštumoje. Po Kalėdų atostogų į kunigų seminariją nutarė nebegrįžti. Išstojęs iš seminarijos, Juozapas nepamiršo maldos, susirašinėjo su kurso draugais, kurie jį ragino grįžti atgal į seminariją. Jų paklausęs, grįžo į tą patį kursą ir 1908m. baigė kunigų seminariją. Kunigu J. Montvilą pašventino lietuvių kilmės Varšuvos vyskupas Kazimieras Ruškys. Pirmąsias šv. Mišias kun. J. Montvila 1908m. kovo 22 d. atlaikė savo gimtojoje Marijampolės parapijoje.

Tais pačiais metais naujai įšventintas kunigas buvo paskirtas į Augustavo dekanato Lipsko parapiją, kurioje buvo apie 5000 tikinčiųjų, jų tarpe ir Rytų apeigų katalikų - unitų. Caro valdžia, norėdama, kad unitai taptų pravoslavais, draudė katalikų kunigams krikštyti unitų vaikus, aprūpinti

ligonius šventais sakramentais. Kun. J. Montvila neteisėto valdžios draudimo nepaisė ir aptarnaudavo unitus. Jam kilo pavojus būti suimtam. Dvasinė vadovybė, patyrusi kun. J. Montvilai gresiantį pavojų, iš Lipsko parapijos jį perkėlė į Liubavą. Čia jis vikaravo kartu su savo mokslo draugu kun. V. Dumčiumi (mirė 1986m.). Jų klebonas kun. Jurgis Markevičius buvo šalto, uždaro būdo. Vikaras kun. Juozas su juo gražiai sugyveno, uoliai atliko savo pareigas: lankydavo ligonius, ilgai klausydavo išpažinčių, lietuviškai mokė vaikus katekizmo. Tačiau kun. J. Montvilai čia darbuotis teko neilgai. Pravoslavų dvasiškiams įskundus valdžiai, jam buvo atimta teisė vikarauti, uždrausta sakyti pamokslus. Kun. J. Montvila tegalėjo laikyti tik skaitytines šv. Mišias. Taip nubaustas buvo paskirtas Seinų katedros rezidentu. Tačiau ir čia susirado darbo: talkininkavo lietuviškiems laikraščiams „Vadovui", „Šaltiniui" ir „Spindulio" spaustuvei. Gyveno kukliai, kiek galėdamas, šelpdavo vargšus.

Dirbdamas Seinuose, kun. J. Montvila susirašinėja su savo giminaičiu kun. Kazimieru Matulaičiu, gyvenančiu Anglijoje. Sužinojęs apie caro valdžios persekiojimus, jis patarė kun. J. Montvilai laikinai išvykti darbuotis į JAV. Gavęs savo vyskupo A. Karoso leidimą ir palaiminimą, kun. J. Montvila 1912m. išvyko į Londoną. Iš Anglijos ruošėsi tęsti kelionę į JAV nauju laivu „Titanikas", kuris buvo tuometinio mokslo ir technikos stebuklas. Jo statytojai buvo įsitikinę, kad tokiam laivui kaip „Titanikas" nebaisūs jokie pavojai. Netikintys laivo statytojai ant laivo sienų buvo prirašinėję šūkių: „Nei Kristus negalės paskandinti tokio laivo", „Mums nereikia bažnyčios ir popiežiaus". Laivas galėjo sutalpinti 6000 žmonių.

1912m. balandžio 10 d. milžiniškas laivas, kuriame buvo 2200 keleivių, išdidžiai išplaukė į Niujorką. Keleivių tarpe buvo 3 kunigai: kun. Juozas Montvila, anglas kun. Tomas Raselas Dovydas Bailzas (Byles), gim. 1870m. vasario 20 d., ir vienuolis benediktinas T. Juozapas Perušicas (Peruschitz), gim. 1871m. kovo 21 d., ir daug žymių asmenų. Laivas plaukė dideliu greičiu, nes kapitonas norėjo laimėti „Mėlynąjį kaspiną" už greičiausią Atlanto perplaukimą. Kapitonas, nemaža dalis įgulos ir laivo administracijos buvo netikintys arba abejingi tikėjimui. Keleiviai nerūpestingai leido laiką laivo šokių salėse, kavinėse, ir tik nedaugelis jautė pareigą dalyvauti šv. Mišiose, kurias balandžio 14 d. (sekmadienį) koplyčioje laikė laive buvę kunigai.

Naktį budintys laivo telegrafistai buvo priėmę ne vieną įspėjančią telegramą, kad „Titaniko" kelyje yra dideli ledo kalnai ir raginimus keisti

kryptį, bet „Titaniko" kapitonas Smitas nepaisė įspėjimų: nei jis, nei jo įgulos nariai netikėjo, kad „Titanikas" gali nuskęsti.

1912m. balandžio 14 d. vėlai vakare kapitono pavaduotojas Mudlockas pamatė milžinišką aisbergą (ledkalnį), kurio išvengti nebuvo įmanoma. „Titanikas" kairiuoju šonu smogė į ledkalnį ir pradėjo skęsti. Laive kilo baisi panika. Buvo nuleistos kelios gelbėjimo valtys, kurių toli gražu nepakako tokiai daugybei žmonių. Į valtis pirmiausia buvo sodinamos moterys ir vaikai. Kunigams taip pat buvo pasiūlyta gelbėtis, bet jie visi trys atsisakė, užleisdami savo vietas kitiems keleiviams. Kun. Montvila ir jo kelionės draugai - kunigai pradėjo klausyti išpažinčių, o matydami, kad norinčių ją atlikti vis daugėja, davė bendrą išrišimą. Balandžio 15 d. apie 2 val. 30 min. naktį didingas „Titanikas" kaip strėlė nulėkė į vandenyno dugną 4 km gylyje, nusinešdamas 1503 žmones, jų tarpe 3 kunigus - artimo meilės aukas.

Per ilgus metus didelėmis pastangomis išsiugdytas didvyriškumas pasirodo kritiškiausiais gyvenimo momentais, kai reikia pasirinkti teisę gyventi ar pasiaukojančią mirtį. Tai gali padaryti tik gilaus tikėjimo ir plieninės valios žmonės. Tai gana reti atvejai. Bažnyčia gali didžiuotis išugdžiusi tokius artimo meilės didvyrius, kaip šv. Maksimilijoną Kolbę, raupsuotojų apaštalą Tėvą Domijoną ir tris kunigus, žuvusius „Titaniko" katastrofoje, kurių tarpe yra ir garbingas lietuvis kun. Juozas Montvila.

67. JUOZAS NAUJALIS

(1869 - 1934)

Profesionaliosios lietuviškos bažnytinės ir pasaulietiškos muzikos pradininkas Juozas Naujalis gimė 1869m. balandžio 9 d. Raudondvaryje, netoli Kauno. Muzikos pradmenų mokėsi pas vietos vargonininką Stankevičių. Anksti atsiskleidusiu muzikos talentu susidomėjo grafas B. Tiškevičius, kuris savo lėšomis pasiuntė J. Naujalį mokytis į Varšuvos muzikos institutą. Šiame institute J. Naujalis 1884 - 1889 metais mokėsi vargonininkavimo ir kompozicijos.

Grįžęs į Lietuvą, vargonininkauja Vabalninke, Rietave. 1892m., kviečiamas vyskupo M. L. Paliulionio, persikelia vargonininkauti į Kauno katedrą ir čia dirba iki pat savo mirties. 1894m. vyskupas M. L. Paliulionis J. Naujalį deleguoja į Regensburgą (Bavarija) studijuoti bažnytinės muzikos specialioje mokykloje. Čia dėstė žymūs profesoriai: F. Habertas, M. Halleris, F. Wittas, I. Mittereris ir kt. Sėkmingai baigęs studijas ir grįžęs į Lietuvą, J. Naujalis dar planingiau imasi puoselėti bažnytinę muziką. Jis pakviečiamas dėstyti muziką Kauno kunigų seminarijoje. Organizuoja vargonininkų kursus ir privačiai vargonininkus moko gregorianiškojo choralo. Perorganizuoja katedros chorą į vyrų ir berniukų chorus. Į jų repertuarą įtraukia žymiausių bažnytinės muzikos autorių: Palestrinos, Orlando di Lasso, Wittorijos ir kt. kūrinius. Berniukų choro giesmininkus moko muzikos, ir vėliau nemažas jų skaičius tapo gerais vargonininkais. St. Šimkus, A. Kačenauskas, J. Štarka, Vl. Paulauskas - tai vis jo atrasti talentai.

J. Naujalis rūpinasi ir muzikos kultūra. 1909m. leidžia muzikos laikraštį „Vargonininkas", vėliau, trūkstant lėšų, leidžiami vargonininkų kalendoriai (1913-1914 metais). Šiuose leidiniuose atsispindėjo prieškarinis mūsų visuomenės muzikinis gyvenimas. Pats būdamas puikus dirigentas ir vargonų virtuozas, J. Naujalis su vargonų koncertais apvažinėjo ne tik Lietuvą, bet 1922m. su pasisekimu koncertavo ir Amerikoje: Brukline, Bostone, Detroite, Čikagoje ir kt. miestuose. Nuoširdžiai džiaugiasi jaunųjų muzikų M. K. Čiurlionio, Č. Sasnausko pasiekimais. Lietuvos vargonininkus suburia į šv. Grigaliaus, vėliau šv. Cecilijos draugiją. Šalia viso to nuosekliai dirba muzikos švietimo darbą. 1919m. pradeda veikti J. Nauja-

lio vargonininkų mokykla, kuri 1920 buvo suvalstybinta ir vėliau išaugo į Valstybinę Konservatoriją. J. Naujalis ilgą laiką vadovavo šiai mokyklai.

Pirmoji J. Naujalio kompozicija - lietuviškos Mišios, kurių tekstą išvertė A. Jakštas - Dambrauskas. Ši kompozicija pasižymi bažnytiškumu ir muzikinės technikos tikslumu. Atvykęs į Kauną 1892m., prašomas jauno kunigo J. Mačiulio - Maironio, parašo melodiją patriotinei dainai „Jau sališkos šalys iš miego sukilo". 1899m. įkuria „Dainos" draugiją, kuri ruošdavo lietuviškus vakarus. Tuo metu mūsų bažnytinė muzika buvo labai menka. Daugiausia buvo giedamos lenkiškos giesmės. Bažnyčiose per šv. Mišias skambėdavo pasaulinės nuotaikos muzika. J. Naujalis paruošia „Lietuvišką bažnytinį giesmyną" ir 1906m. savo lėšomis jį išleidžia. 1907m. pasirodo jo „Giesmynėlis". Tokiu būdu J. Naujalis labai daug prisidėjo prie lietuviškos giesmės grožio ir jos suvienodinimo.

Studijos Regensburge nuteikė J. Naujalį dar rimčiau atsidėti bažnytinės muzikos kūrybai. Jis parašo ir išleidžia Mišias šv. Leonardo, šv. Kazimiero, šv. Mergelės Marijos Krikščionių pagalbos garbei ir dvi gedulines Mišias d - moll ir es - dur. Nemažai rašo ir pasaulietiškos muzikos. 1902m. Paryžiuje išspausdino esperantininkų himną. 1905m. pasirodo 8, 1908m. - 15 lietuviškų dainų, nemaža dalis jų - Maironio žodžiams, kurios paplito po visą šalį, žadindamos lietuvišką mintį ir tėvynės meilę. Harmonizuotų liaudies dainų chorams buvo pasirodę jau nuo 1889m., bet J. Naujalio rinkiniuose randame pirmąsias originalias lietuviškas dainas. 1922m. Amerikoje išleidžiama daug J. Naujalio dainų chorui. 1934m. Pirmajam Tautiniam Lietuvos Eucharistiniam Kongresui J. Naujalis parašė „Švenčiausių Kristaus Žaizdų" Mišias ir pats vadovavo pirmą kartą jas atliekant jungtiniam chorui 1934m. liepos 7 d. per iškilmingas pamaldas. Mirė kompozitorius J. Naujalis 1934m. rugsėjo 9 d. per iškilmingą aktą Valstybės teatre.

J. Naujalio bažnytinės muzikos kūriniuose atsispindi gilus kompozitoriaus tikėjimas. Net ir mažesnės apimties veikaluose dvelkia religinė mintis. „Švenčiausių Kristaus Žaizdų" Mišios yra charakteringiausias J. Naujalio šios rūšies kūrinys. Jose nerasime paviršutiniškų efektų, kurie nesiderina su bažnytine nuotaika. Iš kiekvienos frazės spinduliuoja nuoširdi malda. Be to, J. Naujalio bažnytinėse kompozicijose glūdi ir specifiški lietuvių tautos dvasios bruožai.

Didelį barą J. Naujalis išvarė ir tautinėje muzikoje: pradėjęs savo kūrybą patriotinėmis dainomis, liaudies dainų harmonizavimu, ją vainikavo

simfoniniais veikalais. J. Naujalio kūryba glaudžiai susijusi su mūsų tautos atgimimu. Jo instrumentinė muzika taip pat labai įvairi.

Jei bažnytinėje muzikoje J. Naujalio kūriniai buvo artimi klasikiniam stiliui, tai tautinėje muzikoje jis linksta į švelnų romantizmą, kuris buvo būdingas tautos atgimimo periodui.

Savo kūryboje ir gyvenime J. Naujalis buvo paprastas ir nuoširdus. Tai matyti iš jo paties žodžių, pasakytų minint 55 metų jubiliejų 1924m. „Esu laimingas, matydamas, kaip mano gerbėjai atsimena mane ir aukštai įvertina mano menką darbuotę lietuvių muzikos mene. Dabar pasenęs matau, kaip mažai aš padariau ir matau, kiek daug aš galėjau padaryti".

68. VYSKUPAS JUOZAPAS OLEKAS

(1812 - 1891)

Šventą atminimą žmonėse paliko Seinų vyskupijos vyskupas sufraganas Juozapas Olekas (Joseph Holiak). Jis gimė 1812m. Kriauniškių km., Pilviškių parap., Vilkaviškio apskr. Olekų giminė buvo garsi. Seinų vyskupijai ji davė nemažai kunigų. Labai šviesi asmenybė buvo artimas vyskupo giminaitis prelatas Saliamonas Olekas, Seinų diecezijos kapitulos narys.

Vyskupo Juozapo tėvas buvo išsilavinęs žmogus, baigęs Vilniaus universitetą. Pagal turimą išsilavinimą jis būtų galėjęs užimti aukštą vietą, tačiau labai mėgo žemės ūkį. Turėjo 300 margų žemės ir dažnai kartu su tarnais dirbdavo paprasčiausius darbus. Nors buvo kilmingas, vedė paprastą lietuvę kaimietę mergaitę iš Bartninkų kaimo, toje pačioje Pilviškių parap. Su vaikais namuose kalbėdavosi lietuviškai, o jiems pradėjus studijuoti aukštuosius mokslus - prancūziškai, bet ne lenkiškai, kaip tuo metu buvo įprasta.

Juozapas iš pradžių mokėsi namuose, o vėliau vaivadijos mokykloje Seinuose. Ją baigęs, 1832m. įstojo į Seinų kunigų seminariją. Seminarijos vadovybė atkreipė dėmesį į gabų klieriką, ir jis buvo pasiųstas į Varšuvos didžiąją seminariją, kuriai 1836m. buvo suteiktas akademijos vardas. J. Olekas baigė seminariją 1836m. ar 1837m., gaudamas teologijos magistro laipsnį, ir įšventintas kunigu.

Tapęs kunigu, J. Olekas apsigyveno Suvalkijoje, tačiau netrukus dvasinė vadovybė jį paskyrė Radzmino gimnazijos prefektu. Vėliau jis 25 metus išbuvo kurčių - nebylių instituto Varšuvoje kapelionu. Savo mokiniams jis parašė religijos vadovėlį. Klebonavo Varšuvoje Švč. Trejybės parapijoje, o nuo 1866m. - Varšuvos Visų Šventųjų parapijoje. Tai buvo labai didelė parapija: 52 tūkst. tikinčiųjų, kuriuos aptarnavo klebonas ir 10 vikarų. Klebonaudamas šioje parapijoje, kun. Olekas pastatydino Visų Šventųjų bažnyčią. Statybos darbai jį labai nuvargino, todėl nusprendė atsisakyti klebonavimo ir vykti į Lietuvą, kur tikėjosi ramiai pabaigti savo amžių, nes jau buvo sulaukęs 70 metų. Ruošėsi apsigyventi Plokščiuose (Šakių apskr.) pas savo giminaitį Plokščių kleboną kun. Jankauską. Jau buvo pradėjęs ten kraustytis, bet tolimesni įvykiai sukliudė įgyvendinti šį sumanymą.

1883m. Rusijos vyriausybė sudarė su Šventuoju Sostu sutartį, pagal kurią į vakuojančias vyskupų vietas galėjo būti paskirti nauji vyskupai. Buvo pasiūlyta ir kun. J. Oleko kandidatūra. Buvo kalbama, kad popiežius Leonas XIII norėjo jį paskirti Varšuvos arkivyskupu, tačiau kuklus kunigas šios aukštos vietos atsisakė. Tačiau jis vis dėlto buvo pakeltas tituliniu Aratos vyskupu ir paskirtas Seinų diecezijos vyskupu sufraganu. Konsekracijos iškilmės turėjo vykti Petrapilyje, bet paaiškėjo, kad naujasis vyskupas neturi pinigų būtiniausioms išlaidoms, net kelionei į Petrapilį. Tačiau atsirado geradarių. Vienas kun. J. Oleko turtingas gerbėjas jam atsiuntė 1000 rublių, kiti du - po 500 rublių, net nepranešdami savo pavardžių, tik prašydami vyskupą už juos pasimelsti. 1883m. gruodžio 27 d. kun. J. Oleką konsekravo vyskupu jo geras draugas, Liublino vyskupas Vnorovskis. Seinų vyskupas P. P. Viežbovskis savo sufraganui vysk. J. Olekai nurodė apsigyventi Vilkaviškyje, kur jis ėjo ir Vilkaviškio klebono pareigas.

Vyskupui J. Olekui ruošiantis apsigyventi Vilkaviškyje, žmonės manė, kad jis įsiruoš sau ištaigingą butą. Kaip visi nustebo, pamatę vyskupo bute kelis sudriskusius, suraišiotus virvelėmis fotelius. Sofos vietoje stovėjo paprastas medinis nedažytas suolas, ant kurio, net čiužinio nepasitieseęs, miegodavo vyskupas, nors čia pat stovėjo gražiai paklota lova.

Klebonų kviečiamas, vysk. Olekas vasaros metu lankydavo Seinų diecezijos lietuviškosios dalies parapijas. Koncekruodavo bažnyčias ir altorius, teikdavo Sutvirtinimo sakramentą. Jam asistuodavo klierikai.

Pavyzdžiui, 1887m. liepos mėn. buvo konsekruojama Didvyžių (Geištarų) bažnyčia. Į konsekracijos iškilmes susirinko daug kunigų, klierikų, ponų ir minios žmonių. Apeigos prasidėjo 8 val. ryto ir baigėsi apie 13 val. Senelis vyskupas, be abejo, labai pavargo, bet buvo toks kantrus, kad nerodė jokio nepasitenkinimo. Po iškilmių vyskupas, asista, kunigai ir diduomenė buvo pakviesti į dvarą iškilmingiems pietums. Vyskupas gražiai pakalbėjo, kreipdamasis į dvaro savininką Leoną Geištarą, kuris pastatydino Didvyžių bažnyčią.

Vyskupas J. Olekas visiems buvo malonus, nuoširdus. Kas tik į jį kreipdavosi, stengdavosi visų prašymus patenkinti. Kartais jį žmonės drįsdavo kviesti pas ligonį. Vyskupas, nepaisydamas blogo oro ar kelio, tuoj vykdavo. Tas vyskupo važinėjimas pas ligonius žmonėms buvo tikra prabanga. Vilkaviškyje, be vyskupo, buvo dar keturi kunigai, todėl buvo kam aptarnauti ligonius. Sakydavo ir pamokslus.

Ypač vyskupas mylėjo pavargėlius, dalydavosi su jais paskutiniu duonos kąsniu. Tarnai turėdavo slėpti nuo vyskupo jo paties daiktus, nes, neturėdamas pinigų, dalydavo baltinius ir kitus drabužius. Pats vaikščiodavo sulopyta sutana. Žmonės mylėjo savo ganytoją ir dažnai duodavo jam dovanų, tačiau jas gavęs, tuoj pat išdalydavo elgetoms. Dar Varšuvoje jis buvo labai gerbiamas ir mylimas, vadinamas pavargėlių ir našlaičių tėvu. Pietų metu, pamatęs ką nors einant pro šalį, ar tai būtų dvarponis ar elgeta, krikščionis ar žydas, vyskupas kviesdavosi pas save, sodindavo savo vietoje ir vaišindavo. Gyvendamas Vilkaviškyje, iš savo pajamų mokėjo skolas, kurių buvo pasidaręs šelpdamas pavargėlius Varšuvoje.

Nors Lenkijoje buvo išgyvenęs 50 metų, vyskupas J. Olekas nebuvo užmiršęs savo gimtosios kalbos ir gražiai kalbėjo lietuviškai. Net ir Varšuvoje gyvendamas, turėjo lietuvę šeimininkę ir lietuvį vargonininką, su kuriais laisvalaikiu kalbėdavosi lietuviškai. Augęs šeimoje, kurioje buvo gerbiamas darbas ir ugdoma pagarba paprastiems darbo žmonėms, J. Olekas ir tapęs vyskupu liko nuoširdus ir paprastas. Gyvenime buvo labai santūrus, visiškas abstinentas. Tik senatvėje, gydytojams liepiant, vartodavo truputį vyno. Vilkaviškyje vysk. J. Olekas išgyveno apie 8 metus, žmonėms šviesdamas savo žodžiu ir pavyzdžiu.

1887m. gruodžio 3 d. vysk. J. Olekas atšventė savo 50 metų kunigystės jubiliejų. Jautėsi labai nusilpęs, todėl iškilmių dieną šv. Mišias su asista celebravo savo kambaryje, nors bažnyčioje buvo susirinkę daug parapijiečių ir kunigų. Mirė 1891m. spalio 28 d. Vilkaviškyje, sulaukęs 78 metus amžiaus. Palaidotas netoli bažnyčios buvusioje koplyčioje. Jokių turtų nei skolų mirdamas nepaliko.

Vyskupą J. Oleką kunigai ir tikintieji laikė šventu. Žmonės, net rusai, jį gerbė ir vadino pirmųjų krikščionybės amžių vyskupu.

69. PRELATAS SALIAMONAS OLEKAS

(1832 - 1916)

Kilni asmenybė buvo Seinų vyskupijos kapitulos narys, prelatas, ilgametis Naumiesčio (dabar Kudirkos Naumiestis) klebonas kunigas Saliamonas Olekas. Kun. Saliamonas buvo artimas vyskupo Juozapo Oleko giminaitis, kilęs iš Šilų km., Griškabūdžio parap., Šakių apskr. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, baigė Seinų kunigų seminariją ir Varšuvos dvasinę akademiją, gaudamas teologijos kandidato laipsnį. Jaunystėje profesoriavo Seinų kunigų seminarijoje ir kurį laiką buvo seminarijos rektorius (regensas). Dėstė moralinės teologijos kursą. Buvusių mokinių nuomone, kun. S. Olekas buvo geras dėstytojas.

Dėl nesusipratimų su pasaulietine valdžia, kun. Saliamonas turėjo palikti Seinus. Trumpai pavikaravęs Gelgaudiškyje, kun. S. Olekas gavo Griškabūdžio parapiją. Vysk. P. P. Viežbovskis, vertindamas jo nuopelnus, pakėlė jį garbės kanauninku, o vėliau įvedė į kapitulą.

1878m., mirus Naumiesčio klebonui kun. Juozapui Dičpinigaičiui, kun. S. Olekas buvo paskirtas Naumiesčio klebonu ir šias pareigas ėjo apie 40 metų. Kunigu išbuvo daugiau kaip 60 metų. Mirė 1916m.

Prelatas S. Olekas buvo didelių gabumų žmogus. Jo nuomonę labai vertino ir vyskupijos vadovybė, ir kunigai. Diecezijos vadovybė kun. Saliamonui pavesdavo pravesti svarbesnius tardymus. Vysk. A. Baranauskas prelatą norėjo turėti savo padėjėju, bet šis atsisakė. S. Olekas turėjo ir literatūrinių gabumų. Šį tą parašydavo į ano meto kunigų laikraštį „Przegląd Katolicki" (Katalikiškoji apžvalga). Tais laikais buvo ne toks dažnas atvejis, kad kunigai bendradarbiautų spaudoje.

Parapiją prel. S. Olekas valdė gana sumaniai. Sakydavo įdomius, žmonėms suprantamus pamokslus. Šv. Mišias šiokiadieniais laikydavo labai anksti (5 val. ryto). Jam patarnaudavo daugiausia Naumiesčio mokyklos mokiniai, jų tarpe ir būsimasis Telšių vyskupas Justinas Staugaitis. Prelato rūpesčiu J. Staugaičiui, norinčiam mokytis kunigų seminarijoje, bet neturinčiam lėšų, teko mirusio Keturvalakių klebono skirta stipendija vienam klierikui išlaikyti. Į kapitulos posėdžius Seinuose prelatas vykdavo nepaisydamas blogų kelių nei blogų orų. Klierikai stebėdavosi, matydami, kaip jis gražiai gieda ir celebruoja, prisilaikydamas visų rubrikų.

Ypač uoliai prel. S. Olekas rūpinosi ekonominiais bažnyčios reikalais. Sutvarkė ir išpuošė didelę Naumiesčio bažnyčią, aprūpino ją gražiais bažnytiniais indais ir kitais reikmenimis. Pripirkdamas žemės, padidino šventorių ir aptvėrė jį puikia mūrine tvora. Pertvarkė senojo karmelitų vienuolyno patalpas, jas padidino ir įrengė patogią kleboniją. Klebonijos sodą taip pat padidino, gražiai aptvėrė; suremontavo visai parapijai priklausančius trobesius. Padidino ir gražiai aptvėrė kapines. Prel. S. Olekas nupirko daug daržų ir juos prijungė prie klebonijos beneficijos, nes po bažnytinių žemių konfiskacijos prie Naumiesčio klebonijos tebuvo likę tik mažas ruoželis žemės ir daržas. Visas šias žemes prelatas nupirko savo lėšomis, neapdėdamas parapijiečių papildomais mokesčiais.

Prel. Olekas mylėjo kaimo žmones ir noriai su jais bendraudavo. Prašomas įvairiomis progomis mielai lankydavosi ne tik pas Naumiesčio, bet ir kaimyninių parapijų ūkininkus. Jis ypač mylėjo Zanavykų kraštą. Kalbėjo gryniausia zanavykų tarme; žinojo daug vietos žmonių padavimų. Atsidėjęs tyrinėjo žymesnių Zanavykijos giminių geneologiją.

Nepaisant mažų silpnybių, prel. S. Olekas buvo grynai bažnytinės dvasios, pamaldus ir uolus kunigas. Tai įrodė pirmojo pasaulinio karo metu. Kai Naumiesčio vikarai, nusigandę patrankų šūvių, išbėgiojo, senelis jubiliatas, prelatas S. Olekas, pasiliko savo poste. Apie Naumiestį ilgai truko susišaudymai. Miestelis ėjo iš rankų į rankas. Nuo šaudymo nemažai nukentėjo puikioji Naumiesčio bažnyčia ir klebonija. Prelatas nesitraukė iš savo vietos, ramindamas žmones ir teikdamas pagalbą jų sieloms. Tai parodė, kokios didelės dvasios žmogus jis buvo.

70. KUNIGAS JURGIS PABRĖŽA

(1771 - 1849)

Uolus kunigas, liaudies gydytojas, pirmųjų mokslinių botanikos, farmakologijos ir geografijos vadovėlių lietuvių (žemaičių) kalba autorius Jurgis Pabrėža yra gimęs 1771m. sausio 15 d. Večių km., Lenkimų apyl., Skuodo raj. Tą pačią dieną ir pakrikštytas. Kūdikio tėvai - smulkus bajoras Jonas Pabrėža ir Rožė Baužiskaitė - Pabrėžienė.

Dar mažas būdamas, Jurgutis pamėgo augalus, juos sodino, ravėjo, su jais žaidė. Vėliau darydavo iš jų tinktūras. 1792m. aukso medaliu baigęs Kretingos gimnaziją, Jurgis įstojo į LDK Vyriausios mokyklos (Vilniaus universiteto) Medicinos skyrių. Tuo pačiu metu jis klausė ir istorijos, anatomijos, botanikos, chemijos, fizikos ir kai kurių teologinių paskaitų. Labiausiai jį domino botanika ir medicina. Tačiau po dvejų metų mokslo prasidėjo Tado Kosciuškos ir Jasinskio vadovaujamas sukilimas. Jo atgarsiai tuoj pasiekė Vyriausiąją Lietuvos mokyklą. Sukilimui nepavykus, jo šalininkai turėjo slapstytis. Išvyko iš Vilniaus ir Jurgis Pabrėža. Grįžęs į Žemaitiją, jis įstojo į kunigų seminariją Varniuose. Priimtas į aukštesnį kursą. Ją baigęs, 1976m. įšvęstas kunigu.

Dvejus metus vikaravęs Šiluvoje (dabar Kelmės raj.), kun. Pabrėža paskirtas Raudėnų (dabar Šiaulių raj.) parapijos klebonu. Šios pareigos, susijusios su administraciniais ir ūkiniais reikalais, jam nepatiko, ir jis, išsiprašęs vikaro pareigų, dirbo Tveruose, Plungėje, Kartenoje ir kitose parapijose.

Matydamas vargingą baudžiauninkų gyvenimą, jų kančias sergant, jautrios sielos kunigas ryžosi jiems padėti. Tam pravertė universitete įgytos medicinos ir botanikos žinios, visą laiką gilinamos savarankiškomis studijomis, ir ryšiai su Vilniaus universiteto profesoriais J. Volfganu ir J. Jundzila.

Kad daugiau laiko būtų moksliniam darbui, kun. Pabrėža pasiprašo bažnytinę vadovybę leisti jam pereiti į altariją ir apsigyvena Kartenoje. Čia jis atsideda mokslui, sudarinėja herbariumą. 1816m., būdamas 45 metų amžiaus, kun. Pabrėža įstoja į bernardinų vienuoliją Kretingoje. Labai stropiai atlieka visas vienuolines pareigas, bet pasilieka tretininku. 1817m. per įžadus gauna Ambraziejaus vardą.

1817m. parapijinėje, vienuolių vadovaujamoje Kretingos mokykloje kun. J. Pabrėžai pavedama dėstyti lotynų kalbą, gamtos mokslą ir geografiją. Nuo 1821 iki 1826 metų jis, atleistas iš mokytojo pareigų, tampa tikruoju Kretingos vienuolyno pamokslininku. Pasiklausyti nepaprastai gražių jo pamokslų žmonės vykdavo net iš tolimesnių parapijų. Jis pats daug parapijų apkeliavo vesdamas misijas.

Gražiai suderindamas kunigo ir mokslininko veiklą, dirbdamas nepaprastai stropiai, su didžiu pasiaukojimu bei atsidavimu, kun. Jurgis nuveikė labai daug. Rankraštinis jo palikimas - virš 4000 puslapių gamtos mokslų, medicinos klausimais ir dar žodynai; 2588 puslapiai rašyti lietuviškai, kiti lotyniškai. Maždaug tiek pat puslapių sudaro religinio turinio rankraščiai, daugiausia pamokslai. Iš viso kun. Pabrėža yra palikęs apie 50 mokslinių darbų. Koks milžiniškas darbas atliktas, galima suprasti tik prisimenant, kad tada nebuvo jokios mokslinės terminijos lietuvių kalba. Kun. Pabrėžai, rašant botanikos, geografijos ir kai kuriuos medicinos vadovėlius, teko panaudoti liaudies vartojamus žodžius arba pačiam sukurti pavadinimus. Jis sudarė ir specialius žodynus.

Žymiausias mokslinis kun. Pabrėžos veikalas yra „Taislius auguminis". Savo turiniu jis yra tuometinės aukštosios mokyklos programą atitinkantis augalų morfologijos ir sistematikos kursas. Tai pirmasis tokios srities veikalas lietuvių kalba. Dalis šio veikalo išleista tik 1900m., praėjus apie 50 metų po autoriaus mirties, Jungtinėse Amerikos Valstijose „Dirvos" žurnale. „Taislius auguminis", kaip mūsų mokslo, kalbos ir kultūros paminklas, prilygsta Martyno Mažvydo katekizmui, Donelaičio „Metams" arba Daukanto „Darbams senųjų lietuvių ir žemaičių". Kun. Jurgio Pabrėžos surinktas augalų herbariumas nuo 1970m. saugomas Lietuvos Mokslų Akademijos Botanikos institute.

Kūrybingai panaudodamas Krokuvos akademijos daktaro Simono Sireniejaus veikalą, kun. Pabrėža 1814m. paruošia veikalą „Kai kurių augalų gydantieji ypatumai". Jame aprašyta 234 vaistiniai augalai ir daugiau kaip 900 susirgimų, nurodoma, kokias ligas kokiomis vaistažolėmis galima gydyti, kaip vaistus pasigaminti. Medžiaga išdėstyta sistemingai ir populiariai.

Kretingos gimnazijoje kun. Pabrėža geografiją dėstė pagal savo sukurtą nedidelės apimties vadovėlį, parašytą glaustai, populiariai, skiriamą žemesnėms klasėms.

Ypač vertingi turinio ir kalbos atžvilgiu žemaičių tarme parašyti kun. Pabrėžos pamokslai. Iš jų matyti, kad daugiausia dėmesio jis skyrė dvasinei žemaičių kultūrai. Jam, lietuviui asketui, labai rūpėjo savosios tautos papročių, pasilinksminimų bei viso žmonių gyvenimo moralinis veidas.

Kun. Jurgis Pabrėža gyveno laikydamasis principo, kad kunigui netinka jokia prabanga. Jis smerkė šykštumą, apsileidimą, tingumą. Pats laikėsi griežto darbo režimo. Buvo nepaprastai darbštus ir pamaldus. Mokėjo lietuvių, lotynų, graikų, lenkų, rusų, baltarusių ir vokiečių kalbas. Kasdien priimdavo ligonius. Atėjus vienuolių maldos metui, pasitraukdavo nuo darbo ir tris valandas melsdavosi prieš Nukryžiuotąjį.

Mirė kun. Pabrėža sulaukęs 80 metų amžiaus. Apie jo mirtį Žemaičių vyskupijos kurijos pranešime rašoma:

„A. A. Ambraziejus Pabrėža, pirma pasaulinis kunigas, daugelį metų tarnavęs Dievo Bažnyčiai, paskui Kretingos vienuolyne šv. Pranciškaus Trečiojo Ordino jupa apsivilkęs, buvo kitiems visokių dorybių paveikslas. Taip pasaulyje, taip ir vienuolyne bebūdamas, be paliaubos Dievo žodį apsakinėdavo, ligonius šv. Sakramentais aprūpindavo, o atliekamą nuo darbo laiką melsdavos, skaitydavo ir rašydavo. Pagaliau senatvės ir darbų privargintas, 1849m. spalio 30 d. savo gyvenimą baigė, sulaukęs 80 metų su viršum" (Rašyta Alsėdžiuose 1849m. lapkričio 19 d.).

Kun. J. Pabrėža palaidotas senosiose Kretingos kapinėse. Jo kapas tikinčiųjų gausiai lankomas. Jis yra laikomas kandidatu į palaimintuosius.

71. VYSKUPAS MEČISLOVAS LEONARDAS PALIULIONIS

(1834 - 1908)

Nuoširdžiai tarnavęs Katalikų Bažnyčiai, vyskupas Mečislovas Leonardas Paliulionis gimė 1834m. Smilgių parap., Panevėžio apskr. Mokėsi Panevėžio gimnazijoje. 1852m. įstojo į Varnių kunigų seminariją. 1860m. baigė Petrapilio dvasinę akademiją ir, įšventintas kunigu, profesoriavo Žemaičių kunigų seminarijoje (Varniuose ir Kaune), dėstydamas dogminę teologiją, buvo Kauno kunigų seminarijos prokuratorius ir Kauno mergaičių gimnazijos kapelionas. 1883m. gegužės 22 d. konsekruotas Žemaičių vyskupu.

Kaip ir vysk. M. Valančius, vysk. M. L. Paliulionis ketvirtį amžiaus administravo didžiulę Žemaičių vyskupiją, kurioje buvo apie 600 kunigų ir daugiau kaip milijonas tikinčiųjų, gyvenusių Kauno ir Kuršo gubernijose.

Vyskupas Paliulionis buvo kosmopolitas tikra, gera, katalikiška prasme. Jis neteikė pirmenybės kurios nors tautybės tikintiesiems, bet stengėsi kaip geras ganytojas rūpintis visų jų sielų išganymu. Kalba, švietimas, blaivinimas ir kita mokslinė ar visuomeninė veikla jam tebuvo priemonė, turinti patarnauti šiam tikslui.

Gimęs lietuvių šeimoje, vysk. M. L. Paliulionis gerai mokėjo lietuviškai ir, vizituodamas parapijas, į susirinkusias minias dažnai prakalbėdavo lietuviškai, sakydamas uždegančius pamokslus. Pabardavo tėvus, kurie, patys kalbėdami lietuviškai, savo vaikus poterių mokydavo lenkiškai. Pats vyskupas, daugiausia iš įpročio, kasdieniame gyvenime vartodavo lenkų kalbą, bet labiausiai mėgo bažnytinę - lotynų kalbą ir gerai ją mokėjo. Vyskupui Paliulioniui buvo priekaištaujama, kad jis „litvomanas"; kiti jį laikė „lenkomanu", o iš tikrųjų jis buvo tolimas bet kokiai „manijai". Jis buvo katalikų vyskupas, susirūpinęs Bažnyčios gerove ir jam pavestų sielų išganymu. Vyskupas drąsiai kovojo už Bažnyčios teises, vaikų sąžinės laisvę su caro valdžios patvarkymais. Pavyzdžiui, įsakė, kad „carinėmis dienomis" mokiniai už carą melstųsi ne cerkvėse, bet katalikų bažnyčiose. Už tai buvo įskųstas vyriausybei, ir jam buvo paskirta 50 tūkst. rublių bauda, kurią turėjo išmokėti per kelioliką metų. Tačiau vyskupas nenurimo, kol

neteisingas administracinis patvarkymas buvo pakeistas ir garbinga kova dėl vaikų sąžinės laisvės laimėta. Rašė jis prašymus caro valdžiai, kad būtų sugrąžinta lietuviška spauda, mielai parėmė įsikūrusią knygų leidimui šv. Kazimiero draugiją, o vėliau ir „Saulės" švietimo draugiją. Vos atgavus spaudą, 1904m. vyskupas paragino kun. A. Karosą įsteigti „Nedėldienio skaitymus", išleisti „Trumpą katekizmą", paruošti „Platesnįjį katekizmą" ir ragino kunigus kurti lietuvišką raštiją.

Kiekviena proga klebonus ir ką tik įšvęstus kunigus ragino sakyklą, klausyklą ir mokyklą kiek galima panaudoti sielovadai. Ypač didelį dėmesį skyrė vaikų ir suaugusiųjų katekizacijai. Įpareigojo kunigus sakyti katechetinius pamokslus, ragino, kad jie aiškintų, kaip geriau atlikti išpažintį.Rūpinosi kunigų ne tik dora, bet ir gilesniu išsimokslinimu, tikėjimo tiesų giliu suvokimu. Pailgino mokymo laiką seminarijoje iki 5 metų (buvo 4 metai) ir reikalavo, kad, dirbdami parapijose, kunigai atnaujintų savo teologines žinias. Tam tikslui juos kviesdavo specialiems egzaminams. Tie egzaminai buvo privalomi ne tik jauniesiems kunigams, bet ir klebonams bei dekanams.

Kaip tvirtina buvęs vyskupo Paliulionio sekretorius kun. A. Dambrauskas - Jakštas, vyskupas mėgdavo kartoti tokią mintį: „Teesie kunigai geri Dievo žodžio skelbėjai, teklauso kaip reikiant išpažinties, tenetingi mokyti vaikus mokykloje, tegul šventai dalija Sakramentus ir rūpestingai teprižiūri parapijos reikalus, - o be abejo, mūsų Lietuva ne tik pasiliks „šventa", bet ir užims tarp katalikų šalių pirmąją vietą" (A. Jakštas, „Užgęsę žiburiai" I t., Roma, 1975). Nepatikliai žiūrėdavo į įvairias naujoves ir sumanymus, nesiskubindavo jų aprobuoti, kol neįsitikindavo, kad jie tikrai katalikiški ir Bažnyčiai naudingi. Panašiai vertino ir mokslą, stengdamasis įžiūrėti, kiek jis gali patarnauti katalikybės idėjai. Todėl į kun.A. Baranausko atsidavimą matematikai, kun.K. Jauniaus įsigilinimą į filologiją, Maironio užsiėmimą poezija žiūrėjo su pasigailėjimu, kaip į silpnybę. Jis sakydavo: „Kokia bus lietuviams nauda iš tų gilių matematiškų ir filologiškų tyrinėjimų, iš tų dailių eilių, aš nežinau, tik žinau, kad mes neturime dar geros lietuviškos maldaknygės, katekizmo ir kitų žmonėms naudingų knygelių..."

Griežto nusistatymo vyskupas nemėgo, kad „plunksnos veikėjai" būtų per daug garbinami. Reikalavo, kad jie šį Dievo duotą talentą naudotų kaip tam tikrą pašaukimą, tarnautų žmonėms, nereikalaudami sau už tai jokių privilegijų. Taip galima paaiškinti, kad ir jo elgesį su kun. J. Balvočium - Geručiu. Kanclerio prašomas už literatūrinę - religinę veiklą su-

teikti jam bent kanauninko titulą ar perkelti į geresnę parapiją, vyskupas nusprendė kun. Gerutį perkelti į Dusetų altariją, motyvuodamas: „Ten turės daugiau laiko ir galės daugiau rašyti". Ateitis parodė, kad vyskupas neapsiriko: laikas, praleistas Dusetų altarijoje, buvo vaisingiausias kun. J. Geručio kūryboje.

Žinodamas žmonių palinkimą gerai apie save manyti, didžiuotis, vyskupas Paliulionis neskubėdavo gabiems, talentingiems visuomenininkams kunigams skirti aukštesnių vietų. Dažnai tos vietos buvo skiriamos paprastiems, nuolankesniems, pamaldesniems, nes vyskupas savo pareiga laikė „aukštinti nuolankiuosius". Šis požiūris, asketiniu atžvilgiu būdamas visiškai teisingas, ne visada pasiteisindavo praktikoje, kadangi vyskupui stigo įžvalgumo, psichologinio žmonių pažinimo, norint atskirti tikrą dorybę nuo jos išorinės išvaizdos. Taip galima paaiškinti tokį nemalonų faktą, kad Kauno kunigų seminarijoje keliolika metų inspektoriumi buvo žmogus, gal ir doras, bet neturintis jokio pedagoginio talento ir takto. Šios klaidos, pasitaikiusios vyskupo Paliulionio veikloje, nebuvo jo blogos valios, bet nepakankamo žmonių pažinimo ir per siauro tobulybės supratimo rezultatas.

Daug dėmesio vysk. M.L.Paliulionis skyrė bažnyčių, ypač Kauno katedros, puošimui, bažnytinės muzikos ir giedojimo tobulinimui. Palaikė sumanymą įsteigti vargonininkų mokyklą. Jo nurodymu buvo įvesti dekanatiniai kunigų suvažiavimai, kuriems buvo skiriamas labai svarbus vaidmuo: sužadinti gyvesnį religinės minties pasireiškimą kunigų gyvenime, suderinti jų bendrą veiklą su naujomis laiko sąlygomis.

Trumpai charakterizuojant vyskupą M.L.Paliulionį, galima pasakyti, kad tai buvo tikėjimo, pareigos ir širdies žmogus. Religija jam buvo ne bergždžias formalumas, bet tikras jo sielos ryšys su Dievu. Buvo nepaprastai pareigingas, bet kuriuo metu prieinamas visiems, kas turėjo reikalų. Jo rezoliucijos visada būdavo aiškios, logiškos ir kategoriškos. Daug raštų rašydavo pats. Buvo labai jautrios širdies. Gyvai atjausdavo kiekvieną Bažnyčiai daromą skriaudą, kiekvieną dvasininkijos klaidą ar netobulybę. Jo nuoširdus atsidavimas Bažnyčiai buvo gerai žinomas Romoje. Jo nenuilstantį veiklumą labai vertino ir jį už tai gerbė visi Rusijos katalikų vyskupai.

Mirė vyskupas M. L. Paliulionis 1908m. gegužės 2 d. Palaidotas Kauno katedros požemyje.

72. VYSKUPAS KAZIMIERAS PALTAROKAS

(1875 - 1958)

Vyskupas K. Paltarokas gimė 1875m. vasario mėn. Gailionių kaime prie Linkuvos. Pradžios mokyklą baigė Joniškėlyje, gimnaziją lankė Mintaujoje, kunigų seminariją - Kaune.Studijavo Petrapilio dvasinėje akademijoje, kurią baigė su pagyrimu. Už disertaciją „De origine animae humanae" jam buvo suteiktas magistro laipsnis. Kunigu buvo įšventintas 1902m. kovo 22 d.

1902 - 1906 metais kun. K. Paltarokas buvo trijų Liepojos aukštesniųjų mokyklų: privačios mergaičių gimnazijos ir komercinių berniukų bei mergaičių mokyklų kapelionas. Kartu daug dirbo su miesto darbininkais. Čia sakyti socialinio pobūdžio pamokslai vėliau sudarė branduolį trijų tomų veikalui „Vadovas sakyklai", kuriame trumpai ir aiškiai išdėstomas visas Katalikų Bažnyčios mokslas. O sielojimasis visuomeniniais, ypač darbininkų reikalais vėliau jį nuves kunigų seminarijon dėstyti sociologijos ir paskatins išleisti platų 300 psl. veikalą „Socialinis klausimas". Su pal. ark. Jurgiu Matulaičiu jie bus pirmieji, platesniu mastu judinę socialinį klausimą lietuviškoje spaudoje.

Dirbdamas Liepojos mokyklose, kun. K. Paltarokas skatino imtis lietuviškos kultūrinės veiklos: mokytis lietuvių kalbos, platinti lietuviškas knygas, kurti lietuviškas mokyklas, organizuoti teatro bei dainų vakarus. Čia dirbdamas, atgavus spaudos laisvę, jis pradėjo rašyti pirmuosius tikybos vadovėlius lietuvių kalba.

Dėl susilpnėjusios sveikatos kun. K. Paltarokas 1906m. turėjo palikti šią darbo vietą ir persikelti mažon Surviliškio parapijon vikaru. Praktiškai čia jis ėjo klebono pareigas. Ypač pagarsėjo kaip blaivybės apaštalas. Parašė keletą brošiūrų apie girtuoklystę. Baigė tvarkyti ir išleido „Vadovą sakyklai".

Nuo 1911m. Žemaičių kunigų seminarijoje Kaune kun. K. Paltarokas dėstė lotynų kalbos, propedeutikos ir sociologijos kursus, o nuo 1914m. tapo šios seminarijos vicerektorius, praktiškai vadovavęs visam klierikų auklėjimo ir seminarijos administravimo darbui. Šalia tiesioginių pareigų, kun. K. Paltarokas tuo metu aktyviai darbavosi draugijos „Motinėlė", leidžiančios į mokslus katalikiškąjį jaunimą, švietimo draugijos „Saulė"

veikloje, buvo Žemaičių vyskupijos kunigų savišalpos draugijos kasininkas, veiklus šv. Kazimiero Draugijos narys.

1914 - 1916 metais, siaučiant Pirmajam pasauliniam karui, kun. K. Paltarokas, kartu su seminarija atsidūrė Petrapilyje ir, kaip jos laikinas rektorius, vadovavo klierikų būriui. Čia parašė ir išspausdino „Tikybos mokslą".

Grįžęs 1916m. į Kauną, kurį laiką mokytojavo „Saulės" gimnazijoje ir ruošė bei spausdino tikybos vadovėlius. 1917m. atnaujino karo apgriautus Kauno kunigų seminarijos rūmus ir nuo rudens buvo kunigų seminarijos vicerektorius ir profesorius. Aktyviai dalyvavo pagyvėjusiame visuomeniniame ir politiniame gyvenime. 1917m. rugsėjo 18 - 22 d. dalyvavo Vilniaus Lietuvių Konferencijoje, atstovaudamas Kauno miestui.

Atsikuriant Nepriklausomai Lietuvai, kun. K. Paltarokui teko darbuotis įvairiausiose pareigose. 1915m. jis paskirtas Žemaičių Kapitulos kanauninku, 1919m. - Vyskupijos Tribunolo teisingumo gynėju, 1921m. - Vyskupijos socialinės akcijos sekretoriumi, 1922m. - Bažnytinių turtų Valdymo Tarybos nariu. Tais pačiais metais išrinktas Lietuvos Universiteto teologijos profesorium ir katedros vedėju. Skaitė paskaitas ir specialius kursus bažnytinės teisės sekcijoje. Profesoriaudamas parašė daug knygelių įvairiais visuomeninio gyvenimo bei auklėjimo klausimais.

1926m. steigiant Bažnytinę Lietuvos Provinciją, balandžio 5 d. kun. K. Paltarokas buvo paskirtas Panevėžio vyskupijos valdytoju. Vyskupu konsekruotas 1926m. gegužės 2 d. Kauno bazilikoje. Savo vyskupiją oficialiai pradėjo valdyti gegužės 30 d.

Kuriant naują vyskupiją, vysk. K. Paltarokas pasirodė kaip gabus organizatorius ir sumanus vadas medžiaginėje ir dvasinėje srityje. Panevėžyje pastatydino puikią Kristui Karaliui dedikuotą katedrą, kuri buvo pašventinta 1930 Vytauto Didžiojo metais ir konsekruota 1933m., o 1939m. baigta skoningai dekoruoti. Vyskupas rūpinosi kunigų skaičiaus augimu bei jų dvasine ir medžiagine būkle. Ypač sustiprėjo jo vyskupijoje Katalikiškoji Akcija. Valdžiai uždraudus moksleivių ateitininkų sąjungą, vysk. K. Paltarokas buvo vienas uoliausių kovotojų už katalikų moksleivių teises.

Gyvas vysk. K. Paltaroko veiklos paminklas yra jo ganytojiški laiškai, kurių kasmet išleisdavo po kelis. Per 12 metų jų parašė virš 50. Perskaityti visose bažnyčiose iš sakyklų, jie buvo dalijami įvairiomis progomis, atspausdinti brošiūrėlėmis.

Vysk. K. Paltarokas parašė ir išleido kitų, didesnės ar mažesnės apimties, knygelių pastoracijos, auklėjimo, Katalikiškos Akcijos bei kitais aktualiais klausimais. Iš 1940 - 1958 metų laikotarpio yra likęs rankraštyje jo parašytas šv. Kazimiero gyvenimas. Nuostabiu Dievo Apvaizdos veikimu, likęs vienintelis vyskupas Lietuvoje, jis keliolika metų buvo tikruoju visos tautos dvasiniu vadovu, kurį pripažino ir valdžios atstovai. Todėl vysk. K. Paltaroką pagrįstai galime laikyti XX amž. M. Valančiumi. Su didele pagarba reikėtų kalbėti apie šio didžiojo Lietuvos vyskupo ir tautos vyro iškentėtas kančias, jo ryžtingą, bekompromisinę kovą su nelygiu priešu, apie jo įtaką visos prislėgtos tautos gyvenimui bei rezistencijos dvasiai. Kai 1958m. sausio 3 d. jis mirė nuo ilgesnį laiką jį varginusios sklerozės, tauta jam suruošė karališkas laidotuves, parlydėdama jį triumfo procesijoje iš Vilniaus į Panevėžį, kur savo pastatytos katedros požemyje, jis rado amžino poilsio vietą.

73. KANAUNINKAS KAZIMIERAS PAKALNIŠKIS - DĖDĖ ATANAZAS

(1866 - 1933)

Vienas didžiausių spaudos draudimo laikotarpio veikėjų ir rašytojų kanauninkas Kazimieras Pakalniškis, liaudies plačiau žinomas Dėdės Atanazo slapyvardžiu, gimė 1866m. vasario 11 d. Gedgaudžių km., Salantų parap., Kretingos raj.. Mokėsi Mosėdžio pradžios mokykloje ir Liepojos gimnazijoje, kurioje viešpatavo slogi dvasia. Vokiečiai mokytojai lietuvių moksleivių nemėgo ir žemino. Nebaigęs penkių klasių, K. Pakalniškis išstoja ir 1855m. rudenį išvažiuoja į Petrapilį mokytis kunigų seminarijoje. Čia mokėsi įvairių tautybių klierikai: lenkai, baltarusiai, latviai ir turbūt daugiausia lietuvių, tačiau bendra seminarijos dvasia buvo lenkiška. Suradęs daugiau vienminčių, K. Pakalniškis ir tomis sąlygomis randa galimybę gilintis į lietuvių kalbą, jos mokytis, skaito seminarijos bibliotekoje rastą S. Daukanto „Žemaičių ir Lietuvos Būdą".

Po vasaros atostogų K. Pakalniškis į Petrapilį nebegrįžta, bet tęsia mokslą Kauno kunigų seminarijoje, kur buvo patogesnės sąlygos lietuviškumui tarpti. Nors čia taip pat vyravo lenkiška dvasia, tačiau dalis paskaitų (katekizmas, homiletika) buvo skaitoma lietuvių kalba. Be to, prof. K.Jaunius dėstė iš savo užrašų lietuvių kalbą. Jo paskaitos klierikų buvo labai mėgiamos.

Kauno kunigų seminarijoje veikė 1888m. įkurta Lietuvos mylėtojų draugija, kurios vejkliu nariu tapo ir K. Pakalniškis.

Klierikai gyvai svarstė, kaip lietuviams paruošti dvasinės literatūros jų gimtąja kalba, kaip ją liaudyje platinti. Vyresnių kursų klierikai vertė iš lenkų į lietuvių kalbą religinio turinio knygas. Taip buvo išverstas ir „Gyvenimas Jėzaus Kristaus", kurio vertimui prakalbą parašė K. Pakalniškis. Taip pat buvo sumanyta leisti lietuvišką katalikišką laikraštį, nes tuo metu ėjęs „Varpas" propagavo klierikams nepriimtinas idėjas. Pasitaikė gera proga. 1889m. rudenį seminarijoje apsilankė spaustuvininko Prūsuose Otto von Mauderodės lietuviškų knygų korektorius Z. Angrabaitis, su kuriuo buvo sutarta, kaip šį sumanymą įgyvendinti. Naujasis katalikiškosios krypties laikraštis buvo pavadintas „Žemaičių ir Lietuvos Apžvalga".

Jam programinį straipsnį parašė K. Pakalniškis, o ir vėliau pagrindinė laikraščio redagavimo ir platinimo našta slėgė jo pečius.

1889m. atlaikęs tėviškėje primicijas, kun. K. Pakalniškis 1890m. vyskupo buvo paskirtas vikaru Mosėdyje. Didelėje parapijoje darbo netrūko. Kun. Pakalniškiui teko dirbti naktimis, rašant įvairaus turinio straipsnius „Apžvalgai". Tekdavo rašyti įvairiomis temomis, todėl reikėjo perskaityti nemaža knygų lenkų ir vokiečių kalbomis. Kun. K. Pakalniškis savo žinių gausumu ir įvairumu greitai pralenkė savo kolegas ir tapo, galima sakyti, vyriausiuoju apžvalgininku. Jo publicistiniai ir beletristiniai straipsniai, pasirašyti Jurgio Šermuonėlio, Petro Zuikio, Dėdės Atanazo ir kt. slapyvardžiais, liaudies buvo mėgiami. Juose, anot J. Tumo, buvo nemaža žinių, išmanymo, o dar daugiau polemikai reikalingos druskos.

Šiurkštokas „Apžvalgos" tonas tiko liaudžiai, bet jis atrodė nelabai tinkamas daugeliui kunigų, kurie „Apžvalgą" laikė Žemaičių vyskupijos lietuvių dvasininkų organu. Todėl 1896m. buvo įsteigtas „Tėvynės sargas", kurio tonas buvo daug švelnesnis. Paliovus eiti „Apžvalgai", kun. K. Pakalniškis bendradarbiavo „Tėvynės Sarge", daugiausia apsiribodamas beletristiniais kūrinėliais. Šie kūrinėliai nebuvo didelės meninės vertės, didaktiški, tačiau mūsų liaudyje jie taip pat suvaidino nemažą vaidmenį. Kun. Pakalniškis niekam neprasitarė, kad jis rašinėja į laikraščius. Be galo darbštus, ramus, jis dirbo savo darbą daug dešimtmečių, ypač jaunystėje, tačiau plunksnos neišleido iš rankų ir sulaukęs senatvės. Vikaravo Akmenėje (nuo 1893m.). 1899m. buvo paskirtas klebonu į Žvingius. Čia jį užklupo ir pirmasis pasaulinis karas. Netekęs turto, iškentęs karo baisumus, kun. K. Pakalniškis 1916m. vyskupo buvo paskirtas klebonu Raudėnuose (Šiaulių apskr.). Ilgą laiką gyvendamas pafrontėje, kun. K. Pakalniškis turėjo galimybę stebėti karo eigą, žiaurią vokiečių okupaciją. Apie tai parašė platų ir įdomų dienoraštį „Vokiečių - rusų karės užrašai" (1914 - 1917). Į amžiaus galą kun. Pakalniškio nuopelnus įvertino dvasinė ir pasaulinė vyriausybės: 1927m. jis buvo pakeltas Telšių vyskupijos garbės kanauninku, o 1933m. pradžioje vyriausybė jam paskyrė pensiją. Tačiau nebeilgai ja tesinaudojo, nes 1933m. liepos 2 d. mirė.

Liko gausus kan. K. Pakalniškio literatūrinis palikimas, išsklaidytas įvairiuose periodiniuose leidiniuose ir išleistas atskiromis brošiūrėlėmis. Apie savo raštus jis pats taip išsireiškė: „Mano raštai, bent dailioji literatūra, šios dienos meno mastu matuojant, gal neperdidelės vertės tebus, bet aš į savo visus raštus žiūrėjau kaip į priemonę liaudžiai šviesti, dorinti ir ją iš tautiško miego žadinti".

74. PROFESORIUS DR. KAZIMIERAS PAKŠTAS

(1893 - 1960)

Žymus mokslininkas geografas, visuomenės veikėjas ir gyvastingiausių lietuvių tautos problemų gvildentojas prof. dr. Kazimieras Pakštas gimė 1893m. birželio 29 d. Alinaukos vienkiemyje, netoli Alaušo ežero, Užpalių vlsč., Utenos apskr. Jo tėvai, Adomas Pakštas ir Ona Vangaitė, nuosavos žemės neturėjo, bet nuomavo stambesnius ūkius. Kazio vaikystė ir jaunystė prabėgo Jūžintų, Svėdasų ir Užpalių apylinkėse dirbant paprasčiausius žemės ūkio darbus. Tačiau jis niekuomet neatsisakė minties siekti mokslo, išvysti platesnius pasaulio horizontus.

Baigęs šešiametę pradžios mokyklą ir dar privačiai pasimokęs, Kazys išvyko į Kauną, tačiau į kunigų seminariją, kaip norėjo tėvai, nestojo. Užsidirbęs šiek tiek pinigų, išvyko į Ameriką. Amerikoje kurį laiką darbavosi tėvų marijonų spaustuvėje, dirbo įvairų fizinį darbą ir 1918m. baigė Fordharno universitete sociologijos kursą. 1919m. lankosi Lietuvoje su Raudonojo Kryžiaus misija ir, grįžęs į Šveicariją, 1923m. baigia Fribūro universitetą daktaro laipsniu, parašydamas prancūzų kalba disertaciją „Le Climat de Lithuanie". Studijuodamas Šveicarijoje, susipažįsta ir artimai susidraugauja su mūsų žymiuoju filosofu Stasiu Šalkauskiu, tapdamas pirmu St. Šalkauskio kurto sąjūdžio „Romuva" nariu. Baigęs studijas, apsilanko Lietuvoje ir, grįžęs į JAV, kurį laiką Bostone redaguoja „Darbininką", o nuo 1924m. Čikagoje - „Draugą". 1925m., prof. Pr. Būčiui rekomendavus, dr. K. Pakštas buvo pakviestas Lietuvos universiteto Teologijos - filosofijos fakultete dėstyti geografijos. Šiame fakultete, o vėliau Gamtos - matematikos fakultete jis darbuojasi iki 1938m. 1938m. vasarą prof. K. Pakštas išvyksta į Kalifornijos universitetą Los Angeles dėstyti Vidurio Europos politinės geografijos kurso. 1943 - 1944 metais Carletos kolegijoje Minesotoje dėstė Europos geografiją. 1947 - 1948 metais K. Pakštas dėsto rusų kalbą ir Sovietų Sąjungos geopolitikos kursą armijos kalbų mokykloje Monterey (Kalifornija). Dar profesoriavo Duquesno universitete, Pitsburge, Steubenville's kolegijoje (Ohio valstija). Kurį laiką dirbo studijinį darbą Kongreso bibliotekoje Vašingtone. Mirė 1960m. rugsėjo 11 d. Čikagoje.

Dirbdamas Lietuvos universitete, Dr. K. Pakštas daug nuveikė kaip mokslininkas geografas. Jis labai išplėtė geografijos kursų dėstymą, kurie visi buvo pagrįsti naujausiais statistiniais duomenimis, žymiausių anglų ir prancūzų mokslininkų teorijomis, jo paties kelionių patirtimi. Dr. K. Pakštas davė pradžią geografiniam muziejui, įsteigė Lietuvos geografų draugiją ir visą laiką jai vadovavo. 1928 - 1931 metais vykdavo su paskaitomis į Rygą, dažnai lankėsi Skandinavijos kraštuose. 1934m. Švedijos geografinė ir antropologinė draugijos profesorių apdovanojo tragiškai žuvusio šiaurės tyrinėtojo K. Andree medaliu. Jis išrenkamas Sovietų Sąjungos, Latvijos geografinių draugijų nariu, apdovanojamas Latvijos Trijų Žvaigždžių ordinu (1938) ir Švedijos Karaliaus Vazos ordinu (1939). Mokslininkas buvo entuziastingas keliautojas. Jam buvo gerai pažįstama visa Šiaurės Amerika, Europa, Mažoji Azija, 1930m. apvažiavo visą Afriką ir keliavo po jos atskirus kraštus. Parašė nemaža mokslinių darbų. Dalis jų išleista atskirais leidiniais, o dar daugiau straipsnių buvo išspausdinta įvairioje periodinėje spaudoje. Ypač profesorių jaudino Lietuvos ateitis. „Lietuvos problema, - rašė jis, - žymiausia savo dalimi yra geopolitinė problema: kaip mažoje erdvėje, besinaudojant mažais medžiaginiais ištekliais, negausingai tautai atlaikyti žiaurų spaudimą, einantį iš didžiulių erdvių, milžiniškai gausingų tautų, didelių išteklių".

Į visuomeninę veiklą K. Pakštas įsitraukė dar būdamas studentu, kai 1915m. kartu su A. Račkum buvo išrinktas naujai pradedamo leisti „Vyties" žurnalo redaktoriumi. Aktyviai dalyvauja ne tik vyčių, bet ir kitų lietuvių katalikų organizacijų veikloje, važinėdamas su prakalbomis po lietuviškas kolonijas ir telkdamas lėšas kovai už Lietuvos nepriklausomybę. 1918m. K. Pakštas, jau žinomas visuomenės veikėjas, kartu su kitais dviem lietuviais Amerikos Lietuvių Tarybos pasiunčiamas su misija į Europą. Ši misija darbavosi Šveicarijoje. Jos sekretorius K. Pakštas ruošė memorandumus, straipsnius įvairiomis kalbomis, kuriais buvo ruošiamas kelias Lietuvos nepriklausomybės atstatymui.

Iš mažens jį domino politika. Savo pažiūromis dr. K. Pakštas buvo krikščionis demokratas, o 1926 - 1930 metais - Lietuvos krikščionių demokratų partijos centro komiteto narys.

Jo visuomeninė veikla Lietuvoje buvo nepaprastai plati, tačiau svarbiausia sritis - Ateitininkų Federacijos vado pareigos, kurias jis perėmė iš nesveikuojančio ir griežtai šių pareigų atsisakiusio savo draugo St. Šalkauskio. Šias pareigas dr. K. Pakštas ėjo 10 metų (1930 - 1940 metais). Pagrindinis jo siekimas buvo tautą apginkluoti kultūriniu atžvilgiu. Prof.

K. Pakštas ragino ateitininkus siekti visapusiško kultūrinio išsilavinimo. Jis kėlė moralinio tautos budrumo ir religinių principų laikymosi reikalą, nes, anot jo, gyvas tautos tikėjimas - jos jaunatvės ženklas, religinė apatija - senatvės požymis.

Būdamas įžvalgus politikas, dr. K. Pakštas puikiai matė kybančią naujo karo grėsmę. Susirūpinęs jis rašė dr. Vl. Viliamui: „Naktimis nemiegu dėl Lietuvos pavojų ir sutemų, kurias atneša antrasis pasaulinis karas". Gyvendamas Amerikoje, be tiesioginio profesinio darbo, profesorius kelerius metus buvo Lietuvių kultūros instituto direktoriumi ir dirbo BALF'o centre. Daug energijos ir laiko skyrė Lietuvos išlaisvinimo bylos populiarinimui amerikiečių tarpe ir gyvai dalyvavo tarptautiniuose sąjūdžiuose. Jis yra skaitęs daugiau kaip 300 paskaitų Amerikos ir Kanados universitetuose. Prof. K. Pakštas buvo vienas iš steigėjų ir organizatorių Vidurio Europos krikščionių demokratų kongreso, kuris įvyko 1956m. Paryžiuje. Šiame kongrese jis atstovavo lietuvių krikščionių demokratų partijai.

Dr. K. Pakštas ragino į politiką įvesti tiesos ir maloningumo principus, atsisakyti įvairių politinių suktybių.

Prof. K. Pakštas buvo mėgiamas studentų. Jo gyvumas, giedra nuotaika, puiki iškalba patraukdavo klausytojus. Gyvendamas Amerikoje, daug rašė anglų kalba, daugiausia atstovaudamas Lietuvos interesams. Paskutiniai jo moksliniai darbai apie Lietuvos sienas ir gyventojus yra parašyti Lietuvos Enciklopedijos lietuviškajam tomui.

75. MARIJA PEČKAUSKAITĖ - ŠATRIJOS RAGANA

(1877 - 1930)

Religingiausia mūsų rašytoja ir žymi pedagogė Marija Pečkauskaitė gimė 1877m. vasario 24 d. Medingėnuose (Telšių apskr.). Labai kukli, užsidariusi, atsidėjusi literatūriniam ir švietimo darbui, M. Pečkauskaitė - Šatrijos Ragana paliko gilų pėdsaką mūsų tautos ir ne vieno atskiro žmogaus gyvenime.

M. Pečkauskaitės jaunystė prabėgo Labūnavo ir Užvenčio dvaruose. Tėvų kilnūs tarpusavio santykiai darė teigiamą įtaką taurios Marijos asmenybės formavimuisi, bet lenkų kalba, bajoriški papročiai ir tradicijos skyrė ją nuo lietuviškos liaudies. Iš motinos paveldėtas religinis altruizmas skatino ją suartėti su paprastais žmonėmis, rodyti jiems aktyvią artimo meilę. Šia kryptimi susiorentuoti jai padėjo jaunų dienų bičiulis Povilas Višinskis. Jis išvedė M. Pečkauskaitę iš sentimentalių dvaro panelių svajonių pasaulio į realią mūsų tautos gyvenimo tikrovę. Susipratusi ir atlietuvėjusi M. Pečkauskaitė visas savo jėgas pasiryžo aukoti atgimstančiai Lietuvai.

M. Pečkauskaitė, dar jauna būdama, labai pamėgo literatūrą ir pati bandė rašyti, šioje srityje pasiekdama tikrai gražių rezultatų. Jos „Viktutė", parašyta 1900m., atsistojo greta Maironio „Jaunosios Lietuvos", nutiesdama Šatrijos Raganai kelią į pačias lietuvių literatūros viršūnes.

Analizuodama luomų ir tautybių santykius, skelbdama patriotines altruistines ir religines idėjas, M. Pečkauskaitė auklėja pačią tautą savarankiškam gyvenimui.

Savo gyvenimo vidudienyje (1900 - 1915) M. Pečkauskaitė iškilo kaip žymi pedagogė. Nemažą savo literatūrinio talento dalį ji paaukojo pedagoginei teorijai ir praktikai. Tai turbūt ir buvo jos tikrasis pašaukimas.

M. Pečkauskaitės pedagoginė praktika prasidėjo tebegyvenant tėvų dvare, mokant neturtingų kaimiečių vaikus. Po tėvų mirties, apleidusi tėviškę, „daraktaravo" svetimuose dvaruose. Ji pati pradžios mokslus ėjo namuose. Namie išmoko lenkų, rusų, prancūzų, vokiečių kalbas. Būdama 13 m. amžiaus, Petrapilyje įstojo į šv. Kotrynos gimnazijos III-ją klasę. Mokėsi labai gerai, bet drėgnas Petrapilio oras kenkė jos sveikatai, be to,

stigo lėšų. Po pusės metų Marija turėjo grįžti namo ir privačiai pabaigti gimnazijos kursą. 1895m. baigė Varšuvoje bitininkystės kursus. 1905m. P. Višinskio ir kt. lietuvių švietėjų pastangomis M. Pečkauskaitei buvo išrūpinta „Motinėlės" draugijos, šelpiančios studentus, pašalpa, ir ji galėjo išvykti į Šveicariją pasimokyti, pamatyti pasaulio ir pasisemti literatūrinio įkvėpimo. 1905 - 1907 metais mokėsi Ciūriche ir šveicarų Fribūro universitete. Vakarų kultūra ir Šveicarijos gamta padėjo galutinai susiformuoti M. Pečkauskaitės asmenybei. Veikiama nuostabaus gamtos grožio, ji čia su Dievu labiau suartėjo ir savo Tėvynę karščiau pamilo. Didelę įtaką jai padarė žymus pedagogas prof. Fr. W. Fiorsteris (Foersteris).

Tauri Fr. W. Fiorsterio asmenybė, pažiūrų platumas, savimaršus humanizmas, gilus žmogaus sielos pažinimas, dorinės ir religinės pažiūros buvo labai artimos altruistiškai M. Pečkauskaitės sielai. Nors mokytojaudama dvaruose M. Pečkauskaitė ir buvo sukaupusi tam tikrą pedagoginio darbo patirtį, tačiau tikrąsias ir giliausias pedagoginės veiklos paslaptis jai atskleidė Fiorsteris, parodydamas tiesiausią kelią į jaunimo širdį. Besimokydama Šveicarijoje, ji pajuto tikrąjį savo pašaukimą: ugdyti stiprias asmenybes atgimstančiai Lietuvai. Persiėmusi Fiorsterio idėjomis, pasisavinusi jo auklėjimo metodus, M. Pečkauskaitė, grįžusi į Lietuvą, 1909m. pradėjo dirbti Marijampolės „Žiburio" mergaičių progimnazijos mokytoja, o vėliau direktore. Tapusi šios mokymo įstaigos siela, taikydama Fiorsterio pedagogiką, M. Pečkauskaitė progimnaziją pavertė modernia auklėjimo įstaiga. Kilni, motiniškai rūpestinga M. Pečkauskaitės asmenybė turėjo didžiulę auklėjamąją įtaką. Ypač buvo mėgiamos jos vedamos auklėjimo pamokos, kurias ji panaudodavo mokydama savo auklėtines kovoti su ydomis ir lavintis dorybėse. Ji skatindavo mergaites ugdyti jautrią sąžinę, meilės ir aukos dvasią, tvirtą valią. „Mes tų pasikalbėjimų laukdavome lyg didžiausios šventės, o ir dabar juos atsimename su didžiausia padėka mokyt. Pečkauskaitei, nes tuo buvo padėtas tvirtas kertinis akmuo mūsų asmenybei vystytis ir tobulėti", - prisimena viena iš M. Pečkauskaitės auklėtinių. Fiorsteriškoji M. Pečkauskaitės mokykla turėtų užimti svarbią vietą mūsų tautos pedagogikos istorijoje. Už nuopelnus pedagogikai, Lietuvos universiteto Teologijos - filosofijos fakultetas 1928m. M. Pačkauskaitei suteikė garbės daktaro laipsnį.

Po Pirmojo pasaulinio karo, pašlijus sveikatai, M. Pečkauskaitė tęsia savo pedagoginę veiklą rašydama straipsnius „Naujajai Vaidilutei", „Moteriai", „Lietuvos mokyklai", „Skaitymams", veikdama per angelaičių, atcitininkų, pavasarininkų, blaivybės bei kitas organizacijas. Rašo laiškus

įvairiems asmenims, kurie kreipdavosi į ją patarimų. Jos straipsnių rinkinėlis „Rimties valandėlė", knyga „Motina auklėtoja", keturių Fiorsterio veikalų vertimai sudaro gražų M. Pečkauskaitės palikimą mūsų pedagoginėje literatūroje. Savo auklėjamuoju poveikiu M. Pečkauskaitė panaši į vysk. M. Valančių, nes jie abu auklėjamųjų paskatų sėmėsi iš religijos.

Sąmoningas ir gilus religingumas, katalikiška pasaulėžiūra - vienas iš būdingiausių bruožų M. Pečkauskaitės gyvenime ir veikloje. Nuoširdžiai atjausdama kitų vargus, visada buvo pasiruošusi kuo galima padėti kitiems, užmiršdama būtiniausius savo poreikius. Bendradarbiaudama su religijos atžvilgiu indiferentišku P. Višinskiu, M. Pečkauskaitė ne tik nepasidavė jo įtakai, bet sugebėjo gerokai sušvelninti jo indiferentiškumą. Ši draugystė jai padėjo tapti tolerantiškesne, tolima bet kokiam ekskliuzivizmui.

Atsverti P. Višinskio įtaką ir surasti kelią į lietuvišką katalikišką visuomenę bei spaudą („Tėvynės Sargas", „Žinyčia") M. Pečkauskaitei padėjo kun. K. Bukantas ir kun. J. Tumas, studijos Šveicarijoje. Fiorsterio įtaka paskatino M. Pečkauskaitę Kristaus ieškoti kiekviename kasdienio gyvenimo žingsnyje.

M. Pečkauskaitės gyvenimo vakaras (1915 - 1930) prabėgo mažame Židikų miestelyje (Mažeikių apskr.) religinėje kontempliacijoje ir aktyvioje artimo meilėje. Su motinišku pasiaukojimu ji slaugydavo ligonius, lankydavo ir šelpdavo neturtingus senelius, globodavo ir mokydavo našlaičius. Šiam darbui mokėdavo sutelkti žmones, o prireikus, pasiekdavo net įtakingiausius asmenis. M. Pečkauskaitės pavyzdys, jos dvasia ir idėjos iš Židikų sklido po visą Lietuvą. M. Pečkauskaitė drauge su Fiorsteriu griežtai stojo prieš nekrikščionišką naujų laikų dvasią. Ji buvo įsitikinusi, kad chaosas visuomeniniame gyvenime tęsis tol, kol žmonija vėl atsigręš į Kristų ir grąžins į gyvenimą Dešimt Dievo įsakymų. Kad kuo greičiau ateitų ši Dievo karalystė, katalikai pirmieji privalo nešti Kristaus mokslą į žmonių gyvenimą ne tuščiais žodžiais, o veiklia meile ir pasiaukojimu.

Mirė M. Pečkauskaitė 1930m. liepos 30 dieną Židikuose. Ten ir palaidota.

76. KUNIGAS JUSTINAS BONAVENTŪRA PRANAITIS

(1861 - 1917)

Petrapilio dvasinės akademijos profesorius, žymus hebraistas, muzikas ir Sibiro misionierius kunigas Justinas Bonaventūra Pranaitis atliko nemaža kelionių, aptarnaudamas išsklaidytų Sibiro platybėse katalikų dvasinius reikalus.

Kun. J. B. Pranaitis gimė 1861m. liepos 27 d. Panenupių - Alijošių km., Griškabūdžio vlsč., Šakių apskr. Mokėsi Lukšiuose, Griškabūdyje ir Marijampolėje. Baigęs keturias klases, 1878m. įstojo į Seinų kunigų seminariją, o 1883m. - į Petrapilio dvasinę akademiją. Ją baigė 1887m. magistro laipsniu. Vysk. J. Olekas 1886m. liepos 13 d. J. B. Pranaitį Griškabūdyje įšventino kunigu. Baigęs akademiją, jis buvo pakviestas ten pat dėstyti hebrajų kalbą, liturgiką ir bažnytinį giedojimą. 1890m. buvo akademijos dvasios vadas, o kitais metais (1891) - akademijos prefektas. Šalia tiesioginio darbo akademijoje, kun. J. B. Pranaitis dėstė tikybą šv. Elenos institute, II-me kadetų korpuse. Vargonininkauti pasikvietė žinomą lietuvių kompozitorių Miką Petrauską. Įsteigė prieglaudą ir jai vadovavo. Darbavosi Lietuvių ir Žemaičių labdaringoje draugijoje. Vienas iš pirmųjų Petrapilyje pradėjo sakyti pamokslus lietuviškai.

Kaip aktyvus kovotojas prieš rusinimą ir pravoslavinimą, kun. J. B. Pranaitis 1895m. buvo ištremtas į Tverę. Kitais metais caro Nikalojaus II vainikavimo proga jis buvo amnestuotas ir galėjo vėl eiti profesoriaus pareigas. Tačiau jo žvilgsnis vis krypo į Rytus, kur Sibire ir Šiaurės Azijos plotuose buvo išsisklaidę įvairių tautybių: lenkų, lietuvių, latvių, vokiečių, prancūzų, italų katalikai, neturintys nei bažnyčios, nei kunigo. Kun. J. Pranaitis, mokėdamas visas šias kalbas, pasisiūlė Mogiliovo arkivyskupui Kozlovskiui vykti į Turkestaną ir ištirti ten esančių katalikų būklę.

Savo pirmąją misijinę kelionę kun. J. Pranaitis atliko 1897m. vasarą, kelionėje išbūdamas 2 mėnesius. Pravažiavo apie 11 tūkstančių kilometrų, išklausė 1235 asmenis išpažinties, 26 pakrikštijo, sutuokė 10 porų, paruošė mirčiai 37 ligonius, pasakė apie 40 pamokslų. Grįžo nusiminęs, kad tenka palikti keliolika tūkstančių katalikų be religinės paramos. Pamačius

Turkestano katalikų būklę, uolaus kunigo širdis nebegalėjo nurimti. Jį traukė visiškai pasišvęsti tų nelaimingųjų sielų išganymui.

Norėdamas geriau susipažinti su būsimo darbo dirva, kun. J. B. Pranaitis 1900m. vasaros atostogas praleido Sibire. Apsilankė Tomsko srityje, kur darbavosi 2 seneliai kunigai tremtiniai, vokiečių kolonijoje Konskyje - Marieburge. Šioje kelionėje išbuvo 3 mėnesius, nuvažiavo daugiau kaip 12 tūkstančių kilometrų, išklausė išpažinties 719 asmenų, pakrikštijo 48 vaikus, sutuokė 9 poras, 5 ligonius paruošė mirčiai ir vieną mirusį palaidojo. Šią kelionę plačiau aprašė 1900 - 1901 metų akademijos metraštyje.

1902m. rugsėjo 12 d. Mogiliovo arkivyskupas Klopotovskis patenkino kun. J. B. Pranaičio prašymą, paskirdamas jį naujai įsteigtos Turkestano parapijos klebonu. Jo parapija apėmė 5 milijonus kvadratinių kilometrų. Vienam ją aptarnauti buvo nelengva. Lankydamas tikinčiuosius, naudojo specialią kilnojamą koplyčią - vagoną.

1902 - 1917 metais kun. J. B. Pranaitis pastatydino bažnyčias Taškente, Samarkande, Ašchabade, Kizil - Arvate, Margelane; koplyčias - Viernyj, Džaskente, Krasnovodske ir Kopel. Paruošė bažnyčių statybą dar keliose vietose. Darbus aukomis rėmė lietuviai, lenkai, latviai, rusai ir kitų tautybių žmonės. Pastoraciniame darbe jam talkino lietuviai kunigai Juozas Sabas ir Bronius Rūtenis.

1909m. kun. J. B. Pranaitis lydėjo Mogiliovo arkivyskupą J. Ciepliaką, vizituojant Sibiro, Mandžiūrijos parapijas. Kelionės metu sakė pamokslus lietuviams ir vokiečiams. Šios kelionės metu trumpam buvo nuvykęs į Japoniją. Šios vizitacijos metu, kun. J. B. Pranaitis ypač domėjosi Sibire dirbančiais kunigais. Tais metais lietuviai kunigai dirbo Čeliabinsko, Tomsko, Marinsko, Borokovkojo, Irkutsko, Chabarovsko gubernijose. Vizitacijos rezultatais remdamasis, Mogiliovo arkivyskupas pertvarkė Sibire bažnytinę administraciją, įsteigdamas 3 dekanatus: Omsko su 9 parapijinėmis bažnyčiomis, 13 koplyčių, ir 38 000 tikinčiųjų; Tomsko - 14 parapijinių bažnyčių, 5 koplyčios, 35 770 tikinčiųjų ir Irkutsko - 7 parapijinės bažnyčios, 5 koplyčios ir 30 000 tikinčiųjų. 1914m. šiuose trijuose dekanatuose dirbo 30 kunigų, iš jų 18 lietuvių. Be to, likusioje Azijos dalyje Rusijos valstybės ribose dirbo dar 4 lietuviai kunigai: Jurkevičius, Dirgėla, Pranaitis ir Rūtenis.

Kun. J. B. Pranaitis bendradarbiavo lietuviškoje ir lenkiškoje spaudoje („Lietuvių laikraštis", „Šaltinis", „Vienybė", „Viltis"), pasirašinėdamas įvairiais slapyvardžiais. Jo studija: „Christianus in Talmude Iudaecorum

(1892) išleista lotynų, vokiečių, lietuvių, rusų, italų ir lenkų kalbomis bei misijinė veikla išgarsino kun. J. B. Pranaičio vardą tarptautiniu mastu.

Mirė kun. J. B. Pranaitis 1917m. sausio 28 d. Petrapilyje. Buvo palaidotas Taškente prie bažnyčios, bet 1923m. bolševikai jo palaikus išmetė.

Kun. J. B. Pranaičio ir anksčiau dirbusio Sibiro katalikų tarpe lietuvio kunigo K. Švirmicko pavyzdys ir dvasia veikė kitus lietuvius kunigus ir skatino juos atsidėti misijiniam darbui Sibire.

Nemažai lietuvių, stodami į Petrapilio kunigų seminariją, kuri buvo Mogiliovo arkivyskupo žinioje, ruošėsi darbui Sibire, nors gerai žinojo, kad ten reikės nepaprastai daug pasiaukojimo, energijos ir apaštališkos dvasios. Jie buvo pasiryžę tęsti kunigų K. Švirmicko ir J. B. Pranaičio darbą. Tam lietuviai kunigai labiau tiko už lenkus, kurie ir misijose dažnai nepajėgdavo religijos atskirti nuo lenkystės. Tuo tarpu lietuviai, išmokę kitų kalbų, Sibire buvo dvasiniai vadovai visiems, nepasiduodami jokiems nacionalizmui būdingiems nukrypimams.

Po 1923m. Rusijos valstybės plotuose buvo sunaikinta katalikų hierarchija. Šventasis Sostas dar bandė gelbėti padėtį ir suorganizuoti Bažnyčios santvarką Sovietų Sąjungoje. 1926m. buvo įsteigtos 9 apaštališkosios administratūros, iš kurių tris valdė lietuviai kunigai, bet netrukus jie visi buvo areštuoti.

1931m. kalėjimuose ir Sibiro lageriuose buvo apie 114 kunigų, laisvėje 30 - 40. Stalino valdymo laikotarpiu jie visi buvo sulikviduoti. Ilgu darbu ir pasiaukojimu sukurtos parapijos, pastatytos bažnyčios buvo sunaikintos.

Tačiau uoliųjų Sibiro misionierių dvasia gyva ir šiandien. Išsisklaidžiusiems Sibiro platybėse katalikams dvasinius patarnavimus teikti ryžtasi vis daugiau kunigų, kurių tarpe nemažas skaičius lietuvių. Pastaruoju metu, Apaštalų Sostui paskyrus vyskupus Sibirui ir kitoms buvusios Sovietų Sąjungos sritims, misijinis darbas dar labiau suaktyvėjo.

77. KANAUNINKAS KAZIMIERAS PRAPUOLENIS

(1858 - 1933)

Žymus visuomenės veikėjas kanauninkas Kazimieras Prapuolenis gimė 1858m. kovo 1 d. Lauckaimio km., Naumiesčio (dabar Kudirkos Naumiestis) vlsč., Šakių apskr. Jo tėvas, urėdaudamas vietinių ponų dvaruose, buvo sulenkėjęs pusinteligentis; motina - prūsaitė, kalbėjusi savo gimtąja kalba. Savo tėvų namuose Kazimieras išmoko kalbėti lenkiškai, vokiškai ir lietuviškai. Pastarosios kalbos, kaip „mužikiškos", Kazimiero tėvas nemėgo, tuo tarpu Kazimieras nuo pat jaunystės instinktyviai linko į niekinamą lietuvių kalbą, ją brangino mokydamasis gimnazijoje. Neužmiršo jos ir mokydamasis seminarijoje. Visą gyvenimą uoliai gynė jos teises.

Baigęs šešias klases Marijampolės gimnazijoje, K. Prapuolenis įstojo į Varšuvos kunigų seminariją, bet ten mokėsi neilgai. Negalėdamas pakęsti, kaip lenkai profesoriai ir klierikai pajuokia lietuvybę, Kazimieras 1887m. iš seminarijos išstoja. Kurį laiką mokytojauja viename Varšuvos gubernijos dvare. Sužinojęs, kad Petrapilyje atidaryta dvasinė seminarija, kurioje mokantis galima gauti stipendiją, K. Prapuolenis ten nuvyko ir buvo priimtas į antrą kursą. Po dvejų metų (1881) nauja vadovybė jį pasiunčia mokytis į Petrapilio dvasinę akademiją, kurioje tuo metu mokėsi ir daugiau lietuvių. Vienerius metus su K. Prapuoleniu mokėsi A. Dambrauskas - Jakštas, kuris žavėjosi puikia Kazimiero lietuvių kalba, švelniu sąmojumi ir sugebėjimu greitai orientuotis kiekviename dalyke. 1885m. K. Prapuolenis baigė akademiją teologijos mokslų kandidato laipsniu. Tais pačiais metais įšventintas kunigu. Gerai mokantis rusų kalbą, kun. K. Prapuolenis paskiriamas Mogiliovo metropolijos kurijos sekretoriaus padėjėju ir arkivyskupo Gintauto kapelionu. 1885m. pakeliamas Mogiliovo arkivyskupo sekretoriumi. Šias pareigas jis ėjo iki 1904m. gegužės 10 d. Kartu ilgus metus mokytojavo net keliose civilinėse bei karinėse mokyklose.

Stropus, pareigingas kurijos darbuotojas kun. K. Prapuolenis gerai sugyveno su vyskupais Kazlausku, Klopotovskiu ir laikinai metropoliją valdžiusiais prelatais Daugėla, Denusevičium bei vyskupu Niedzialkov-

skiu. Gerus diplomatinius santykius palaikė ir su valstybiniu Tikybų Departamentu.

Tuo metu Petrapilyje buvo nemaža lietuvių kolonija, tačiau vietinėse bažnyčiose pamaldų lietuvių kalba nebuvo. Pasinaudodamas savo įtaka ir remiamas vietinių inteligentų, kun. K. Prapuolenis pasiekė, kad kai kuriose Petrapilio bažnyčiose būtų įvestos pamaldos lietuvių kalba.

1889 - 1892 metais Mogiliovo arkidiecezijos valdytojas buvo lietuvis prelatas Daugėla (Dowgiallo). Kun. K. Prapuoleniui ir kun. Poškai pavyko gauti jo sutikimą, kad būtų įvesti pamokslai lietuvių kalba šv. Kotrynos bažnyčioje. Pasinaudodamas patogia proga, kun. K. Prapuolenis įtikino prelatą Daugėlą, kad reikia kreiptis į Vidaus reikalų ministeriją, prašant grąžinti lietuviams spaudą.

Valdant arkivyskupui Kazlauskui, 1896m. kun. K. Prapuolenio rūpesčiu lietuvių kalba buvo pradėti sakyti pamokslai Petrapilio katedroje. Pirmąjį pamokslą pasakė pats kun. K. Prapuolenis. Gabus ir uolus darbininkas, atlietuvėjęs Juozas Zauka, sudarė puikų chorą iš vietinių lietuvių darbininkų.

Dar 1886m. arkivyskupo pasiųstas kun. K. Prapuolenis lankėsi Jamburge ir Narvoje, kur velykiniu metu klausė išpažinčių vokiečių kalba. Ten surado keliasdešimt lietuvių kareivių. Prakalbėjęs jiems lietuviškai, kun. K. Prapuolenis tapo jų geriausiu draugu. Tuo pačiu metu Narvoje pirmas iš lietuvių kunigų paskaitė kareiviams Evangeliją lietuvių kalba.

Petrapilyje įsikūrus lietuvių labdaringajai draugijai, kun. K. Prapuolenis aktyviai dalyvauja jos veikloje, renka aukas namams įsigyti. 1902m., Bažnyčios reikalais atvykęs į Kauną, kunigų susirinkime pas vyskupą M. Paliulionį kun. K. Prapuolenis pirmutinis viešai prabyla lietuviškai.

Visa ši kun. K. Prapuolenio veikla, jos dėka pasiekti Petrapilio lietuvių laimėjimai, labai erzino lenkus nacionalistus. Jie visi vienu balsu šaukė: „Tai Prapuolenio darbas". Todėl, kai Mogiliovo metropolitu buvo paskirtas lenkas grafas Šembekas, lenkai ėmė jam skųsti kun. K. Prapuolenį, charakterizuodami jį kaip rusams parsidavusį lietuvį šovinistą ir reikalavo, kad jis nedelsiant būtų atleistas iš kurijos sekretoriaus pareigų. Jie tikino, kad jei to nepadarysiąs, kun. Prapuolenis susuks ir jam galvą, kaip buvo susukęs jo pirmtakams. Paklausęs skundikų, vyskupas Šembekas, dar neatvykęs į Petrapilį, kun. K. Prapuolenį atleido iš pareigų. Šiuo lenko metropolito elgesiu pasipiktino net rusų valdžia ir, norėdama įgelti met-

ropolitui, kun. K. Prapuoleniui paskyrė pensiją iki gyvos galvos, jam net neprašius šios malonės.

Išvytas iš Petrapilio, kun. K. Prapuolenis 1904m. rudenį atvyko į Seinus. Čia, turėdamas daug laisvo laiko, pradėjo tyrinėti Lietuvos ir Lenkijos istoriją ir kaupti medžiagą Lietuvos Bažnyčios istorijai. Kartu rūpinosi gauti leidimą leisti savaitraštį „Šaltinis". Naujo savaitraščio vardas buvo parinktas neatsitiktinai. Dar spaudos draudimo laikais lietuviai katalikai buvo labai pamėgę storą „Šaltinio" maldaknygę. Tuo metu ši maldaknygė buvo daugiausia skaitoma knyga. Ji buvo tapusi lietuviškumo ir katalikiškumo bei kovos už laisvą lietuvišką spaudą simboliu.

Norint pradėti leisti naują lietuvišką laikraštį, kurio tikslai buvo „duoti lietuviams tikybinį, politišką, tautišką, sociališką supratimą" („Šaltinio" kvieslys), teko įveikti nemažai sunkumų. Net vienas iš vyriausių dvasinės seminarijos vadovų, nors ir pats būdamas lietuvis, išgirdęs apie naują lietuvišką laikraštį pasakė: „Greičiau išaugs plaukai ant mano delno, negu jūs išleisite lietuvišką laikraštį" (J. Laukaitis, „Šaltinio pradžia", „Šaltinis" Nr. 14, 1931). Ir vis dėlto „Šaltinis" buvo pradėtas leisti. Jo pirmuoju redaktoriumi buvo kun. K. Prapuolenis; artimiausi redaktoriaus bendradarbiai kun. dr. A. Civinskas ir kun. dr. J. Totoraitis MIC. Kadangi Seinų dvasininkijos šulai vedė prolenkišką politiką, kun. K. Prapuolenis, to nepakęsdamas, 1909m. persikėlė į Kauną.

Kaune niekieno netrukdomas kun. K. Prapuolenis atsidėjo istoriniams tyrinėjimams, perskaitė daugybę šios rūšies veikalų, naudodamasis vien tik lenkų šaltiniais. 1911m. išleido knygą „Polscy Apostolowie Litwy", joje išdėstydamas, kaip lenkai naudojasi Katalikų Bažnyčia, siekdami savo politinių tikslų Lietuvoje. Šis veikalas sukėlė didelį lenkų šovinistų nepasitenkinimą. Obstas parašė šios knygos kritiką, kurioje, deja, daugiau buvo plūdimosi negu faktinės argumentacijos. Atsakydamas į šią „kritiką", kun. K. Prapuolenis 1913m. išleido storoką tomą: „Polskie Apostolstwo w Litwie", kurioje, remdamasis istorine medžiaga, išsamiai išdėstė, kiek žalos lietuviams yra padarę lenkai, paversdami Lietuvos Bažnyčią savo polonizatoriškos politikos įrankiu. Šią knygą K. Vairas - Račkauskas išvertė į lietuvių kalbą („Lenkų apaštalavimas Lietuvoje"). Ją 1918m. išleido Amerikos Lietuvių spaudos d-ja. Laida buvo pakartota 1938m. Lietuvoje. Tą patį klausimą jis analizuoja lietuviškai parašytoje studijoje „Katalikiškoji lietuvių pamokslija" („Vadovas", Nr.4-12). Kun. K. Prapuolenis dar yra išleidęs lietuvišką brošiūrą „Moteriškė" ir paskelbęs nemaža straipsnių

lietuviškuose laikraščiuose. Buvo nuolatinis žurnalo „Draugija" bendradarbis.

Kai, 1908m. lankantis pirmajai lietuvių maldininkų grupei Romoje, aiškiai išryškėjo lenkų intrigos Vatikane, lietuvių kunigų tarpe kilo sumanymas pasiųsti į Romą savo neoficialų atstovą, kuris gintų Lietuvos Bažnyčios reikalus prie Apaštalų Sosto. Kandidatu tam buvo numatytas kun. K. Prapuolenis. Kun. K. Prapuolenis šią misiją prisiėmė. Jo apsisprendimą pagreitino ir tai, kad 1913m. rusų valdžia sutiko jam pavesti jos žinioje buvusią Romos šv. Stanislovo bažnyčią. Taip 1913m. kun. K. Prapuolenis atvyko į Amžinąjį Miestą. Klebonaudamas šv. Stanislovo parapijoje ir globodamas prie tos bažnyčios buvusią prieglaudą, sulaukė pirmojo pasaulinio karo. Šio karo metu iškilo Lietuvos nepriklausomybės klausimas. Suvokęs šio klausimo svarbą ir išmokęs italų kalbos, kun. K. Prapuolenis ima uoliai darbuotis italų spaudoje, populiarindamas Lietuvos vardą, italų žurnalistams teikdamas informaciją apie mūsų kraštą ir jo padėtį karo metu. Jis taip pat padėjo prelatui K. Olšauskui pasiekti, kad popiežius Benediktas XV paskelbtų specialią „Lietuvos dieną", kurios metu būtų renkamos aukos sušelpti nuo karo nukentėjusiai mūsų tėvynei. Taip besidarbuodamas, kun. K. Prapuolenis išbuvo Romoje, kol Lietuvos valdžios buvo paskirtas oficialus atstovas prie Vatikano - prelatas Jurgis Narjauskas. Laikydamas savo misiją baigta, kun. K. Prapuolenis grįžo į Lietuvą.

Geram bažnytinių dalykų žinovui kun. K. Prapuoleniui pavedama suorganizuoti ir sutvarkyti atskirą Tikybų departamentą. Jis ten uoliai darbavosi keletą metų. Nusilpus sveikatai, jausdamas nebepajėgiąs vaisingai darbuotis, atsistatydino ir apsigyveno Palangos altarijoje. Čia gyvendamas, parašydavo vieną kitą įdomų straipsnį laikraščiams.

Mirė K. Prapuolenis 1933 metais.

Visas garbingas kun. K. Prapuolenio gyvenimas buvo pašvęstas Bažnyčios ir Tėvynės gerovei, kovai už lietuvių teises.

78. KUN. STANISLOVAS PUPALEIGIS

(1888 - 1967)

Ruošiant pradinių mokyklų mokytojus bei rūpinantis jaunimo švietimu, nemažą indėlį įnešė Vilniaus krašto lietuvis, karštas patriotas kunigas Stanislovas Pupaleigis.

Jo tėvas, Mykolas Pupaleigis, buvo pasiturintis ūkininkas, inteligentiškas, gerokai prasilavinęs žmogus. Gerai mokėjo skaityti, rašyti, lietuvių, lenkų ir rusų kalbas bei Lietuvos istoriją. Anksti likęs našlys, nesituokė antrą kartą ir augino 3 sūnus.

Vyriausias sūnus Stasys gimė 1888m. Ariogalos km., Žaslių parap., (tuometinėje Vilniaus vyskupijoje). Mokėsi rusiškoje mokykloje. Baigęs Trakų keturklasę, 1906m. įstojo į Peterburgo kunigų seminariją. Ten mokėsi ketverius metus. Buvo gabus, apsiskaitęs, inteligentiškas klierikas, bet dėl neramaus, maištingo būdo seminarijos vadovybės nelabai mėgiamas.

Baigęs seminariją 1910m., kun. St. Pupaleigis paskiriamas vikaru Peterburge. Jaunasis vikaras nemėgo priklausomumo, buvo karštuolis, nekritiškas sau, o kartais net ekscentriškas. Todėl jam buvo sunku sutarti su savo klebonu ir net su Mogiliovo vyskupu daktaru J. Ciepliaku, kuriam jis buvo pavaldus. Savavališkai išvykęs iš Peterburgo ir apsistojęs Sibire, kun. Pupaleigis po kurio laiko gavo iš vysk. Ciepliako paskyrimą Tomsko klebonu, nes tuomet Mogiliovo arkivyskupijai priklausė visos Rusijos ir Sibiro teritorijoje esančios katalikų bažnyčios. Katalikų kunigai nenorėdavo vykti į Rusijos valstybės pakraščius, todėl kun. Pupaleigio apsisprendimas dirbti Sibire buvo palankiai priimtas.

1914 - 1918 metais vyko pirmasis pasaulinis karas. Tomske 1915 - 1916 metais buvo įkurta stovykla karo belaisviams karininkams. Kun. Stanislovas jiems suteikdavo religinius patarnavimus.

Tomske kun. St. Pupaleigis susidomėjo filologija ir įstojo į Tomsko universitetą. Tuo metu ten profesoriavo žymus lietuvių kalbininkas Kazimieras Būga. Kun. St. Pupaleigis su juo labai susidraugavo, jį apgyvendino klebonijoje ir visokeriopai juo rūpinosi. Bebaigiant kun. St. Pupaleigiui universitetą ir ruošiant disertaciją mokslo kandidato laipsniui, Tomską užėmė raudongvardiečiai. Universitetas laikinai buvo uždarytas, profesoriai ir studentai išvaikyti. Kun. St. Pupaleigis su prof. K. Būga nusprendė

grįžti į Lietuvą. Tarpininkaujant Lietuvos pasiuntiniui Maskvoje Jurgiui Baltrušaičiui, jiems tai pavyko.

Grįžęs į Lietuvą, kun. Stanislovas apsistojo tėviškėje ir tęsė mokslus, studijuodamas lituanistiką aukštuosiuose kursuose (1922m. jie tapo Kauno universitetu), kur dirbo ir prof. K. Būga. 1923m. išlaikęs valstybinius egzaminus, kun. Pupaleigis gavo teisę dėstyti gimnazijoje.

1922m. susikūrusios Kaišiadorių bažnytinės administratūros vadovas kan. Juozapas Kukta pakvietė kun. St. Pupaleigį pas save. Švietimo ministerija jį paskyrė Aukštadvario progimnazijos direktorium ir pedagoginių kursų vedėju.

Aukštadvaryje kun. St. Pupaleigis dirbo labai energingai: plėtė bei stiprino progimnaziją, joje dėstė lietuvių kalbą, literatūrą ir Lietuvos istoriją. Mokytojų kursuose dėstė lietuvių kalbą, psichologiją, pedagogiką, metodiką ir kitus dalykus. Kursai išleido kelias pradinės mokyklos mokytojų laidas. Tada atitinkamai išsilavinusių mokytojų labai trūko. Taigi kun. St. Pupaleigis atliko didelį, labai reikalingą darbą. Tuo pačiu metu jis vadovavo ir Moterų kultūros draugijos čia įsteigtai žemesniajai mergaičių ūkio mokyklai. Aukštadvaris buvo lenkų okupuoto Vilniaus krašto pasienyje, todėl karšto būdo patriotas čia įsigijo nemažai priešų. 1926m. išrinkta nauja liaudininkų valdžia jį atleido iš direktoriaus pareigų.

1926 - 1928 metais kun. St. Pupaleigis vikaravo Joniškyje, vėliau Radviliškyje (Kauno arkivyskupija), o po dvejų metų grįžo į Kaišiadorių vyskupiją.

Paskirtas Gegužinės parapijos klebonu, parodė nepaprastą darbštumą bei pasiaukojimą, baigdamas statyti ir įrengti parapijos bažnyčią. Tai pripažino ir vysk. Kukta, 1934m. vizituodamas Gegužinės parapiją. Tų pačių metų rudenį Kretingos pranciškonai kun. St. Pupaleigį pakvietė savo gimnazijos direktorium. Atleistas iš klebono pareigų, kun. St.Pupaleigis penkerius metus vadovavo tai gimnazijai. Griežti ir pamaldūs vienuoliai teigiamai jį įvertino kaip kunigą, žmogų ir direktorių. 1939m. atvykus į Kretingą pranciškonui kunigui dr. Vincui Zajančkauskui, kun. St. Pupaleigis jam perdavė vadovavimą, pasilikdamas tik gimnazijos mokytoju. Ten pragyveno visą vokiečių okupacijos laikotarpį. Buvo sveikas, darbštus. 1944 - 1945 metais suvalstybinus Kretingos gimnaziją, kun. St. Pupaleigis apsigyveno Žarėnuose, Telšių dekanate, altarista.

Tais laikais Lietuvoje prasidėjo įnirtingos kruvinos vidaus kovos. Šie brolžudiški susirėmimai jaudino kun. St. Pupaleigį, ir jis, remdamasis

sovietinės vyriausybės paskelbta amnestija, ragino „miškinius" legalizuotis. Tačiau pats tapo šantažo auka ir atsidūrė Sibire, Abazio lageryje. Ten jis mielai dalydavosi gaunamais siuntiniais su visais, kas tik buvo reikalingas paramos, neatsižvelgdamas į tautybę. Mokėdamas vokiečių, anglų, prancūzų, slavų ir latvių kalbas, kun. St. Pupaleigis ir ten padarė labai daug gera žmonėms, teikdamas religinius patarnavimus.

Grįžęs į tėvynę, jis apsigyveno Žemaitijoje Papilės altarijoje ir ten 1967m. sausio 16 d. mirė. Palaidotas šventoriuje.

79. KARDINOLAS JURGIS RADVILA

(1556 - 1600)

Šalia didžiųjų Lietuvos asmenybių, prisidėjusių prie krašto visuomeninio, ekonominio ir kultūrinio gyvenimo suklestėjimo, galima paminėti ir kardinolą Jurgį Radvilą, kilusį iš garsios lietuvių kunigaikščių Radvilų giminės, Lietuvai davusios 37 vaivadas, 22 kanclerius, etmonus iždininkus, 3 vyskupus, 1 kardinolą ir daug kitokių valstybės pareigūnų.

Jurgis Radvila gimė 1556m. gegužės 31 d. Lukiškėse, Vilniuje. Jo tėvas Mikalojus Radvila (Juodasis) buvo Vilniaus vaivada ir Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės kancleris, uolus kalvinų globėjas, todėl ir visi 4 sūnūs buvo auklėjami kalvinų tikėjimo dvasia. Būdamas 12 metų, Jurgis neteko tėvo. Jo globėju tapo dėdė Mikalojus Radvila (Rudasis). Berniukas mokėsi Lipske, o vėliau Leipcigo universitete. Mokydamasis Poznanės ir Vilniaus kolegijose, J. Radvila susipažino su jėzuitais, kurie ėmėsi jį globoti. 1572m. Vilniaus kolegijos rektorius T. Varšavickis S. J. priėmė jį į Katalikų Bažnyčią. Jurgis apsisprendė tapti dvasininku ir visas jėgas atiduoti Katalikų Bažnyčios stiprinimui.

Jėzuitų patartas, Vilniaus vyskupas Valerijonas Protasevičius 1574m. devyniolikmetį jaunuolį Jurgį Radvilą pasirinko savo pagalbininku su įpėdinystės teise. Tą vyskupo pasirinkimą savo breve tais pačiais metais patvirtino popiežius Grigalius VII, J. Radvilą paskirdamas Vilniaus vyskupo koadjutoriumi ir įpėdiniu, kai sulauks reikiamo amžiaus. 1576m. sausio mėn. J. Radvila pradeda teologijos studijas Romoje, bet po pusantrų metų grįžta į Lietuvą nes reikėjo pasidalyti tėvo palikimą. Būdamas Lietuvoje, jis pasiryžo atsisakyti vyskupystės ir tapti vienuoliu jėzuitu. Grįžęs į užsienį, kaip maldininkas apsilanko šv. Jokūbo apaštalo Kompostelos šventovėje Ispanijoje, o vėliau išvyksta gydytis į Paduvą. Tuo tarpu pats popiežius Grigalius VIII, popiežiaus sekretorius kardinolas Galli ir kiti įtakingi asmenys prašo, kad J. Radvila kuo greičiausiai perimtų Vilniaus vyskupiją, tikėdamiesi, kad jam pavyks atitaisyti įvairias tuo metu Vilniaus vyskupijoje įsigalėjusias politines negeroves ir užbėgti už akių gresiantiems pavojams tiek dvasinėje, tiek medžiaginėje srityje. Pasitaręs su patyrusiais ganytojais šv. Karoliu Baromieju, Milano arkivyskupu, nunciju Caligari, jėzuitu T. Possevino, padrąsintas ir gavęs iš jų naudingų patarimų, kaip tvarkyti vyskupiją, J. Radvila paprašo popiežiaus dispensos, kad

galėtų būti konsekruotas vyskupu, nesulaukęs reikiamo amžiaus, nes tuo metu jis ėjo tik 26-uosius metus. 1581m. rugpjūčio 2 d. įvyko iškilmingas J. Radvilos ingresas į Vilniaus katedrą. Jis tapo tikru Lietuvos vyskupu ir oficialiai perėmė pareigas, nors turėjo tik mažesniuosius šventimus.

Pradėjęs eiti savo pareigas, vysk. J.Radvila pirmiausia pasirūpino užkirsti kelią klaidingų mokslų plitimui, išleisdamas potvarkį, kad be jo leidimo nebūtų spausdinama jokia knyga, ir įsakydamas sunaikinti kalvinų išleistą Šventąjį Raštą. Ryžtingi vyskupo veiksmai išgąsdino klaidatikius. Karalius Steponas Batoras ir nuncijus Balognetti rėmė jaunojo vyskupo pastangas.

1582m. sausio 12 d. vysk. J. Radvila įsteigė diecezinę Vilniaus kunigų seminariją, jos išlaikymui paskirdamas savo paveldėtą Vozgėliškių dvarą ir ragino kitus turtingus asmenis paremti seminariją. Uoliai vykdydamas Tridento susirinkimo nuostatus, vyskupas 1582m. vasario 12 d. sušaukė Vilniaus vyskupijos sinodą, kuriame priimti nutarimai aprūpino dvasiškiją reikalingiausiomis žiniomis ir pateikė gaires kasdieniam kunigų darbui. Karalius Steponas Batoras vyskupą Radvilą paskyrė Livonijos krašto gubernatoriumi. Šias pareigas jis ėjo 4 m., daugiausia gyvendamas Rygoje. Čia atsiskleidė jo talentas ir administracinėje srityje. Gavęs prašytą dispensą iš popiežiaus, 1583m. J. Radvila priėmė aukštesniuosius šventimus iš Žemaičių vyskupo Merkelio Giedraičio rankų. Pirmąsias iškilmingas šv. Mišias atlaikė 1583m. balandžio 10 d., Velykų naktį.

Įvertindamas vysk. J. Radvilos nuveiktus darbus Bažnyčios labui, popiežius Grigalius XIII 1583m. gruodžio 12 d. jį pakėlė kardinolu, o 1583m. gruodžio 26 d. jis buvo Vilniaus katedroje konsekruotas vyskupu. Vysk. Radvila labai uoliai lankė parapijas pats ar per savo įgaliotinį prelatą Jarčevskį. Vizituodamas parapijas, įspėdavo apsileidusius kunigus, ragino žmones mokyti katekizmo, sakyti pamokslus. Stiprindamas katalikybę Vilniaus vyskupijoje, kardinolas Radvila rėmė vienuolijas. Šiame darbe jam nuoširdžiai talkino vyresnysis brolis Mikalojus Kristupas, kuris Nesvyžiuje įsteigė seselių cistersių vienuoliją ir pastatė namus jėzuitų kolegijai. Kardinolas Radvila gynė katalikų teises seimuose ir senatuose, šia proga organizuodamas ir specialias pamaldas, kad tikinčiųjų maldos lydėtų jo pastangas. Kardinolas ne kartą labai ryžtingai pasisakė prieš klaidatikių mėginimus įvairiais būdais drumsti Vilniaus gyventojų ramybę, steigti savo aukštąją mokyklą. Nemaža buvo rūpesčių ir palaikant bažnytinę drausmę. Popiežiai Grigalius XIII ir jo įpėdinis Sikstas V laimino jauno

vyskupo pastangas, tuo tarpu kapitula ne visada su entuziazmu priimdavo vyskupo reikalavimus.

Kardinolui Radvilai teko du kartus dalyvauti popiežiaus rinkimuose: renkant Inocentą IX ir Klemensą VIII (1591). Per pirmuosius rinkimus kard. J. Radvila gavo nemažai balsų ir buvo realus kandidatas į popiežiaus sostą. 1591m. vasarą kardinolas Radvila perėmė Krokuvos vyskupo pareigas, kurias jam paskyrė popiežius Grigalius XIV (1591m. vasario mėn.).

Kardinolas Radvila pasižymėjo maloniu, tiesiu charakteriu. Jis buvo simpatingas, patrauklus, sugebėjo išeiti iš kiekvienos keblios padėties. Jį gerbė ir mylėjo tiek karalius Steponas Batoras, tiek jo įpėdinis Zigmantas Vaza. Popiežius Sikstas V norėjo jį perkelti į Romą, kad padėtų tvarkyti visos Bažnyčios reikalus. Tam tikslui ne kartą rašė karaliui Zigmantui Vazai, prašydamas išleisti kardinolą ir taip jį apibūdindamas: „Mūsų mylimas sūnus kardinolas Jurgis Radvila labai protingai tvarko šių dienų reikalus, o būsimuosius greitu žvilgsniu toli pramato, (...) su nuostabiu nuoširdumu jis veikia nuosekliai, viską matuodamas pagal bendrąjį gėrį, o ne savo naudai, pasižymėdamas giliausiu pamaldumu, rimtumu, švelnumu, didžiadvasiškumu ir visokiomis geriausiomis kardinolui tinkamomis savybėmis, kurių pagalba gerųjų žmonių labui ir ramybei atlieka (sunkius) darbus, perneša pavojų ir pasiruošia žmogiškus dalykus laikyti už nieką - jis toks kilnus ir visų gerųjų taip giriamas..."

Mirus popiežiui Sikstui V, šis sumanymas liko neįgyvendintas. 1599m. kardinolas Radvila dalyvavo iškilmėse, skirtose padėkoti Dievui už praėjusį XVI amžių. Asistuodamas popiežiui Klemensui VIII persišaldė. Sveikata labai pablogėjo, ir 1600m. sausio 21 d. kardinolas Jurgis Radvila mirė, nesulaukęs net 44 metų amžiaus. Palaidotas Romoje, jėzuitų Jėzaus Vardo bažnyčioje.

Tai buvo gabi ir šviesi asmenybė. Kardinolas J. Radvila mokėjo daug kalbų, buvo tyro gyvenimo, labai paprastas, malonus ir dosnus.

80. GARBĖS KANAUNINKAS KUNIGAS

PETRAS RAUDA

(1894 - 1974)

Ilgu, sunkių bandymų keliu Viešpaties Apvaizda vedė ištikimą savo tarną kunigą, garbės kanauninką Petrą Raudą. Jis gimė 1894m. kovo 22 d. Radviliškyje, Šiaulių apskr. Jo tėvai buvo paprasti darbininkai, darbštūs, sąžiningi ir labai religingi žmonės. Tebebuvo gyvi 1863m. sukilimo prisiminimai ir vyskupo M. Valančiaus paraginimai: neleisti vaikų į rusiškas mokyklas, todėl ir Petrukas su vyriausiąja sesute mokėsi pas kaimynų dukterį. Pasiruošęs pirmai šv. Komunijai, išmoko ministrantūrą ir patarnaudavo šv. Mišioms. 1904m. Petrukui pavyko įstoti į Šiaulių gimnazijos pirmąją klasę. Čia po 1905m. revoliucijos buvo įvestas mokymas gimtąja kalba, o vėliau norintieji galėjo lankyti ir lietuvių kalbos pamokas. Besimokant gimnazijoje, staiga mirė tėvas. Tolimesniu sūnaus lavinimu rūpinosi motina. Baigęs penkias klases, Petras įstojo į Kauno kunigų seminariją. Čia jam viskas labai patiko. Ypač žavėjo iškilmingos pamaldos.

1914m., prasidėjus pirmajam pasauliniam karui, seminarija persikėlė į Vašuokėnų dvaro rūmus. Čia mokėsi tik žemesniųjų kursų klierikai, o vyresnieji ruošėsi privačiai. Radviliškio kunigas klebonas Sarapas pakvietė klierikus Raudą ir Butvilą pas save. Klierikai susidarė dienotvarkę ir ruošėsi egzaminams. 1917m. kovo 25 d. vyskupas Pr. Karevičius klierikui P. Raudai suteikė kunigystės šventimus. Jaunasis kunigas Velykų antrąją dieną atlaikė primicijų šv. Mišias ir netrukus buvo paskirtas vikaru Joniškyje.

1918m. vasario 16 d. paskelbus Lietuvą nepriklausoma, Joniškio parapijoje buvo įsteigta 12 pradinių mokyklų, o pačiame Joniškyje - gimnazija. Kun. P. Raudai buvo pavesta dėstyti tikybą visose šiose mokyklose. Pablogėjus sveikatai, buvo paskirtas į Žagarę „Saulės" progimnazijos kapelionu. Pasibaigus karui, į Žagarę iš Rygos buvo perkelta lietuvių našlaičių prieglauda. Vikarui Raudai pavedama rūpintis šių vaikų dvasiniais reikalais. Be to, jis nuoširdžiai globojo ir rėmė neturtingus miestelėnus. Įtemptas darbas ir sunkios gyvenimo sąlygos pakirto kun. P. Raudos jėgas. Jam teko vykti į Karaliaučių gydytis, kur jį globojo seselės elzbietietės.

1922m. „Saulės" draugija kun. P. Raudą pakvietė Šeduvos progimnazijos direktoriumi. Šių pareigų jis nelabai norėjo, todėl progimnazijos direktoriumi tapo buvęs vargonininkas. Kun. Rauda rūpinosi moksleivių religiniu gyvenimu. 1926m. įsteigus Lietuvos bažnytinę provinciją, kun. Rauda išvyko į Kauną pagilinti teologijos studijų. 1927m. jis baigė mokslus ir gavo licenciato laipsnį. Panevėžio vyskupas K. Paltarokas paskyrė jį Utenos „Saulės" gimnazijos kapelionu.

Darbas su jaunimu, moksleiviais labai mielas kun. Raudai. Jo žodžiais tariant, čia „tiesiog matai, kaip tavo skiepijami vaisiai auga, bręsta, gražėja (...). Ar gali būti kas gražesnio, kaip formuoti jaunuolio sielą?" Neilgai teko jam darbuotis Utenoje. Kun. P. Rauda buvo paskirtas į Biržus - reformatų (kalvinų) centrą. Čia jau pusantrų metų nebuvo tikybos pamokų. Naujam kapelionui pavyko greitai laimėti jaunimo širdis. Apie savo darbo metus Biržuose, kun. Rauda rašė: „Jei kapelionas sugeba save aukoti, supranta jaunimo poreikius, gyvena jų idealais, moka save užmiršti,- jis yra jaunimo vadas. Svarbiausia auka - meilė. Iš visų taškų, kur teko kapelionauti, Biržai - šviesiausia žvaigždė. Čia, atrodo, mano daugiausia dirbta ir čia mes vieni kitus geriau pažinome" (P. Rauda, „Nesuprantami mums Tavo, Viešpatie, keliai", 115 - 116 psl.).

Iškilmingai paminėjus 20 metų ateitininkų veiklos Biržų gimnazijoje sukaktį, 1934m. kun. P. Rauda paskiriamas į Zarasų gimnaziją kapelionu. Zarasiškiai mokiniai nebuvo įpratę lankytis pamaldose, todėl kapelionui teko nemažai padirbėti, kol juos įpratino. Dirbant Zarasuose, kun. P. Raudai daug padėjo inteligentiška ir labai religinga advokato Žagrakalio šeima. 1940m. panaikinus tikybos pamokas mokyklose, kun. P. Rauda paskiriamas Utenos parapijos klebonu. Vokiečiams okupavus Pabaltijį ir pradėjus masiškai naikinti žydus, kun. P. Rauda įspėdavo savo parapijiečius, kad jie negrobtų nužudytųjų turto. Iš Rusijos atgabentų darbams žmonių tarpe ėmė plisti šiltinė. Jų padėtis buvo apverktina. Klebonas kreipėsi į parapijiečius ūkininkus, prašydamas elgtis su belaisviais ir tremtiniais žmoniškai, o pas save Utenos bažnyčioje suorganizavo jiems pamaldas, prašydamas įvairiais reikalais kreiptis į jį. Tų pamaldų atgarsis pasiekė Panevėžį. Iš ten atvykęs pravoslavų šventikas padėkojo kun. P.Raudai už rūpestį ir pasižadėjo pats organizuoti jiems pamaldas.

Pradėjus veikti Kauno kunigų seminarijai, 1944m. kun. P.Rauda buvo pakviestas vicerektoriumi. 1945m. gegužės 9 d., pasibaigus karui, buvo tikimasi, kad gyvenimas sugrįš į normalias vėžes. Tačiau normaliai dirbti seminarijoje atsiranda rimtų kliūčių, todėl kun. P. Rauda pasiprašo vysku-

pą skirti jį į mažą parapiją - Klovainius. Čia dirbdamas, važiuodamas iš Klovainių į Šeduvą patiria avariją, o pasveikęs dirba Pamūšyje. Ten areštuojamas ir teismo sprendimu 8 metams netenka laisvės. 1948m. kovo 4 d. išvežamas į Turiską, vėliau patenka į Okunevo stovyklą, o po kiek laiko grąžinamas į Vilnių - Lukiškių kalėjimą ir vėl į Sibirą: Okunevą, Archangelską, Molotovską. Nelaisvės draugų tarpe kun. P. Rauda stengiasi palaikyti jų dvasią. Šv. Mišios, išpažintis, malda, - štai kas padėdavo išlaikyti vidinę ramybę. Į skurdų kalinių gyvenimą nužengdamas Kristus atnešdavo antgamtinį džiaugsmą.

1954m., atlikęs bausmę, kun. P. Rauda atvyko į Vilnių. Draugiškai sutiktas konfratrų, jis išvyksta į Kauną ir kurį laiką padeda Vilijampolės klebonui, o vėliau paskiriamas į Anykščius altarista. Čia gyvendamas, aprūpina Sakramentais sunkiai sergantį rašytoją A. Žukauską - Vienuolį, o jam pasveikus, lieka nuoširdžiais draugais. Jo rūpesčiu buvo nuliedinta iš bronzos vyskupo A. Baranausko skulptūra, kuri papuošė Anykščių bažnyčią. Dar nebuvo baigtas šis darbas, kai kun. P. Rauda gavo paskyrimą į Biržus klebono pareigoms. Reikėjo skubiai remontuoti bažnyčią, bet Dievo Apvaizdos planai buvo kiti. 1957m. klebonas kun. P. Rauda vėl areštuotas, nuteistas 10 metų laisvės atėmimo ir ištremtas į Patmos stovyklą Mordovijos respublikoje. Ir vėl tarnavimas broliams, dalijimasis kiekvienu kąsniu. Prasideda sunki akių liga, kuri jį vargino iki mirties. 1961m. kovo 24 d. kun. P. Rauda parašė skundą Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumui, o 1962m. balandžio 7 d. gaunamas įsakymas panaikinti teistumą ir išleisti jį į laisvę.

Grįžęs į Vilnių, kun. P. Rauda pradeda gydytis. Viena po kitos skaudžios operacijos, komplikacijos. Visas kūnas buvo tarsi vienas sopulys. Būklė beviltiška. Tuo metu buvo gauta iš šv. Tėvo popiežiaus Jono XXIII telegrama kun. P. Raudai su linkėjimais, kad maloniausias Viešpats, užtariant Dievo Motinai, ištikimą tarną pakeltų, atgaivintų ir sustiprintų. Šv. Tėvas ligoniui su ypatingu palankumu siuntė apaštališką palaiminimą. Ko nepajėgė medicina, padarė Dievo malonė: ligonis sparčiai ėmė gerėti ir netrukus pradėjo vaikščioti. Jam buvo leista apsigyventi Svėdasuose. Sustiprėjus sveikatai, įsitraukė į parapijos darbą, atšventė 50 metų kunigystės jubiliejų. Ir vėl iškilo grėsmė apakti. Būdamas visiškai aklas, talkino Svėdasų klebonui, Gavėnios metu klausydamas išpažinčių, kito žmogaus padedamas laikydavo šv. Mišias. Vėl skaudi operacija ir - praregėjimas. Jo širdis giedojo „Tave, Dieve, garbiname". Po kiek laiko rimtai sušlubuoja pavargusi širdis, sunkus plaučių uždegimas. Aprūpinamas Sakramentais,

tačiau liga ir šį kartą buvo nugalėta. Bet neilgam... Vėl pūliniai, chirurgų intervencija. Būdavo naktų, kai ligonis be deguonies negalėdavo kvėpuoti. Tokia būsena truko kelis mėnesius. Kupina dėkingumo širdimi kun. P. Rauda rašė: „Šalia ligos vargų, kiek daug patyriau gerų žmonių širdies, užuojautos ir paramos. Savo įsiskolinimus pavedu Viešpačiui už mane atsiteisti, suteikiant jiems gausių malonių. Dieve, būk jiems maloningas, o man gailestingas".

Iškeliavo kun. P. Rauda pas savo Viešpatį 1974 metais.

81. ARKIVYSKUPAS MEČISLOVAS REINYS

(1884 - 1953)

Žymus pedagogas, profesorius, visuomenininkas, ištikimas Bažnyčios ir tautos sūnus arkivyskupas Mečislovas Reinys gimė 1884m. vasario 5 d. Utenos raj., Daugailių parap., Madagaskaro vienkiemyje, nelabai turtingo, didelę šeimą (11 vaikų) turinčio valstiečio šeimoje. Pradžios mokslą Mečiukas baigė Antalieptės, Mūrinės Ašmenos mokyklose. Kadangi buvo labai gabus, nuspręsta jį leisti į Rygos gimnaziją. 1900m. ją baigęs aukso medaliu, Mečislovas 1901m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Baigęs seminariją, 1905m. pasiunčiamas studijuoti Petrapilio dvasinėje akademijoje. Čia jo profesoriai buvo žymūs visuomenės veikėjai, kunigai: K. Jaunius, J. Matulaitis - Matulevičius, A. Dambrauskas - Jakštas, J. Mačiulis - Maironis. Kunigu įšventintas 1907m. Akademiją baigė 1909m., gaudamas teologijos magistro laipsnį ir tų pačių metų vasarą išvyko į Belgiją, kur Liuveno universitete 1909 - 1912 metais studijuoja filosofiją, teologiją ir gamtos mokslus bei psichologiją. 1911m., apgynęs disertaciją, gauna filosofijos daktaro laipsnį. Norėdamas užbaigti gamtos mokslų studijas, dar metus mokosi gamtos mokslų fakultete. Siekdamas pagilinti apologetikos žinias, kitais metais įstoja į Strasbūro (Vokietija) universiteto Teologijos fakultetą. Kun. M. Reinys neapsiribojo teorinėmis žiniomis, bet siekė praktiškai susipažinti su įvairių šalių žmonių gyvenimu. Tam tikslui pabuvojo Anglijoje, Olandijoje, Danijoje, Švedijoje, Prancūzijoje, Šveicarijoje, Austrijoje, Italijoje; išmoko 9 kalbas.

Grįžęs į Lietuvą 1914m., vikarauja Vilniaus šv. Jono bažnyčioje, o po vienerių metų paskiriamas Vilniaus pedagoginių kursų ir lietuvių gimnazijos kapelionu, vėliau ir mokytoju. Nuo 1916m. pradeda dėstyti teologines disciplinas Vilniaus kunigų seminarijoje. Šias visas pareigas eina iki 1922m. Pedagoginis darbas pusmečiui buvo nutrūkęs, kai 1919m. kun. M. Reinys kartu su kitais lietuviais inteligentais buvo bolševikų paimtas įkaitu. 1919m. liepos mėn., Lietuvos ir Rusijos vyriausybėms pasikeitus kaliniais, kun. M. Reinys atgavo laisvę ir grįžo į Vilnių tęsti mėgiamo darbo.

1922m. steigiant universitetą Kaune, kun. dr. M.Reinys pakviečiamas vadovauti Teologijos - filosofijos fakulteto psichologijos katedrai. 1925m. ministras pirmininkas dr. Leonas Bistras į savo ministrų kabinetą įtraukė ir kun. dr. M.Reinį. Jis paskiriamas užsienio reikalų ministru. Nors šias

pareigas ėjo tik 7 mėnesius, kun. M. Reinys suspėjo nemažai nuveikti kartu su apaštališkuoju vizitatoriumi arkivysk. J. Matulaičiu - Matulevičiumi, normalizuojant Lietuvos valstybės santykius su Vatikanu ir įkuriant Bažnytinę provinciją. Taip pat jo pastangų dėka 1926m. buvo pasirašyta nepuolimo sutartis tarp Lietuvos ir Sovietų Sąjungos.

Įkūrus Lietuvos Bažnytinę provinciją 1926m., kun. M. Reinys buvo konsekruotas vyskupu ir paskirtas Vilkaviškio vyskupo A. Karoso padėjėju. 1934m. jam buvo pavesta Vilkaviškio kunigų seminarijos priežiūra, parapijų vizitavimas. Gyvendamas Vilkaviškyje, vysk. M. Reinys profesoriavo Vilkaviškio kunigų seminarijoje ir Vilniaus universitete.

Tapęs vyskupu, M. Reinys nebepriklausė jokiai politinei partijai, bet aktyviai įsitraukė į visuomeninį gyvenimą, siekdamas katalikišką visuomenę suburti į įvairias draugijas: Angelo Sargo, Pavasario, Ateitininkų ir kt. 1929 - 1930 metais prasidėjus intensyviai tautininkų valdžios akcijai prieš katalikus, buvo uždaryta moksleivių ateitininkų organizacija, suvalstybintos „Žiburio" ir kt. gimnazijos, iš universiteto atleista 19 profesorių, uoliausių katalikų, jų tarpe ir vysk. M. Reinys. Lietuvos episkopatas, atsižvelgdamas į pasunkėjusias katalikų mokymosi sąlygas, pavedė vysk. M. Reiniui rūpintis steigti katalikų universitetą. Didžiulės pastangos buvo bergždžios: valdžia universiteto atidaryti neleido.

Siekdamas geriau susipažinti su katalikų veikimu ir pagilinti profesines žinias, vysk. M. Reinys 1937m. lankėsi JAV ir Kanados lietuvių parapijose, sakydamas pamokslus, gilindamasis į jų reikalus, mokydamas tikėjimo tiesų. Šis vyskupo apsilankymas Amerikos spaudoje paliko malonų atgarsį.

1940m. vasario 16 d., mirus vysk. K. Michalkevičiui, Vilniaus arkivyskupui R. Jalbžykovskiui reikėjo padėjėjo. Kadangi Vilniaus kraštas jau buvo grąžintas Lietuvai, Lietuvos vyriausybė pageidavo, kad į šį postą būtų paskirtas lietuvis. Į šį prašymą buvo atsižvelgta, ir Apaštalų Sostas 1940m. liepos 9 d. vysk. M. Reinį, pakėlęs arkivyskupu, paskyrė jį Vilniaus arkivyskupo padėjėju.

Tautinė bei religinė lietuvių ir baltarusių padėtis Vilniaus arkivyskupijoje buvo labai sunki. Lenkai nenorėjo lietuvių įsileisti į bažnyčias, todėl 1940m. Vilniaus bažnyčiose prasidėjo riaušės. Tik įsikišus Vatikanui, buvo patenkintas lietuvių prašymas, ir nustatytu laiku laikomos pamaldos lietuvių kalba.

Labai sunkiose sąlygose atsidūrė ir arkivyskupas M. Reinys. Jis apsigyveno vargingame šaltame kambarėlyje ir pragyveno iš tikinčiųjų aukų. Vėliau jį priglaudė šv. Mikalojaus bažnyčios klebonas kun. Čibiras, tačiau 1942m. antskrydžio metu namas buvo sugriautas, o sužeistas arkivyskupas pateko į ligoninę.

1940m. įsikūrus sovietinei santvarkai, buvo nutarta tikybos jaunimą mokyti bažnyčiose. Trūko lietuvių kunigų, nes arkivysk. R. Jalbžykovskis aktyviausius kunigus lietuvius išsiuntinėjo į slaviškas parapijas. Į lietuviškas parapijas buvo skiriami kunigai, beveik nemokantys lietuviškai. Aplinkybės šiek tiek pasikeitė, kai vokiečių okupacijos metais arkivysk. R. Jalbžykovskis buvo ištremtas į Marijampolę. Tada, ėmus arkivyskupiją valdyti M. Reiniui, atsirado galimybė organizuoti lietuvišką kunigų seminariją, tačiau 1944m. karo veiksmai išvaikė profesūrą ir seminarija po to nebeveikė.

Arkivysk. M. Reinys buvo ne siauras šovinistas, bet mokslo ir krikščioniškos dvasios vyras, kupinas krikščioniško internacionalizmo. Jis vienodai rūpinosi visų tautinių grupių katalikų reikalais. Lenkai šnipinėjo ir skundė arkivyskupą M. Reinį Vatikanui tariamu lenkų skriaudimu. Savo pasiaiškinime arkiv. M. Reinys išdėsto esamas sąlygas ir prašo jį atleisti iš pareigų, tačiau jo prašymas nepatenkinamas.

1944m. sovietų armijai įžengus į Marijampolę, į Vilnių grįžo arkivysk. R. Jalbžykovskis. Arkiv. M. Reinys sutiko jį šiltai ir perduodamas savo pareigas parodė tikro krikščioniškumo pavyzdį. Arkivyskupas M. Reinys vėl buvo visiškai nušalintas nuo vyskupijos valdymo, iš kurijos pašalinti visi lietuviai. Lenkai atgavo visas privilegijas, o lietuviai ir baltarusiai neteko visų savo teisių. 1945m. liepos mėn., reikalaujant sovietų valdžiai, arkiv. R. Jalbžykovskis išvyko į Lenkiją. Pagal paveldėjimo teisę arkivyskupijos valdymas teko M. Reiniui. Tačiau ir būdamas Lenkijoje, arkiv. R. Jalbžykovskis tebevaldė lenkiškąją ir baltarusiškąją arkivyskupijos dalį, kvietė klierikus į Baltstogės seminariją. Pairo kunigų drausmė. Lenkai kunigai palikdavo savo parapijas ir, nieko neatsiklausę, išvykdavo į Lenkiją. Taip 1947m. Baltarusijoje beveik neliko kunigų. Tikinčiųjų delegacijos su ašaromis maldavo arkiv. M. Reinį duoti jiems kunigą, bet jis negalėjo jų visų patenkinti. Pavyko pasiekti, kad bent visose Vilniaus bažnyčiose būtų po vieną lietuvį kunigą.

Didelio takto ir išminties reikėjo arkiv. M. Reiniui palaikant santykius su sovietine valdžia. Daugeliu klausimų pavykdavo rasti daugiau ar mažiau priimtiną sprendimą, net iškovoti šiokių tokių teisių. Bet arkiv. M.

Reinys negalėjo tylėti prieš ateistinės propagandos išpuolius ir duodavo drąsų atkirtį savo pamoksluose, gynė Kauno kunigų seminarijos teises. 1947m. arkiv. M. Reinys ryžtingai pasipriešino valdžios sumanymui steigti DŽDT rajonų vykdomiesiems komitetams pavaldžius bažnytinius komitetus, kurie vadovautų tikinčiųjų bendruomenėms. Už tai 1947m. birželio 12 d. buvo areštuotas. Mirė 1953m. lapkričio 8 d. Vladimiro kalėjime. Palaidotas bendrame kape.

Jautrus, nuoširdus ir nusižeminęs arkiv. M. Reinys kartu buvo pareigingas bei principingas, nepripažino kompromisų. Buvo pasiekęs tokio savęs apvaldymo tobulumo, jog niekad nepareiškė susijaudinimo ar pykčio. Jo harmoningos asmenybės niekas nepajėgė išvesti iš pusiausvyros. Sugebėjo kiekvieną suprasti, įvertinti ir paskatinti siekti tobulumo.

82. KUNIGAS JONAS REITELAITIS

(1884 - 1966)

Gausiai Dievo apdovanotas įvairiais talentais kun. Jonas Reitelaitis gimė 1884m. Marijampolės apskr., Naujasodžių (Navasodai) km. Jo tėvas buvo mažažemis valstietis, turintis 6 margus žemės, todėl Jonukas, pramokęs amato, tapo keliaujančiu kaimo siuvėju. Bendraudamas su įvairiais žmonėmis, gerai pažino liaudį, jos reikalus. Keliaudamas per kaimus, skaitydavo įvairias knygas ir taip savarankiškai pasiruošė egzaminams į ketvirtąją gimnazijos klasę.

Lietuvoje težinomi gal tik du žmonės, kurie klumpėti nuvyko laikyti egzaminų ir buvo kitų draugų sutikti su pašaipa. Tai Pranciškus Dovydaitis ir Jonas Reitelaitis. Tačiau, kai šie „klumpiai" pradėjo atsakinėti, - visi nustėro, tiek draugai, tiek profesoriai. J. Reitelaitis buvo retų gabumų žmogus, o savo visapusiškumu - dar retesnis.

Baigęs keturias klases, J. Reitelaitis įstojo į Seinų kunigų seminariją. Čia atsiskleidė jo nepaprasti gabumai, bet dėl jo kuklumo, nebuvo laiku pastebėti ir reikiamai įvertinti. Pamokų jam nereikėdavo ruošti, todėl galėdavo daug laiko skirti darbui bibliotekoje. J. Reitelaitis buvo pirmakursis, kai R. Jalbžykovskis, naujasis seminarijos inspektorius sumanė daryti bibliotekoje „atranką". J. Reitelaitis buvo paskirtas į komisiją, kuri turėjo nurašyti senas „nenaudingas" knygas. Jau tada jis suprato knygų vertę ir gailėdamasis ištisas tris dienas kišo „šlamštą" į krosnį. Taip R. Jalbžykovskio nurodymu buvo sunaikintos vertingiausios Seinų seminarijos knygos. Labai giliai šią tragediją išgyveno seminarijos profesorius, istorikas kanauninkas Pranciškus Augustaitis, kuris tris savaites negalėjo dirbti bibliotekoje ir vis dūsaudavo: „Bože, Bože...", matydamas vis tuštėjančias lentynas.

Mokydamasis seminarijoje, J. Reitelaitis dirbo knygininku ir organizavo lietuvių klierikų būrelį.

1913m. sausio 19 d. įšventintas kunigu, J. Reitelaitis pusmetį vikaravo Mozūrijoje ir čia turėjo progos gerai pažinti lenkus. 1914 - 1916 metais vikaravo Šventežeryje. Perkeltas į Seirijus pastatė ten lentpjūvę, o kitą - Leipalingyje.

1926m. vyskupijos kurija jam pavedė suorganizuoti parapiją Krikštonyse. Tais metais kun. J. Reitelaitis pastatė laikiną medinę bažnytėlę ir griebėsi naujos, mūrinės bažnyčios statybos. Statant bažnyčią, atsiskleidė klebono inžinieriniai sugebėjimai. Jis pats sukūrė bažnyčios projektą,

kuris buvo patvirtintas. Pats klebonas su parapijiečiais ją ir statė. Pasakojama, kad kartais su reikalais atvykę parapijiečiai nepažindavo savo klebono, apsivilkusio darbiniais rūbais, ir jį patį paklausdavo, ar klebonas namie. Jis paprašydavo žmones eiti į klebono butą, o pats, įėjęs pro kitas duris, apsivilkdavo sutaną ir pasitikdavo savo svečius.

1935m. bažnyčios statyba buvo baigta ir ji konsekruota Kristaus Karaliaus titulu. Naujoji bažnyčia nestilinga, bet įdomi. Tai didelis klebono kun.J. Reitelaičio entuziazmo ir kūrybos vaisius. Dirbdamas prie bažnyčios statybos, kun. J. Reitelaitis gavo astmą ir širdies ligą, sunkiai begalėjo kvėpuoti ir vaikščioti. Tada teko daugiau laiko skirti istoriko darbui. Jis rinko medžiagą, studijavo ir paskelbė apie 30 Sūduvos parapijų monografijų.

1963m. sausio 19 d. atšventęs auksinį kunigystės jubiliejų, kun. J. Reitelaitis atsisakė klebono pareigų, likdamas rezidentu. Mirė 1966m. lapkričio 30 d.

Kunigas J. Reitelaitis buvo nepaprastai visapusiškas žmogus. Jis buvo istorikas, siuvėjas, audėjas, tautosakininkas, vienas geriausių liaudies medicinos žinovų ir gydytojų, inžinierius. Lietuvos Mokslų Akademijos bendradarbiai jo laukdavo ir priimdavo išskėstomis rankomis, kad galėtų pasidalyti žiniomis. Rankraštyno darbuotojams jis buvo nepamainomas talkininkas, kai reikdavo perskaityti išdilusius dokumentus ar bent paaiškinti jų turinį. Gerai buvo išstudijavęs Dzūkijos istoriją; neblogai žinojo ir kitų Lietuvos sričių istoriją. Dar besimokydamas seminarijoje, parašė ir išspausdino Račių Jono vardu monografiją apie Gudelius. Jo daug darbų liko neišspausdintų Lietuvos Mokslų Akademijos ir universiteto bibliotekose, kadangi neatitiko laiko dvasios. Tačiau tas faktas, kad kun. J. Reitelaičio laidotuvėse dalyvavo Mokslų Akademijos atstovai, rodo, kad jo darbai yra vertinami.

Privačiame gyvenime kun. J. Reitelaitis buvo labai kuklus, tenkinosi tuo, kas paprasčiausia. Visas savo pajamas sunaudojo bažnyčios statybai ir mokslo reikalams. Dėvėdavo paties pasisiūtais drabužiais. Mėgo fizinį darbą ir daug dirbo. Dažnai pasitaikydavo, kad interesantai jį rasdavo dengiantį stogą, dirbantį statinę ar mūrijantį krosnį. Visą gyvenimą buvo paprastas, sąmojingas, švelnus ir gailestingos širdies. Iki senatvės išlaikė žvalų ir blaivų protą.

Jo kuklus, ištvermingas darbas nemažai pasitarnavo Bažnyčios ir tautos interesams.

83. TĖVAS ANDRIUS RUDAMINA SJ

(1596 - 1631)

Pirmasis lietuvis misionierius, Kristaus mokslą skelbęs Kinijoje, T. Andrius Rudamina SJ kilęs iš dusetiškių bajorų Rudaminų šeimos. Jo tėvas buvo Daugėliškio seniūnas, o senelis Motiejus Rudamina - Utenos ir Daugėliškio seniūnas; senelio brolio vaikai - kaštelionai tuometinės Lietuvos srityse: Naugarduke, Plocke, Smolenske.

A. Rudamina gimė 1596m. Daugėliškyje, Švenčionių apskr. Šiek tiek pasimokęs namie, Andrius įstojo į Vilniaus jėzuitų kolegiją. Ten, įsigijęs vidurinį mokslą ir religinio gyvenimo pagrindus, jis pasiryžo stoti į Jėzaus Draugiją. Tačiau tėvas nenorėjo, kad jo sūnus taptų dvasininku ir,jau pradėjusį studijuoti filosofiją Vilniaus akademijoje, Andrių 1614m. išsiuntė mokytis į užsienį, manoma, kad į kurį nors Vokietijos universitetą ar jėzuitų kolegiją. Baigęs filosofiją, A. Rudamina įstojo (1617) į Liuveno universitetą. Ten mokėsi nemažai studentų iš Lenkijos ir Lietuvos, jų tarpe ir būsimasis Vilniaus vyskupas Eustachas Valavičius. Ten mokydamasis, A. Rudamina išvertė į lenkų kalbą (iš lotynų klb.) Liežo kan. Jean de Choquier veikalą „Thesaurus politicorum aphorismorum". Šis vertimas buvo išleistas 1652m., jau po T. A. Rudaminos mirties. Pakartotina laida kita antrašte pasirodė 1738m. Liuvene A. Rudamina tebuvo neilgai. Spėjama, kad dar tais pačiais 1617m. grįžo į Lietuvą, nes tuo metu mirė jo tėvas. Giminės, norėdami sulaikyti jį nuo stojimo į vienuolyną, skubėjo surasti jam žmoną. Tačiau Andrius, grįždamas į tėviškę, su visa palyda užsuko į Vilniaus jėzuitų naujokyną. 1618m. jis pasiprašė priimamas į ordiną. Stodamas į jėzuitų ordiną, A. Rudamina Vilniaus jėzuitų naujokynui užrašė Rastinėnus ir Geležius, kurie išliko jėzuitų nuosavybe iki pat ordino panaikinimo. Kai vyresnieji, atsižvelgdami į tai, kad jis suteikė tokią didelę materialinę paramą naujokynui, norėdavo jam įtaisyti geresnius drabužius, A. Rudamina atsisakydavo. Sau jis rinkdavosi visa, kas prasčiausia, nevengė sunkiausių darbų. Kai kartu su Andriumi įstojęs į vienuolyną jo tarnas Mikalojus norėdavo savo buvusiam ponui palikti lengvesnius darbus virtuvėje, šis įspėdavo, kad jiems nedera prisiminti, kuo jie buvo pasaulyje.

Kadangi A. Rudamina jau buvo baigęs filosofijos studijas, išbuvęs dvejus metus naujokyne, pradėjo studijuoti teologiją Vilniaus akademijoje.

Baigus antruosius studijų metus, tuometinis Lietuvos jėzuitų provinciolas italas Augustinas Vivaldi nusprendė A. Rudaminą ir kelis kitus Lietuvos jėzuitų klierikus pasiųsti studijuoti į Romą. Romos jėzuitų kolegijoje A. Rudamina tęsė teologijos studijas ir jas baigė 1624m. Kunigu įšventintas jau 1623m.

Nuo pat pirmųjų vienuolyne buvimo dienų A. Rudamina jautė norą vykti į misijas. Šį norą dar sustiprino sapnas - regėjimas, kurį jis matė baigdamas studijas. Jis matė žemę, padalintą į keturias dalis, kurias vienuoliai laikė ant savo pečių, o angelai šluostė skarelėmis prakaitą nuo jų veidų ir tas skareles aukojo Viešpačiui. Rytinėje dalyje buvo sunkiausia. A. Rudamina galutinai apsisprendė ir paprašė ordino generolą Mucijų Vitellesch siųsti jį į misijas Rytuose. Tėvas generolas šį prašymą patenkino ir leido tuojau ruoštis kelionėn į Indiją.

T. Andrius į Lietuvą nebegrįžo, bet 1624m. rudenį išvyko į Portugaliją. Iš Lisabonos 1625m. pavasarį kartu su 11 jėzuitų portugalų laivu išplaukė į Goą. 5 mėnesius trukusios kelionės metu T. A. Rudamina labai rūpestingai slaugė ligonius, virė jiems valgį ir kitokiais būdais patarnavo.

1626m. rugpjūčio 22 d. atvykęs į Goą, T. Andrius, nežiūrėdamas kelionės nuovargio, ėmėsi darbo. Pirmasis eidavo ten, kur sunkiausia. Buvo labai sumenkęs ir nusilpęs, bet vyresniuosius prašė jam netaikyti jokių lengvatų. Tėvą Andrių labai vargindavo pasikartojanti maliarija, todėl vyresnysis pasiūlė ligoniui vykti kartu su juo į Macao (Kinija), tikėdamasis, kad geresnis klimatas jam padės atgauti jėgas. Netrukus buvo pasiųstas į šiauresnę Čekiano provinciją (Hančou miestą). Ten būdamas, pradėjo uoliai mokytis kinų kalbos. Iš ten 1626m. T. A. Rudamina Lietuvos jėzuitų provinciolui Mykolui Ortiz pasiuntė kelias jėzuitų išleistas kinų kalba knygas. Būdamas labai nusilpęs ir daug dirbdamas, dažnai atkrisdavo. Daug ko stigo ligoniui tame svetimame krašte, tačiau niekas nepastebėjo nė mažiausio T. Andriaus nekantrumo ar ypatingo noro išgyti. Visa pakentė, ramiai pasiduodamas Viešpaties valiai. Pagaliau, pasveikęs nuo maliarijos, T. A. Rudamina pradėjo sirgti plaučių džiova. Tai matydami, vyresnieji 1628 gale ar 1629 metų pradžioje jį pasiuntė į Fukieno provincijos sostinę Fučou, kur buvo švelnesnis klimatas. Tik prieš trejus metus čia buvo pradėta skelbti Kristaus mokslą, bet jau buvo keli šimtai katalikų, jų tarpe nemažai ir išsilavinusių žmonių. Ten sėkmingai darbavosi jėzuitas Julijus Aleni, vadinamas Vakarų Konfucijumi.

Prisistatęs savo naujam vyresniajam T. Benediktui de Mattis, T. Andrius uoliai ir karštai ėmėsi darbo. Jis jau tiek buvo pramokęs kinų kalbos,

kad galėjo sakyti pamokslus, klausyti išpažinčių. Drauge su T. J. Aleni parašė kinų kalba knygą „K'ou to jih ch'ao" („Pasikalbėjimas su kunigu"), kurioje duodami atsakymai į įvairius tikinčiųjų klausimus. Šios knygos buvo išleistos trys laidos, paskutinioji 1922m.

T. A. Rudamina visiems buvo labai mandagus, nuolankus ir paslaugus. Dirbo, kiek pajėgdamas, nes sveikata vis silpo. Pradėjo smarkiai kosėti, iš burnos gausiai prasiveržd avo kraujas. Vyresniojo kalbinamas, kad vyktų gydytis, atsakė: „Nestojau į vienuolyną patogumų ieškoti, vien Dievui tarnauti". Jo vyresnysis T. B. de Mattis vėliau rašė: „Plunksna neaprašysiu, koks buvo kilnus žmogus, kaip šventai pakėlė visokį vargą, trūkumus, ligą, skausmus, apie kuriuos lengviau pagalvoti, negu papasakoti". Netrukus T. A. Rudamina dar labiau nusilpo. Šv. Jono Krikštytojo šventėje paskutinį kartą atlaikė šv. Mišias, kurios dėl trukdančio kosulio ir dėl to, kad karštai ir ilgai meldėsi, užsitęsė visą valandą. Rugsėjo mėn. pradžioje gerklėje iškilo votis, kuri trukdė valgyti. Ypatingą rūpestį T. Andriui kėlė tai, kad jis nebegali priimti šv. Komunijos, tačiau vylėsi, kad aname gyvenime patirs dangiškos paguodos.

Rugsėjo 4 d., atlikęs išpažintį ir paprašęs suteikti Ligonių patepimą, T. Andrius ruošėsi sutikti mirtį. Sužinojęs, kad jam jau daromas karstas, T. Andrius prašė, kad jis nebūtų labai brangus. Paskutinę naktį paprašė vyresnįjį praleisti kartu su juo. Praėjus apie pusantros valandos po pusiaunakčio, ligonis pasakė, kad mato ateinantį jo pasiimti šv. Ignacą ir prašė jį priimti. Paklaustas, kaip reikia jį priimti, kalbėjo: „Žiūrėk, koks puikus jo veidas, kokius puikius palydovus atsiveda. Žiūrėk, kaip mane vadina ir nori išsivesti". Jo veidas buvo judrus ir linksmas, lyg su kuo šnekėtųsi. Mirė apie antrą valandą nakties.

Taip 5 metus skelbęs Evangeliją Kinijoje, T. Andrius Rudamina SJ mirė 1631m. rugsėjo 5 d. Sužinoję apie jo mirtį, kinai krikščionys susirinko į bažnyčią, kur karste gulėjo T. Andriaus kūnas aprengtas kinų kunigų drabužiais. Prašant kinams, velionis ilgai buvo laikomas bažnyčioje. Liudijama, kad tuo metu buvo jaučiamas nepaprastai malonus kvapas, kurio priežastis nebuvo nustatyta. T. J. Aleni, tuo metu gyvenęs Jovane, pasakojo, kad mirus T. Andriui, jo bažnyčioje pasirodžiusi nepaprasta šviesa.

Kinai krikščionys pasirūpino, kad T. Andriaus palaikai būtų palaidoti šv. Kryžiaus kalne. Ten ant kalno stovėjo labai gražus kryžius; jo papėdėje buvo žemėje padaryta koplytėlė ir ten padėtas T. Rudaminos kūnas. Durys užristos dideliu akmeniu su dailiai išraižytu kryžiumi ir užrašais

kinų bei portugalų kalbomis. Vėliau virš tos koplytėlės buvo pastatyta bažnyčia.

Pro ten į Indiją vykęs Lietuvos bajoras Levickis 1646m. rašė apie T. A. Rudaminą: „Ir dabar prie jo karsto renkasi žmonės savo varguose ir pavojuose ir patiria daug paguodos". XVIII amž. Lietuvos jėzuitai Rostovskis, Drews, Dunin - Szpot ir kiti, rašydami provincijos ar misijų istoriją, vis primindavo T. A. Rudaminą. 1900m. Amerikos lietuvių vardu popiežiui Leonui XIII buvo įteiktas raštas Lietuvos reikalais, kuriame taip pat buvo prašoma paskelbti šventaisiais T. Andrių Rudaminą SJ ir vysk. Merkelį Giedraitį. Bet po to šiuo reikalu nebuvo daryta jokių žygių.

84. KUNIGAS MARTYNAS SIDARAVIČIUS

(1829 - 1907)

Uolus draudžiamos lietuviškos literatūros leidėjas ir platintojas kunigas Martynas Sidaravičius gimė 1829m. lapkričio 9 d. Plėgų km., Lukšių vlsč., Šakių apskr. Jo tėvai buvo ūkininkai. Skaityti ir rašyti Martynuką išmokė tėvas, bet jam mirus ir ūkį pradėjus valdyti vyresniajam broliui, berniukui teko ganyti gyvulius, nors mokytis nepaprastai norėjo. Ganydamas gyvulius, jis visada turėdavo kokią nors knygą ir mokėsi. Nešiojosi su savim ir rašymo priemones. Kad turėtų už ką nusipirkti popieriaus, Martynas prašydavo šeimininkę, kad jam įdėtų ne virtų, bet žalių kiaušinių. Kelis surinkęs ir pardavęs, pirkdavosi popieriaus.

Martynas turėjo vyresnį pusbrolį Marcinskį (Martynaitį), barono Keidelio girių sargo sūnų, kuris bajoro remiamas, baigė gimnaziją, o vėliau, mokantis Varšuvos kunigų seminarijoje ir Petrapilio dvasinėje akademijoje, jį rėmė Martyno tėvas. Tapęs kunigu Marcinskis, atsidėkodamas už pagalbą, gautą iš Sidaravičių, ryžosi padėti siekti mokslo Martynui. Taip, sulaukus dvidešimt metų amžiaus, Martynui atsirado galimybė pradėti rimtai, nuosekliai mokytis.

Martynas suprato, kad teks įveikti nemaža sunkumų, todėl karštai meldėsi ir pasiryžo visą amžių nevalgyti mėsos, kad Dievas jam padėtų sėkmingai baigti mokslus ir tapti kunigu. Šį pažadą jis garbingai ištesėjo.

Išvykęs iš namų, M. Sidaravičius pirmiausia trejus metus mokėsi Marijampolėje. Paskui nuvyko į Bielską (Varšuvos vysk.) pas pusbrolį Marcinskį, kuris jį mokė daugiau kaip metus. Dar metus pasimokęs Studzianoje (Sandomiro vysk.) pas vienuolius, ruošiančius jaunuolius mokytis dvasinėje seminarijoje, M. Sidaravičius 1855m. įstojo į Seinų kunigų seminariją ir ją baigė 1858m.

Tuo metu Seinų vyskupijoje nebuvo vyskupo, todėl kunigystės šventimus gauti seminarijos auklėtiniai turėdavo vykti į Varnius. Ten Žemaičių vysk. M. Valančius 1858m. lapkričio 27 d. M. Sidaravičiui ir jo draugams suteikė kunigystės šventimus.

Tai buvo neužmirštama diena. Kreipdamasis į jaunuosius kunigus ir kalbėdamas apie būsimas jų pašaukimo pareigas, vyskupas karštai ragino rašyti ir platinti lietuviškas knygas. Šie garbingo ganytojo žodžiai giliai įstrigo į kun. Martyno širdį ir tapo vienu svarbiausių jo gyvenimo uždavi-

nių. Savo visas jėgas, sugebėjimus, lėšas ir laiką kun. M. Sidaravičius paskyrė lietuviškų knygų leidimui, platinimui, rašymui ir vertimui iš lenkų kalbos. Šį darbą jis dirbo ne tik pats, bet surado, išmokė ir paruošė didelį būrį padėjėjų. Visur turėjo patikimų žmonių, pas kuriuos buvo laikoma draudžiama literatūra ir pasiekdavo tolimiausius Lietuvos kampelius.

Kun. M. Sidaravičius po kelerius metus vikaravo Alvite, Griškabūdyje, Liudvinave ir Šakiuose. 1873m. buvo paskirtas Sudargo klebonu ir ten 1907m. kovo 7 d. mirė.

Keliolika metų kun. M. Sidaravičius jo lėšomis spausdinamas knygas pats platino, vežiodamas jas po visą Lietuvą. Kunigai tuo metu be leidimo negalėdavo išvykti iš savo gyvenamos vietos. Tuos leidimus būdavo sunku gauti ir tai daugiausia dviem savaitėms. Sulaikyti be šių leidimų turėdavo mokėti dideles pabaudas. Kun. M. Sidaravičiui tikrai sekėsi: jis niekada neprašė valdžios tokio leidimo ir niekada nebuvo sulaikytas bei nubaustas, nors išvažinėdavo visą Lietuvą. Su knygomis per Kauno guberniją nuvykdavo į Pakuršę, kartais pasiekdavo Palangą. Jis suorganizavo, kad Vilniuje, prie Aušros Vartų, prekiaujantys devocionalijų pardavėjai („karabelninkai") turėtų parduoti ir lietuviškų knygučių. Vykdamas Advente į Seinų vyskupiją, pakeliui sakydavo, kad veža vyskupui žuvies Kūčioms, nes jis ir žvejodavo Nemune. Iš ten pasiekdavo Kapčiamiestį ir kitas Seinų apskrities parapijas.

Kol rusų valdžia nebuvo susekusi, kaip lietuviškos knygos pasiekia Lietuvą, kun. A. Sidaravičius pats jas vežiodavo iš Tilžės per sieną ties Sudargu. Pažįstamas rusų pasienio sargybos viršininkas jam jokių kliūčių nedarydavo. Vėliau tekdavo pereiti sieną Kauno gubernijoje, naktimis persikeliant per Nemuną. Teko surasti kelis tokius perkėlimo punktus. Per sieną pergabenti knygas buvo nesunku: nemaža buvo sargybinių, kurie už pinigus padėdavo ir pamokindavo, kaip pereiti sieną. Tačiau toliau knygas reikdavo pravežti pro 3 sargybinių kardonus (linijas). Čia jau tekdavo susitikti su visai nepažįstamais sargybiniais. Šioje zonoje geriausiu kun. M. Sidaravičiaus talkininku buvo Naumiesčio vikaras kun. S. Pietrikas. Pasinaudodamas tuo, kad sargybiniams buvo įsakyta kunigų, vykstančių pas ligonius su Švč. Sakramentu, nekratyti, kun. S. Pietrikas nuolat važiuodavo nuo pasienio „pas ligonius". Pamatęs atjojančius sargybinius, skambindavo varpeliu, ir tie jo neliesdavo. Nemažai padėdavo kun. M. Sidaravičiui ir uolus lietuviškos spaudos platintojas, Kalvarijos dekanas kun. Jonas Žaliauskas. Gerai sugyvendamas su rusų valdininkais, dekanas mielai skolindavo jiems savo arklius. Kartą dekanas paskolino savo ark-

lius apskrities viršininkui nuvežti žmoną pas gydytoją į Sitkūnus. Grįžtant namo, dekano vežėjas prikrovė pilną vežimą lietuviškų knygų. Apskrities viršininkas su žmona laimingai jas pargabeno į Kalvariją, kur jos buvo išparduotos. Kartą ir pats kun. M. Sidaravičius užsodino net žandarą ant pilno knygų vežimo ir iš Sudargo pasiuntė į Marijampolę. Vienas artimiausių kun. M. Sidaravičiaus bendradarbių buvo kun. Antanas Vytartas. Bevežiodamas knygas po Lietuvą, kun. M. Sidaravičius susirado padėjėjų ne tik ūkininkų, pamaldžių moterų, bet ir visai tam darbui atsidavusių žmonių, „karabelninkų". Jis juos paruošė ir, jam ėmus senti, jie šį darbą visiškai perėmė į savo rankas, - išvežiodavo knygas po visą Lietuvą.

Naudotis paštu persiunčiant knygas buvo pavojinga, todėl kun. M. Sidaravičius suorganizavo „vaikščiojantį paštą". Tai buvo daugiausia darbščios, geros mergaitės, pamaldžios tretininkės iš Slavikų, Kaimelio, Gelgaudiškio, Plokščių, Lukšių, Šakių, Griškabūdžio, Sintautų, Naumiesčio, Pilviškių, Garliavos, Marijampolės, Kalvarijos, Bartninkų, Lankeliškių, Alvito, Virbalio ir Pajevonio parapijų, besimaitinančios iš savo rankų darbo. Platindamos lietuviškas knygas, jos atlikdavo tolimiausias keliones, paprastai be jokio atlyginimo.

Iš vyskupo M. Valančiaus kun. Sidaravičius buvo gavęs dvasinės vyriausybės leidimą visoms jo leidžiamoms knygoms. Paruošti šias knygas spaudai nebuvo lengva. Reikėjo žmonių, mokančių lietuvių kalbą, sugebančių versti iš svetimų kalbų, nes originalios lietuviškos religinės literatūros beveik nebuvo.

Vienas pirmųjų kun. Sidaravičiaus pagalbininkų, ruošiant lietuviškas knygas spaudai, buvo Juozas Antanavičius. Jis taisė kun. M. Sidaravičiaus išspausdinto Karaliaučiuje vertimo į lietuvių kalbą „Ziegorius Mukos Viešpaties" korektūrą, paskui pats ėmė rašyti ir versti iš lenkų kalbos religinę literatūrą. Vėliau Apvaizda jam atsiuntė nemažiau darbštų bendradarbį Serafiną Kušelevskį, Žemaičių bajorą. Jis su nepaprastu pasiaukojimu darbavosi, versdamas į lietuvių kalbą religinę literatūrą, iš lenkų kalbos. Jo rašybai būdinga žemaičių tarmė. Nemažai jo raštuose liko ir polonizmų. Kun. Sidaravičius buvo jo darbų įkvėpėjas. Rašė bei vertė ir pats kun. M. Sidaravičius, tačiau dėl parapijos reikalų negalėjo tam darbui daugiau atsidėti. Kun. M. Sidaravičiui buvo priekaištaujama dėl negrynos jo knygų kalbos, tačiau ši kalba, nors ir neparemta gramatikos taisyklėmis, buvo gerai suprantama liaudžiai ir todėl jo knygos buvo mielai skaitomos.

Šių trijų pasišventusių žmonių darbo dėka 1874 - 1889 metais buvo išspausdinta bei išplatinta 29 religinio turinio knygos lietuvių kalba. Jų

kiekvienos apimtis siekė nuo keliasdešimt iki kelių šimtų puslapių. Prisimenant, kokiomis sąlygomis šis darbas buvo dirbamas, reikia pripažinti, kad jis tikrai didelis.

Uoliai ieškodamas bendradarbių, kun. M. Sidaravičius džiaugėsi kiekvienu „apaštaliuku ", kuris nors kiek prisidėdavo prie šio kilnaus lietuviškų knygų ruošimo, leidimo ir platinimo darbo. Taip užsimezgė jo pažintis su A. Dambrausku - Jakštu, šiam esant tremtyje Ustiužne (1889). Čia jį aplankė kun. M. Sidaravičiaus pasiuntinys Domininkas Miklius ir paprašė išversti „Visų metų šventųjų gyvenimų" vieną dalį. Vertimas kun. M. Sidaravičiui labai patiko ir taip A. Dambrauskas tapo jo „apaštaliuku". Užsimezgusi pažintis nenutrūko ir A. Dambrauskui grįžus į Kauną. Kas vasarą kun. Sidaravičius atveždavo savo „apaštaliukui" keptų žiobrių, kuriuos pats labai mėgo ir buvo įsitikinęs, kad tokią žuvį valgė Kristus su apaštalais. Arčiau susipažinus, A. Dambrauskas kelis kartus lankėsi Sudarge.

Iš lietuviškų knygų leidimo pralobo spaustuvininkai, pralobo „karabelninkai", tik nepralobo pats kun. M. Sidaravičius. Ką jis turėjo susitaupęs, viską išleido knygoms spausdinti. Jis net tinkamesnio drabužio neturėjo. Apsivilkęs prastus kailinius, į prastus batus basom įsispyręs, jis žiemą, šaltomis naktimis, knygas po Lietuvą vežiojo. Nuolat buvo linksmas, kad tokį kilnų darbą dirba. Kojas jis ėmė geriau auti, kai gydytojas įsakė saugotis reumato. Lėšos, kurias kun. M. Sidaravičius galėjo skirti knygų spausdinimui, buvo nedidelės.

Sudargo parapijoje, jam klebonaujant, buvo 1200 žmonių atliekančių išpažintį, o, be to, dalis parapijos lankė Slavikų ir Kaimelio bažnyčias. Pajamų, kurias gaudavo, kartais užtekdavo tik šiaip taip prasimaitinti. Tačiau, kadangi knygas spausdindavo savo lėšomis, visas išlaidas jam reikėjo padengti. Dėl tų rūpesčių naktimis negalėdavo miegoti.

1880m. per šv. Onos atlaidus Slavikuose kun. M. Sidaravičius iš bažnyčios į kleboniją grįžo labai susirūpinęs. Vienam kitam kunigui pasidomėjus, kokia bėda ištiko kunigą Martyną, šis verkdamas papasakojo, kad gavęs iš Prūsijos laišką, kuriame spaustuvininkas griežtai reikalauja didelės sumos pinigų, o jis neturįs ir nežinąs, kur gauti. Besiskųsdamas senelis kunigas parpuolė ant kelių prieš bepietaujančius kunigus, viso, kas šventa, vardu maldaudamas, kad jie padėtų jam tas knygas išpirkti.

Tokia neįprasta scena visus giliai sujaudino. Kun. Simonas Račiūnas pirmasis ištraukė iš kišenės pluoštą banknotų ir įteikė prašančiam. Jo

pavyzdžiu pasekė ir kiti kunigai. Gausiai apdovanotas senelis susijaudinęs pradėjo net rankas bučiuoti savo broliams kunigams ir, gal šimtą kartų padėkojęs, išėjo.

Tai buvo uolus, nusižeminęs, maldingas, kuklus kunigas. Žmonės jį laikė šventu.

Kunigas M. Sidaravičius savo nuoširdžiu darbu padėjo tvirčiausią pamatą spaudos atgavimui. Jo ir kitų knygnešių darbo dėka tikslas, kurio siekė caro valdžia uždrausdama spaudą, liko nepasiektas. Tai buvo tylus, nepastebimas darbininkas. Kratų metu caro žandarai pas jį nerasdavo nieko įtartino. Beveik nebuvo jis žinomas ir apsišvietusiems lietuviams. Geriausiai jį pažino paprasti žmonės, kurie jam padėdavo knygas platinti. Kaip nepastebimas jis dirbo savo didelį darbą, taip beveik nepastebimas ir mirė. Prie jo kapo buvo pastatytas mažas, labai prastas geležinis kryželis, dar paprastesniame akmenyje įstatytas. Tik vėliau pavasarininkų rūpesčiu buvo pastatytas gražus paminklėlis.

Kun. M. Sidaravičius spaudos draudimo laiku buvo didžiausias švietėjas. Jis padėjo pamatą, prie kurio, kaip mažos plytelės, viena prie kitos prisidėjo vėliau visų žinoma „Aušra" ir kiti Prūsijoje spausdinami laikraščiai.

85.T. KONSTANTINAS SIRVYDAS S. J.

(1580 - 1631)

Pirmojo lietuvių kalbos žodyno autorius ir M. Daukšos pradėto darbo vienas žymiausių tęsėjų yra Konstantinas Sirvydas. Remiantis Rygos jėzuitų kolegijos duomenimis, K. Sirvydas turėtų būti gimęs 1580m. Sirvyduose, Dabužių parap., netoli Anykščių. Keturiolikmetis Konstantinas atvyko į Vilnių mokytis jėzuitų vedamoje kolegijoje. Čia dirbančių mokytojų tarpe buvo gerai mokantis lietuvių kalbą kaunietis Jonas Ravas, kuris mokiniams galėjo lietuviškai paaiškinti sunkesnes lotynų gramatikos taisykles. K. Sirvydas baigė humanitarinį skyrių, kuriame išmoko rašyti eiles lotyniškai, graikiškai ir, kaip manoma, hebraiškai.

K. Sirvydas, kaip ir daugelis ano meto jaunuolių, žavėjosi Žemaičių vyskupo Merkelio Giedraičio atsidavimu Bažnyčios ir tautos reikalams, todėl pasiprašė priimamas į jėzuitų ordiną, kad atitinkamai pasiruošęs, galėtų sėkmingiau darbuotis. Su kitais 5 draugais Konstantinas išvyko į Rygą ir 1598m. rugpjūčio 1 d. pradėjo naujokyną. Po metų naujokų skaičius išaugo iki 30. Jų tarpe buvo ir 2 žemaičiai: Merkelis Daugėla ir Jonas Jamilkauskis. Didelę įtaką Konstantinui ir jo draugams darė jų magistras, belgas tėvas Bekanus. 1600m. Konstantinas ir keli kiti jo draugai buvo pasiųsti į Dorpatą (Tartu), kad ten pas žinomą poetą tėvą L. Bojerį baigtų savo humanitarines studijas. Tais pačiais metais K. Sirvydas padarė ir pirmuosius vienuolinius įžadus. 1601 - 1603 metais mokytojauja Nesvyžiaus kolegijos žemesnėse klasėse. 1603 - 1606 metais studijuoja filosofiją Pultuske ir 1606 - 1610 metais teologiją Vilniaus akademijoje. 1610m. įšventintas kunigu, paskiriamas pamokslininku Vilniaus akademijos (šv. Jono) bažnyčioje. Čia jis sakė pamokslus lietuviškai. 1611 - 1612 metais atlikęs tercijatą Nesvyžiuje, ten dar paliekamas kurį laiką ir sako pamokslus lenkiškai. Nuo 1613m. K. Sirvydas vėl Vilniuje. Vilniaus akademijoje dėsto pozityviąją teologiją (Švento Rašto aiškinimas, Bažnyčios istorijos bruožai ir galbūt hebrajų k.) ir sako pamokslus lietuviškai. Pamokslininku šv. Jono bažnyčioje kun. K. Sirvydas išbuvo 10 metų. 1617m. šv. Kazimiero bažnyčioje K. Sirvydas padarė iškilmingus vienuolinius įžadus.

Nemaža K. Sirvydo gyvenimo ir veiklos dalis tampriai susieta su Vilniaus akademija: jis čia dėstė teologiją, nuo 1612m. buvo rektoriaus tarėju. 1616 - 1617 metais buvo žemesniųjų studijų prefektas, dalyvavo labda-

ringų draugijų veikloje. Nuo 1620m. K. Sirvydo paskaitų klausėsi jo būsimas draugas, lietuviškų religinių raštų parengėjas spaudai Jonas Jaknavičius, garsusis kinų misionierius Andrius Rudamina, kiti žymesni jėzuitai: Mykolas Ginkevičius, Zigmantas Liauksminas, Adomas Sabaliauskas. 1625/26 studijų metais dėstė Šventąjį Raštą, o vėliau nebėjo jokių viešų pareigų, pasilikdamas dar kurį laiką akademijos dvasios tėvu ir rektoriaus admonitoriumi. Dėl pablogėjusios sveikatos atsisakęs visų kitų pareigų, K. Sirvydas galėjo daugiau skirti laiko literatūriniam darbui. Padedamas J. Jaknavičiaus, jis ruošė savo veikalus spaudai. Pagerbdama jo mokslinį darbą, Vilniaus akademijos vadovybė K. Sirvydui, jau nebepajėgiančiam pakilti iš ligos patalo, suteikė laisvųjų menų ir filosofijos magistro laipsnį. Netrukus, 1631m. rugpjūčio 23 d., K. Sirvydas mirė.

K. Sirvydas nemažai nuveikė tobulindamas lietuvių kalbą, stengdamasis, kad ji pasitarnautų sielovados reikalui. 1623m. dėl nusilpusios sveikatos nepajėgdamas sakyti pamokslų, K. Sirvydas atsidėjo literatūriniam darbui. Jis ruošia spaudai savo lenkų - lotynų - lietuvių „Trijų kalbų žodyną" ir dviejų dalių postilę „Punktai sakymų". Žodynas susilaukė net 5 laidų (pirmoji 1620m.) ir buvo skirtas jaunimui, besimokančiam lotynų kalbos. Manoma, kad K. Sirvydas buvo paruošęs ir lietuvių kalbos gramatiką „Lietuvių kalbos raktas", kurios nėra išlikusio nė vieno egzemplioriaus. Žodynas paruoštas labai rūpestingai. Jo leksika aprėpia daug sričių. Pateikiama daug sinonimų ir artimos reikšmės žodžių. K. Sirvydas vengė skolinių ir, ieškodamas tikslesnio atitikmens lotyniškiems žodžiams, pateikia eilę naujadarų. Kai kurie iš jų, pavyzdžiui „medvilnė", „pardavėjas", „spaustuvė", „taisyklė" vartojami ir dabar.

Akademijos spaustuvėje buvo išleista reikšminga lietuvių kalbos ir literatūros raidai K. Sirvydo postilė „Punktai sakymų" (I-ma dalis 1629, o II-a dalis, po autoriaus mirties, 1644m.). Antrąją „Punktų sakymų" dalį baigė redaguoti J. Jaknavičius. Šiame veikale dviem kalbom, lietuviškai ir lenkiškai, pateikiama ištraukos iš Evangelijų, skirtos visų metų sekmadieniams ir šventadieniams, ir joms pritaikytos pamokslų santraukos. Įdomu, kad pamokslai čia verčiami iš lietuvių į lenkų kalbą, o ne atvirkščiai, kaip buvo anksčiau. Savo lotyniškoje dedikacijoje Vilniaus vyskupui Eustachui Valavičiui, K. Sirvydas sako, kad šiuo veikalu nori pirmiausia padėti silpniau mokantiems lietuvių kalbą dvasininkams. Savo mintims išreikšti K. Sirvydas naudoja daug retorinių priemonių, kurios praturtina jo kalbą ir suteikia jai emocingumo bei vaizdingumo. Labai gerai mokėdamas lietuvių kalbą, K. Sirvydas naudoja daug drąsių liaudiškų posakių.

K. Sirvydo darbai, ypač žodynas, turėjo didelę reikšmę lietuvių literatūrinės kalbos ir leksikografijos raidai. Jis pirmasis ėmėsi leksikografiškai tvarkyti ir turtinti lietuvių kalbą, kėlė jos autoritetą. Jo „Punktai sakymų" ilgą laiką buvo lietuvių kalbos grynumo pavyzdys.

86. ARKIVYSKUPAS JUOZAPAS JONAS SKVIRECKAS

(1873 - 1959)

Arkivyskupas ir pirmasis Lietuvos Bažnyčios Metropolitas Juozapas Jonas Skvireckas gimė 1873m. rugsėjo 18 d. Rimkūnų km., Pumpėnų vlsč., Panevėžio apskr. Jo tėvai - Vincentas Skvireckas ir Elzbieta Krasauskaitė - buvo mažažemiai valstiečiai. Juozapas buvo vyriausias 10 vaikų šeimoje. Dideli vaiko gabumai ir nepaprastas noras mokytis paskatino tėvus, nepaisant sunkumų, sudaryti jam sąlygas siekti mokslo. Lietuviškai skaityti ir rašyti Juozukas išmoko namie iš maldaknygių ir slaptų lietuviškų laikraščių. 1884m. tėvas Juozuką apgyvendino Smilgiuose pas rusą mokytoją, kurio padedamas berniukas pasiruošė ir 1885m., išlaikęs egzaminus iš pradinio mokslo kurso, buvo priimtas į Panevėžio realinę gimnaziją. Didelis noras mokytis, neeiliniai gabumai padėjo jaunuoliui su pagyrimu baigti gimnaziją. Pragyvenimui lėšų Juozas užsidirbdavo mokydamas kitus, nes neturtingi tėvai negalėjo jo paremti. 1892m. rudenį Juozas įstojo į Žemaičių kunigų seminariją Kaune.

Seminarijoje klierikui Juozui ypač daug teko padirbėti mokantis kalbų, klasikinių ir lenkų, kuri tada buvo oficiali kalba seminarijoje. Savo didelių gabumų dėka, Juozas be didelio vargo užpildė visas mokslo spragas. Ilgainiui atsirado laiko visuomeninei veiklai ir papildomoms studijoms. Jaunuolis mielai įsitraukė į lietuvių būrelių veiklą, gilino lietuvių kalbos žinias ir rašė straipsnius į lietuviškus laikraščius. Baigęs 4 kursus, pasiunčiamas į Petrapilio dvasinę akademiją tęsti teologijos studijų. Po trejų metų (1899) išlaiko egzaminus ir gauna teologijos mokslų kandidato laipsnį. 1899m. birželio 24 d. vysk. K. Cirtautas įšventina jį kunigu. Po atostogų kun. J. Skvireckas dar metus mokosi Petrapilio dvasinėje akademijoje ir 1900m. gauna teologijos magistro laipsnį. Baigęs mokslus, kun. J. Skvireckas lanko Palestinoje šventąsias vietas ir grįžęs paskiriamas Ukmergės vikaru ir miesto mokyklos kapelionu. Tačiau jau 1900m. lapkričio mėn. pakviečiamas profesoriauti Kauno kunigų seminarijoje. Šias pareigas pradeda eiti nuo 1901m. sausio 1 d. Dėsto Šv. Raštą, lotynų kalbą ir katekizmą. 1911m. jam suteikiamas garbės kanauninko titulas. Nuo 1913m. kan. J. Skvireckas darbuojasi vyskupijos kurijoje ir vyskupo pave-

dimu pradeda redaguoti dvisavaitinį laikraštį „Bažnytinė apžvalga", kuris ėjo iki pirmojo pasaulinio karo.

1914m. Žemaičių vyskupas Pr. Karevičius kan. J. Skvirecką pakelia kapitulos prelatu ir paveda vyskupijos kuriją perkelti į Smolenską, o vėliau į Tulą. Praūžus karui ir revoliucijos audrai, prel. J. Skvireckas su grupe tremtinių grįžta į tėvynę. 1919m. kovo 9 d. popiežius Benediktas XV jį paskyrė tituliniu Ceramo vyskupu ir Žemaičių vyskupo padėjėju.

Susikūrus Vytauto Didžiojo Universitetui, vysk. J. Skvireckas 1922m. išrenkamas Teologijos - filosofijos fakulteto ordinariniu profesoriumi. Jis daug prisidėjo ir ruošiant planus pertvarkyti bažnytinę Lietuvos administraciją, bendradarbiaudamas su apaštališkuoju vizitatorium arkiv. J. Matulaičiu - Matulevičiumi, vysk. A. Karosu ir vysk. Pr. Karevičium. 1926m. balandžio 24 d. Pijaus XI bule „Lituanorum gente" paskelbiama Lietuvos bažnytinė provincija. Vyriausiu naujosios provincijos hierarchu, Kauno arkivyskupu metropolitu paskiriamas vysk. J. Skvireckas. Šias atsakingas pareigas jis ėjo iki 1944m. Buvo nemažai sunkumų derinant valstybės ir Bažnyčios santykius. Teko nuolat laviruoti, protestuoti, patirti nusivylimų, priešiškumo ir kritikos. Dar sunkesni buvo 1941 - 1944 metai. Bet tada arkivyskupui talkino jaunas jo padėjėjas vysk. V. Brizgys.

Karo įvykių paveiktas, 1944m. vasarą arkivyskupas išvyko iš tėvynės ir po kurio laiko apsistojo Tirolyje, šv. Vincento seserų vienuolyne, Zasme prie Landerko. Pasibaigus karui, apsilankė Romoje, pasimatė su popiežiumi ir padarė pirmuosius žygius šv. Kazimiero kolegijos įsteigimui Romoje. Domėjosi katalikiško lietuvių jaunimo veikla ir ją laimino. Jo prašymu šv. Tėvas Pijus XII Lietuvos jaunimui paskyrė globėju šv. Kazimierą (1948m. birželio 11 d.). 1951m., lankydamasis Romoje, arkivyskupas apsistojo šv. Kazimiero kolegijoje ir gegužės 13 d. kolegijos koplyčioje Lietuvą bei lietuvius paaukojo Nekaltajai Marijos Širdžiai. Aplankė ir šv. Tėvą. Pijus XII atsisveikindamas apkabino Metropolitą ir pasakė: „Jūsų asmenyje apkabinu mums taip brangią Lietuvą". Tai buvo jo paskutinis pasimatymas su popiežiumi.

Nuo 1957m. arkivyskupo sveikata pradėjo labai silpnėti. Vis didėjanti arterijų sklerozė pamažu gesino gyvybines bei kūrybines jėgas. Pagaliau jos visiškai išblėso ir užgeso. Tai įvyko 1959m. gruodžio 3 d. Žemiškieji arkivyskupo palaikai ilsisi vienuolyno koplyčioje specialiai įrengtoje kriptoje.

Tylus, uždaras, atkaklus, plačių užmojų, stiprios valios, didelių gabumų ir plataus išsilavinimo arkiv. J. Skvireckas atliko didžiulius, Apvaizdos jam pavestus, darbus. Rūpindamasis ir tvarkydamas įvairius bažnytinius reikalus, daug ką pavesdavo bendradarbiams, kuriais visiškai pasitikėjo ir kurių veiklos nekontroliavo. Tai jam padėjo sutaupyti nemaža laiko, kurį panaudodavo moksliniam darbui. Daug ir įtemptai dirbo, kol galutinai užbaigė (1935) Šventojo Rašto vertimą į lietuvių kalbą. Tai buvo milžiniškas, 30 metų trukęs darbas, reikalavęs labai daug laiko ir didelio pasiruošimo, egzegetinės, istorinės, archeologinės ir lingvistinės kultūros bei geros sveikatos. Šis darbas, gilinimasis į šventąjį tekstą, arkivyskupui teikė didžiulį pasitenkinimą. Šventąjį Raštą jis studijavo ir aiškino su tikėjimu ir maldinga pagarba, niekuomet nepamiršdamas, kad šios šventos knygos yra Dievo veikalai ir tikėjimo šaltinis. Todėl ir savo egzegeze jis siekė ne sukelti nuostabą, o patraukti prie Dievo, kad jį labiau pažintų ir pamiltų.

Arkiv. J. Skvireckas įėjo į istoriją ne tik kaip Šventojo Rašto vertėjas, bet ir kaip ganytojas. Jis turėjo didelių nuopelnų ne tik savo diecezijai, bet ir visai Lietuvos bažnyčiai. Jam vadovaujant, 1934m. Kaune įvyko Tautinis Euchristinis kongresas, kurio metu Lietuva buvo paaukota Švenčiausiajai Jėzaus Širdžiai. Kauno arkidiecezijją jis valdė kaip geras ganytojas, rūpindamasis pirmiausia sielų išganymu, bet neapleisdamas ir kitų, administracinio pobūdžio reikalų. Labai rūpinosi, kad būtų tinkamai mokomi ir auklėjami klierikai; mėgo Dievo namų puošnumą ir liturginių apeigų iškilmingumą ir to griežtai reikalaudavo iš arkidiecezijos kunigų. Lankė parapijas, rūpinosi jam patikėtų kunigų ir tikinčiųjų dvasios gyvenimu.

Arkivyskupui teko pakelti nemaža priekaištų. Daug buvo nepatenkintų jo santykiais su tautininkų vyriausybe, norėta, kad jis užimtų griežtesnę, aiškesnę poziciją. Buvo pageidaujama daugiau globos Katalikiškai Akcijai, kuriai tautininkai darė nemaža kliūčių. Arkivyskupas buvo kaltinamas susirūpinimu savimi ir nesirūpinimu Bažnyčia.

Kaip buvo iš tikrųjų? Čia nemaža lėmė arkivyskupo asmeninės savybės. Iš prigimties jis nebuvo aktyvus veikėjas, bet daugiau mokslininkas. Jo praktiškas protas, matyt, padėjo suvokti, kad išėjimas į atvirą kovą būtų žalingas ir Bažnyčiai, ir valstybei. Tikėjosi, kad laikas, kantrumas ir korektiškumas atneš Bažnyčiai, kurios pusėje tiesa, tikrą ir pastovų laimėjimą. Didelės kovos juk paprastai laimimos ne šūkavimais, o tyliu, kantriu, atkakliu darbu bei pastangomis. Arkivyskupas rūpinosi ir katalikiškąja akcija. Pats labai atidžiai ir atsargiai parinkdavo dalį Katalikų veikimo centro valdybos narių. Jis iš tikrųjų neturėjo plačių asmeninių kontaktų su

žmonėmis, bet, prireikus, kiekvienas galėjo jį aplankyti, su juo pasitarti. Arkivyskupijos valdyme jį daug kur pavadavo bendradarbiai, bet tai ir rodo jo sugebėjimą valdyti per kitus. Gal kartais jam trūkdavo kontroliavimo, bet tikrai netrūko Bažnyčios meilės. Pasinaudodama jo tolerantiškumu, buvo itin sustiprėjusi kritiškai nusiteikusi opozicija, kuri griovė vyskupo autoritetą ir dezorientavo katalikus pasauliečius. Tai buvo, be abejo, daroma gera intencija, bet nesusivokiant, kad tuo dažnai patarnaujama priešams ir pakenkiama Lietuvos katalikų reikalams.

Štai kokiomis sąlygomis teko veikti arkiv. J. Skvireckui, vadovauti Lietuvos bažnytinei provincijai.Tai buvo labai sudėtinga užduotis. Jis ją atliko pagal savo sugebėjimus ir sąžinę.

Nepriklausomybės laikais Lietuva padarė didelę pažangą medžiaginės kultūros srityje, bet jai nepavyko pasiekti didesnės pažangos religinio ir dorovinio gyvenimo srityse. Buvo daug katalikiškų organizacijų narių, bet nebuvo išugdytas jų religinis sąmoningumas ir vidinis dorovinis gyvenimas.

87. ELENA SPIRGEVIČIŪTĖ

(1924 - 1944)

Kilni lietuvaitė, kankinė už mergaitišką nekaltumą Elena Spirgevičiūtė yra gimusi 1924m. gruodžio 22 d. tarnautojų šeimoje. Jos tėvai Kaune Tvirtovės alėjoje Nr.91 turėjo nuosavą namą. Augino tris vaikučius. 1931m. Elenutė pradėjo lankyti Kauno XV vidurinę mokyklą, o paskui įstojo į „Saulės" gimnaziją ir baigė penkių klasių kursą. Čia ji, auklėjama seselių kazimieriečių, įsigijo tvirtus pagrindus katalikiškai pasaulėžiūrai ir dorovei. Uždarius šią gimnaziją, ji perėjo į VIII gimnaziją ir 1943m. ją baigė. Rudenį įstojo į Kauno valstybinio universiteto Medicinos fakultetą, bet okupacinė vokiečių valdžia jį uždarė. Tada Elenutė ėmė savarankiškai, mokytojų padedama, mokytis vokiečių ir prancūzų kalbų, tikėdamasi tapti mokytoja. Šiek tiek pasiruošusi, ji įstojo į trumpalaikius mokytojų kursus ir, juos baigusi, 1943m. rudenį paskiriama į Jonavos valsčių mokytoja. Bet į paskyrimo vietą neišvyko, nusprendusi, kol praeis neramumai, likti su tėvais namie. Tačiau ramesnių laikų jai sulaukti neteko. 1944m. sausio 3 d. vakare ji didvyriškai krito nuo šūvio, pasirinkdama verčiau mirtį negu nuodėmę.

Kūdikystėje Elenutė buvo nesveika, su deformuotu stuburu. Bet didelių motinos pastangų dėka išgydyta. Nuo mažų dienų ji buvo kantri, klusni, rami, nuolanki, labai kukli mergaitė. Išaugo graži, miela, didelių, išraiškių akių, malonios šypsenos, gražios laikysenos mergina. Žavėjosi kilnaus gyvenimo idealais, daug skaitė, stengėsi rimtai save auklėti. Iš likusios jos dienoraščio dalies matyti, kad turėjusi daugumai jos amžiaus mergaičių būdingų silpnybių, bet kasdien kovodama, naudodamasi religinėmis praktikomis - nuoširdžia malda, dažna išpažintimi, rekolekcijomis - tobulino savo charakterį, kopė dvasinio gyvenimo laipteliais vis aukštyn. 1940m. lapkričio 19 d. ji rašė savo dienoraštyje: „Man labai gaila, kad negaliu eiti kasdien prie Dievo stalo. Kokia laiminga siela, kai tyra, nekalta. Ir aš noriu priklausyti prie tų laimingųjų. Stengiuosi save stiprinti maldomis. Prašau Jėzų sustiprinti mane, kad nenusidėčiau, būčiau skaisti, gera". Ypatingą skaistumo meilę rodo, kad ir šis įrašas: „Jėzau, gerasis mano Dieve, pasigailėk manęs, kad visuomet būčiau skaisti, tyra, sąžininga, meili ir gera. Marija, mano Motina, saugok mane nuo tamsių dėmių, kurios subjaurintų mano sielą. Leisk man gyventi lyg gėlei skaisčiai ir laimingai numirti" (1941 02 23).

Kokia gilia išmintimi ir gyvenimo pažinimu, rimta pažiūra į santuoką ir šeimos gyvenimą nuskamba šios jos dienoraščio eilutės: „Dorovė - dalis taikos. Dorovė - papuošalas. Kodėl ji taip užmirštama? Kodėl einama prie tuščio moderniškumo? Skaisti mergaitė man atrodo neprieinama būtybė, kažkas nepaprastai žavinga. Kaip žavu turėti savigarbą, nesijausti vyriškų geidulių tenkintoja. Mylėti... būti mylima. Bet viskas su laiku, nes mylint einama prie santuokos. Labai bijau žaisti įsimylėjimais, nes jie ardo tikrąjį meilės supratimą, moteriškumą... Švenčiausioji Marija, padėk man būti rimta, teisinga ir taktiška. Gyvenimas greitai bėga, lyg bangos jūroje. Ką jis atneš man - prakeikimą ar garbę - įspėt negaliu. Kovosiu, kiek galėsiu, kiek turėsiu jėgų, kad nė vienas gestas, nė žvilgsnis nebūtų kilęs iš egoistinio meilinimosi ir aistrų nesuvaldymo" (1941 12 01).

Nuoširdžiai užjausdama lengvabūdę draugę, pasukusią į klaidingą kelią, Elenutė rašo: „Taip norėčiau su ja atvirai pasikalbėti, viską išaiškinti, kiek aš žinau ir suprantu... Jėzau, padėk jai būti dorai ir nekaltai. Dėl jaunumo ji nieko nesupranta ir taip daro ne iš blogos valios" (1942 01 11).

1944m. sausio 3 d. Spirgevičių šeimai vakarieniaujant, kieme nuaidėjo šūvis. Nuo jo krito gretimame name gyvenusi Spirgevičienės sesuo Stasė Žukaitė. Tai buvo kukli, maloni 28 metų amžiaus mergina, darbininkė. Nužudę Stasę, keturi neblaivūs nepažįstami vyrai įsibrovė į Spirgevičių butą. Vienas iš jų, dar jaunas, ėmė kibti prie Elenutės, nusitempė ją į kambarėlį ir ilgokai įkalbinėjo pasiduoti jo gašlumui. Nieko nelaimėjęs geruoju, grasino: „Mes nejuokaujam. Viena jau guli nušauta. Ir tau taip bus".

Buvo tikrai sunkus momentas. Užpuolikas keturis kartus buvo atsivedęs mergaitę pas motiną, kad ji įkalbėtų nusileisti nedoram jo norui, nes kitaip - neteksianti dukros. Nors Elenutė negavo tinkamos moralinės paramos, bet buvo tvirta kaip plienas. Tada atvykėliai pareikalavo labai griežtai: „Nusileisi - arba mirsi".

„Geriau mirti", - atsakė Elenutė. „Noriu mirti", - ir kryžiaus ženklu palaimino atskirai kiekvieną savo šeimos narį.

Girtas atėjūnas nusivedė Elenutę į jos kambarį. Tuojau tenai nuaidėjo šūvis. Elenutė gulėjo peršauta galva, apgynusi kūno ir sielos skaistumą.

Visa Spirgevičių šeima ir pažįstamieji buvo sukrėsti šių tragiškų mirčių. Ypač visus jaudino kilnus jaunos didvyrės apsisprendimas mirti.

Abi mergaitės buvo palaidotos Vytauto gatvėje esančiose Kauno kapinėse. Kai jas uždarė, kankinių mergaičių palaikai buvo perkelti į Klebo-

niškio (Eigulių) kapines prie Neries. Ten dabar jų kapas yra vienas iš garbingiausių prisikėlimo laukiančių kapų, nuolat puošiamas gėlėmis. Ant juodo granito paminklo iškalti kiekvienam lankytojui labai daug pasakantys žodžiai: „Jums kankinių vainikas, mums tautos garbė. Plieninė jų valia buvo galingesnė už mirtį. Žuvo begindamos mergaitės garbę ir palikdamos didžių lietuvaičių pavyzdį tautai".

Tikimės, kad ateityje ji bus paskelbta Bažnyčios palaimintąja, mergaite kankine. Lietuva sulauks naujos šventosios, iškeltos į altorių garbę.

88. KUNIGAS DAKTARAS JUOZAPAS STAKAUSKAS

(1900 - 1972)

Žymus mokslininkas istorikas ir kuklus, pasiaukojęs artimui, žmogus kun. Juozapas Stakauskas gimė 1900m. liepos 24 d. Deksnės km., Mielagėnų parap., netoli Švenčionių. Jo tėvai buvo pasiturintys, darbštūs ir religingi žmonės. Juozukas anksti išmoko lietuviškai ir rusiškai skaityti, todėl, sulaukęs 10 metų amžiaus, buvo priimtas į Mielagėnų mokyklos trečiąjį skyrių. Mokytojas rusas, kuris gerai sugyveno su lietuviais valstiečiais ir vietos klebonu, patarė tėvams Juozuką leisti toliau mokytis ir pats sutiko jį per vasarą ruošti. 1912m. rudenį Juozukas įstojo į Švenčionių keturklasės mokyklos pirmąją klasę ir sėkmingai baigė šią mokyklą.

Pasibaigus pirmajam pasauliniam karui, aštuoniolikmetis Juozas išvyko į Vilnių. Čia jį globojo kanauninkas Juozapas Kukta. Baigęs su pagyrimu Vilniaus lietuviškoje gimnazijoje penktą klasę, Juozas pėsčias nukeliavo į Marijampolę, kur buvo priimtas į marijonų gimnazijos šeštąją klasę. Baigdamas šią gimnaziją, Juozas gerai mokėjo lietuvių, lenkų, rusų, vokiečių ir lotynų kalbas bei buvo susipažinęs su prancūzų ir graikų kalbomis. Su dideliu atsidėjimu jis naudojosi turtinga vienuolyno biblioteka.

1922m. J. Stakauskas įstojo į Kauno universiteto Medicinos fakultetą, tačiau, kiek pasimokęs, išstojo ir bandė mokytojauti Krekenavos pradžios mokykloje, tačiau šis darbas jam nelabai sekėsi. Tada 1923m. J. Stakauskas, išsirūpinęs stipendiją ir Kaišiadorių administratoriaus kan. J. Kuktos pritarimą, išvyko studijuoti į Insbruką (Austriją), pasiryžęs tapti kunigu. Vasaros atostogas praleisdavo Lietuvoje. 1926m. birželio mėn. labai gerai išlaikęs egzaminus ir atlikęs rekolekcijas, J. Stakauskas 1926m. liepos 26 d. vyskupo Keilio buvo įšventintas kunigu. Primicijas atlaikė gimtojoje Mielagėnų parapijoje. Po primicijų vėl išvykęs į užsienį, tęsė mokslą Vienos universitete, gilindamasis į istorijos mokslus, ir, be to, studijuodamas filosofiją ir lotynų kalbą. Taip pat ėjo moterų vienuolyno kapeliono pareigas. 1930m. parašė vokiečių kalba disertaciją apie Lietuvos karaliaus Mindaugo krikštą 1251m. Jam buvo suteiktas istorijos mokslų daktaro laipsnis. 1932m. grįžusį į Lietuvą kun. dr. J. Stakauską Kaišiadorių vyskupas J. Kukta paskyrė savo sekretoriumi ir kapelionu. Iš jo buvo tikimasi rimtos

paramos Katalikų Veikimo Centrui, bet veikiai paaiškėjo, kad jam geriau sekasi darbuotis plunksna, negu gyvu žodžiu. Ieškodamas tinkamų sąlygų moksliniam darbui, kun. J. Stakauskas kurį laiką mokytojavo Marijampolės gimnazijoje ir Kauno „Aušros" gimnazijoje, o 1934m. pradėjo dirbti Kauno Centrinio Archyvo vedėju. Šis darbas bene labiausiai atitiko jo polinkius.

1934m. buvo išspausdinta kun dr. J. Stakausko disertacija, išversta į lietuvių kalbą: „Lietuva ir Vakarų Europa XIII amžiuje", o po poros metų (1936) pasirodė jo suredaguota kan. A. Aleknos rankraštyje likusi knyga „Katalikų Bažnyčia Lietuvoje". Turiningi, persunkti religine ir bažnytine dvasia jo straipsniai dažnai pasirodydavo „Tiesos kelyje". Daug rašė kun. J. Stakauskas „Židinyje", „Naujojoje Romuvoje", „Lietuvos praeityje", „Mūsų senovėje", „Vaire" ir kt. žurnaluose bei laikraščiuose. Jis redagavo kurį laiką žurnalą „Mūsų senovė", dalykiškai recenzuodavo istorikų darbus.

1939m. archyvo dalį perkėlus į Vilnių, kun. dr. J. Stakauskas buvo paskirtas archyvo direktoriumi. Šiose pareigose jis liko iki 1944m. Vokiečių okupacijos metais, rizikuodamas savo gyvybe, nuo tikros mirties išgelbėjo 12 žydų, 11 mėnesių slėpdamas juos archyvo patalpose, aprūpindamas maistu ir kitais būtiniausiais dalykais. Darbuodamasis Vilniaus archyve, J. Stakauskas, padedamas bendradarbių, padarė įvairių dokumentų nuorašus, kurie tuo vertingesni, kadangi nemaža originalių karo metu žuvo.

Raudonajai Armijai užėmus Vilnių, kun. J. Stakauskui buvo pasiūlyta universitete istorijos katedra, jei jis viešai per spaudą atsisakys kunigystės. Su šiuo pasiūlymu nesutikus, jis buvo atleistas iš archyvo direktoriaus pareigų.

Nuvykęs į Kaišiadorių kuriją, kun. dr. J. Stakauskas buvo vyskupo Teofilio Matulionio bičiuliškai priimtas ir paskirtas Gelvonių klebonu. Vėliau jam teko klebonauti Kariotiškėse, dirbti pastoracinį darbą Žasliuose, aptarnauti Krivonių parapiją, kur jis suorganizavo chorą. 20 metų (1950 - 1970) buvo Kauno kunigų seminarijos profesoriumi, vėliau atvažiuodavo konsultuoti disertacijas rašančių kunigų.

1972m. kun. dr. J. Stakauskas sunkiai susirgo, buvo nuvežtas į Kauno klinikas, bet išgelbėti jo nebepavyko. Mirė 1972m. kovo 2 d. Jo palaikus, pašarvotus šv. Mikalojaus bažnyčios parapijos salėje, aplankė ir vilniečių žydų delegacija. Jie giliai susijaudinę pagerbė savo išgelbėtoją. Iš viso kun.

dr. J. Stakauskas buvo išgelbėjęs nuo tikros mirties 18 žydų. Palaidotas Žaslių bažnyčios šventoriuje.

Kun. dr. J. Stakauskas buvo labai kuklus, nepaprastai darbštus žmogus, nemėgęs apie save daug kalbėti ir rašyti. Mažai rūpinosi savimi. Pasižymėjo nuoširdžia tiesos meile, užuojauta artimui, kuri pavojaus valandą išaugo iki herojiško pasiaukojimo. Klierikai jį gerbė už jo išsimokslinimą, o jis mėgdavo pabendrauti su jaunais žmonėmis, pasidalyti savo mintimis.

Liko labai gausus kun. dr. J. Stakausko rankraštinis palikimas. Tai „Katalikų Bažnyčios istorija " 2 tomai, 2500 psl. „Rekolekcijos klierikams ir kunigams " 3 tomai, „Lietuvių spaudos draudimas ir laisvė", knygos apie žymiuosius vyskupus: Juozapą Kuktą, Teofilių Matulionį, Antaną Baranauską, Motiejų Valančių, Antaną Karosą, Kazimierą Paltaroką, arkivyskupus Jurgį Matulaitį ir Mečislovą Reinį bei dar kelios knygos.

Šio kuklaus ir darbštaus mokslininko istoriko indėlis į mūsų tautos ir Bažnyčios istoriją labai svarus.

89. KUNIGAS DAKTARAS ANTANAS STANIUKYNAS

(1865 - 1918)

Uolus kunigas, katalikiškos ir tautinės dvasios žadintojas bei palaikytojas Amerikos lietuvių tarpe, Antanas Staniukynas gimė 1865m. gegužės 4 d. Saltininkų km., Krosnos vlsč., Marijampolės apskr. Jo tėvai - Jonas Staniukynas ir Elzbieta Josytė - buvo pasiturintys ūkininkai, labai pamaldūs žmonės. Jie augino šešis vaikus, iš kurių tik vienas Antanas ėjo mokslus.

Antanukas buvo tylus, pamaldus, mėgo vienatvę. 1872 - 1876 metais mokėsi Krosnos pradinėje mokykloje, o vėliau įstojo į Suvalkų gimnazijos II klasę. Baigęs penkias klases, 1884m. įstojo į Seinų kunigų seminariją.

Seinų kunigų seminarijoje mokėsi jaunuoliai iš Lietuvos ir Lenkijos (Lomžos gubernijos). Kunigai buvo ruošiami visai vyskupijai. Klierikų ir profesorių dauguma buvo lietuviai. Dėstoma lotynų ir lenkų kalbomis, tačiau nebuvo draudžiama kalbėti ir lietuviškai. Klierikas Antanas Staniukynas davė pradžią organizuotam lietuvių judėjimui seminarijoje. 1889m. jis įsteigia slaptą draugiją, kurios tikslas buvo palaikyti žmonėse lietuvišką dvasią ir pasiruošti pastoraciniam darbui lietuvių tarpe. A. Staniukynas buvo labai gabus ir darbštus, tačiau silpnos sveikatos. Lietuviai klierikai Antaną labai vertino ir gerbė. 1889m. birželio 15 d. A. Staniukynas buvo įšventintas kunigu.

Baigęs seminariją, kun.A.Staniukynas buvo paskirtas vikaru Skečo, o vėliau Ščepanskovo parapijose Lomžos gubernijoje. Šis paskyrimas neatitiko jo troškimo darbuotis savo tautiečių tarpe, tačiau uolus kunigas apaštalavo tarp žmonių, suvargusių, taurių mozūrų. Atliekamą laiką skyrė teologijos studijoms. Rūpinosi tobulinti savo charakterį, kovoti su ydomis ir lavintis dorybėse. Gavęs iš bažnytinės ir carinės valdžios leidimą, 1898m. kun. A. Staniukynas išvyksta į užsienį. Šveicarijoje (Fribūro universitete), Romoje, Palestinoje gilina filosofijos ir teologijos žinias, studijuoja Šventąjį Raštą Biblijos institute Jeruzalėje. 1901m. liepos 14 d. išlaiko daktarato egzaminus ir gauna teologijos daktaro laipsnį. Be to, per laiką, praleistą užsienyje, jis išmoko 11 kalbų, rašė straipsnius į lietuviškus laikraščius.

Grįžęs į tėvynę, vėl paskiriamas vikaru į lenkiškąją Seinų parapijos dalį. Kaip nepataisomas „litvomanas" kilnojamas iš parapijos į parapiją. Pagaliau kun. A. Staniukynas apsisprendžia išvykti į Ameriką ir ten darbuotis lietuvių išeivių tarpe.

1904m. Harisburgo vyskupas paskiria kun. A. Staniukyną dviejų lietuviškų parapijų: Karmelio ir Šamokino (Carmel ir Shamokin) klebonu. Atvykęs į paskyrimo vietą, kun. A. Staniukynas rado tamsius, neraštingus, prasigėrusius, besivaidijančius su lenkais savo parapijiečius. Būtinai reikėjo lietuviškos mokyklos, nes jau pirmai lietuvių ateivių kartai grėsė nutautėjimas. Žmonės šio sumanymo nerėmė, nes mokslo nevertino. Kilo taip pat sumanymas įsteigti lietuvaičių moterų vienuoliją, kuri rūpintųsi lietuvių vaikų mokymu ir katalikišku auklėjimu. Tuo reikalu į kun. A. Staniukyną lietuvių vardu oficialiai kreipėsi kunigai A. Milukas ir A. Kaupas. Kun. A. Staniukynas puikiai suprato, kad viena parapija vienuolijos neišlaikys. Reikės sutelkti visus išeivius, kaip elgetai prašinėti išmaldos, dažnai būti nesuprastu ir išjuoktu. Rimtai apsvarstęs ir gavęs vyskupo Šanahano pritarimą, kun. A. Staniukynas ryžtasi atsidėti naujos vienuolijos steigimui.

Trys lietuvaitės: Kazimiera Kaupaitė, Judita Dvaranauskaitė ir Antanina Unguraitytė 1905m. lapkričio mėn. Skrantono Nekalčiausios Marijos Širdies tarnaičių vienuolyne priimamos į noviciatą ir mokyklą. Vyskupas pažada mokėti už mokslą ir išlaikymą.

Kol būsimos vienuolijos pirmosios seserys ruošiasi ir mokosi, kun. A. Staniukynas ruošia naujai kongregacijai konstituciją, apkeliauja visą Ameriką, rinkdamas aukas naujos kongregacijos materialinei bazei.

1907m. gaunamas leidimas iš Šventojo tikėjimo platinimo kongregacijos prefekto Soči (Sotti) steigti diecezinę šv. Kazimiero seserų vienuoliją. 1907m. rugpjūčio 30 d. Mount Saint Mary koplyčioje Skrantone vyskupas J. Šanahanas priėmė pirmuosius naujosios vienuolijos narių įžadus. Naujosios vienuolijos kapelionas ir dvasios vadas kun. A. Staniukynas pasirūpino pastatyti pirmąją lietuvišką mokyklą, išnuomavo namus seserims apsigyventi. 1908m. sausio 6 d. seserys kazimierietės pradėjo dirbti mokykloje. Mokinių skaičius greitai augo. Kunigai, dirbantys lietuviškose parapijose, ėmė prašyti mokytojų savo parapijų mokykloms. Nekalčiausios Marijos Širdies seserys, vadovaujamos motinos Cirilės, paruošusios pirmąsias kazimierietes, ir toliau auklėjo būrį naujų kandidačių, tačiau specifinis naujosios kongregacijos tikslas: dirbti lietuviškose mokyklose tarp lietuvių, reikalavo tam tinkamų sąlygų.

Lankydamas lietuvių parapijas ir rinkdamas aukas naujai kongregacijai, kun. A. Staniukynas atvyko į Čikagą, kur gyveno daug lietuvių. Jį labai palankiai priėmė Čikagos arkivyskupas Kvigli (Quigly) ir tuoj pat pasiūlė seseris apgyvendinti Čikagoje. Buvo duotas leidimas pastatyti joms namus. Tam reikalui arkivyskupas davė 3000 dolerių paskolą. 1911m. namai buvo baigti. Kitoje gatvės pusėje buvo pastatytas namas kapelionui, kuriame taip pat įsikūrė ir „Draugo" redakcija. Kun. A. Staniukynas rūpinosi padėti kongregacijai tvirtus dvasinio gyvenimo pamatus: vedė seserims rekolekcijas, dėstė tikybą mokykloje, naujokėms ir kandidatėms - katekizmą, dėstė seserims lietuvių kalbą, Lietuvos istoriją, gilino seserų dvasinį gyvenimą.

Jį jaudino ir asmeninio pašaukimo klausimas. Seniai jis troško tapti vienuoliu, bet dėl daugybės darbų, ypač dėl kazimieriečių kūrimo bei globos, negalėjo to troškimo įgyvendinti, nors ir buvo gavęs vyskupo leidimą stoti į marijonų kongregaciją.

Nuoširdžiai rūpindamasis seserimis kazimierietėmis, kun. A. Staniukynas puoselėjo mintį sukurti ir Amerikos lietuvių kunigų sąjungą, kuri leistų katalikišką laikraštį, rūpintųsi lietuvių švietimu ir blaivinimu, organizuotų misijas, steigtų labdaros draugijas, besirūpinančias našlaičiais ir seneliais.

Tokia Amerikos lietuvių Romos Katalikų kunigų sąjunga buvo įkurta 1909m. gegužės 5 dieną. Jos pirmininku buvo išrinktas kun. A. Staniukynas. Pirmasis šios sąjungos leidžiamo savaitraščio „Draugas" numeris išėjo 1909m. liepos 12 d. 1912m. „Draugo" leidimas buvo perkeltas į Čikagą. Pirmasis redaktorius buvo kun. A. Kaupas.

Kun. A. Staniukynas rūpinosi ir kitais spaudos reikalais. Vysk. J. A. Giedraičio Naujojo Testamento vertimo antrajam leidimui jis taisė kalbą ir parašė komentarus. Rašė įvairiais klausimais ne tik „Draugui", bet ir kitiems lietuviškiems laikraščiams, pasirašinėdamas įvairiais pseudonimais. Nuoširdžios jo paramos sulaukė Lietuvoje besikurianti slapta studentų ateitininkų sąjunga. Jos pavyzdžiu kun. A. Staniukynas steigė lietuvių katalikų moksleivių susivienijimą Amerikoje. Uolus kunigas šelpė „Saulės" ir kitas švietimo draugijas Lietuvoje. Rašė vadovėlius ir maldynus.

Nepaprastai įtemptas darbas visiškai nualino nestiprų organizmą. Atsinaujino tuberkuliozė, kuria A. Staniukynas sirgo dar besimokydamas seminarijoje. 1918m. lapkričio 15 - 24 d. atlieka rekolekcijas, parašo testa-

mentą. „Draugo" leidimas perduodamas tėvams marijonams. Gruodžio 12 d., jau visai nusilpęs, palaimina savo dvasios dukras, čia pat ir toli esančias. Mirė 1918m. gruodžio 15 d.

Amžininkų liudijimu, kun. A. Staniukynas buvo tobulai mandagus, atidus, paprastas, malonus, simpatingas. Gerai pažino žmonių prigimtį ir buvo aiškaus proto vyras. Kantrus, romus, visur susivaldantis, nepaprastai darbštus. Gyveno taip, kaip mokė. Buvo giliai išsilavinęs ir kilnios širdies. Kilnus, pasiaukojantis jo gyvenimas laimėjo jam visų pagarbą. Buvo visų mylimas, tačiau nepakankamai suprastas. Didelį jo nuolankumą, gyvenimo paprastumą ir tyrą širdį aiškiai matė ir draugai, ir priešai.

90. VYSKUPAS JUSTINAS STAUGAITIS

(1866 - 1943)

Vyskupas Justinas Staugaitis ilgus metus buvo katalikiškosios Lietuvos vadovaujančiųjų eilėse. Jis sumanus kultūrininkas, diplomatiškas politikas, Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo akto signataras, publicistas ir beletristas rašytojas, teologinis apologetas, veiklus kunigas ir ryžtingas vyskupas.

Justinas Staugaitis gimė 1866m. lapkričio 14 d. Tupikų km., Naumiesčio vlsč., Šakių apskr. (Nuo 1917m. jo gimtinė priklausė Žvirgždaičių parapijai ir valsčiui). Jo tėvų ūkis buvo prie Nenupės upelio. Todėl rašydamas, ypač laikraščiuose, mėgdavo pasirašyti Panenupiu. Mokėsi Naumiestyje, Marijampolės gimnazijoje ir Seinų kunigų seminarijoje, kurią baigė 1890m. Tų pačių 1890m. birželio 24 d. įšvęstas kunigu. Dirbo keliose parapijose. Tik po šventimų kun. J. Staugaitis kurį laiką vikaravo Dzūkijoje (Alytuje). Paskui jis pateko į Lenkiją ir Varšuvoje išbuvo 10 metų: 4 metus vikaru prie šv. Aleksandro bažnyčios ir 6 metus gimnazijos kapelionu. Grįžęs 1905m. į Lietuvą, buvo paskirtas Marijampolės vikaro pareigoms. 1906m. vasarą jam pavesta kurti Lekėčių parapiją, kurioje klebonavo iki 1909m. Iš Lekėčių buvo pakviestas į Seinus redaguoti „Vadovo", kurį kruopščiai tvarkė beveik 4 metus. Paskui 4 metus klebonavo Pakuonyje. Iš Pakuonio 1917m. buvo iškeltas klebonauti Aukštojoje Panemunėje. Čia darbuojantis, kun. J. Staugaitis buvo paskirtas Marijampolės dekanu ir pakeltas prelatu. Aukštojoje Panemunėje išbuvo iki paskyrimo Telšių vyskupu 1926m. balandžio 4 d. Vyskupu konsekruotas 1926m. balandžio 25 d. Naujai įsteigtą Telšių vyskupiją jis suorganizavo ir sumaniai bei ryžtingai valdė ligi savo mirties – 1943m. liepos 8 d.

Nuo pačios savo kunigavimo pradžios kun. J. Staugaitis nesitenkina grynai religine veikla, bet imasi kultūrinių ir labdaros darbų. Jis matė, kad būtina šviesti žmones, ruošiant paskaitas, vaidinimus, steigiant knygynus ir mokyklas. Jo jautri širdis atjautė vargstančiųjų likimą, todėl jis stengėsi įvairiais būdais mažinti jų vargus. Steigė seneliams ir našlaičiams prieglaudas, rūpinosi jų išlaikymu. Jis gerai suprato, kad tokių kultūrinių ir labdaros darbų pats vienas neįstengs atlikti, todėl tiems uždaviniams vykdyti 1906m. pradžioje įsteigė Marijampolėje „Žiburio" draugiją. Draugijos skyriai greitai plito Suvalkijoje. Po 3 - 4 metų, galima sakyti, nebuvo

Seinų vyskupijoje tokios lietuviškos parapijos, kurioje nebūtų buvę „Žiburio" knygyno ar senelių prieglaudos. Būdamas vyskupu, jis tokius kultūrinius darbus Telšių diecezijoje vykdė dar efektyviau ir ryžtingiau. Savo kultūriniams ir religiniams darbams propaguoti bei palaikyti vyskupas Staugaitis sumanė leisti savaitraštį „Žemaičių prietelis". Teisingai tad kun. dr. Kazimieras Ruibys teigia, kad vyskupo Staugaičio vardas žemaičių kultūros istorijoje liks neišdildomas (plg. „Draugas", 1953 08 01, psl.4).

Kai mūsų tauta ryžosi siekti nepriklausomybės, kun. J.Staugaitis stojo į politinį darbą. Besikuriant 1917m. Lietuvos Tarybai, jis buvo išrinktas jos nariu. 1918m. sausio mėn. - jos vicepirmininku ir 1918m. vasario 16 d. kartu su kitais nariais pasirašė Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo aktą. Kun. J. Staugaitis Steigiamajame Seime atstovavo krikščionių demokratų partijai ir buvo šio Seimo vicepirmininku, o vėlesniųjų seimų - pirmininkas. Būdamas Taryboje ir Seime, kun. J. Staugaitis, kaip diplomatas, buvo kelis kartus deleguojamas į užsienį Lietuvos politikos reikalais. Lietuvai jis dirbo atsidėjęs, nes ją mylėjo. Jos gerove rūpinosi ligi savo gyvenimo galo. Ir mirdamas jis mąstė apie mūsų tėvynės likimą ir meldė Dievą jai globos. Paskutiniai jo žodžiai: „Dieve, neapleisk Lietuvos".

Savo religine ir kultūrine veikla vysk. J. Staugaitis buvo įtakingas ne tik siaurai aplinkai, kurioje jis pats gyveno, bet ir visiems Lietuvos žmonėms. Jei jis negalėjo visiems kalbėti gyvu žodžiu, tai visus pasiekdavo savo raštais.

J. Staugaitis rašė įvairiomis progomis. Pasirašydavo dažniausiai slapyvardžiais: Meškus, Panenupis, kun. Mš., X. Periodinėje spaudoje rašė visuomeniniais, teologiniais, apologetiniais ir kitokiais klausimais. Pradėjo rašyti dar būdamas klieriku į Tilžės „Šviesą". Vėliau jo straipsnių buvo „Šaltinyje", „Viltyje", „Vadove", „Spindulyje" ir kituose laikraščiuose. Redaguodamas „Vadovą", didesnę jo dalį pats prirašydavo. Panenupio vardu leido „Vadovo" skyrių „Pirmeivių žiedai", kuriame išimtinai pats vienas polemizavo su visokių pažiūrų kairiaisiais.

Atskirai yra išleidęs šiuos veikalus: „Trumpa Katalikų Bažnyčios istorija", „Argi čia kalta Bažnyčia", „Jaunimo idealas" (pamokslai mokiniams), „Katalikų tikėjimas ir jo priešai", „Darbininkų klausimas", „Tiesiu keliu" (3 tomai). Liko neišspausdinta: apysaka „Tarp jausmų ir pareigos" (rankraštis apie 170 psl.) ir įdomūs „Atsiminimai" (4 tomai), kur plačiai aprašoma Seinų kunigų seminarija, apibūdinami tos seminari-

jos profesoriai, taip pat paliečiami įvairūs vėlesni Lietuvos gyvenimo įvykiai.

Daug J. Staugaičio straipsnių yra publicistinio pobūdžio, nes jais jis gvildena kasdienio gyvenimo iškeltus klausimus. Tačiau, atsižvelgiant į dėstomą dalyką, dauguma jo raštų yra poleminio, apologetinio pobūdžio. Už tuos apologetinius raštus Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakultetas kun. J. Staugaičiui pripažino teologijos licenciato laipsnį.

Parašęs trijų tomų veikalą „Tiesiu keliu" (išleistas 1934 - 1935) J. Gintauto slapyvardžiu, vysk. J. Staugaitis pateko į rašytojų beletristų gretas. Romanas „Tiesiu keliu" savo turiniu yra antitezė V. Mykolaičio - Putino romanui „Altorių šešėly".

Savo raštuose J. Staugaitis mintis sugebėjo reikšti logiškai ir aiškiai. Vengė svetimybių, ne visiems suprantamų žodžių ir posakių. Todėl skaityti jo raštus galima lengvai, be didesnės protinės įtampos.

Jau minėto kun. K. Ruibio žodžiais tariant: „Iš išorės vyskupas Staugaitis atrodė šaltas ir oficialus, tačiau arčiau jį pažinojusieji žinojo, kad jis turi kūdikio širdį, neklastingą ir be galo jautrią" (plg. C. V.). Jis atjautė vargstančius, buvo atlaidus nusikaltėliams.

Savo kultūrinėje ir mokslinėje veikloje vysk. J. Staugaitis nesivaikė jokių teorijų, darė tai, kas praktiškai buvo ne tik reikalinga, bet tiesiog būtina. Būtina buvo gintis nuo bedievybės antplūdžio, jis ir rašė apologetinio pobūdžio straipsnius bei veikalus. Būtina buvo Lietuvai siekti nepriklausomybės, jis ir ėjo į politinį darbą. Būtina mums buvo turėti savo mokyklas, knygynus, Telšių diecezijai kunigų seminariją, - jis ir parūpino visa tai.

Buvo ryžtingas, ir kartą pasiryžęs, mokėjo savo sumanymus tvirtai vykdyti. Atrodo, kad vysk. J. Staugaitį tiksliai apibūdina jo veikalo antraštė: „Tiesiu keliu". Visoje savo kultūrinėje, kunigiškoje ir vyskupiškoje veikloje sykį pažinęs tiesųjį kelią, visur ir visada tvirtai jo laikėsi, neiškrypdamas iš jo nei į vieną, nei į kitą pusę. Ir taip tvirtai eidamas savo pasirinktuoju tiesiu keliu, vyskupas J. Staugaitis padarė daug gero Telšių diecezijai ir visai katalikiškajai Lietuvai.

91. PRELATAS ELIZIEJUS STRIMAVIČIUS

(1843 - 1901)

Tauri asmenybė, puikus jaunųjų kunigų auklėtojas buvo prelatas Eliziejus Strimavičius, Seinų seminarijos vicerektorius, miręs in odore sanctitatis.

Seinų seminarijoje ilgus metus dirbo du broliai Strimavičiai, vyresnysis Matas ir jaunesnysis Eliziejus. Jie buvo gimę Griškabūdžio parapijoje, Kėkštų kaime, todėl žmonės juos vadino Kėkštais. Ypač kilni asmenybė buvo jaunesnysis brolis - Eliziejus, gimęs 1843m. rugpjūčio 4 d., kurį jo auklėtinis vysk. J. Staugaitis vadina „Seinų seminarijos siela".

Prelatas E. Strimavičius buvo baigęs Petrapilio dvasinę akademiją ir iš karto paskirtas Seinų seminarijos profesorium. Profesoriavo apie 23 metus ir, be to, keliolika metų ėjo seminarijos vicerektoriaus (viceregenso) pareigas. Jam buvo suteiktas kanauninko, o vėliau - prelato titulas.

Prel. Eliziejus nebuvo didelių gabumų, bet geležinės valios, aukštos vidinės kultūros žmogus. Kristaus ir Bažnyčios meilė iš jo spindėte spindėjo. Kadangi tuo metu dvasios vado pareigybės nebuvo (ji buvo įvesta vėliau), tas pareigas atlikdavo vicerektorius E. Strimavičius. Jo konferencijos nebuvo iškalbingos, bet turiningos, brandžios. Tačiau šiuo atžvilgiu klierikams daug žodžių ir nereikėjo. Jie matė prieš save gyvą gero, galima sakyti, švento kunigo pavyzdį.

Vicerektorius E. Strimavičius iš prigimties buvo karšto temperamento, bet puikiausiai mokėjo save valdyti. Tai, be abejo, buvo didelių pastangų ir darbo vaisius. Kuklus, nuolankus, pamaldus, labai teisingas jis buvo puikus pavyzdys jaunimui. Jam visi auklėtiniai buvo lygūs: nebuvo nei numylėtinių, nei nekenčiamų. Jei kurį nors pabardavo, tai pačiam pabartajam buvo aišku, kad tikrai yra to vertas. Visi klierikai jį gerbė, daugelis nuoširdžiai mylėjo.

Profesorius Eliziejus dėstė lotynų kalbą, kanonų teisę, lenkų literatūros istoriją. Aiškino gerai, suprantamai ir mokėjo išreikalauti, todėl jo dėstomus dalykus klierikai gerai išmokdavo. Dėstydamas lenkų literatūrą, jis nereikalaudavo biografinių smulkmenų, bet stengdavosi parodyti, kokį indėlį nagrinėjamas autorius yra įnešęs į savo tautos kultūrą. Ypač pabrėždavo tikybinio prado vertę autoriaus veikale.

Abu broliai vienas kitą labai mylėjo, nors jų charakteriai ir buvo skirtingi. Drauge kalbėdavo brevijorių. Prieš šv. Pijaus X reformą vadinamas „Horae Diurnoe" (Dienos valandos) jie mokėjo atmintinai ir, išeidami iš savo kambarių, pradėdavo jas kalbėti, kai tik susitikdavo koridoriuje, nežiūrėdami į knygas. Abu broliai tarp savęs kalbėdavosi lenkiškai, bet lietuviškumo nesigėdindavo, neslėpdavo ir Lietuvą savotiškai mylėjo.

Kan. E. Strimavičiaus sveikata buvo labai silpna. Kad ir labai tvarkingai gyveno, vis labiau silpo. Dažnai sirgdavo. Bijodamas persišaldyti, vaikščiodavo apsivilkęs šiltu paltu. Pasitaikydavo ir juokingų atsitikimų.

Kartą vicerektorius susirgo. Tuo pačiu metu sirgo ir lenkas klierikas Supinskis, maždaug tokio pat ūgio kaip ir vicerektorius. Jis taip pat vaikščiojo apsivilkęs šiltu žieminiu paltu, retai teišeidavo iš kambario. Supinskio kurso draugas lietuvis Savickis, eidamas siauru koridorium, pamatė pirma savęs einantį šiltai apsirengusį ligonį. Manydamas, kad tai jo draugas Supinskis, pasiviįęs jį, paėmė už alkūnės ir lenkiškai paklausė: „Czy jeszcse żyjesz, zdiechlaku?" (Ar dar tebeesi gyvas, padvėsėli?). Užkalbintasis atsigręžė - tai buvo kanauninkas Eliziejus - ir tarė Savickiui: „O to patrz do kogo movisz i co gadasz" („Žiūrėk, su kuo kalbi ir ką sakai"). Susigėdęs Savickis pabučiavo kanauninkui ranką ir dūmė kuo greičiau šalin.

Monotoniškame seminarijos gyvenime ir smulkmena pralinksmina. Kitą dieną du klierikai pasiryžo šią sceną suvaidinti. Vienas vaizdavo kanauninką, kitas - klieriką Savickį. Pabaigę sceną ir sukdami į kitą koridorių pamatė, kad paskui juos ėjo vicerektorius, išėjęs iš auditorijos po paskaitos. Neatsiprašinėdami abu nudūmė koridorium, kiek kojos nešė.

Ilgus metus kan. E. Strimavičius auklėjo klierikus, bet pagaliau sveikata taip susilpnėjo, kad tų pareigų negalėjo eiti. 1893m. pakeltas prelatu, po poros metų iš seminarijos pasitraukė ir apsigyveno Prienuose.

Prienų klebonu tuo metu buvo kunigas kancleris Juozapas Antanavičius. Prelatui, Seinų kapitulos nariui E. Strimavičiui, vikariate buvo paskirtas vienas ankštas kambarėlis. Ten jis išgyveno kelerius metus, niekam jokio nepasitenkinimo neparodydamas. Kiek sveikata leido, darbavosi bažnyčioje. Pagaliau 1898m. buvo paskirtas Slavikų klebonu. Prelatas paskyrimą priėmė, kad bent turėtų savo kampelį. Jo sveikata jau buvo tokia silpna, kad reikalų tvarkyti neįstengė, todėl pasiėmė pas save seserėną kun. Eliziejų Laurynaitį, kuris prelato vardu administravo parapiją. Bet ir prelatas dirbo, ką galėjo: sakydavo nuoširdžius pamokslus, klausydavo

išpažinčių. Netrukus įgijo didelę žmonių pagarbą ir meilę. Žmonės sakydavo: „Dievas mums davė šventą kleboną". Ir iš tikrųjų iš viso prelato Eliziejaus asmens tryško šventumas. Visiems prieinamas, visiems malonus tas Dievo tarnas būdavo paskendęs maldoje. Silpnėjant kūnui, vis labiau stiprėjo jo dvasia, kaskart labiau artėdama prie Dievo.

Po kiek laiko klebono E. Strimavičiaus sveikata visai sunyko. Paskutinę gyvenimo dieną giminaitis kun. E. Laurynaitis, šeimininkė, kiti namiškiai meldėsi už mirštantį. Ligonis jau atrodė be sąmonės. Tik staiga atvėrė akis, pažvelgė į kunigą ir aiškiu, stipriu balsu ištarė: „Kunigėli, skubinkis. Vaikas be krikšto miršta". Vikaras susirūpino: nebuvo girdėjęs, kad ką reikėtų krikštyti. Ligonis raginimą pakartojo. Išėjęs vikaras pamatė ateinančius žmones. Moteris laikė ant rankų bemirštantį kūdikį. Kunigas vos spėjo pakrikštyti ir jis mirė. Šį įvykį patvirtino pats kun. E. Laurynaitis ir kiti buvę prie ligonio.

Prelatas E. Strimavičius mirė 1901m. Palaidotas Slavikuose. Šventai gyveno, šventai ir mirė. Buvo tai kunigas pagal Dievo širdį, nuoširdus dvasinį pašaukimą pasirinkusio jaunimo auklėtojas. Prelatas E. Strimavičius išauklėjo visą kartą kunigų, tikrai kupinų bažnytinės dvasios. Visomis jėgomis siekdamas krikščioniškojo tobulumo, jo troškimą rūpinosi įžiebti ir jaunų kunigų širdyse.

92. ALEKSANDRAS STULGINSKIS

(1885 - 1969)

Buvęs Lietuvos Tarybos narys, Seimo atstovas ir Lietuvos respublikos prezidentas krikščionis demokratas Aleksandras Stulginskis gimė 1885m. vasario 26 d. Kutalių km., Kaltinėnų vlsč., Raseinių apskr. Jo tėvai - žemdirbiai, nuomininkai. Šeima buvo didelė (12 vaikų). Vyresniųjų brolių remiamas, Aleksandras mokėsi Kaltinėnų pradžios mokykloje, Liepojos gimnazijoje ir Žemaičių (Kauno) kunigų seminarijoje. Baigęs seminariją, prašė vadovybę atidėti šventimus į kunigus ir leisti toliau studijuoti bei galutinai apsispręsti. Gavęs tokį leidimą, Aleksandras, draugų kunigų remiamas, išvyko į Austriją ir Insbruko (Innsbrucko) universitete gilinio filosofijos bei teologijos žinias. Po metų, nusprendęs likti pasauliečiu, A. Stulginskis įstojo į Halės (Vokietija) agronomijos institutą. 1913m. jį baigęs, grįžo į Lietuvą ir, nors turėjo gerų pasiūlymų dirbti Rusijoje, pasiryžo likti Lietuvoje. Jis buvo paskirtas Trakų apskr. Alytaus rajoniniu agronomu.

Prasidėjus pirmajam pasauliniam karui ir vokiečiams okupavus Lietuvą, A. Stulginskis persikėlė į Vilnių ir įsitraukė į visuomeninę ir kultūrinę veiklą. 1915m. suorganizavo pedagogikos kursus pradžios mokyklų mokytojams ruošti ir jiems vadovavo iki 1919m. Dirbo Lietuvos Centro Komitete nukentėjusiems nuo karo šelpti. Buvo švietimo draugijos „Rytas" pirmininkas. 1918m. pradėjo leisti ir redaguoti laikraštį „Ūkininkas". Porą metų leido specialų „Ūkininko kalendorių".

1917m. dalyvavo Vilniuje įvykusioje Lietuvos konferencijoje ir išrenkamas Lietuvos Tarybos nariu. Nuo 1917m. A. Stulginskis priklausė Lietuvos krikščionių demokratų partijai, o 1918 - 1919 metais buvo tos partijos pirmininkas.

1918m. gruodžio mėn. Lietuvos Taryba pasiuntė savo delegaciją, į kurios sudėtį įėjo ir A. Stulginskis, į Miuncheną pas nuncijų Eugenijų Pačelį (vėliau popiežius Pijus XII) aptarti svarbių besikuriančios Lietuvos valstybės Katalikų Bažnyčios reikalų. Okupacinė vokiečių valdžia kiek galėdama trukdė įvykti šiam susitikimui. Delegacijos nariai netikėtai iš Berlyno buvo atšaukti į Lietuvą tariamai labai svarbiais šalies reikalais. Miuncheną pasiekė ir pas nuncijų apsilankė tik vienas delegacijos narys - A. Stulginskis. Šis susitikimas su nuncijum E. Pečeliu jam paliko neišdildomą įspūdį. A. Stulginskis buvo nustebintas, kad nuncijus puikiai orientuojasi

surizgusiuose atsistatančios Lietuvos reikaluose, gerai žino lietuvių praeitį, jų santykius su lenkais, okupacinės valdžios daromus trukdymus, kitas opias lietuviams problemas. Ypač jį sujaudino nuncijaus nuoširdus dėmesys ir jam rodoma pagarba. Audencija užtruko daugiau kaip valandą. A. Stulginskis rašė: „Atsisveikinant mane palaimino, ir aš nepaprastai nustebau, kad, nepaisant šalto oro mane išlydėjo lyg artimą draugą laiptais į apačią, kur kabojo mano bekeša. Galop man pasidarė labai drovu, kad Ekscelencija padavė man bekešą ir padėjo apsivilkti".

A. Stulginskis įėjo į M. Sleževičiaus 1918m. gruodžio 26 d. sudarytą ministrų kabinetą, užimdamas ministro be portfelio postą. Vėliau Pr. Dovydaičio ministrų kabinete jis ėjo vidaus reikalų ministro pareigas, o paskui vėl M. Sleževičiaus ministrų kabinete - žemės ūkio ir valstybės turtų ministras (iki 1919m. spalio mėn.). 1919m. kovo - balandžio mėn. jam dar teko eiti ir Ministrų kabineto pirmininko pavaduotojo pareigas. 1919m. A. Stulginskis buvo vienas iš Ūkio banko ir Ūkininkų sąjungos steigėjų bei pirmasis šios sąjungos pirmininkas.

Išrinktas į Steigiamąjį Seimą, A. Stulginskis Seimo daugumos išrenkamas Seimo pirmininku (1920 - 1922 ir 1925 - 1928). 1920 - 1922 metais ėjo respublikos prezidento pareigas. 1922 - 1926 metais - respublikos prezidentas.

A. Stulginskiui einant respublikos prezidento pareigas, buvo priimta Konstitucija, įvykdyta žemės reforma, įvesta sava valiuta, Lietuvos respublika priimta į Tautų Sąjungą, prie Lietuvos prijungtas Klaipėdos kraštas.

Konstitucija buvo priimta 1922m. rugpjūčio 1 d. vienais krikščionių demokratų balsais (į Seimą buvo išrinkta 112 atstovų; 59 iš jų - krikščionių demokratų bloko). Kitos partijos balsavo prieš. Konstitucija nustatė santvarkos formą (demokratinė respublika), vėliavą, herbą. Piliečiams davė plačias teises ir laisves, garantavo nuosavybės teisę. Įstatymų leidžiamasis organas - Seimas, kuris turi teisę rinkti prezidentą ir jį atstatyti. Tam reikėtų 2/3 balsų. Prezidentas gali atleisti Seimą ir skelbti naujus rinkimus. Naujas Seimas turi perrinkti prezidentą. Religijos mokymas mokyklose padarytas privalomu, o visoms tikybinėms organizacijoms leista tvarkytis pagal savo kanonus ir statutą.

Konstitucija įsigaliojo 1922m. rugpjūčio 6 d. Įvyko rinkimai į pirmąjį Seimą (1922m. spalio 10 - 11 d.). Seimas prezidentu išrinko A. Stulginskį. Valstybė perėjo į konstitucinio demokratinio parlamentarizmo periodą.

1920m. buvo įvykdyta mažoji žemės reforma. Žeme buvo aprūpinti savanoriai, kariai ir mažažemiai, tam tikslui nusavinant dvarininkų žemių.

Tais pačiais metais pradėta svarstyti ir didžioji žemės reforma, kurios projektą paruošė kun. M. Krupavičius. Didysis žemės reformos įstatymas išleistas 1922m. kovo 29 d. Jos tikslas buvo ne tik aprūpinti žeme bežemius ir mažažemius, bet ir sudaryti sąlygas tarpti smulkiajam ir vidutiniajam ūkiui. Be to, į valstybės nuosavybę buvo perimti tie žemės turtai, kuriuos apsaugoti ir tikslingai panaudoti geriau gali valstybė negu privatūs asmenys. Reforma lietė visus dvarus, didesnius kaip 80 ha. Taip susidarė pusės milijonų hektarų žemės fondas. Ši žemė buvo išdalyta bežemiams, mažažemiams, darbininkams, amatininkams, ūkininkams, kurių žemės anksčiau buvo atimtos ir prijungtos prie dvarų, žemės ūkio mokykloms, pavyzdiniams ūkiams, prieglaudoms, ligoninėms, parapijoms ir pan. Visi gavusieji žemės, išskyrus kariškius, turėjo per 36 metus sumokėti išperkamąjį mokestį. Buvo sudarytos sąlygos naujakuriams gauti pašalpą ir paskolą. Nustatytas atlyginimo dydis už nusavintą žemę.

1922m. rugpjūčio 16 d. įvesta valiuta - piniginis vienetas litas, paremtas auksu (1 litas - 0,150462 g aukso).

1921m. rugsėjo 22 d. Lietuva lygiomis teisėmis priimta į Tautų Sąjungą - pasaulio valstybių draugiją. Palaipsniui nustatyti normalūs diplomatiniai santykiai su visomis valstybėmis, išskyrus Lenkiją. Svarbiausiose valstybėse įsteigtos pasiuntinybės.

1924m. gegužės 8 d. Lietuvos delegacija dalyvavo Amsterdamo konferencijoje, kur po labai sunkių derybų su didžiosiomis valstybėmis buvo išspręstas Klaipėdos krašto prijungimas prie Lietuvos.

1927m. A. Stulginskis pasitraukė iš politinio gyvenimo ir tvarkė savo ūkį Kretingos vlsč. Jokūbavo dvare. Iki 1941m. buvo kooperatyvų „Lietūkis", „Linas" tarybų narys, P. Dogelio gamybinio ūkio vedėjas.

1941m. birželio 13 d. A. Stulginskis sovietinės valdžios buvo suimtas ir ištremtas į SSSR gilumą (Krasnojarsko krašt., Rešiotų st.). Po 11 metų (1952) buvo nuteistas kalėti 25 metus, bet po dvejų metų iš kalėjimo paleistas dirbo Komijos autonominėje respublikoje sandėlininku, Kvitkevoso miškų pramonės ūkyje komendantu, Pezmago tarybiniame ūkyje agronomu. Grįžęs į Lietuvą 1956m., 1957m. įsidarbino Vytėnų (netoli Kauno) sodininkystės - daržininkystės bandymų stotyje vyresniuoju moksliniu bendradarbiu. Čia dirbo iki 1957m. Mirė 1969m. rugsėjo 22 d. Kaune. Palaidotas Aukštojoje Panemunėje.

93. PROFESORIUS STASYS ŠALKAUSKIS

(1886 - 1941)

Filosofas ir pedagogas, tautos ideologas, autoritetingas jaunimo ir inteligentijos vadas profesorius Stasys Šalkauskis gimė 1886m. gegužės 16 d. Ariogaloje. Jo tėvas - Julijonas Šalkauskis buvo gydytojas, motina Barbora Goštautaitė kilusi iš senos didikų Goštautų giminės. Stasys augo gausioje (9 vaikai) šeimoje. Jam gimus tėvai po poros metų persikėlė su šeima į Rygą, tačiau netrukus grįžo į Lietuvą ir visam laikui apsigyveno Šiauliuose.

1905m. Stasys, baigęs Šiaulių gimnaziją, išvažiavo į Maskvos universitetą studijuoti teisės. Pašlijus sveikatai, išvyko į Turkestaną ir į Maskvą atvykdavo tik studijų formalumų tvarkyti. 1911m., baigęs studijas, St. Šalkauskis vėl išvyko į Turkestaną ir apsigyveno Samarkande. Teisininko darbas jo nepatenkino, ir jis vis daugiau domėjosi filosofija. 1911 ir 1913 metų „Ateities" žurnale pasirodo St. Šalkauskio pirmieji rašiniai - vertimai. Savarankiška St. Šalkauskio studija „Bažnyčia ir kultūra" buvo paskelbta „Draugijoje" 1913m. Šio žurnalo redaktorius A. Dambrauskas - Jakštas, pastebėjęs neeilinius St. Šalkauskio gabumus, išrūpino jam „Motinėlės" stipendiją studijoms užsienyje. Kilus pirmajam pasauliniam karui, lietuvių draugijos nuo karo nukentėjusiems šelpti centrinis komitetas St. Šalkauskį paskyrė savo įgaliotiniu Šveicarijoje. 1915m. apsigyvenęs Šveicarijoje, jis pradėjo Fribūro universitete filosofijos studijas. Čia jis prancūzų kalba parašė veikalą apie Lietuvą: „Sue les confins de deux mondes" (1919). Fribūro universitetą St. Šalkauskis baigė 1920m. parašęs disertaciją „L'ame du monde dans la philosophie de Vl. Soloviev", už kurią jam buvo suteiktas filosofijos daktaro laipsnis.

Grįžęs į Lietuvą, nuo 1920m. St. Šalkauskis įsitraukė į akademinį darbą: dėstė Aukštuosiuose kursuose, o 1922m., įsisteigus Lietuvos (vėliau Vytauto Didžiojo) universitetui, Teologijos - filosofijos fakultete buvo filosofijos katedros docentas. Dėstė kelias disciplinas: filosofijos įvadą, logiką, kultūros filosofiją, estetiką, pedagogiką, bendrąją mokslinio darbo metodiką. Vėliau dalį disciplinų perleido savo kolegoms L. Bistrui ir A. Maceinai, sau pasilikdamas tik pedagogiką. 1939m. St. Šalkauskis buvo išrinktas Vytauto Didžiojo Universiteto rektoriumi. 1940m. atleistas iš rektoriaus pareigų ir, uždarius Teologijos - filosofijos fakultetą, pašalin-

tas iš profesūros. 1941m. Lietuvos laikinoji vyriausybė St. Šalkauskį buvo paskyrusi profesoriumi į Vilniaus universitetą, tačiau dirbti jam nebeteko. Nusilpus sveikatai, pasiliko Šiauliuose, kur buvo nuvykęs 1941m. vasarą, ir tų pačių metų gruodžio 4 d. mirė. Palaidotas Šiaulių šv. Petro ir Povilo parapijos kapinėse.

Iš prigimties silpnos sveikatos, bet nepaprastai darbštus St. Šalkauskis paliko didelį rašytinį palikimą. Daugiausia tai nedidelės apimties studijos ir straipsniai, kurie buvo išspausdinti įvairiuose žurnaluose: „Ateityje", „Židinyje", „Logos", „Naujojoje Romuvoje", „Tiesos kelyje" ir kt. Didesnės apimties darbai: „Bendrosios mokslinio darbo metodikos pradai", „Visuomeninis auklėjimas", „Ateitininkų ideologija", „Kultūros filosofijos metmenys", „Bendroji filosofijos terminija". Rankraščiuose yra likę jo skaitytieji kursai, kurių visų pasirašydavo konspektą.

Kaip ir nemažas skaičius mokslus einančio jaunimo, St. Šalkauskis jaunystėje išgyveno gilią asmeninę, religinę, moralinę ir pasaulėžiūrinę krizę. Jį labai kankino abejonės Dievo buvimu. Jo nuostabiai tiesus ir nuoseklus charakteris negalėjo pakęsti disharmonijos tarp minčių, žodžių ir darbų. Ieškodamas išeities iš susidariusios tragiškos padėties, jis daug metų knygose ir pokalbiuose su kompetentingais asmenimis ieškojo atsakymų į jį varginusius klausimus. Garsaus rusų filosofo Vl. Solovjovo raštų studijavimas galutinai išsklaidė jį taip varginusias abejones Dievo buvimu, jo Apvaizda ir įgalino gyvai suprasti krikščionių religijos ir doros mokslo vertę ir kilnumą.Į jo sielą atėjo ramybė ir džiaugsmas. Didelę įtaką jo pasaulėžiūros susiformavimui turėjo A. Dambrauskas - Jakštas, kurį St. Šalkauskis su pagarba ir dėkingumu vadino savo mokytoju, o jo laiškus karo metu visur su savimi nešiojosi.

Žinodamas, kad daug besimokančio jaunimo ir inteligentų pagrindiniais gyvenimo klausimais nepajėgia teisingai susiorientuoti, St. Šalkauskis pasiryžo visą savo gyvenimą skirti giliai filosofiškai pagrįstos pasaulėžiūros sudarymui ir skelbimui. Norėdamas padėti moksleiviams ir studentams susidaryti tvirtai pagrįstą katalikišką pasaulėžiūrą ir išugdyti katalikišką inteligentiją, St. Šalkauskis, dar studijuodamas Fribūre, projektavo krikščioniško elito sąjūdį „Romuva". Nepavykus tokio atskiro elitinio sąjūdžio sukurti, St. Šalkauskis atsidėjo jau veikiančių ateitininkų idėjiniam formavimui ir tapo jų ideologu. 1927m. jo iniciatyva ateitininkai reorganizavosi į moksleivių, studentų ir sendraugių sąjungų federaciją. St. Šalkauskis buvo išrinktas ateitininkų federacijos vadu. Eidamas šias pareigas, sistemingai išvystė ateitininkų ideologiją. Be to, jis buvo mėnesinio

katalikų kultūros žurnalo „Židinys" redaktorius (1932 - 1934) ir vienas iš Lietuvos katalikų mokslo akademijos steigėjų, o 1938 - 1940 metais - šios akademijos pirmininkas.

Prof. St. Šalkauskis nebuvo kabinetinis filosofas. Jis, anot A. Maceinos, buvo gyvenimo filosofas, norintis tautai rodyti teisingą kelią ir ją žadinti kultūrinei pažangai. Jam būdingas sintezės ieškojimas tarp kraštutinumų: individualizmo ir kolektyvizmo. Formuodamas ateitininkų pasaulėžiūrą, St. Šalkauskis pabrėžė katalikiškosios pasaulėžiūros reikšmę ir propagavo gyvosios dvasios sąjūdį. Politiniame gyvenime St. Šalkauskis tiesiogiai nedalyvavo, bet juo gyvai domėjosi, atstovaudamas demokratinei valstybės sampratai.

Gilus mąstytojas, objektyvus tiesos ieškotojas ir drąsus jos skelbėjas, skaidrus savo kuklumu, tauriu džentelmeniškumu ir nuoširdžiu krikščioniškumu, prof. St. Šalkauskis darė didelį poveikį ne tik savo mintimis bei raštais, bet ir visa savo asmenybe. Jo religingumas nebuvo paradinis, bet gilus, tikras, išgyventas. Jis kas sekmadienį dalyvaudavo šv. Mišiose, dažnai eidavo Sakramentų, melsdavosi kartu su paprasčiausiais savo tikėjimo broliais. Profesorius buvo giliai įsitikinęs, kad „Gerai suprasta katalikybė tegali būti vien plati" („Katalikų vienybės šventė"). Tai vedė jį į katalikišką toleranciją, kurią išreiškia šv. Augustino žodžiai: „Būtinuose dalykuose - vienybė, abejotinuose - laisvė, visuose - meilė". Visus, o ypač jaunimą, kviečia gyventi dvasinėmis vertybėmis ir nuolat tobulėti, siekti tikrosios dvasinės jaunatvės.

„Religijoje yra nuostabių dalykų, bet įprotis neleidžia mums jais nustebti ir sykiu su tuo nusistebėjimu įsigyti gyvo pažinimo pradžią. Nekalbant apie antgamtinės malonės kelius, pažymėtina, kad ši pradžia gali mums ateiti dvejopu būdu: per vaikiškai skaisčią širdį ir per pagilintas rimtas studijas (...). Skaisti širdis betarpiškai pasisavina viršutinius Evangelijos sluoksnius ir gauna tikrą nujautimą gilesnių sluoksnių, bet, kai įprotis atbukina stebėtis, naudinga rimtomis studijomis eiti į gilumą ir ten rasti vis naujų, vis nuostabesnių, niekados neišsemtų dieviškųjų tiesų. Ir sykiu galima tvirtai tikėtis, kad nesuteptajai širdžiai niekados nepristigs šitokiose studijose palaimos ir dieviškos malonės". (St. Šalkauskis, „Židinys", 1935, 4).

Visą prof. St. Šalkauskio veiklą kun. St. Yla trumpai apibūdina: „Jis rašė ir kalbėjo mums visad degančia širdimi, visad švytinčia išmintimi, lenkdamas savo tautą tiesos, meilės, taikos kryptimi".

94. TĖVAS PRANCIŠKUS ŠRUBAUSKIS S J

(1620 - 1680)

Uolus jėzuitas lietuvis Tėvas Pranciškus Šrubauskis sėkmingai darbavosi sielovadoje ir toliau tęsė M. Daukšos ir K. Sirvydo tradicijas kuriant lietuvišką raštiją. Jis gimė apie 1620m. Kaune. Nėra žinių, kur jis lankė vidurinę mokyklą, bet žinoma, kad, 1638m. stodamas į jėzuitų naujokyną, Pr. Šrubauskis jau buvo baigęs poezijos klasę. 1640 - 1641 metais, turbūt Vilniaus akademijoje, lankė retorikos klasę, o kitus trejus metus Nesvyžiuje studijavo flosofiją. 1644 - 1645 metais Pr. Šrubauskis Daugpilio rezidencijos mokykloje dėstė gramatiką, o vėliau (1645 - 1647) - Kražiuose sintaksės mokytojas. 1647m. vasarą atvykęs į Vilnių, Pr. Šrubauskis akademijoje iki 1651m. pavasario išklausė teologijos kursą ir buvo įšventintas kunigu. 1651 - 1652 metais Nesvyžiuje atlikęs tercijatą, 1652m. vasarą pradėjo sakyti lietuviškus pamokslus, greičiausiai Varniuose. 1653m. T. Pr. Šrubauskis paskiriamas misijos viršininku ir pamokslininku. 1656m. spalio 1 d. Kražiuose padaręs 4 iškilmingus įžadus, T. Pr. Šrubauskis ir toliau paliekamas Varnių misijos vadovu iki 1661m. pabaigos. Tais metais jam pavedama vadovauti neseniai įsteigtai Pašiaušės kolegijai. Po trejų metų (1664) T. Pr. Šrubauskis išvyko į Karaliaučių.

Tai buvo tvirtų dorybių ir reto pamaldumo vyras. Jis mokėjo labai paprastai ir suprantamai pamokyti, patarti. Jo patarimai giliai įstrigdavo žmonių sielose. Gili išmintis buvo jungiama su nuoširdžiu paprastumu. Dėl šių savybių jį gerbė net Bažnyčios priešai.

Daug metų T. Pr. Šrubauskis praleido Karaliaučiuje, viename iš protestantizmo židinių. Karaliaučiuje, dideliame prekybos centre, lankydavosi, o dažnai ir apsigyvendavo žmonės iš Prūsijos, Lietuvos ir Rusijos, kalbantys įvairiomis kalbomis. Jų tarpe buvo nemažai katalikų. Tėvas Pr. Šrubauskis ėmė teikti jiems dvasinę paramą. Jis lankydavo namus, priemiesčius, dirbtuves, laivus, net kareivių stovyklas. Mokydavo katekizmo, kviesdavo dalyvauti pamaldose, klausydavo išpažinčių, teikdavo Sakramentus, lankydavo ligonius, šelpdavo vargšus. Kiekvieną šventadienį sakė pamokslus lietuviškai ir lenkiškai, o po pietų dar aiškino krikščioniškąjį mokslą. Toks jo uolumas stebino net reformacijos šalininkus.

1670m. T. Pr. Šrubauskis vėl Žemaitijoje. Jis paskiriamas trejiems metams Kražių kolegijos rektoriumi. 1674m. išvyksta į Vilnių, kur jam

pavedamos profesų namų aukų rinkėjo pareigos. Tų pačių metų rudenį T. Pr. Šrubauskis paskiriamas į Kauno rezidenciją lietuvių pamokslininku. Kitais metais jis vėl Kražiuose. Čia jam pavedama sakyti pamokslus lietuviškai. Be to, iki mirties jis buvo ne tik kolegijos, bet ir benediktinių vienuolyno dvasios tėvas. Mirė 1680m. birželio 27 d. Kražiuose.

T. Pr. Šrubauskis buvo puikus pamokslininkas. Ypač suprantamai jis mokėjo prabilti paprastiems, nemokytiems žmonėms. Jo pamokslai buvo vaisingi: daug suklydusių pataisydavo savo gyvenimą. Paprastiems žmonėms jis išspausdino knygelę lietuvių kalba: „Pamokslas Krykscioniszkas trumpay iszgulditas", kurioje buvo įdėti ir trumpi tikėjimo, vilties bei meilės aktai, kalbami po pamokslo iš sakyklos. Žinomi dar keli šios knygutės leidimai, bet jų galėjo būti daugiau. Sėkmingos būdavo jo vedamos rekolekcijos. Skatinamas nepaprasto troškimo darbuotis sielų išganymui, jis iš klausyklos skubėdavo į sakyklą. o iš ten - vėl į klausyklą. Atrodė turįs ypatingą dovaną vadovauti sąžinėms. Jo dvasiniai nurodymai būdavo labai veiksmingi.

Norėdamas dar labiau patraukti žmones prie tikėjimo ir doros, T. Pr. Šrubauskis platino geras knygas, ypač jaunimo tarpe. Kaip teigia vysk. M. Valančius, jas „be piningų wargdieniems kajsziojes". Mažiau išsilavinusiems paruošė lietuvišką giesmyną ir po pamokslo žmones mokė giedoti. Jo paruoštas giesmynas „Balsas szirdies pas Wieszpatį Diewą" buvo išleistas apie 1677m. ir sulaukė apie 20 laidų (iki 1818). Šio giesmyno pirmųjų laidų nėra išlikę. Iš seniausio žinomo 1726m. leidimo galima spręsti, kad jis paruoštas naudojantis 1646m. išleistu S. M. Slavočinskio giesmynu. Giesmyno „Balsas širdies" kalba nėra tokia gryna kaip Daukšos, Sirvydo ar Slavočinskio. Yra nemažai svetimybių, ypač naujuose giesmių vertimuose. Iš šio giesmyno XIX amž. pirmoje pusėje išsivystė „Kantyczkos Žemaytiszkos". Jų kalbą taisė Vincas Velnikas ir vyskupas Motiejus Valančius. T. Pr. Šrubauskio katekizmas „Pamokslas krikščioniškas" buvo išleistas apie 1670m. Tik neseniai pavyko nustatyti, kad šių leidinių autorius yra T. Pr. Šrubauskis, nes jis paprastai pasirašinėdavo: jėzuitų kunigas, nenurodydamas pavardės.

Tėvas Pr. Šrubauskis pasižymėjo ir didele artimo meile. Stengdavosi padėti visiems, neatsižvelgdamas į jokius luominius skirtumus. Skubėdavo visur, kur būdavo reikalinga jo pagalba, todėl buvo vadinamas kenčiančiųjų tėvu. Ypač buvo malonus ligoniams: juos guosdavo maldingais pasikalbėjimais, parūpindavo vaistų, o nusilpusiems maisto. Tačiau dar labiau negu kūno, jam rūpėjo sielų sveikata. Tam jis visą gyvenimą dirbo su

nepaprastu uolumu. Jėgų šiam darbui sėmėsi maldoje, kuriai dažnai skirdavo naktis. Daug laiko praleisdavo skaitydamas dvasinio turinio knygas, rašydamas ir ruošdamas liaudžiai pamokslus. Poilsiui laiko likdavo labai mažai.

Vyresnieji, norėdami sudaryti geresnes sąlygas pailsėti, perkėlė T. Pr. Šrubauskį į kitas pareigas, tačiau ir čia jis su nemažesniu uolumu darbavosi sielų išganymui. Net eidamas Kražių kolegijos rektoriaus pareigas, Tėvas Šrubauskis lankė vargšų namus, kviesdavo juos į Euchristinę puotą velykiniu laikotarpiu. Nuoširdžią jo paramą jautė ir Kražių vienuolės, seserys benediktinės, kurioms sakydavo konferencijas, pamokslus, klausydavo išpažinčių. Jo globą jautė ir mokslus einantis jaunimas. Daugelis jį buvo pasirinkę savo dvasios vadu.

Nuoširdus pamaldumas, dvasinių dalykų siekimas - tai ryškiausias T. Pr. Šrubauskio bruožas. Nors varginamas nuolatinės kojų ligos, brevijorių dažniausiai kalbėdavo atsiklaupęs. Taip atsiklaupęs su brevijoriumi rankoje jis ir mirė. Labai nuoširdžiai ruošdavosi šv. Mišių aukai, ilgai po jų dėkodavo. Kviečiamas sakyti savo broliams vienuoliams konferencijas, pirmiausia dvi - tris valandas maldoje sėmėsi to, ką kitiems ruošėsi perteikti. Ypač garbino Švč. Trejybę ir šventuosius, ypač Pranciškų Ksaverą, platino jo garbei skirtas dešimtdienio pratybas.

Rūpestingai lavinosi ir įžadų dorybėse. Niekad nesiskųsdavo stokodamas net reikalingiausių dalykų, nuoširdžiai rūpinosi neturtingaisiais. Buvo kuklus, save pamiršęs. Apie visus turėdavo kuo geriausią nuomonę, o savo sugebėjimus stengėsi paslėpti. Kiekvieną, labiausiai likimo nuskriaustą, nors ir nepažįstamą, maloniai užkalbindavo, guosdavo. Tuo savo nuoširdumu ir malonumu pasiekė to, kad beveik visa Žemaitija jį pažinojo ir mylėjo kaip tėvą.

Tėvas Pr. Šrubauskis mirė 1680m. birželio 27 d. Atsisveikinti su velioniu rinkosi minios žmonių. Daugelis su ašaromis akyse siuntė maldas už jo vėlę.

95. KUNIGAS KRISTUPAS ŠVIRMICKAS MIC

(1812 - 1894)

Žymus Sibiro apaštalas kunigas marijonas Kristupas Švirmickas gimė 1812m. liepos 2 d. Marijampolės apskr., Gudelių vlsč., Varnupių km. Baigęs Marijampolės marijonų mokyklą, nuo 1829m. studijavo Varšuvos universitete. Prasidėjus 1831m. sukilimui, devyniolikmetis jaunuolis prisidėjo prie sukilėlių. Mūšiuose su caro kariuomene buvo sunkiai sužeistas. Pasveikęs 1833m. įstojo į marijonų vienuoliją Marijampolėje. Čia baigė privalomus mokslus ir 1838m. birželio 29 d. buvo įšventintas kunigu ir kurį laiką buvo jaunų marijonų klierikų mokytojas, vėliau dirbo Varšuvos nebylių įstaigos kapelionu. Nuo 1844m. buvo Marijampolės marijonų vienuolyno vyresnysis. Eidamas šias pareigas, rūpinosi įsteigti Marijampolėje nebylių mokyklą. Tam buvo gautas valdžios leidimas, tačiau tolimesni įvykiai sutrukdė įgyvendinti šį sumanymą.

1846m. Poznanėje įsisteigė Demokratinė lenkų draugystė, kuri palaikė ryšius su 1831m. sukilimo dalyviu kun. K. Švirmicku. Šis įvairiais būdais rėmė iš Prūsijos atvykstančius agentus. Caro valdžia susekė sąmokslą. 1846m. gruodžio 18 d. Marijampolės marijonų vienuolyne kratos metu buvo rasta knygelė prieš rusų valdžią. Kun. K. Švirmickas buvo suimtas, metus išlaikytas Varšuvos kalėjime ir visam gyvenimui ištremtas į Irkutską. Čia jau nuo 1851m. jam buvo leista eiti kunigiškas pareigas, o 1852m. mirus vienintelės Sibiro parapijos Irkutske klebonui Hadzickiui, kun. K. Švirmickas buvo paskirtas jo įpėdiniu.

Dabar prasidėjo tikroji ir vaisingiausia kun. K. Švirmicko veikla: išlaisvinti žmonių sielas iš nuodėmės ir dvasinės vergijos pančių. Tuo metu, kai kun. K. Švirmickas tapo Irkutsko klebonu, Sibiro generalgubernatoriumi buvo paskirtas liberalių ir demokratiškų pažiūrų vyras, grafas Nikolajus Muravjovas (1809 - 1891). Jis, nors buvo dalyvavęs malšinant 1831m. sukilimą, nepasižymėjo tokiu žiaurumu, kaip jo bendrapavardis Muravjovas - Korikas. Valdydamas Sibirą, rūpinosi jo gyventojų medžiagine ir dvasine gerove. Atsižvelgdamas į katalikų prašymą, generalgubernatorius kun. Švirmicką paskyrė Amūro krašto kapelionu, įsakydamas aplankyti tame krašte gyvenančius katalikus, ypač karius, tarnaujančius Sibiro pulkuose iš Lenkijos ir Lietuvos.

Generalgubernatoriaus įsakymas labai nudžiugino kun. K. Švirmicką. Jis rašė: „Gavęs tą pranešimą nuoširdžiai dėkojau Dievui, kad laimintų ir teiktų sveikatos tiems žmonėms, kurie paisydami krikščioniško teisingumo, siunčia mane vargšų katalikų suraminti ir pastiprinti".

Savo pirmąją misijinę kelionę kun. K. Švirmickas pradėjo 1859m. kovo 26 d. Ši kelionė truko 10 mėnesių. Teko keliauti pašto arkliais, pėsčiomis, plaukti upėmis ir Ochotsko jūra, važiuoti rogėmis, traukiamomis šiaurės elnių ar šunų. Nuvažiavęs daugiau kaip 10 tūkst. kilometrų, aplankė daugelį gyvenviečių. Ši kelionė buvo pilna nuotykių ir pavojų, o jos vaisiai menki: vos keliems šimtams katalikų, kuriuos pavyko surasti išsklaidytus Sibiro plotuose, tebuvo suteikti dvasiniai patarnavimai. Galima įsivaizduoti šių katalikų džiaugsmą sulaukus kunigo, kuris atlaikė jiems šv. Mišias, aprūpino Sakramentais, tarė paguodos ir padrąsinimo žodžius. Šie susitikimai be galo jaudindavo ir patį misionierių: „Pagalvojus, kad šiame žemės užkampyje tikrai pirmą kartą buvo aukojama nekruvinoji Auka, kad mane pirmąjį, to nevertą, Dievas parinko atnešti į šią vietą katalikams paguodos, ir mano ašaros susilieja su atgailaujančiųjų ašaromis, nuodėmių atgailos ašaromis ir už mano nepakankamą pasišventimą Dievui ir savo broliams".

Atvykęs prie Amūro upės žiočių, kun. Švirmickas sužinojo, kad čia prieš keletą metų buvo vietos gyventojų nužudytas prancūzas misionierius kun. de la Bruniere. Ilgiau apsistojęs toje vietoje jis surinko smulkias žinias apie misionieriaus nužudymo aplinkybes. Taip pat išgirdo ir apie kitą prancūzų misionierių, vietos gyventojų nužudytą prie Bura upės žiočių. Labai sujaudintas jis ta proga rašė: „O šventasis katalikų tikėjime, kaip galiu nepastebėti tavo tiesos ir dieviškos kilmės. O dieviškasis tikėjime, įkvėpk ir man tuos pasišventimo jausmus Dievui ir mano brolių žmonių išganymui".

Pagal kun. K. Švirmicko pasiūlymą, Mogiliovo arkivyskupas vėliau įsteigė parapijas Čitoje, Chabarovske, Blagovieščinske. Įdomi ir vertinga jo pastaba, kad prie kiekvienos bažnyčios Sibire būtinai gyventų 2 kunigai. Vienam išvykus į tolimas parapijos vietas keliems mėnesiams, kitas galėtų vietoje aptarnauti atvykstančius katalikus. Pagaliau, kaip ir kiekvienas žmogus, ir kunigas yra toks pat silpnas, nepastovus, netobulas, todėl reikalingas broliškos paramos ir pagalbos.

Jaudino misionierių dorinė ir religinė Sibiro katalikų būklė. Gyvendami toli nuo bažnyčios, retai susitikdami su savo dvasiniais vadovais, jie praranda sąžinės jautrumą, tampa abejingi pagrindinėms tikėjimo tiesoms

ir Evangelijos doros nuostatams. Neturėdami patys kilnių religinių įsitikinimų, negali ir nepajėgia, kad ir norėtų, įkvėpti savo vaikams nusiteikimų, kurie palaikytų juose krikščionišką dorovę. Nuo mažens matydami tik blogus pavyzdžius, jie kartais tampa blogesni už savo tėvus. Susirūpinęs jaunosios kartos likimu, kun. K. Švirmickas Irkutske įsteigė vaikams mokyklą - prieglaudą. Nors pasinaudodamas 1856m. amnestija jis galėjo grįžti į savo kraštą, tačiau, matydamas didelį ten gyvenančių žmonių dvasinį skurdą, laisvanoriškai pasiryžo pasilikti Irkutske, kad jiems galėtų padėti.

Numalšinus 1863m. sukilimą, daugybė kunigų ir pasauliečių atsidūrė Irkutske ir jo apylinkėse. Kun. K. Švirmickas juos globojo, kunigams parūpindavo šv.Mišioms laikyti reikalingų priemonių. Matydamas sunkią ištremtų inteligentų padėtį, jis įtikino vietos valdžią juos suburti į amatininkų artelę. Pramokę amato, jie ne tik užsidirbdavo duonai, bet ir turėjo pelno. Kai 1879m. Irkutske sudegė medinė katalikų bažnyčia, kun. K. Švirmickas savo parapijiečių padedamas pastatė naują mūrinę bažnyčią.

Kun. K. Švirmicko veikla buvo gerai žinoma ir Romoje, nes jo parapija priklausė Tikėjimo platinimo Kongregacijos jurisdikcijai. Jam iš Romos buvo suteiktos atitinkamos misionieriaus galios ir privilegijos. Švenčiant 50 metų kunigystės jubiliejų (1883), popiežius Leonas XIII jam atsiuntė palaiminimą ir dovanų taurę bei mišiolą, o parapijiečiai įrengė bažnyčioje naują altorių.

1894m. lapkričio 20 d. mirus kun. Švirmickui, vietos laikraštis „Vostočnoje Obozrenije" Nr.144 rašė: „Ne vienas liūdesio ir dejavimo žodis pasigirdo iš katalikų ir pravoslavų lūpų, kai į kietą ir šaltą Sibiro žemę buvo nuleidžiamas paprastas karstas vieno iš didžiausių XX amž. lenkų kunigų". Rusai visus katalikus laikė lenkais, o katalikų tikėjimą - „viera polska", nors kun. K. Švirmickas buvo lietuvis. Kad ir išauklėtas lenkiškoje kultūroje, mielai globojo ir patarnavo savo tautiečiams ir lenkams katalikams.

96. KUNIGAS ANTANAS TATARĖ

(1805 - 1889)

Pirmasis Suvalkų gubernijos lietuvių švietėjas kunigas Antanas Tatarė gimė 1805m. gegužės 17 d. Rygiškių km., Griškabūdžio vlsč., Šakių apskr. Skaityti Antanas pramoko namuose, o vėliau lankė pradžios mokyklą Naumiestyje. Beveik iki 20 metų amžiaus gyvendamas kaime, tėvų namuose, jis turėjo galimybės gerai pažinti gėrąsias ir blogąsias žmonių gyvenimo puses, suprasti jų rūpesčius, vargus, reikalus. Be to, pamėgo gimtąją kalbą ir pirmasis tarp suvalkiečių prabilo lietuviškai, savo raštais bei knygomis nutiesdamas kelią liaudies švietimui.

1828m. A. Tatarė įstoja į Seinų vaivadinę mokyklą, kurioje mokėsi iki 1831m. sukilimo. Uždarius mokyklą, patraukė į Prūsus ir pakeitė pavardę: anksčiau dokumentuose buvo rašoma Tatar, o dabar, norėdamas išvengti tarnavimo kariuomenėje, pasivadino Tatarė. Sugrįžęs iš prūsų, A. Tatarė apsigyveno ne tėviškėje, bet Bocianave netoli Alvito (Vilkaviškio apskr). Mokė dvarininkų bei aplinkinių ūkininkų vaikus ir ruošėsi stoti į kunigų seminariją.

1832m. A. Tatarė buvo priimtas į Seinų kunigų seminariją ir ją baigęs 1834m. liepos 13 d. įšventintas kunigu. Kun. A. Tatarė vikaravo Balbieriškyje, Ilguvoje ir Lukšiuose, o 1855m. buvo paskirtas Sintautų klebonu.

20 metų, kuriuos praleido vikaraudamas, buvo kūrybiniu atžvilgiu vaisingiausi kun. A. Tatarės gyvenime. Matydamas, kad labai stinga liaudžiai prieinamų lietuviškų knygų, ryžosi tą spragą šiek tiek užpildyti. 1836m. pasirodė jo pirmoji knyga: „Pamokslai išminties ir teisybės", kuri susilaukė didelio pasisekimo, tiek liaudies, tiek inteligentijos tarpe ir buvo mielai skaitoma. Jos buvo išleistos net penkios laidos. Šią knygutę sudarė verstos Ezopo, Krasickio, Lafonteno, Trembickio, Naruševičiaus, Krylovo ir kt. autorių didaktinės pasakėlės, apysakos, sakmės. Rinkinyje buvo ir A. Tatarės parašytų originalių kūrinėlių.

„Pamoksluose" autorius parodo labiausiai paplitusias žmonių ydas ir, čia pat pavaizduodamas dorybes, skatina jų siekti. Antra knygutė „Pamokslai gražių žmonių" buvo parašyta ir paruošta spaudai 1849m., tačiau dėl nežinomų priežasčių buvo išleista tik 1900m. jau po autoriaus mirties. Pavėlavusi apie pusę šimtmečio, ji, aišku, nebuvo tokia aktuali ir nebegalėjo padaryti didesnės įtakos.

Rūpindamasis žmonių dora ir švietimu, kun. A. Tatarė stengėsi liaudžiai prieinama forma pateikti ir tikėjimo tiesas bei paskatinti gyvesniam dvasios gyvenimui. Tam tikslui jis išleido dvi dvasinio turinio knygas: iš lenkų kalbos išverstą maldų knygą „Žiburys rankoje dūšios krikščioniškos, keliaujančios į amžiną ir sčaslivą gyvenimą" (1848) ir originalią knygą „Tiesiausias kelias į dangaus karalystę". A. Tatarė rašė ir eiles, daugiausia lenkų kalba. Jos įdomios tuo, kad leidžia giliau pažvelgti į autoriaus sielą. Iš jų pamatome, kad jis buvo aukštos doros ir kilnių idealų žmogus.

Vikaraudamas Lukšiuose, kun. A. Tatarė dirba ir pedagoginį darbą. Įsteigė pradžios mokyklą ir kelerius metus pats mokė visų dalykų. Vėliau jo prašomas Zyplių dvarininkas J. Bratkauskas pastatė Lukšiuose gražią mūrinę mokyklą ir įkurdino prie jos mokytoją. Kun. A. Tatarė rinkdavo gabesnius vaikus ir pats juos ruošė į apskrities mokyklą ar kunigų seminariją. Jo paruošti mokiniai sėkmingai išlaikydavo egzaminus. Ir vėliau, gyvendamas tremtyje Lomžoje, jis kviečia pas save vaikus, moko juos skaityti, rašyti, ministrantūros. Pats gyvendamas varge, siūdavo jiems drabužėlius, darydavo klumpaites, mokė dailidės amato. Pasižymėjo kun. A. Tatarė ir labdarybe. Būdamas Lukšiuose, bado metu įsteigė prieglaudą, kurioje surinktomis aukomis ir savo lėšomis maitino pavargėlius.

Klebonaudamas Sintautuose, kun. Tatarė rūpinosi bažnyčios remontu, mokė ir švietė savo parapijiečius. Su paprastais žmonėmis ir ponais sugyveno gerai, todėl buvo žmonių mylimas ir gerbiamas. Vis dėlto, 1863m. kun. A. Tatarė buvo apskųstas valdžiai, kad remiąs sukilėlius. Nors įrodymų nebuvo, klebonas ir vikaras, kun. Florijonas Bučianskas, buvo suimti. Vikarą netrukus paleido, o kun. A. Tatarė buvo ištremtas į Penzos gubernijos apskrities miestelį Gerodiščoe. Čia jis kartu su kitais kunigais išgyveno 8 metus. Vėliau amnestuotas apsigyveno Lomžoje.

Gaudamas šiokią tokią paramą iš Sintautų parapijos administratoriaus kun. Vasiukevičiaus, kun. Tatarė kiek galėdamas padėjo kitiems kunigams, kurie negavo iš savo artimųjų jokios paramos. Būdamas neturtingas, tvirtai pasitikėjo Dievo pagalba ir žmonių gerumu. Dėkodamas už jam teikiamą paramą, prašo nepamiršti ir jo tremties draugų.

1871m. kun. Tatarė apsigyveno Lomžoje prie seserų benediktinių bažnytėlės. Ten pragyveno 18 metų, paskutiniuosius metus suparaližiuotas. Visi jį pažinę tvirtino, kad tai buvęs labai maldingas, darbštus kunigas, gyvenęs dideliame neturte, visuomenės beveik pamirštas. Kol pajėgė, patarnavo seserims vienuolėms, jų bažnytėlėje laikydamas šv. Mišias, padėdamas Lomžos kunigams klausyti išpažinčių.

Mirė 1889m. gegužės 25 d. Palaidotas Lomžos kapinėse. Dabar, mirusiems tremtyje grįžtant į Tėvynę, buvo ieškomas ir kun. A. Tatarės kapas. Deja, jo surasti nepavyko. Daugiau kaip prieš šimtą metų supilto kapo neliko nė ženklo.

Kun. A. Tatarė buvo labai religingas ir jautrios sąžinės žmogus, dosnus ir gailestingas. Gyveno vargingai, bet visada buvo linksmas, viskuo patenkintas. Jį gražiai charakterizuoja A. Polujanskis savo knygoje „Wedrowki po guberniji Augustovskiej" (1859), aprašydamas Sintautus: „Šios parapijos klebonas yra kun. Tatarė, lietuvis, mokslų mėgėjas ir kelių lietuviškų veikalų autorius, (...) kuris nuolat dirbdamas daugiau visuomenei, negu sau, įgijo daugiau naudingų žinių, išmoko įvairių kalbų ir greta uolaus kunigo priedermių pildymo, laiko, pats priveizdėdamas, kaimo pradedamąją mokyklą. Dieve, duok, kad visi Lietuvos kunigai darbu, maldingumu ir pasiaukojimu visuomenei būtų panašūs į Sintautų parapijos kleboną".

97. KUN. PROFESORIUS DAKTARAS JONAS TOTORAITIS MIC

(1872 - 1941)

Mokslininkas istorikas ir dvasingas kunigas Jonas Totoraitis gimė 1872m. gruodžio 21 d. Bliuviškių km., Griškabūdžio valsč., Šakių apskr. Jonas buvo vyriausias iš dešimties vaikų. Pradžios mokyklą lankė Griškabūdyje, o 1885m. įstojo į Marijampolės gimnazijos II-ją klasę. 1890m. įstojo į Seinų kunigų seminariją, kurią baigė 1895m. ir tų pačių metų gruodžio 25 d. vysk. Kazimieras Ruškys - Ruškevičius jį įšventino kunigu. Kun. J. Totoraitis, dar mokydamasis seminarijoje, susidomėjo istorija. Skaitydamas didžiulį (10 tomų) Holzwarto veikalą „Visuotinė istorija", jis pasigedo deramo Lietuvos praeities nušvietimo ir ryžosi pats šioje srityje padirbėti. 1895 - 1899 metais, vikaraudamas Daukšiuose, mokėsi vokiečių bei prancūzų kalbų ir 1899m., gavęs vysk. A. Baranausko leidimą, išvyko į Šveicarijos Fribūrą studijuoti istorijos. Be istorijos, klausė prancūzų ir klasikinių kalbų, filosofijos ir kt. dalykų paskaitų. Vadovaujamas prof. Gustavo Šnuererio (Schnuerer'io) 1904m. parašė ir apgynė disertaciją „Die Litauer unter dem Koenige Mindowe bis zum Jahre 1263". Šalia studijų, kun. J. Totoraitis dalyvavo lietuvių studentų sąjungos veikloje ir mokė lietuvių klb. gramatikos bei istorijos būsimas kazimierietes K. Kaupaitę ir jos drauges lietuvaites.

Grįžęs į Lietuvą, kun. J. Totoraitis vėl vikaravo Daukšiuose ir ten būdamas parašė straipsnį apie vietos piliakalnius, kurį išspausdino „Lietuvių tauta". Rinko lietuvių liaudies pasakas, kuriomis pasinaudojo dr. Jonas Basanavičius savo darbe „Levas lietuvių pasakose", („Lietuvių tauta" I t.). 1905m. kun. J. Totoraitis dalyvavo Didžiajame Vilniaus Seime. Rėmė „Šaltinio" steigimą ir 1906m. kelis mėnesius jį redagavo.

Vikaraudamas Šunskuose, kun. J. Totoraitis bendradarbiavo spaudoje: redagavo „Žiburio" kalendorius, „Vadovė" parašė apie katalikiškojo jaunimo susivienijimus bei globą. Šis straipsnis buvo išspausdintas atskiru leidiniu ir davė pagrindą įsikurti „Pavasario" sąjungai. 1907m. kun. J. Totoraitis sutelkė jaunus kunigus į draugiją, kurios tikslas buvo ugdyti tikybinį ir tautinį sąmoningumą, tam panaudojant katalikišką spaudą, draugijas, paskaitas.

Bendraudamas su palaim. J. Matulaičiu ir kun. Pr. Būčiu, kun. J. Totoraitis apsisprendė stoti į atnaujintą marijonų vienuoliją. 1910m. jis tapo

vienas iš pirmųjų atnaujintos vienuolijos narių. 1911m. trumpai vikaravo Sintautuose, o nuo rudens tapo Seinų kunigų seminarijos dvasios vadu. Prasidėjus pirmajam pasauliniam karui, kun. J. Totoraitis kartu su seminarija išvyko į Mogiliovą, o vėliau apsigyveno Petrapilyje. Čia gyvendamas, buvo lietuvių ir Seinų vyskupo A. Karoso kapelionas. 1917m. kartu su vyskupu per Suomiją ir Švediją grįžo į Vilkaviškį ir ėjo vyskupo sekretoriaus pareigas. Tų pačių metų rudenį išsikėlė į Seinus. Dalyvavo 1917m. įvykusioje Lietuvių konferencijoje. Prisidėjo steigiant Marijampolės ir Seinų „Žiburio" gimnazijas ir buvo pirmasis Seinų gimnazijos direktorius. Spaudoje („Lietuvos aidas", 1918 Nr.70) kėlė reikalą steigti lietuvišką kunigų seminariją Seinuose ir atskirą Lietuvos bažnytinę provinciją, nepriklausomą nuo Varšuvos ir Mogiliovo. 1918m. lietuviška kunigų seminarija Seinuose buvo atidaryta. Pravedęs klierikams rekolekcijas, kun. Totoraitis išvyko į marijonų vienuolyną Marijampolėje. Čia 1918 - 1923 metais buvo „Žiburio" gimnazijos istorijos mokytojas. Bemokytojaudamas parašė naujųjų ir vidurinių amžių istorijos vadovėlius, kurie buvo naudojami gimnazijose. 1921m. kun. J. Totoraitis buvo marijonų gimnazijos steigėjas ir iki 1937m. jos direktorius bei mokytojas. Vėliau buvo marijonų kunigų seminarijos rektorius ir profesorius; 1923 - 1937 metais Kauno universiteto Teologijos - filosofijos fakulteto profesorius. Dėstė naujųjų amžių ir Lietuvos istoriją, istorinę metodologiją ir paleografiją. 1930 - 1933 metais kun. J. Totoraitis buvo marijonų provinciolas, ilgus metus darbavosi marijonų generalinėje Taryboje.

1939m. nuvyko į Romą ir Vatikano archyvuose tyrinėjo dokumentus, liečiančius Lietuvos praeitį, paskelbdamas šiuo klausimu daug straipsnių ir paruošdamas Lietuvos Bažnyčios istoriją.

Kun. J. Totoraitis pirmasis iš lietuvių ėmėsi tyrinėti tautos praeitį moksliniais metodais. Pradėjo disertaciją apie valstybės kūrimąsi. Sugrįžęs iš Fribūro, „Vilniaus Žiniose" (1905, Nr. 63) paskelbė straipsnį „Rūpinkimės Lietuvos istorija". Ragino ją tyrinėti, steigti tam tikslui draugiją ir laikraštį. Šis raginimas sulaukė gyvo atgarsio. Jam pritarė kun. J. Tumas - Vaižgantas ir dr. J. Basanavičius. Pastarasis pasiūlė steigti Lietuvių Mokslo Draugiją.

Kun. J. Totoraitis pasižymėjo puikiomis mokslo žiniomis ir giliu dvasiniu gyvenimu. Jis turėjo jaunatvišką širdį, buvo labai rūpestingas, darbštus. Jo straipsnius istoriniais, visuomeniniais, religiniais klausimais spausdino daugelis Lietuvoje leidžiamų laikraščių ir žurnalų. Atskirais leidiniais išleista 14 kun. J. Totoraičio darbų. Kiti darbai istorine tematika yra likę rankraščiuose. Mirė 1941m. birželio mėn. 21 d. Palaidotas Marijampolės marijonų kapinėse.

98. KANAUNINKAS JUOZAS TUMAS - VAIŽGANTAS

(1869 - 1933)

Kanauninkas Juozas Tumas buvo nepaprastai plataus diapazono asmenybė, savo talentais dosniai besidalijanti su kiekvienu, kam teko su juo bendrauti ar skaityti raštus.

Juozas gimė 1869m. rugsėjo 20d. Rokiškio apskr., Aluotų vlsč., Svėdasų parap., Maleišių km. Jis buvo dešimtas vaikelis Anupro Tumo ir Barboros Baltuškaitės - Tumienės šeimoje. Paūgėjęs Juozukas per dvi žiemas baigė Kunigiškių pradinę mokyklą. Mokytojas rusas sentikis Vasilionokas, sužavėtas nepaprasto jo pastabumo ir atminties, davė puikią rekomendaciją. Tai labai pravertė Juozui stojant į realinę Dinaburgo gimnaziją 1881m. Šioje gimnazijoje daugiausia dėmesio buvo skiriama matematikai ir gamtos mokslams, o humanitarinių mokslų pagrindų čia mokydamasis J. Tumas beveik negavo. Šią spragą teko užpildyti savarankiškomis studijomis.

1888m. baigęs gimnaziją, Juozas įstojo į Kauno kunigų seminariją, nes būdamas silpnokos sveikatos, nesitikėjo ilgai gyventi ir norėjo užtikrinti sau išganymą. Be to, draugaudamas su susipratusiais lietuviais, ir pats norėjo šį tą nuveikti tėvynės gerovei, o šiam darbui geriausias sąlygas turėjo kunigai, nuolat bendraujantys su žmonėmis, jų gerovei pasišventę.

Seminarijoje J. Tumas tuojau gyvai įsitraukė į tautinę veiklą. Tam pagrindą davė lietuvių kalbos mokytojas, žymus kalbininkas kun. Kazimieras Jaunius. Klierikas J. Tumas savo straipsnelius, pasirašytus Juozapo iš Popšutės slapyvardžiu, siuntinėjo „Apžvalgai", platino „Varpą", organizavo klierikų draugijėlę religinio turinio knygoms leisti. Tačiau, baigdamas antrąjį kursą, susirgo ir pusantrų metų gydėsi namie. Grįžęs į seminariją, nusprendė atsitraukti nuo bet kokio veikimo ir rimtai mokytis: suprato, kad pirma pačiam reikia įsigyti mokslo, paskui kitus mokyti.

1893m. lapkričio 28 d. Tumas įšventinamas kunigu ir paskiriamas Mintaujos vikaru. Čia jis prisideda prie lietuvių veikėjų - J. Jablonskio, A. Krikščiukaičio (Aišbės), M. Dvainos - Silvestravičiaus, M. Lozoraičio - rašančių lietuviškai. Nesutariantis su vietiniais kunigais kun. Juozas iškeliamas į Žemaitijos gilumą - Mosėdį. Ir čia ilgiau nepabūna. Kilnojamas iš

parapijos į parapiją (Kuliai, Mickaičiai, Vadaktėliai), caro žandarų persekiojamas, kun. J. Tumas uoliai platina lietuvišką spaudą, su draugų būreliu ima leisti „Tėvynės Sargą", o vėliau „Žinyčią", rūpinasi žmonių švietimu, gerovės kėlimu, tautosakos rinkimu. Vis labiau įsitraukia į politinę veiklą. 1905m., panevėžiečių lietuvių įgaliotas, dalyvauja didžiajame Vilniaus Seime, o jam pasibaigus, karštai imasi įgyvendinti jo rezoliucijas. Vėl paskiriamas į nuošalią parapijėlę, bet kunigų deleguojamas vyksta į Vilnių dirbti „Vilniaus žinių" redakcijoje. Publicistiniai jo straipsniai nepatinka lenkui arkivyskupijos valdytojui prelat. K. Michalkevičiui, ir šis 1910m. kun. J. Tumui įsako išvykti iš Vilniaus vyskupijos.

1911m. kun. J. Tumas eina klebono pareigas Laižuvoje. Sutvarkęs ūkį, su kun. K. Olšausku išvyksta į Ameriką „Saulės" draugijos reikalais. Grįžęs apvažiuoja visą Lietuvą, skaitydamas paskaitas apie emigrantų gyvenimą ir įkalbinėdamas nevykti į užsienį, nesitraukti iš savo tėvynės. 1914m. atleidžiamas iš Laižuvos klebono pareigų ir išvyksta „Rygos garso" redakcijon. Čia jį užklumpa pirmasis pasaulinis karas. Kun. J. Tumas darbuojasi komitete tremtiniams ir pabėgėliams remti Rygoje, o vėliau - Petrapilyje. 1917m. dalyvauja Tautų Kongrese kaip lietuvių delegatas ir kartu su lietuviais iš viso pasaulio - Stokholmo konferencijoje. Sugrįžęs į Lietuvą, 1918m. apsigyvena Vilniuje ir drauge su Petru Klimu redaguoja „Lietuvos aidą". 1919m. lenkams okupavus Vilnių, pradeda leisti griežtai opozicinį laikraštį „Nepriklausomoji Lietuva". 1920m. Antano Smetonos kviečiamas atvyksta į Kauną ir redaguoja „Tautą".

Nuo 1920m. prasideda vaisingiausias kun. J. Tumo gyvenimo laikotarpis. Jis rašo beveik į visus tuometinius leidinius publicistinius straipsnius, feljetonus, dalyvauja beveik visų draugijų veikloje, eidamas atsakingas pareigas. Ir viską daro energingai, ryžtingai, iš širdies. Čia jis tiesiog neišsemiamas: kasdien parašo 1 - 2 ir net daugiau straipsnių, niekur nepakartodamas tų pačių minčių, vis ką nors nauja, originalaus atskleisdamas.

Nemažiau kun. J. Tumas darbuojasi ir grožinės literatūros srityje. Įgimtas pastabumas, fenomenali atmintis jam padeda atkurti smulkiausias detales, su nepakartojamu tikro meninko talentu plunksna nutapyti ištisą galeriją visų tuometinės visuomenės atstovų portretų. Vaižganto „Pragiedrulius" galima laikyti lietuviško gyvenimo epopėja. Vėliau pasirodo nemažas jo veikalas „Dėdės ir dėdienės".

1922m. Lietuvos universiteto rektorius prof. Vincas Krėvė pasiūlė Vaižgantui skaityti paskaitas universitete. Šis pasiūlymas jį labai nustebino ir sudomino. Nebaigęs jokio universiteto, neturėdamas mokslo laips-

nio eis skaityti paskaitų aukštojoj mokykloj. Ir šio darbo J. Tumas - Vaižgantas imasi su jam būdingu stropumu. Jis giliai įsitraukia į lietuvių literatūros istorijos studijas, suranda daug naujų, lig šiol nežinomų vardų, faktų, raštų. Įvertindamas jo mokslinę veiklą, Lietuvos universitetas kun. J. Tumui - Vaižgantui 1923m. suteikia docento vardą, o 1929m. - garbės daktaro laipsnį. O Lietuvos Respublikos vyriausybė už jo nuopelnus Lietuvai kun. J. Tumą - Vaižgantą 1928m. apdovanojo Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino II laipsnio ordinu.

Dirbdamas labai visapusišką visuomeninį darbą, kunigas J. Tumas neapleido ir tiesioginio - kunigiško - baro. Dar vikaras būdamas, iš lenkų kalbos išvertė Filochovskio katekizmą ir jį išleido Tilžėje. Šis katekizmas išleistas net tris kartus. Jis vis tobulino katekizmo kalbą, vengdamas barbarizmų, kurdamas naujus teologinius terminus. Labai mylėdamas jaunus kunigus, norėdamas juos apsaugoti nuo klaidų, jiems patarti, kun. J. Tumas parašo ir 1925m. išleidžia knygutę „Jaunam veikėjui". Parengė spaudai ir išleido kun. A. Bartkevičiaus pamokslus apie Sakramentus ir 1915m. vysk. M. Valančiaus „Blaivybės gromatas".

Nuoširdžiai paklusdamas bažnytinei vadovybei, kun. J. Tumas iš vienos vietos vyksta į kitą, kasdien laiko šv. Mišias, kasmet dalyvauja kunigų rekolekcijose, uoliai kalba brevijoriaus maldas. Būdamas Kauno Vytauto Didžiojo bažnyčios rektorius, gražiai ją sutvarko ir išpuošia, pasiekia, kad ji taptų ypač mėgiama inteligentų. Kaip pavyzdingą kunigą, vysk. Pr. Karevičius jį pagerbia garbės kanauninko titulu.

Žmonių mylimas ir gerbiamas kan. J. Tumas neišpuiko, visuomet liko visiems prieinamas, mielas, linksmas ir atlaidus, greitas visiems patarnauti bei padėti.

Mirė 1933m. balandžio 20 d. Kaune. Palaidotas prie Vytauto Didžiojo bažnyčios, kurios rektoriumi ilgus metus buvo.

99. BARBORA UMIASTAUSKAITĖ - ŽAGARĖS BARBORA

(1628 - 1648)

Viešpats nuostabiai sugeba išaukštinti ištikimuosius, ir laikas bejėgis išdildyti jų vardą iš žmonių atminties...

Netoli senosios Žagarės stovėjo tvirta Raktuvės pilis. Šią pilį garsus kunigaikščio Kęstučio karvedys Margis, gindamas šiaurines Lietuvos sienas nuo kalavijuočių riterių puolimų, pavedė pastatyti vienam savo kariui Kasciuškai. Raktuvės pilis ne kartą buvo kruvinų kovų tarp lietuvių ir kalavijuočių liudininkė. Šią pilį vėliau paveldėjo bajoras Umiastauskas.

Umiastauskų giminė buvo nuo seno garsi, nes jos nariai iki XVI amž. pabaigos ėjo įvairias valstybines pareigas.

Umiastauskų šeimoje augo vienturtė dukra Barbora, kuri, pagal padavimą, buvusi labai graži. Barboros motina mirė anksti, palikdama mažą dukrelę tėvo ir pamotės globai. Antroji Umiastausko žmona buvo labai nedora. Despotiškos pamotės globoje jaunutei Barborai teko daug iškentėti.

Būdama labai religinga, Barboros motina ankstyvoje vaikystėje spėjo dukters sieloje įdiegti gilaus pamaldumo daigus. Iki bažnyčios apie pusę kilometro Barbora dažnai eidavo keliais, o prieš altoriaus tabernakulį melsdavosi iki užsimiršimo. Toks podukros gyvenimo stilius erzino jos pamotės, kilmingos bajoraitės, išdidumą. Ji neapkentė Barboros ir įvairiausiais būdais apsunkindavo kantrios ir tylios mergaitės gyvenimą. Būdama labai geros širdies, Barbora labai mylėjo vargšus ir ligonius, užtardavo baudžiauninkus, su pavargėliais dalijosi duonos kąsniu. Galima numanyti, kad savo geraširdiškumą Barborai tekdavo slėpti nuo tėvo ir ypač nuo pamotės, nes Umiastauskų šeimoje nebuvo krikščioniškų dorybių dvasios. Tarp gausių kliūčių ir prieštaravimų brendo tauri jos asmenybė.

Jaunoji Barbora bandė išsiveržti iš palaido dvaro gyvenimo sūkurio. Ieškodama ramybės ir Dievo artumo, įstojo į benediktinių vienuoliją Rygoje. Šis jos žingsnis, be abejo, sukėlė didelę audrą Umiastauskų dvare: ji buvo vienintelė didelių turtų paveldėtoja. Tėvai greičiau būtų sutikę Barborą išleisti už vidutinio bajoro, negu matyti ją vienuolės drabužiuose.

Bandymas ištrūkti iš pasaulio varžtų nepavyko. Netrukus jauna bajoraitė skaudančia širdimi turėjo grįžti į šeimą. Tam galėjo būti dvi priežastys: nestipri sveikata ir nuolatinis tėvų priešinimasis jos pasirinktam luomui.

Niekada negalėsime išsiaiškinti, kokie planai ir siekiai buvo jaunosios Umiastauskaitės, grįžusios į pasaulį. Nėra abejonės, kad būdama turtinga ir graži, turėjo daugybę progų padaryti puikią karjerą. Nestigo ir viešų bei slaptų gerbėjų, svajojusių susigiminiuoti su garsia šeima. Kiek ji turėjo pakelti bandymų ir sunkumų šiame gyvenime - lieka paslaptis. Apie tai, kad šiuose bandymuose ji parodė tikrą dvasios heroizmą, galima spręsti tik iš galios, kokią po mirties jai suteikė Viešpats už jos nuopelnus.

Labai neilgas buvo Barboros gyvenimas. Ji žuvo gindama savo garbę nuo nedoro tėvo kėslų. Gelbėdamasi nuo baisaus pavojaus, iššoko per langą iš antro aukšto, tesulaukusi tik dvidešimties metų. Nesuprantamas ir keistas jos tėvo elgesys lieka tamsi mįslė. Mes daugiau kaip po trijų šimtų metų apie tai nieko negalime spręsti. Viskas jau seniai išaiškinta prieš Aukščiausiąjį Tribunolą. Tikriausiai negarbingas pasikėsinimas jau pačioje pradžioje buvo tušuojamas ir apie įvykio priežastis nebuvo kalbama garsiai. Tačiau tylios kankinės vardas niekada nebuvo užmirštas.

Barboros kūnas iš pradžių buvo palaidotas Butlerių dvaro rūsyje (Barboros sklepas) Žvalgaičių km., pusantro kilometro nuo Žagarės. Vėliau jis buvo perkeltas į bendras kapines ir ten išgulėjo 100 metų. Vis sklindant garsui apie jos dorybes ir stebuklus, liaudis jau XVIII amžiuje prašė bažnytinės vyriausybės, kad leistų jos karstą perkelti į bažnyčią. Barboros karstas iškilmingai buvo perkeltas į senosios Žagarės bažnyčios požemį. Su nuostaba visi pamatė, kad ir po 100 metų jos kūnas tebebuvo sveikas. Tai dar labiau kėlė liaudies pamaldumą, ir maldininkų eilės prie Barboros karsto vis didėjo. Nauji stebuklai, patiriami jos užtarimu, traukė visus į Žagarę. Žmones ypač stebino faktas, kad Barboros kūnas negedo ir visą laiką buvo geros formos. Vietinės pamaldžios moterys tik retkarčiais pakeisdavo jos baltus rūbus, kai jie prarasdavo savo šviežumą.

Švedams įsiveržus į Lietuvą, Žagarės bažnyčia buvo sudeginta. Iš požemio į šventorių ištraukti karstai buvo sukrauti į krūvą ir taip pat sudeginti. Po gaisro pelenuose buvo rastas Barboros kūnas, šiek tiek pajuodęs nuo ugnies, bet visiškai sveikas. Palaikai su pagarba buvo papuošti ir vėl padėti atstatytos bažnyčios rūsyje.

1878m. caro valdžia pradėjo persekioti Barboros kultą ir įsakė rūsį visiškai užmūryti. 1897m., darant bažnyčios remontą, rūsys buvo atidary-

tas, ir kilniosios mergaitės karstas vėl buvo lankomas maldininkų ir garsėjo stebuklingais įvykiais. 1937m. nežinomi piktadariai įsiveržė į rūsį ir išniekino palaikus. Kūnas buvo sudraskytas dalimis ir išmėtytas miestelio gatvėse. Žmonių pasipiktinimas ir skausmas buvo didžiulis. Surinkti palaikai vėl buvo sudėti į karstą. 1963m. senoji Žagarės bažnyčia buvo uždaryta ir paversta sandėliu. Valdžia siekė panaikinti Barboros kultą. Jos palaikai vieną naktį buvo paimti ir nežinia kur išvežti. Negendantis mergaitės kūnas buvo mokslui neįmenama mįslė ir, matyt, norėta jį izoliuoti nuo visuomenės.

Liaudis, patirdama Barboros užtarimu stebuklus, nuo seno garbino ją, net nesiteiraudama, ar Bažnyčia yra pripažinusi ją palaimintąja. Senosios Žagarės bažnyčioje buvo protokolų knyga, kurioje buvo aprašomi jos užtarimu įvykę stebuklai. Ši knyga antrojo pasaulinio karo metu žuvo.

Daug jos užtarimu įvykusių stebuklų aprašo vysk. Antanas Tiškevičius savo 1785m. pranešime Apaštalų Sostui (plg. Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae (1971, Roma).

100. VYSKUPAS MOTIEJUS VALANČIUS

(1801 - 1875)

Garsusis Žemaičių vyskupas, liaudies švietėjas ir blaivintojas Motiejus Valančius gimė 1801m. vasario 28 d. Nasrėnų km., Salantų parap., Kretingos apskr. pasiturinčių ūkininkų šeimoje. Tėvai buvo darbštūs, išmintingi žmonės, nesigailėję pastangų savo vaikus išmokslinti.

Motiejuką iš pradžių mokė Kalnalio kunigas, o paskui jis buvo priimtas į šešiaklasę dominikonų mokyklą Žemaičių Kalvarijoje į antrą klasę. 1821m. baigęs šią mokyklą, M. Valančius įstojo į Varnių kunigų seminariją (1822), o po dvejų metų kaip gabus klierikas buvo pasiųstas tęsti mokslą Vyriausioje Vilniaus kunigų seminarijoje, kurią baigė 1828m. teologijos kandidato laipsniu. 1828m. rugsėjo 1 d. Vilniaus katedroje įšventintas kunigu.

Savo kunigišką veiklą M. Valančius pradėjo kapelionaudamas Mozėriuje. Po 6 metų perkeltas į Kražių gimnaziją kapelionu, kur taip pat darbavosi 6 metus. 1840m. kun. M. Valančius pakviestas profesoriauti Vilniaus dvasinėje akademijoje. Ją perkėlus į Petrapilį, ten išvyko ir M. Valančius. Susilpnėjus sveikatai, 1845m. grįžo į Žemaitiją ir buvo paskirtas Varnių kunigų seminarijos rektoriumi.

1850m. įšventintas Žemaičių vyskupu. Iki 1854m. gyveno vyskupijos centre Varniuose, o 1864m. carinei valdžiai Žemaičių vyskupijos centrą perkėlus į Kauną, apsigyveno Kaune. Čia 1875m. gegužės 29 d., sulaukęs 74 metų amžiaus, vyskup. M. Valančius mirė. Palaidotas Kauno katedros rūsyje.

Ilgai neturėjusiai vyskupo Žemaičių vyskupijai vysk.M. Valančius buvo tikra Dievo dovana. Nepaprastai darbštus, nuoširdžiai susirūpinęs Dievo ir sielų reikalais, naujasis ganytojas išvystė plačią veiklą, šalindamas netikusius papročius, šviesdamas ir dorindamas tautą.

Pirmiausia vysk. M. Valančius pasistengė išsiugdyti būrį tinkamų pagalbininkų - kunigų. Dauguma tuometinių kunigų buvo arba jo buvę mokiniai, kuriuos jis mokė gimnazijoje bei seminarijoje, arba akademijos auklėtiniai. Savo kunigus vyskupas ragino mokyti žmones tikėjimo tiesų, steigti parapijines mokyklas, statyti ir atnaujinti, puošti bažnyčias. Mylimo ganytojo balsas buvo išgirstas. Per 25 Valančiaus vyskupavimo metus

Žemaitijoje buvo pastatyta 30 mūrinių ir 20 medinių bažnyčių, kitos padidintos ir išpuoštos.

Pats vyskupas kasmet vasarą lankydavo parapijas, mokydavo žmones tikėjimo tiesų, teikdavo Sutvirtinimo sakramentą. Per visą vyskupavimo laikotarpį jis sutvirtino 752.303 žmones, tai yra beveik visą lietuvių tautos jaunąją kartą.

Žiemos mėnesiais vyskupas rašydavo savo ganytojiškus laiškus, populiarias knygutes, daugiausia religinio ir didaktinio turinio. Jo nuoširdus, įtaigus žodis pasiekdavo liaudies, paprastų žmonių, protą ir širdį.

Po aštuonerių ganytojavimo metų, įgiję didelį autoritetą dvasininkijos, liaudies ir valdžios akyse, vyskupas Valančius ryžtingai stojo į kovą su didžiausiu priešu - girtavimu. 1858m. vyskupas gyvu žodžiu ir ganytojiškais laiškais uoliai kvietė lietuvius prie blaivybės. Praėjus porai metų, šis darbas davė gausių vaisių. Visa Žemaičių vyskupija tapo tarsi viena didelė blaivybės draugija. Pakilo žmonių materialinė gerovė ir jų dora.

Prasidėjus 1863m. sukilimui, nemažas skaičius kunigų vienaip ar kitaip rėmė sukilėlius. Daug jų už tai caro valdžios buvo nubausta, nemažai ištremta į Sibirą. Vyskupas M. Valančius laikėsi pasyvaus priešinimosi pozicijos, patarė kunigams nesikišti į politiką, bet apkaltintuosius kiek galėdamas gynė. Nepasitikėdama vyskupu ir norėdama kontroliuoti jo veiklą, valdžia vyskupijos centrą perkėlė į Kauną. Tačiau kaip tik čia gyvendamas, spaudos draudimo laikais vyskupas parašė ir Prūsuose išspausdino labiausiai mėgiamas ir skaitomas „Vaikų knygelę", „Paaugusių žmonių knygelę", „Pasakojimus Antano tretininko" ir „Palangos Juzę". Iš viso vysk. M. Valančius parašė apie 70 įvairaus didaktinio pobūdžio pasakojimų, apsakymų. Jie visi parašyti gražia žemaičių kalba, kuria liaudis ir jis pats mėgo kalbėti. Be to, vyskupas parašė dviejų dalių veikalą „Žemaičių vyskupystė", kur pateikiama nemaža medžiagos iš XV - XIX amžių krikščionybės Lietuvoje istorijos, ir kelias kitas religinio turinio knygas. Dalį jų išvertė iš lenkų kalbos. Labiausiai paplitę buvo „Živata Jėzaus Kristaus", „Živatas šventųjų", „Kantičkos arba knygos giesmių".

Už savo lietuviškus raštus, bendravimą su liaudimi vyskupas buvo pravardžiuojamas „chlopomanu" ir skundžiamas popiežiui. Kaip krikščionis iš širdies atleisdavo savo priešams, bet dvasioje giliai išgyveno tą neteisingą garbės plėšimą.

Nepaprastai darbštus, paprastas, visiems prieinamas vyskupas M.Valančius buvo labai liaudies ir kunigų mylimas. Teisingas ir sąžiningas jis

mokėdavo kiekvieną įvertinti pagal jo nuopelnus: uoliuosius padrąsindavo, apsileidusius įspėdavo, nubausdavo. Kiek galėdamas, vyskupas M. Valančius šelpdavo ir vargšus, kurie jį laikė savo tėvu ir maitintoju. Ir mirė jis kaip savo vyskupiško, pašvęsto ganomiesiems, darbo auka. Besirūpindamas kitais, mažai dėmesio skyrė savo reikalams. Mielai patarnaudavo visiems, kurie į jį kreipėsi, prašydami kokių nors dvasinių patarnavimų. Visada giedro veido, tėviškai lygiai maloniai kalbėdavosi su kaimiečiais ir ponais.

Tauri jo asmenybė paliko ryškų pėdsaką tautos ir Bažnyčios istorijoje.

Sunku apsakyti, kokius nepaprastus nuopelnus turėjo vyskupas M. Valančius Lietuvos tautai ir jos Bažnyčiai. Jis ne tik apsaugojo lietuvių tautą nuo pravoslavijos ir surusinimo, bet jo dėka Lietuva buvo paruošta atgimimui ir nepriklausomam gyvenimui.

101. STANISLOVA VENCLAUSKIENĖ - JAKŠEVIČIŪTĖ

(1874 - 1959)

Stanislova Venclauskienė - Jakševičiūtė - pavyzdys moters, kurios asmenyje derinosi gilus religingumas, platus išsilavinimas ir motiniška meilė, kurios šilumą gyvai jautė apie 200 bedalių vaikų, išaugusių jos globoje.

Stanislova gimė 1874m. Šiauliuose bajorų Jakševičių šeimoje. Tėvas buvo 1863m. sukilimo dalyvis, kuriam laimingai pavyko išvengti bausmės. Motina, kilusi nuo Pavenčių, pasižymėjo jautrumu, gerumu. Šį gražų būdo bruožą paveldėjo ir jos duktė.

S. Jakševičiūtė nemėgo girtis savo bajoriška kilme. Buvo ir stengėsi visada būti demokratiška. Mokėsi Latvijoje, baigė Rygos gimnaziją. Mokėjo vokiškai, prancūziškai, rusiškai ir lenkiškai. Studijavo scenos meną Rygoje ir Petrapilyje. Artistės karjerą pradėjo rusų teatre Šiauliuose 1899m. Ji režisavo pirmąjį viešą lietuvių vaidinimą „Amerika pirtyje", kuris buvo pastatytas 1899m. Palangoje. Savo išsilavinimu ji lygiavosi į ano meto lietuvius inteligentus. Buvo susipratusi lietuvė. 1902m. ištekėjo. Jos vyras Kazys Venclauskis, kilęs iš plungiškių bajorų, taip pat lietuvis, bet lietuviškai nemokėjo. Sukūrę šeimą, Venclauskiai kurį laiką tarp savęs kalbėjosi vokiškai, kol Venclauskis išmoko lietuviškai. Ligi 1908m. Venclauskiai gyveno Rygoje. S. Venclauskienė dirbo pradžios mokykloje, dalyvavo lietuvių veikloje, ypač daug rengė lietuviškų vaidinimų ir pati jose dalyvavo.

Persikėlus šeimai į Šiaulius, S. Venclauskienė aktyviai dalyvavo labdaringųjų draugijų (šv. Vincento a Paulio, „Vilties") veikloje. Ji skautams remti draugijos steigėja ir aktyvi skautų veikėja, iki 1938m. buvo Skautų sąjungos taryboje. Kelis kartus išrinkta į Šiaulių miesto tarybą.

Venclauskių šeima buvo reta išimtis, kur greta gražiai sugyveno gilus tikėjimas ir socialistinės pažiūros. S. Venclauskienė buvo religinga, sąmoninga katalikė, o K. Venclauskis priklausė kelioms socialistų ar kairiųjų draugijoms, jų tarpe ir šiauliškei „Kultūros" bendrovei, kuri leido materialistinės pakraipos žurnalą ir knygas. Tačiau jis nepriklausė dr. J. Šliūpo įkurtai laisvamanių organizacijai. Prieš religiją viešai niekada nepasisakydavo, o su kunigais, ypač vietiniais, palaikė artimus ryšius. Abu Venclauskiai draugiškai kartu kopdavo į kalnelį, į miesto tarybos posėdžius, kur

vienas kalbėdavo kaip katalikų atstovas, o kitas - socialistų. Venclauskis nedraudė žmonai katalikiškai auklėti savo dukras, o taip pat ir visus globojamus vaikus, kurių Venclauskių namuose vienu metu būdavo apie 30. Tai buvo įvairaus amžiaus, dažniausiai apleisti, ligoti vaikai, kuriuos S. Venclauskienė savo lėšomis išgydydavo, išmokslindavo ir paruošdavo savarankiškam gyvenimui.

Kaip gera motina, S. Venclauskienė rūpestingai mylėjo savo globotinius ir stengėsi jiems duoti gerą religinį auklėjimą. Sekmadieniais su visu būriu eidavo į mokinių pamaldas. Siųsdavo arba pati vesdavo ruoštis Pirmajai Komunijai. Pamaitinti, aprengti ir apauti tokią didelę šeimą nebuvo lengva. S. Venclauskienė, palaikydama gerus santykius su žydais prekybininkais, gaudavo iš jų visa, ko reikėjo, prieinamomis sąlygomis. Vokiečių okupacijos metais S. Venclauskienė su dukterimis, ypač Danute, gelbėjo ir globojo žydų vaikus.

S. Venclauskienė jau buvo mirusi, kai iš Izraelio jos adresu atėjo lietuviškai rašytas laiškas, kurį buvo pasirašiusi kažkokia Onutė. Paaiškėjo, kad tai buvo viena jos išgelbėtų žydaičių. Ji dvejus metus ieškojo S. Venclauskienės ir jos dukters adreso, norėdama padėkoti už herojišką globą ir meilę.

Nuoširdus žmonos tikėjimas, besireiškiantis kupina pasiaukojimo artimo meile, jos taktas ir inteligencija, be abejo, darė įtakos ir vyrui, nutolusiam nuo religinės praktikos. Sunkiai sirgdamas vėžiu, socialistas advokatas K. Venclauskis pasikvietė Šiaulių šv. Jurgio parapijos kleboną kun. J. Lapį ir buvo aprūpintas Sakramentais. Mirė 1940m. vasario 24 d. Palaidotas su bažnytinėmis apeigomis. Po vyro mirties, praėjus 4 metams, S. Venclauskienė pasitraukė į Vakarus ir apsigyveno Amerikoje, Waterburio kolonijoje. Čia ji gyveno labai kukliai, beveik skurdžiai. Niekam nesiskundė savo sunkia dalia, tik labai ilgėjosi Lietuvos ir svajojo kada nors į ją sugrįžti. Daug ir nuoširdžiai meldėsi už savo vaikus ir globotinius bei Lietuvą ir jos reikalus. Ta intencija ir atgailodavo. Jos pavyzdys teigiamai veikė kitus tautiečius, kuriuos neretai stebino jos pamaldumas, nes jie buvo įpratę Venclauskius laikyti socialistais.

Mirė S. Venclauskienė 1959m. sausio 16 d., sulaukusi 85 m. amžiaus. Iki žilos senatvės išlaikė šviesų protą ir labai gyvą dvasią. Buvo palaidota lietuvio gr. Celney šeimos kapuose, o 1962m. lapkričio 1 d. jos palaikai perkelti į lietuvių kapines. Paminklą visuomenės vardu jai pastatė specialus Detroite susidaręs komitetas.

Gyvą paminklą ši nuostabi moteris jau seniai sau buvo pasistačiusi: per 40 metų, kaip pati yra prasitarusi, padėjo išleisti į gyvenimą apie 200 vaikų. Iš jų 25, jos remiami, baigė aukštuosius mokslus, kiti - vidurinius arba amatų mokyklas. Apie velionę jos mirties 4 metų sukakties proga rašė „Drauge" P. Valavičiūtė, cituodama pačios geradarės žodžius: „Esu nors tuo patenkinta, kad man Dievas leido iš pasmerktų blogam likimui vaikų išauginti savo tėvynei labai daug gerų žmonių, kurie dirba jos naudai. Juk tai irgi didelė Dievo dovana".

102. VYTAUTAS DIDYSIS LIETUVOS KUNIGAIKŠTIS

(1350 - 1430)

Gimęs Trakuose lietuvių kunigaikščių šeimoje, Vytautas buvo gerai susipažinęs su savo krašto praeitimi ir senąja lietuvių tikyba. Vytauto tėvas Kęstutis net priešų buvo gerbiamas už savo teisingumą ir riterišku-mą. Motina - garsioji Birutė. Jaunystėje Vytautas susipažino su Vakarų Europos krikščioniškąja kultūra, nes Trakuose gyveno įvairūs vienuoliai, ne tik kaip krikščionybės skelbėjai, bet ir raštininkai, patarėjai. Jie pirmie-ji supažindino Vytautą su krikščionybe. Kęstutis ir Birutė iki gyvenimo pabaigos liko ištikimi senajai lietuvių tikybai, bet ir Kęstučio dukterys, tekėdamos už krikščionių kunigaikščių, priimdavo krikščionybę, o sūnus Būtautas, dar jaunas išvykęs į Vakarų Europą, taip pat pasikrikštijo. Taigi Trakų dvare kunigaikščių šeimoje kryžiavosi pagoniškos ir krikščioniškos pažiūros.

Kartu su tėvu dalyvaudamas žygiuose prieš kryžiuočius, o vėliau prisi-glaudęs pas juos, telkdamas jėgas atgauti pusbrolio Jogailos klasta už-grobtą tėviškę, Vytautas gerai susipažino su puikiai organizuota kryžiuo-čių valstybe, išmoko jų politikos, diplomatijos, kuri ne visada atitiko etikos normas. Todėl nenuostabu, kad ir Vytautas kartais panašiai elgda-vosi. Ieškodamas kryžiuočių pagalbos prieš Jogailą, Vytautas 1383m., bū-damas Prūsijoje, priėmė krikštą gaudamas Aleksandro vardą.

Pagaliau Vytautui pavyko susitaikyti su Jogaila ir atsikovoti ne tik tėviškę, bet ir visą Lietuvą, kurią jis valdė didžiojo kunigaikščio titulu. Vytauto politiką galima trumpai charakterizuoti taip: ofenzyva - rytuose, defenzyva - vakaruose, šalies viduje - valdžios centralizavimas vienose rankose, naikinant atskiras kunigaikštystes ir viso krašto kristianizacija, kartu siekiant atsipalaiduoti nuo priklausomybės Lenkijai. Stiprindamas savo valdžią, Vytautas rėmėsi bajorais, kuriems teikė įvairių privilegijų, bet kartu tvirtai laikė savo priklausomybėje.

Nuolat gresiantis pavojus iš vakarų, reikalas kovoti su bendru priešu - kryžiuočių ordinu, suartino dvi kaimynines valstybes Lietuvą ir Lenkiją. Be to, Lietuvai iškilo būtinybė priimti krikščionybę, kad galėtų jaustis lygiateisė krikščioniškų Vakarų Europos tautų tarpe. 1385m. Krėvoje

buvo pasirašytas abiejų valstybių unijos dokumentas. Vesdamas Lenkijos karalaitę Jadvygą ir tapdamas Lenkijos karaliumi, 1386m. pasikrikštijo ir Jogaila.

Vykdant Krėvos unijos aktą, svarbiausias atliktas žygis buvo Lietuvos krikštas.1387m., dalyvaujant Lenkijos karaliui Jogailai ir didžiajam Lietuvos kunigaikščiui Vytautui, buvo pakrikštyti Vilniaus miesto ir Vilniaus krašto gyventojai. Nesant pakankamai kunigų, mokančių lietuviškai, abu valdovai patys gyventojams aiškino tikėjimo tiesas ir mokė pagrindinių maldų. Buvo įkurta Vilniaus vyskupija (1388m.).

Po Žalgirio mūšio (1410) visiškai sutriuškinus kryžiuočių Ordiną ir atsiėmus Žemaičių kraštą, Vytautas pirmiausia pasirūpino jame įvesti katalikų tikėjimą. Tuo tikslu jis su Jogaila 1413 ir 1416 metais lankėsi Žemaičiuose, ragindamas žmones krikštytis. Varniuose pastatydino katedrą ir keletą parapijinių bažnyčių. Tuo pačiu metu (1416) Vytautas pasiuntė į Konstancos bažnytinį susirinkimą kelias dešimtis Žemaičių bajorų katalikų, kurie susirinkimui įteikė skundą prieš vokiečių Ordiną ir prašymą įsteigti Žemaičių vyskupiją bei sutvarkyti kitus šio krašto bažnytinius reikalus. Žemaičių prašymas buvo patenkintas. 1417m. įsteigta Žemaičių, arba Medininkų, vyskupija, kurios pirmuoju vyskupu buvo paskirtas Vytautui artimas žmogus, Trakų bažnyčios klebonas Motiejus. Norėdamas visais atžvilgiais užtikrinti savo valstybės savarankiškumą, Vytautas ketino įkurti bažnytinę provinciją, sudarytą iš jo žemėse esančių Vilniaus, Kijevo ir Lucko vyskupijų, bet šio svarbaus sumanymo jam nepavyko įgyvendinti. Konstancos susirinkimas aukštai įvertino Vytauto nuopelnus platinant katalikybę ir paskyrė Livonijos vyskupų, kuriuos dažnai skriausdavo Livonijos Ordinas, globėju. Be to, popiežius Martynas V Vytautą ir Jogailą paskyrė savo vikarais pasauliniuose reikaluose Lietuvai ir Rusijai, pavesdamas jiems statyti bažnyčias, globoti kunigus ir tikinčiuosius, ginti tikėjimą.

Vytauto laikais Didžiajai Lietuvos kunigaikštystei priklausė dideli rusų gyvenami žemės plotai, kurių gyventojai išpažino pravoslavų tikėjimą. Vytautas matė, kad dėl tikybinių skirtumų kildavo įvairių nesutarimų, kurie gali nusilpninti valstybę. Norėdamas pašalinti šių nesutarimų priežastis, sulyginti katalikų ir pravoslavų bajorų teises, Vytautas iškėlė bažnyčios unijos idėją. Ši Vytauto idėja Vakarų Europoje paplito jau 1396m. Ją Vytautas pateikė svarstyti Konstancos susirinkimui 1418m., tačiau svarstymas atidėtas, nes susirinkimas buvo bebaigiąs savo darbą. Taip Vytautui nepasisekė sukurti religiniu atžvilgiu vieningos valstybės ir kata-

likybės pastūmėti toliau į rytus, sustiprinant kartu ir savo valdžią rusų kraštuose. Tačiau šis Vytauto sumanymas nežuvo, ir XVI amž. po Bresto unijos (1596) Lietuvos ribose pradėjo veikti unitai, pasilaikę Rytų Bažnyčios apeigas, bet priėmę visas katalikų tikėjimo dogmas. Tokia reforma Vytauto laikais buvo per daug radikali, bet jos idėja rodo, kad Vytautas buvo iniciatyvus ir įžvalgus žmogus.

Vytautas, sukūręs galingą valstybę, imponavo ne tik Europos Rytams, bet ir Vakarams. Buvo manoma, kad tik jis gali išspręsti svarbiausias to laiko politines problemas: apsaugoti krikščioniškąją civilizaciją nuo barbarų totorių, išvaduoti šv. Karstą iš turkų nelaisvės ir kartu su Jogaila išspręsti painų husitų klausimą. Vytautas savo proto didingumu pralenkė visus savo meto valdovus: už jį žymesnio tada Europoje nebuvo. Jis kolonizavo didžiules stepes, klajoklius vertė sėsliais gyventojais, juos kultūrino, bandė sujungti Rytų ir Vakarų Bažnyčias. Tai idėjos, kurios išeina už valstybės ir amžių ribų. Neeilinė Vytauto asmenybė noromis nenoromis vertė Vakarus su juo skaitytis, be jo nespręsti svarbiausių politinių problemų, ieškoti jo protingo patarimo. Kujavų vyskupas, kunigaikštis Kropidla viešai išreiškė savo nuomonę, kad tik vienas Vytautas tikrai yra vertas karaliaus vardo. Vytauto priešų intrigos ir smurtas sutrukdė jo karūnaciją, kuri buvo paskirta 1430m. rugsėjo 8 d. Netrukus po to Vytautas sunkiai susirgo ir mirė 1430m. spalio 27 d. Trakuose.

Mirdamas Vytautas pirmiausia atsisveikino su Jogaila, atiduodamas į jo rankas savo didžiulę valstybę, pavesdamas jo globai savo žmoną, bajorus. Jogaila su ašaromis akyse pasižadėjo išpildyti visus Vytauto prašymus ir, visa iš širdies atleisdamas, priminė jam pasirūpinti savo sielos išganymu. Nuolankiai išpažinęs visas tikėjimo tiesas, Vytautas atliko išpažintį pas Vilniaus vyskupą Motiejų, priėmė Švenčiausiąjį ir Ligonių patepimą. Pareiškė, kad yra pasiruošęs išpildyti visus Katalikų Bažnyčios nuostatus ir savo vyskupo pamokymus.

Vytauto mirtis buvo minima ir už Lietuvos sienų. Krokuvoje per egzekvijas šv. Jonas Kantas pasakė pamokslą, kuriame gyrė Vytauto teisingumą, tvarkingumą, kilnumą ir lygino su žinomais visam pasauliui vyrais „Jo atminimo, - kalbėjo pamokslininkas, - niekas iš mūsų širdies neišplėš, nes mirė valdovas, kuris per 40 metų tikrai padarė didelę įtaką Europos Rytų likimui, Prūsų ir Livonijos Ordinams, ir savo genijumi Lietuvą padarė europietiška, surišo ją su Katalikų Bažnyčia, Europos Vakarais ir jų kultūra". O praėjus šimtui metų Herbeišteinas apie Vytautą taip išsireiškė: „Vyras,už kurį didesnio Lietuva neturėjo".

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Aliulis V. Šilelio ir Bažnyčios dainius - KKŽ 1985 (B), Kaunas - Vilnius

Aliulis V. Tautos ir žmogaus religinis dainius: Maironis - KKŽ 1988 (B), Kaunas - Vilnius

Bakšys A. Prisiminimai apie J. Stakauską - rankraštis

Balčiūnas Vyt. Vyskupas Kazimieras Paltarokas - LKMA suv. d. I Roma, 1961

Baltrušaitis J. Autobiografija//„Poezija", Vilnius, 1967

Banevičius A. 111 Lietuvos valstybės 1918 - 1940 politikos veikėjų, Vilnius, 1991

Basanavičius J. Rinktiniai raštai, Vilnius, 1970

Baubas K. Jonaitis D. Nekrologai a. a. Pr. Dielininkaičiui prisiminti - rankraštis

Brazys Pr. Pijus XII - Marijampolė. 1939

Brizgys V. Kazimiera Kaupaitė - Motina Marija, Čikaga, 1982

Bulikas Br. Pamokslas, pasakytas laidojant kun. dr. J. Stakauską - rankraštis

Būčys Pr. Atsiminimai I ir II d. d. - Čikaga, 1966

Čėsnaitė A. Motinos Marijos Kaupaitės keli asmenybės bruožai - rankraštis

A. Dambrauskas - Jakštas Užgesę žiburiai. LKMA leid. Roma, 1975

A. Dambrauskas - Jakštas Atsiminimai apie kan. K. Prapuolenį jo 70- ojo gimtadienio proga

Daugirdaitė - Sruogienė V. Lietuvos steigiamasis Seimas, Niujorkas, 1972

Dylys A. G. Mykolas Giedraitis vad. palaimintuoju

Dogelis P. A. a. V. Endziulaičio mirčiai atminti//„Ateitis". 1919 rugpjūčio - rugsėjo mėn.

Dovydaitis Pr. Dar vienas žiburys užgeso//„Ateitis" Nr. 3. 1938

Eretas J. Prof. dr. Pranas Dovydaitis - LKMA suv. d. IV t. Roma, 1961

Gaida Pr. Nemaruś mirtingasis, Roma, 1981

Grinius J. Dr. Pranas Dielininkaitis - LKMA suv. d. IV t. Roma, 1961

G. T. Kaip mūsų vadai gyvena//„Ateitis". Nr. 1. 1930

Gustaitis M. Petras Kriaučiūnas. Marijampolė, 1926

Gustaitis M. Kunigas Tatarė. Vilnius, 1913

Ivinskis Z. Antanas Alekna 1872 - 1970 - LKMA suv. d. Kaunas, 1927

Ivinskis Z. Kalba, pasakyta Pr. Dielininkaičio mirties minėjime 1942 m. - rankraštis

Yla St. Dievas sutemose//„Tėviškės žiburiai". 1964

Yla St. Žmonės ir žvėrys dievų miške. 1951

Yla St. Vardai ir veidai - savilaida

Yla St. Arkivyskupas Jurgis Matulaitis - Putnamas, 1977

Yla St. Vysk. Pranas Brazys. Brooklyn, 1969

Jančys A. Kanauninkas Augustinas Liepinis - rankraštis, 1978

Kakarinas A. Lietuvos poetikos tyrinėjimai. Vilnius, 1974

Kaknevičius V. Kardinolo J. Radvilo reikšmė įgyvendinant Tridento susirinkimo nutarimus LDK 1586 - rankraštis

Kantoravičienė E. Prieglobstis archyve//„Tiesa". Nr. 94. 1967

Kapsukas V. Apie literatūrą, Vilnius, 1980

Kašelionis J. Kan. P. Dogelis - tautos švietėjas//„Lietuvos mokykla". Nr. 3. 1937

Kaveckas K. Juozas Naujalis 1869 - 1934 - LKMA auv. d. II t. Kaunas, 1937

Klimas P. Atsiminimai apie O. V. Milašių - rankraštis

Krasauskas R. Prelatas Blažiejus Čėsnys - LKMA suv. d. IV t. Roma, 1961

Krasauskas R. Vyskupas Juozapas Kukta//LKMA suv. d. IV t. Roma, 1961

Krupavičius M. Atsiminimai. Čikaga, 1972

Kubilius V. J. Baltrušaičio kelias//„Poezija". Vilnius, 1967

Kučas A. Antanas Staniukynas. Roma, 1965

Kuraitis Pr. Nacionalizmas krikščioniškosios doktrinos šviesoje - LKMA suv. d. II t. Kaunas, 1937

Kuraitis Pr. Prof. dr. St. Šalkauskis filosofas - rankraštis

Kviklys Br. Lietuvos Bažnyčios II t. Vilkaviškio vyskupija. Čikaga, 1982

Kviklys Br. Lietuvos Bažnyčios IV t. Panevėžio vyskupija. Čikaga, 1984

Lapė A. Kalba, pasakyta Pr. Dielininkaičio mirties minėjime 1942 m. - rankraštis

Lešinskas L. Teologinės tiesos riteris - KKŽ 1988 (B) Kaunas - Vilnius, 1988

Lipnickas A. Penkių valstybių sostinėse. Panevėžys, 1933

Lipnickas A. Gyvenimo pastabėlės (1930 - 1935 metų dienoraštis) - rankraštis

Lipniūnas A. Lauko lelija - rankraštis

Maceina A. Asmuo ir istorija - LKMA suv. d. X t. Roma, 1984

Maceina A. Religijos ir tautos dialektika - LKMA suv. d. XI t. Roma, 1987

Mačiulytė M. - Jaugelienė Dienoraštis - rankraštis

Manelis Pr. Vyskupas Justinas Staugaitis - LKMA suv. d. IV t. Roma, 1961

Matulaitis K. Šventųjų gyvenimai - rankraštis

Matulis S. Vyskupas Pranciškus Būčys MIC - LKMA suv. d. IV t. Roma, 1961

Matulis S. Arkivyskupas Mečislovas Reinys - LKMA suv. d. IV t. Roma, 1961

Matulis S. Kun. prof. Jonas Totoraitis MIC - LKMA suv. d. IV t. Roma, 1961

Matulis S. Arkivyskupas Pranciškus Karevičius MIC - LKMA suv. d. IV Roma, 1961

Matulionis J. Dienoraštis. Torontas, 1975

Maziliauskas St. Merkelis Giedraitis. Bruklinas

Merkelis A. Kan. K. Pakalniškis - Dėdė Atanazas//„Židinys". Nr. 8 - 9. 1933

Milukas A. Spaudos laisvės ir Amerikos lietuvių organizuotės sukaktuvės. Filadelfija

Misiūnas H. Marijonų vienuolija Lietuvoje - rankraštis, 1986

Milašius O. V. Autobiografija, 1928

Mykolaitis V. - Putinas Motiejus Gustaitis//„Židinys". 1934. Nr. 12 ir 1935. Nr. 2

Nezabitauskis A. Basanavičius. Kaunas, 1938

Papini G. Atsiminimai apie Baltrušaitį//„Židinys". Nr. 11, 1939

Rimtautas A. Vilniaus arkivyskupas Mečislovas Reinys//„Ateitis" Nr. 48. 1944

Samulionis Pr. Aleksandras Dambrauskas - mokslininkas - LKMA suv. d. I t. Kaunas, 1935

Saudargas. Išminties taku - KKŽ 1988 (B) Kaunas - Vilnius, 1988

Senkus J. Kaip mūsų vadai gyvena//„Ateitis". Nr. 10. 1930

Sprindis A. Lietuvių literatūrinė kritika. Vilnius, 1957

Sužiedėlis S. Šventasis Kazimieras, 1947

Staugaitis J. Mano atsiminimai - rankraštis

Strimaitis V. Atsiminimai apie Vilkaviškio vyskupijos kunigus - rankraštis

Šalčius J. Valstybininkas politikos sūkuriuose. Čikaga, 1980

Šalkauskis St. 15 metų kultūrinėje Lietuvos tarnyboje//„Židinys" Nr. 7, 8, 9, 1934

Šapoka A. Lietuvos istorija. Kaunas, 1936

Šliažas P. Vytautas Didysis - savilaida

Švogžlys N. - Milžinas / kan. S. Kiškis Mokslo ir žmogaus meilė KKŽ 1988 (B) Kaunas - Vilnius, 1988

Švogžlys N. - Milžinas Knyga apie kun. prof. dr. Juozapą Stakauską - rankraštis Vievis, 1980

Švogžlys N. - Milžinas Atsiminimai apie St. Pupaleigį - rankraštis

Tarvydas J. Marija Pečkauskaitė 1877 - 1930 - LKMA suv. d. II t. Kaunas, 1937

Tumas J. Apžvalga ir apžvalgininkai. Kaunas, 1925

Vaidilutė Barbora Žagarietė - rankraštis, 1985

Vaičionis Tyras gyvenimas (šv. Kazimiero jubiliejui) - KKŽ 1984 (B) Kaunas - Vilnius, 1984

Vaišnora J. Petras Kriaučiūnas Lietuvių tautinio atgimimo pradininkas Sūduvoje - LKMA Met. I d. Roma, 1965

Vaižgantas Raštai XI t. - Kaunas, 1929

Valančius M. Atsiminimai mokslo Kalvarijoje//„Mūsų Gintarai". 1942

Vėblaitis P. Kražių skerdynės 1883 m.//„Naujoji Romuva". 1933

Vėblaitis P. Kova su caro valdžia už Kęstaičių bažnyčią. Kaunas, 1938

Viliamas Vl. Prof. dr. Kazys Pakštas - LKMA suv. d. IV t. Roma, 1961

Vilnonytė V. Nauja apie Sirvydą//„Literatūra ir menas". 1975 09 06

Zaborskaitė V. Maironis. Vilnius, 1968

Žagrakalys J. Domininkas Bukantas - LKMA suv. d. III t. Kaunas, 1940

Lietuviškoji enciklopedija, II - IX tomai. Kaunas, 1934 - 1941

Lietuviškoji tarybinė enciklopedija, I - XII tomai. Vilnius, 1976 - 1984

Lietuvių enciklopedija, I - XXXIII tomai. Bostonas, 1953 - 1965

Aš padarysiu jus žmonių žvejais - savilaida, Kaišiadorys, 1987

Evangeliškasis egzistencializmas prof. dr. Pr. Dovydaičio gyvenime - savilaida Kaunas, 1986

In memoris Antanas Maceina - KKŽ (B). Kaunas - Vilnius, 1988

Ir plunksna, ir žodžiu, ir širdimi (a.a. kun. prof. St. Yla) - KKŽ 1984 (A) Kaunas - Vilnius, 1984

Ištisų metų šventųjų gyvenimai II. Kaunas, 1928

Jaugelio V. artimųjų ir pažįstamų prisiminimai - rankraštis

Jėzuitų kalendorius 1940m. Kaunas, 1939

Kelionė į Čerėją (prisiminimai apie O. V. Milašių) - savilaida, 1977

Klimaitytės E. artimųjų ir pažįstamų prisiminimai - rankraštis.

Krupavičiaus M. šimtmečiui nuo gimimo paminėti - savilaida,1985

Lenkijos šventieji. Varšuva KTA, 1983

Lietuvos albumas. 1923

Lietuvaitė - kankinė už nekaltumą (Trumpa E. Spirgevičiūtės biografija ir dienoraštis) - savilaida

Lietuvis mistikas Oskaras Milašius - savilaida

Lipniūno A. artimųjų ir pažįstamų prisiminimai - rankraštis

Vyskupas Teofilius Matulionis (pagal jo paties pasakojimą) - savilaida

Arkivyskupas Teofilius Matulionis 1873 - 1962 - savilaida. Kaišiadorys, 1973

O. Milašiaus laiškas J. Urbšiui//„Lietuvos Aidas". Nr. 119. 1939

Palaimintasis Mykolas Giedraitis 1425 - 1485 - savilaida

Santrumpos

LKMA suv. d. - Lietuvos Katalikų Mokslo Akademijos suvažiavimo darbai

LKMA Met. - Lietuvos Katalikų Mokslo Akademijos Metraštis

TURINYS

Įžanginės pastabos ... 3
1. Alekna Antanas, kanauninkas, istorikas ... 5
2. Andziulis Pijus MIC, kunigas, vienuolis ... 8
3. Andriuška Benediktas SJ, kunigas, vienuolis ... 10
4. Baltrušaitis Jurgis, poetas, diplomatas ... 12
5. Balvočius Jonas - Gerutis, kanauninkas, rašytojas ... 15
6. Baranauskas Antanas, vyskupas, rašytojas ... 18
7. Basanavičius Jonas, gydytojas, visuomenininkas ... 20
8. Borisevičius Vincentas, vyskupas ... 24
9. Brazys Pranciškus MIC, vyskupas ... 26
10. Brazys Teodoras, prelatas, muzikologas ... 29
11. Bružikas Jonas SJ, kunigas, misionierius ... 31
12. Bukantas Domininkas, gydytojas, visuomenininkas ... 34
13. Burba Aleksandras, kunigas, visuomenininkas ... 38
14. Burbaitė Danutė, moksleivė, kankinė ... 42
15. Būčys Petras Pranciškus MIC, vyskupas, teologas ... 44
16. Cirtautas Kasparas Felicijonas, vyskupas ... 47
17. Čėsnys Blažiejus, prelatas, teologas ... 50
18. Dambrauskas Aleksandras-A. Jakštas, prelatas, visuomenininkas ... 54
19. Daukša Mikalojus, kanauninkas, švietėjas ... 57
20. Dielininkaitis Pranas, sociologas ... 60
21. Dogelis Povilas, kanauninkas, visuomenininkas ... 63
22. Donelaitis Kristijonas, pastorius, rašytojas ... 66
23. Dovydaitis Juozapas Silvestras, kunigas, rašytojas ... 68
24. Dovydaitis Pranciškus, prof. dr., visuomenininkas ... 70
25. Dvaranauskas Vincentas MIC, kunigas, vienuolis ... 73
26. Endziulaitis Vytautas, studentas, visuomenininkas ... 75
27. Eretas Juozas, prof. dr. visuomenininkas ... 78
28. Garuckas Karolis S J, kunigas, vienuolis ... 82
29. Giedraitis Mykolas, vienuolis, liaudies palaimintasis ... 85
30. Giedraitis Merkelis, vyskupas, visuomenininkas ... 88
31. Giedraitis Juozapas Arnulfas, vyskupas, švietėjas ... 91
32. Gimžauskas Stanislovas, kanauninkas, švietėjas ... 94
33. Grigaitis Juozas MIC, prof. dr., teologas ... 98
34. Gustaitis Motiejus, kunigas, rašytojas ... 101

35. Yla Stasys, kunigas, prof., rašytojas 104
36. Jaugelis Virgilijus MIC, kunigas 107
37. Jaunius Kazimieras, kunigas, kalbininkas 110
38. Jogailaitis Kazimieras, karalaitis, šventasis 113
39. Karevičius Pranciškus MIC, arkivyskupas 116
40. Karosas Antanas, vyskupas 119
41. Katelė Jonas, g. kanauninkas, švietėjas 122
42. Kaupas Antanas, kunigas, visuomenininkas 125
43. Kaupaitė Kazimiera - Motina Marija, vienuolė 128
44. Kęstaičių bažnyčios gynėjai 131
45. Kojelavičius Albertas - Vijūkas SJ, vienuolis, istorikas 134
46. Kozmianas Kleopas, kanauninkas, švietėjas 137
47. Klimaitytė Elena, valstietė, kankinė 140
48. Kražių didvyriai 142
49. Kriaučiūnas Petras, pedagogas, visuomenininkas 146
50. Krupavičius Mykolas, prelatas, visuomenininkas 149
51. Kukta Juozapas, vyskupas 152
52. Kudirka Vincas, gydytojas, visuomenininkas 156
53. Kuraitis Pranas, kunigas, prof., filosofas 159
54. Laukaitis Juozas, prelatas, visuomenininkas 162
55. Liepinis Augustinas, g. kanauninkas, rašytojas 165
56. Lipniūnas - Lipnickas Alfonsas, kunigas, visuomenininkas 169
57. Maceina Antanas, prof. dr. filosofas, poetas 173
58. Mackevičius Antanas, kunigas, liaudies didvyris 175
59. Mačiulis Jonas - Maironis, prelatas, poetas 178
60. Maro metų artimo meilės kankiniai 181
61. Masilionis Pranciškus S J, kunigas, vienuolis 186
62. Matulaitis - Matulevičius Jurgis MIC,
arkivyskupas, palaimintasis 188
63. Matulionis Teofilius, arkivyskupas 191
64. Milašius Oskaras, poetas, diplomatas 194
65. Milukas Antanas, kunigas, visuomenininkas 197
66. Montvila Juozas, kunigas, artimo meilės kankinys 199
67. Naujalis Juozas, kompozitorius 202
68. Olekas Juozapas, vyskupas 205
69. Olekas Saliamonas, prelatas 208
70. Pabrėža Jurgis, kunigas, liaudies gydytojas 210

71. Paliulionis Mečislovas Leonardas, vyskupas 213
72. Paltarokas Kazimieras, vyskupas, rašytojas, visuomenininkas..... 216
73. Pakalniškis Kazimieras - Dėdė Atanazas, kanauninkas, rašytojas .. 219
74. Pakštas Kazys, prof. dr. geografas, visuomenininkas..... 221
75. Pečkauskaitė Marija - Šatrijos Ragana, pedagogė, rašytoja..... 224
76. Pranaitis Justinas Bonaventūra - kunigas, profesorius, misionierius..... 227
77. Prapuolenis Kazimieras, kanauninkas, visuomenininkas..... 230
78. Pupaleigis Stanislovas, kunigas, pedagogas 234
79. Radvilas Jurgis, kardinolas, visuomenininkas 237
80. Rauda Petras, g. kanaûninkas 240
81. Reinys Mečislovas, arkivyskupas, visuomenininkas 244
82. Reitelaitis Jonas, kunigas, istorikas, tautosakininkas 248
83. Rudamina Andrius S J, kunigas, vienuolis, misijonierius..... 250
84. Sidaravičius Martynas, kunigas, švietėjas, knygnešys 254
85. Sirvydas Konstantinas S.J., kunigas, vienuolis, švietėjas..... 259
86. Skvireckas Juozapas Jonas, arkivyskupas..... 262
87. Spirgevičiūtė Elena, kankinė už skaistybę 266
88. Stakauskas Juozapas, kunigas, daktaras, istorikas..... 269
89. Staniukynas Antánas, kunigas, visuomenininkas..... 272
90. Staugaitis Justinas, vyskupas, visuomenininkas, rašytojas..... 276
91. Strimavičius Eliziejus, prelatas..... 279
92. Stulginskis Aleksandras, agronomas, visuomenininkas..... 282
93. Šalkauskis Stasys, prof. filosofas, visuomenininkas..... 285
94. Šrubauskis Pranciškus S J, kunigas, vienuolis, švietėjas 288
95. Švirmickas Kristupas MIC, kunigas, misionierius 291
96. Tatarė Antanas, kunigas, švietėjas, rašytojas..... 294
97. Totoraitis Jonas MIC, kunigas, prof. dr. istorikas 297
98. Tumas Juozas - Vaižgantas, kanauninkas, rašytojas, visuomenininkas..... 299
99. Umiastauskaitė Barbora - Žagarės Barbora, kankinė už skaistybę. 302
100. Valančius Motiejus, vyskupas, rašytojas, visuomenininkas..... 305
101. Venclauskienė - Jakševičiūtė Stanislova, visuomenininkė..... 308
102. Vytautas Didysis, kunigaikštis 311
Literatūra ir šaltiniai 314